

MAGYARORSZÁG KRÓNIKÁJA

AZ 1848. ÉS 1849. ÉVI

FORRADALOM

IDEJÉRŐL.

ÍRTA

SZE RE ML EI SAMU.

PEST,

EMICH GUSZTÁV TULAJDONA.

ELŐSZÓ

E töredékes jegyzetek célja: rövid átnézetet nyújtani az utolsó nemzeti mozgalom dolgairól, egyszersmint kalauzul szolgálni azon munkákhoz, melyek kimerítően tárgyalják ez eseményeket.

Miután az időrendi sorozatot követtük, szét kellett darabolnunk az egymáshoz tartozó dolgokat, s azok naplónkban oly tarkán advák elő, a mint az élet színpadán is föltűnni szoktak. Ily módon előre le kellett mondanunk mindazon igények és előnyökről, melyek a kerekded és egymásból folyó előadással, s az egyes tárgyrendezéssel együtt járnak.

A vázolt korszak irodalma, ha az ide tartozó művek számát nézzük, elég gazdag, de béltartalom tekintetében még mindig hiányos. A politikai pártvezérek, nálunk és a túlsó részen, mindeddig nem adták át a nyilvánosságnak emlékirataikat s a kezükben levő adatokat; a' korszak okmánytára sem rendezve, sem kiegészítvenincSjSzenembeli eddigi gyűjtemények jóformán csak annyit tartalmaznak, amennyitmár az egykorú hivatalos közegek is nyilvánosságra bocsátottak. A volt magyar kormány és hadsereg irományai pedig legnagyobb részben az ellenséges vezérek kezei közé estek, s belőlök csak annyit tudunk, a mennyit ezek történetírói közleni jónak láttak. Kormányunk csak 1849. máreziusában gondolt arra, hogy e napok története megírhatásához az adatokat összegyűjttesse, midőn t. i. az egyes hadvezérek táboraira történeti jegyzőket küldött. Azonban, a mennyire az eddigi jelekből ítélni lehet, e jegyzők igen keveset jegyeztek és gyűjtöttek akkor, s egykorú följegyzéseket, úgy látszik, azok sem tettek,

kik a kormányhoz igen közel állottak s a nemzet története megírására hivatva is voltak. Nemzeti hírlapjainkat pedig a ránk nehezült abszolút osztrák kormány oly annyira elpusztította azon időről, hogy azok ritkábbak az ezer éves kódexnél és megszerzésük annyira hihetetlen nehézségekkel jár, hogy a történetírás érdekében kívánnunk kell, vajha a becsebbek (péld. a Közlöny) minél előbb újra nyomattatnának!

Kiterjesztettük figyelmünket olyan művekre is, melyeket, mint igénytelen emberek följegyzéseit, rendszerint mellőzni szoktak. A közemberek és alsóbb tisztek emlékiratait értjük ezek alatt, melyek ugyan hemzsegnek számhibáktól és időtévesztésektől, de a tömegben uralkodó nézetek és eszmék jellemzésére nézve, mely nélkül bármily kornak eseményei is érthetetlenek maradnának, néha sokkal becsebb és pontosabb adatokat nyújtanak, mint a hadvezérek gonddal készített művei.

E szigorúan tárgyias munkának politikai irányzata nincs. Adatokat halmoztunk össze, tényeket kerestünk és igazságot nyomoztunk, az olvasóra hagyván, hogy lelje föl a tanulságokat s az események egymásutánjából következtetéseket húzzon. Igyekeztünk részrehajlatlanok lenni, s a hibákat és embertelenségeket, akár mi, akár ellenfeleink követték el, egyaránt följegyeztük. Könnyebb és kellemesebb lett volna tán hallgatni sok helyt, a hol beszéltünk. De ezzel jogot adtunk volna bárkinek is kételkedni előadásunk őszinteségében, s alkalmat szolgáltatnunk volna oly következtetésekre, melyek hamisak, mert hiányos alapra fektetvék. E részrehajlatlansággal azt is elérhetni véljük, hogy az egykori ellenfelek meg fognak győződni sérelmeik kölcsönös voltáról és arról, hogy miután a visszatolás érzelmének is nyomban elégtételt, most már nem vagyunk egymásnak adósai egyébbel, mint a múltak feledésével és testvéries érzelmekkel, — s hogy a jelen korra vár: helyreütni az elődök hibáit. — Ily törekvésünk mellett pártérdeknek nem szolgálhattunk, s azok minket nem is köteleznek.

Mint 11—12 éves gyermek éltük át a forradalom izgatott napjait, melyek dolgaiban nem lehetett tevőleges részünk és tapasztalatunk. Ez ránk nézve azon hátránnyal van, hogy közvetlen tudomásból semmit sem közölhetünk, de egyszersmind

azon előnnyel is, hogy elfogulatlanul vizsgálhatjuk az eseményeket, melyekkel szemben némiképp az utókort képviselhetjük. Korán meggyőződöttünk felőle, hogy azon eszmének, mely mellett a nemzet oly roppant lelkesedéssel állott fel, okvetlen nagynek és szentnek kellett lennie, s így ekképen vágy keletkezett bennünk: ismerni közelebbről azon napok történetét, hogy irányában a tisztelet adóját leróhassuk. Ily célból gyűjtöttük eleintén csak magunk számára e jegyzeteket, melyeket ezennel átadunk a nyilvánosságnak. Ha valami érdemök lehetne, azt abba kérnők fektettetni, hogy szerzőjük igazságszeretettel járt el dolgában, s őszintén igyekezett arra, hogy egy lépcsőt szolgáltatson a további nyomozódásokhoz.

Nagyon valószínű, hogy dolgozatunk nincs számos fogyatkozások és hibák nélkül, melyeket képességünk parányiségának kérünk betudatni.

Végül ide igtatjuk a rövidítésekkel idézett munkák jegyzékét:

Asbóth, Emlékiratai az 1848—49. magyarországi hadjáratról. Pest, 18G2. 1-ső kötet.

Bericht Über die Kriegs-Operationen der Russischen Truppen gegen die Ungarischen Rebellen im J. 1849. Nach offiziellen Quellen zusammengestellt von H. v. R. kais. russischen Obristen des Generalstabes. Berlin, 1851. 3 rész, 2 kötetben.

Czetz, Bem's Feldzug in Siebenbürgen. Hamburg, 1850.

Esti Lapok, napilap. Szerk. Jókai Móricz. Pest, 1849. 1. 4—26. számok.

Feldzug, der, in Ungarn und Siebenbürgen in Sommer des Jahres 1849. Pesth, 1850. (Szerzője, köztudomás szerint, Ramin g ezredes, H a y n a u volt tábornoki főnöke).

Főrendi Napló, az 1847^{1/8}. országgyűlésen. P o z s o n yban az országgyűlési irományok kiadó-hivatalában. 1848.

Frey, L. Kossuth und Ungarns neueste Geschichte. Mannheim, 1849. 3 kötet, sok arczképpel.

Görgei, Mein Leben und Wirken in Ungarn, in J. 1848. u. 1849. Leipzig, 1852. 2 kötet.

Görgei és a világo si fegyverletétel, egy honvédtiszt naplójából. Pest, 1850.

Honvéd, hivatalos napilap. Szerk. O c s v a y Ferencz. K o l o zsvárt, 1849. 13—196. számok. (Kissé csonkán.)

Horváth 8., Gráf Lndw. Batthyány, cin politischer Martyrer. Hamburg, 1850. B. arczképével.

Karok és Rendek naplója az 1847_g- országgyűlésen. P o zsonyban, az országgyűlési irományok kiadóhivatalában. 1848.

Kemény G., N a g y-E n y e d n e k és vidékének veszedelme 1848—49-ben. Pest, 1863.

Klapka, Memoiren. Örig. Aug. L e i p z i g, 1850. K. arczképével.

Klapka, Nationalkrieg in Ungarn u. Siebenbtrgen. L e i p z i g, 1851. 2 kötet.

Koványi, Honvédek Naplójegyzetei2-ik kiad. Pest, 1861.

Kossuth, a forradalom végnapjairól (Widdini szózat.) Kiadta Szilágyi Sándor. Pest, 1850.

Kövári, Erdély története 1848—49-ben. Pest, 1861.

Kövári, Okmánytár az 1848—49-ki erdélyi események hez. Kolo zsvár, 1861.

Közlöny, hivatalos napilap. Szerk. Gyurmán Ad. Pest és Debreczen, 1848. jún. 8. — 1849. júl. 1. (Itt-ott hiányos példány.)

Lapinski, Feldzug dér Ungarischen Hauptarmee, i. J. 1849. Selbsterlebtes. Hamburg, 1850.

Levitschnigg, Kossuth und seine Bannerschaft. Pest, 1850. 2 kötet.

Majláth, Neuere Geschichte dér Magyarén. R e g e n s b u r g, 1853. 2 kötet.

Mészáros K. Kossuth levelei a karvezérekkel, Ungv ár, 1863.

Országgyűlési Irományok 1847_g-ról. Pozsony, 1848. (Hiteles kiadás.)

Palugay Imre, Búd a-P e s t sz. k. városok leírása. Pest,

Pejakovic, Aktensticke zür Geschichte des Kroatisch-sla-

vonischen Landtages und der Nationalen Bewegung v. J. 1848. Wien, 1861. Je 11 a c i c arczképevel.

Pesti Hirlap, napilap (1848. apr. 16. — jún. 8. hivatalos.) Szerk. Csengery (1848. máj. lő.óta: Csengeryés Kemény Zsigmond.) Pest. 1848. febr. — decz. 30. számok. (Kissécsónka példány.)

Respublica, napilap. Szerk. Erdélyi János, majd Szókó l o v i c s Istv. Pest, 1849. 1—17. sz.

R. d. g. r. Rezső (volt székelytisz.) Élményeim vázlatá 1848. és 1849-rőb Kézirat. (Szerző szívességéből birtokomban.)

Rüstow, Geschichte des Ungarischen Insurrections-Krieges im J. 1848. u. 1849. Mit Karten und Plänen. Zürich, 1860. 1861. 2 kötet.

Sammlung der für Ungarn erlassenen a. h. Manifeste und Proclamationen, dann der Kundmachungen der Oberbefehlshaber der Kais. Armee in Ungarn. Aemtliche Ausg. Umfassend den Zeitraum von 22. Sept. 1848. bis 31. December 1849. Ofen, 1850. Függelékkel.

Szemere, Gr. Ludw. Batthyány, Arthur G ö r g e i, L. Kossuth. Politische Charakterskizzen aus dem Ungarischen Freiheits-Kriege. Hamburg, 1853. 3 kötet.

Serbische Bewegung, die, in Sud-Ungarn. Ein Beitrag zur Gesch. der Ungarischen Revolution. Berlin, 1851.

Szilágyi S., a magyar forradalom története 1848. és 49-ben. Pest, 1850.

Szilágyi S., a magyar forradalom férfiái 1848. és 49-ben. 2- ik kiadás. Pest, 1850.

Szilágyi S., a magyar forradalom napjai 1849. júl. 1 után. 3- ik kiadás. Pest, 1850.

Sommer-Feldzug, der, des Revolutions-Krieges in S i e b e n b ü r g e n i m j. 1849. Von einem Veteranen, Verfasser der «Skizzen und Kritische Bemerkungen der Ereignisse in Siebenbürgen“ etc. Vollständige Ausg. Prag, 1864.

Vahot és Gánóczy (szerk.) Honvédek Könyve. Történelmi adattár 1848^{8/9}-ből. Pest, 1861. 1862. 3 kötet.

Winter-Feldzug, der, 1848—1849. in Ungarn. Unter dem Ober-Commando des Feldmarschalls Fürsten zu W i n d i s c h-

Grätz. Im Auftrage Sr. Durchlaucht des Feldmarschalls nach offiziellen Quellen bearbeitet und Herausgegeben. Mit zwei Übersichtskarten des Kriegsschauplatzes. Wien, 1851.

A hírlapok számainak idézésében azon eljárást követtük, hogy a hírlap évszámát, rövidség okáért, elhagytuk, ha az az eseményekével azonos volt, s a hol a szövegben valami hivatalos -okmány vagy országgyűlési közlemény tárgyalatik, a jegyzetben megnevezett hivatalos lap számában mindig maga az illető okmány vagy közlemény foglaltatik, habár az különösen megemlítve nincs is úgy, mint a többi munkáknál, melyek nem hivatalosak. A ritkábbá n előforduló s itt meg nem nevezett kútfők és segéd munkák jegyzeteink folytán eléggé fölismerhetőleg vannak megemlítve.

Írtam H.-M.-Vásárhelyen, 1866. évi april 6-án.

Sz. S.

BEVEZETÉS.

I.

Magyarország alkotmánya az utóbbi századok alatt nemcsak számtalan sérelmeket szenvedett, hanem több ízben nyíltan fel is függesztetett. Ausztria törvényeink rovására is érvényesítő hagyományos egységesítési és központosítási kormány-elveit, s hatalmi korlátlanságának és a közállam erejének növelhetése végett, a birodalom összes alkatrészeinek oly egybeolvasztására törekedett, melynek létesültével országos önállásunknak és jogainknak meg kell vala szünniök.

A nemzet azonban, melynek független alkotmánya több századot átélt már midőn az ausztriai birodalom lenni kezdett, — át volt hatva azon meggyőződéstől, hogy szerződéseken és szentesített törvényeken nyugvó alkotmányát nem szabad feladnia, s az osztrák kormány beolvasztási kísérleteinek minduntalan ellenszegült, annyival inkább, mert hazánk földrajzi és népiségi elkülönöttsége folytán különben is egy önmagában egész országot alkot.

Ily körülmények közt a legfőbb hatalom igen gyakran meghasonlásbán és erőt pazarló küzdelemben állott az alattvalókkal, a hon sérelmei rendszeresekké váltak, s államférfiaink és országgyűléseink pedig a sérelmi politikán felül emelkedni sem bírtak. Benn az absolut természetű kormány ellen, künn pedig az ozmán terjeszkedés ellenében kellvén küzdenünk, nem csoda, hogy hazánk egykori állami nagyságából és tekintélyéből idők folytával mindinkább veszített, — s csupán nemzetünk életképességének, az ősi intézményekhez hű ragaszkodásnak s a gondviselésnek tulajdoníthatni, hogy alkotmányunk és nemzeti-ségünk ez óriási hosszú küzdelemben végkép el nem bukkott.

A nemzetnek még örülnie kellett, hogy ha régi jogait új törvényzikkben koronként biztosíthatta. Haladásra, jelesen a nemzetiségi érdekek korszerű ápolására, a köz- és magánjog tovább fejlesztésére, az alkotmányosság s az anyagi közjóit nagyobb biztosítékaira ősünk sokáig nem is gondoltak. Pedig mindenik kornak saját igényei vannak. Az ősi intézményeket a világszellem fejlődése szerint olykor nem támogatni, hanem megváltoztatni és tökéletesíteni szükség.

A francia forradalom végre újjászülte az emberiséget. A társadalmi félszégesség, az államok hibái és bűnei, a haladás régi akadályai felleplezve lönek, s kitűzetett az emberiség fejlődésének új iránya: szabadság az elmének, — egyenlő jog az egyének és nemzetiségnek, — s önkormányzat az államnak. A szabadsági és nemzetiségi mozgalmak, miket az 1815. bécsi gyűlés oly elbizakodott és durva kézzel törekedett elfojtani, europa-szerte tündezni s majd győzelemre jutni kezdtek. Baden és Bajorország (1818.), Wlirtemberg (1819.), Nápoly (1820.), Hessenkassel és Görögország (1822.) népjogi küzdelmek színterévé váltak, s alkotmányt és felelős kormányt nyertek. Francia-, Olasz-és Németország-ban mint vérerek a testet, úgy hatották át a szabadelvű titkos társulatok az értelmiséget. Az időjelek nálunk sem maradtak ki. Ausztria közügyeinek élén egy lángeszű miniszter (Metternich Kelemen) állott, ki minden eszközt felhasznált a régi állapot fenntartására s a monarchiái korlátlan hatalom erősítésére. A felébredt szabadsági szellemet vas szigorral törekedett visszafojtani, s önállósági követeléseinket a nemzetiségek és társországok mozgalmainak szitogatása által igyekezett ellensúlyozni. Meddig csak lehetett, minden országos reformnak ellenszegző magát, s támogatva törvényhozásunk egyik tényezője (a Főrendek) által, sokáig a siker látszatával küzdött a megújult idő szelleme ellen, mely azonban végre őt is elsodorta, s a mindenható miniszter egy vesztett harc szégyenével lön kénytelen megfutamodni.

Magyarhon szabadelvű mozgalmainak eddig nem tapasztalt erővel megindulására a kormány adott közvetlen alkalmat. F e r e n c z császárnak ugyanis a nápolyi és spanyol forradalom-

nak leverhetése végett katonára és pénzre lévén szüksége, 1821-ben, az országgyűlés mellőzésével, újonczozást rendelt a helyhatóságokban, s a következő évben az eddig bankópénzben (Einlösungschein) fizetett adót ezüstre, vagyis 2½-szerte nagyobb összegre emelte, s megrendelő, hogy az újonczok és az adó egyenesen a megyéken hajtassanak be, ha másképp nem, katonai erőszakkal. A nemzet vére és pénze felett azonban törvény szerint (1608: 22; 1723: 13; 1791: 19; 1802: 3; 1808: 6.) csupán az országgyűlés útján és ennek beleegyezésével lehetett rendelkezni. A megyék tehát a szigorú törvényesség terére álltak, egy szívvel lélekkel megtagadták a rájuk vetett újonczokat és az adót, s nyíltan ellenszegültek a kormánynak, annyival inkább, mert beláthatták, hogy a fejedelem külföldön fegyveres erőszakkal vervén le a népmozgalmakat, s benn a francia háborúra szükségelt sok adó, újoncz, pénzérték-csökkenés, sóár-felemelés, országgyűlés nemtartás miatt a hon sebei már is igen nagyok és számosak lévén, szabad alkotmányunk ellen most a halálos vágás czéloztatik. S a megyék bátor ellenzésén utoljára is meghiúsult a kormány törekvése. A király hosszú szünet után országgyűlést tartatott 1825-ben, s tétova nélkül bevallá, hogy bánja a mit cselekedett.

Ez időpont vala az új élet kezdete. Az ország nagyjai ugyan, kik egykor a nemzeti ellenzék élén állottak, a múlt század közepe óta jobbára nemzetietlen, korcs szellem szolgálatába voltak szegődve, de az alsó nemesség, mely ős időktől fogva különben is leghatalmasabb őre és támasza volt a nemzetiségnek, szíven hordozá a bon felvirágzása ügyét. Az országgyűlés előtti ellenzék nagy részben átpártolt a magát jóindulatúnak mutató kormányhoz, de helyette keletkezett újabb és erőteljesebb, mely a mellett hogy a kormány iránt ellenzéket képezett, haladni is akart, s mindenekelőtt demokratikus elveket tűzött zászlójára. Lassanként a közvélemény is belátta, hogy a nemzet felvirágzására nem kielégítőkké többé a régi intézmények, hogy a magán- és állami jogviszonyokat eddigi hiányaikkal, czéltalan, emberieden, nemzetiség-ellenes és tehetlen jellemükkel együtt fenntartani törekedni, bűn és képtelenség. Széchenyi István megkezdi reformatori működését, hirdeti elmaradott voltunkat,

mérlegeli az emelkedés és fejlődés eszközeit, s kitűzi a haladás egymásutánját. Irodalmi úton, magánkörökben, egyletekben és közgyűléseken lankadatlan hévvel szól és tesz bölcs terve szerint. Politikai irodalmat, egyesületi szellemet teremt, országos értékű vállalatokat tervez és indít meg, kimeríthetetlen tevékenysége folytán minden nap egy lépést téve előre kiszámított célja felé. — Az országgyűlések maguk is érezték, hogy rájuk a gyökeres reform feladata vár, s ehhez képest hozták az új törvény - cikkeket.

Egyik mozzanat volt ez átalakulásban a polgári jogoknak az eddiginél méltányosabb kiosztása, a jobbágyok sorsának javítása s a hűbériség torz kinövéseinek metszetegetése. Midőn az 1807. országgyűlésen Nagy Pál megemlíté, hogy a nép millióinak sorsáról is kellene gondoskodni, még akkor elhangzott szavaira azon egyetlen választ nyéré, hogy „ne bolondozzék!” A kormány még 1834-ben is határozottan megtagadá az örökváltságot, mindazáltal az 1836-ban berekesztett hongyülés már javított a jobbágyok állapotán. (1836: 4—17.) Majd 1839-ben az örökváltsági törvény is megerősítést nyert, melynél fogva a jobbágy megválthatta magát az úrbéri szolgálat alól. (1840: 7.) A következő országgyűlés pedig a nemnemeseket hivatalviselésre és birtokszerzésre képestté, s a nemesek adózását elvileg elfogadá. (1844: 4. 6. 12.) Ekkép az egyén szabadságának s a polgári jogegyenlőségnek eszméje törvényhozásilag is érvényesülni kezdé.

Másik főmozzanat volt a nemzeti nyelv emelése. A nemzetiségi mozgalmakat europaszerte a francozia forradalom szülte, s nálunk a II. József germanisáló törekvéseire következett ellenhatás is különösen kifejtette. Hazánkban a latin nyelv a nem magyar törzsekkel való közlekedés és társulás tekintetéből szükséges és jó közvetítő volt. Mint semleges nyelvet t. i. minden aggály nélkül lehetett használni, s általa megkímélve lőn hazánk a nemzetiségi féltékenységtől és összeütközésektől, melyek a még fejletlen magyar elemre nézve könnyen veszélyessé válhattak volna. A latin nyelv azonban sokáig túlságosan széles mezőt foglalt el belügyeinkben is, s a közigazgatásban, tanácskozmányokban, törvényhozásban és tudományos irodalomban majdnem

kizárólagosan használtatott. Ennek szükségképeni következménye lón, hogy a nemzeti nyelv és irodalom fejletlenül maradt, s őseink által igen mostoha bánásmódban részesítettett, mire nézve jellemző például szolgálhat a következő esemény. II. József mindjárt uralkodása elején meghagyta a helytartótanácsnak, hogy az ügykezelési nyelv magyar legyen. A helytartóság azonban azt válaszolta a felségnek, hogy a magyar nyelv a kijelölt célra nem alkalmas, és szükség megmaradni a latin mellett. A császár ekkor ismét leirt, hogy holt nyelv nem kell, s ha a magyar nem alkalmas, be kell fogadni a németet; a ki ezt nem érti, hivatalából elmehet. A nemzeti nyelv kérdése az 1790-országgyűlésen került először tanácskozás alá. Az 1805. hongyülés már a helyhatóságoknak megrendeli, hogy a helytartósághoz magyarul írjanak, az 1830-ki pedig (1830: 8.) a helytartóságot is magyar válaszra kötelezi, a kir. és kir. táblák törvénykezési nyelveld a nemzetit rendeli, s ennek művelésére a magyar tudományos akadémiát létesíti. Az 1832—1836. országgyűlés már magyarul szerkeszti a törvényczikkeket, s a kir. ítélőtábla és főtörvény8zék hivatalos nyelvév a magyart rendeli. Az 1840: 6. még tovább megy. Meghagyja, hogy az egyházi törvényszékek, s a kir. udv. kincstár is magyarul közlekedjenek a világi hatóságokkal, s az országgyűlés és a helytartóság nemzeti nyelven írjon a királyhoz. Végül az 1844:2 minden kívánatot kielégített. Megszabta t. i., hogy a király is magyarul szóljon és írjon a rendekhez, az országgyűlés törvényhozási és tanácskozási nyelve csupán a nemzeti legyen, iskolákban tannyelvül ez használtassák, s a kapcsolt részekben is rendes tantárgyul taníttassák stb. Ekkép a nemzetiség élet jogának kivivására és megerősítésére a leghatalmasabb eszköz alkalmazásba tétetett. Örökre sajnálni lehet azonban, hogy az ellenzék a nemzeti nyelv körüli buzgóságában általán véve kevés figyelemmel és inéltánylattel volt az idegen törzsek és társországok egyenlő jogosultságu hasonérzelmeire, s e miatt azok szívében az alattomban szított és ápolit féltékenység és elhidegülés kigyóit, megfészkelni engedte.

Ily körülmények közt fejlődött ki az eszmeharcz az ország önkormányzati jogának biztosítása érdekében

Mire az ellenzék mint szilárd alapra támaszkodhatott e dialközbeu, az törvénykönyvünk, s különösen az 1790: 10. volt, mely legvilágosabban magában foglalja az önkormányzat eszméjét, a mennyiben kimondja, hogy: „Magyarország a kapcsolt részekkel együtt szabad ország, kormányformájára nézve független, azaz más országnak vagy résznek alávetve nincs, hanem önállással és saját alkotmányával bír, — s azt a maga törvényei és szokásai szerint, nem pedig más tartományok mintájára kell igazgatni és kormányozni.“ Hosszú tapasztalás bizonyítja, hogy a törvényeinkben kimondott szabadságot, függetlenséget és önállást az eddigi közjogi intézmények sem kifejteni, sem főleg biztosítani nem bírták. Mindamellett az ellenzék nagyobb része a szabad önkormányzatra nézve a régi modorú helyhatóságokat jövőre is kielégítőeknek tartotta, hivatkozván különösen az 1823. évre, midőn az alkotmányt a megyék passív ellenállása mentette meg. De voltaképen a megverendszer, ha jó mentőszere is a kormány túlkapásaiban, de magában elégtelen arra, hogy ily bajok ismétlődéseinek elejét vegye, miután az ország kormánya az udvari kancellária és a helytartóság által gyakoroltatván, ezeket, mint testületeket, a nemzet kérdőre és felelősségre nem vonhatta. Végre Apponyi kancellár adminisztratori rendszeréből megérté az ellenzék, hogy a megyék jogkörét is meg lehet csorbítani és a helyhatóságok önállását is alá lehet ásni, s ez által arra indíttatott, hogy programjába az eddig háttérbe szorított centralisták eszméjét, t. i. a független, felelős kormányt is beigtatá.

II.

Az országos reformokkal és haladási eszmékkel szemben a kormány sokáig szenvedőlegesen viselte magát.' Végre azonban maga is belátta a régi állapotok tarthatatlanságát, annyival inkább, mert főtámasza, az u. n. conservatív párt is, lassanként mindinkább több eszmét sajátított el a szabadelvű ellenzéktől. Elkatározá tehát, hogy maga álland a reformok élére. E célból a conservatív felsőtáblán hirtelen túlsúlyra vergődött *Apponyi* Györgyöt tette kancellárnak (1845-ben), ki, hogy az

alsóházban biztosíthassa maga részére a többséget, mindenekelőtt a megyék feletti befolyását törekvék szilárdan megállapítani, s e végre azokat saját emberei közül kinevezett főispáni helytartókkal rakta meg. E részben az erélyes és ifjú kancellár oly kevés körültekintéssel járt el, hogy két év alatt (1845—1847.) már 32 adminisztrátort nevezett ki, kik nem a helytartósággal, hanem egyenesen a kauczelláriával közlekedtek. Ezek fizetése 500 p. írtról 5000-re emeltetett oly időben, mikor első osztályzatú megyékben az első alispánnak 800, a főszolgabírónak 400, az eskiltnek 100 p. fri volt fizetése. Az új „Kreishauptmann“-ok alatt (mint Kossuth az 1845. márcziusi pestmegyei gyűlésen az adminisztrátorokat gúnyosan, de találólag nevezé), az igazságszolgáltatás rősz kar baj ütött, sőt néhol egészen fennakadt, a helyhatósági jogok rövidségére a kormány érdekében lélekvásárló korteskedések indítottak meg, s ha olykor a megyék a F ő l s é g előtt sérelmeiket elpanaszolni küldöttségeik által, ezek kihallgatást nem nyertek, sőt törvényellenesen szándékaiktól eltiltattak. Az alispánok, kik szuronyhatalommal is felruháztattak, nem a megyéknek, hanem az új adminisztrátoroknak tartoztak felelőséggel, kik szintén karhatalmat gyakoroltak, s ezúton több megyékben (Bihar, Hont, Túró ez stb.) vérlázító kegyetlenségeket is idéztek elő. Ily módon A p p o n y i az országos ellenzék rokonszenvét és elismerését nem nyerhette meg, s ez nem nyújthatott kezet egységre oly kormányfőnek, ki magát mindjárt felmerülése idején törvényteleniségekkel vette körül. A számos adminisztrátorok kinevezése ugyanis törvénybe ütköző volt, s az ilyenek alkalmazását már az 1825. országgyűlés is a sérelmek közé sorozta. Ezenkívül a kormány önkényileg megszünté a horváttartományi gyűlés régi rendszerét, s a nemességet ott jogos szavazatától megfosztván, csupán azoknak engedett szavazatot, kiket oda a bán tetszése hívott meg. A l t é s z e k visszakapcsolása, melyet számos törvénycikk megrendelt, nem foganatosított. A határörvidéken a váltótörvényszékek Ítéletei az 1840. törvényhozás daczára sem hajtottak végre. Azelőleges könyvvizsgálat, melyre semmi nemű törvény sem létezett s annál fogva törvénytelenég volt, túlságos szigorral és aggályoskodással gyakoroltatott. Az osztrák dohány-

egyedárusság hazánkba is befészkeltetve lőn, s azon törvények mellőzésével, melyek a boltnyithatási jogot megszüntetik, a hazai ipar rővidségére cs. k. dohánykereskedések nyitattak stb. Ily körülmények közt hasztalan sürgeté Széchenyi az ellenzék, hogy szövetkezék a Kormányval, — mert szem előtt folytak le a számos jogsértések, s a nemes gróf azon nyilatkozata, hogy „a kormány lemondott alkotmányellenes és nemzetiségtelen célzairól,“ bár elvben valót tartalmazhatott, de a tényekkel szembeszökő módon ellenkezett.

A kormány a conservatív pártban talált hü szövetségest,, mely Apponyt nemsokára sugalmazójának fogadta el. E párt, az ellenzék törekvéseit éretleneknek és vészthozóknak találván, a tagadás terén vetette meg lábát, magát egyébiránt „fontolva haladódnak szeretne nevezetni, magatartását illetőleg pedig benn az országban a Metternich-politikát legyezte, s egészben véve vak eszközévé vált a kormánynak. E párt szintén csak 1825. óta tömbözött. Állandó magvát mágnások és a főpapság képezték. Népszerűsége a nemzeti közvélemény előtt semmi sem volt.

Mínél inkább haladt az idő, a pártok annál nagyobb bizalmatlansággal viseltettek egymás iránt. Az ellenzék különösen szenvedélyes modort vett fel, s törekvése céljánlja kancellár megbuktatását tűzte ki; előre azonban nem gondoskodott azon esetre, hogy mi lesz akkor, ha csakugyan lehetlenné fogná tenni a kormányt, — se miatt a dolgok váratlan fordulása sok tekintetben készületlenül találta. Növelte az ellenzék merészségét az a körülmény, hogy Ap p o n y i fölemelkedése első példa gyanánt szolgált arra, hogy a parlamenti befolyás magában is elég a kormány átvételére, s hogy a nyílt küzdelemre a conservatívek részéről történt a kihívás, nem csekély elbiza kodással. Legnagyobb ingerültségre adott okot az adó kérdése. Az ellenzék azt kívánta, hogy minden adó közös legyen. A conservatívek haladni kívánó része pedig a közteherviselést nyílt kérdésnek hagyta fel, és sem ellene, sem mellette nem nyilatkozott, s a párt legutoljára kibocsátott programjában ez egész dolgot egy igével sem érintette. Másik nagyobb része pedig a conservatíveknek egyenesen a közadózás elve ellen volt. Ilyen vala

a kormány eljárásaié; hallgatott a reform e legfontosabb ága felett, s m agatartásából nem lehetett kivenni: vájjon volna-e hajlama azt életbe léptetni, siit a gyanús hallgatás csöndé alatt eltűrte, h ogy közegei az adózás elve ellen izgassanak, s itt-ott lelkiismeretlen és erőszakos harcot folytassanak.

A pártok között, nemcsak a kiegyenlítés, hanem a közvetítés is lehetetlenné vált már. Széchenyi, ki egyik párthoz sem tartozott, attól tartott, hogy a nemzet önmaga fogja erőszakosan érvényesíteni igényeit, s különösen félt, hogy az adózó nép *tettelesen lép fel, és kényszerítendi a nemességet előjogának* félretételére. Ismételten kérte azért P o l i t. Programm. című munkájában az ellenzék, s különösen *Kossuthot* óvatosságra, mérsékletre s a kormány iránt bizalomra. Az ellenzék azonban úgy gondolkodott, hogy a túlsó párt semmi biztos alapot sem nyújt a kölcsönös együttműködésre. Kossuth pedig kihallgatni sem volt már hajlandó a grótot. Elkeseredve ugyanis a tőle származott, szenvedélyes és nem ritkán személyeskedő megtámadások miatt, az ellenzék egyik közlönyében Széchenyi Program m-töredékére gunynyalmondá: „Megjelent ezen keresztényi epeömlengése ő excellentiájának Krisztus születése után 1847. esztendőben. Mondják, az van benne, a mit említetem. Mondják; én nem tudom, nem olvastam Ő excellentiája nagyon beteg; s én nagyon sajnálom, de nem olvasom „töredékeit.“ — Miután a conservatív párt magát szervezé, s önhiten programot is adott már ki, Széchenyié művének megjelenése alkalmat adott az ellenzéknek arra, hogy hasonlót tegyen. Ily célból még azon évben (1847. jún. 5.) az ország különböző részeiből Pestre seregelvén, onnan „Nyilatkozatot“ bocsátott ki. Ebben azt a meggyőződését fejezte ki, hogy a kormánynak sem szándéka, sem ereje nincs a törvényeket s az alkotmányt híven megtartani, elsorolja az általa elkövetett számos törvénysértéseket, s egymásután előadja, hogy az ellenzék minémű reformok behozatalát tartja szükségesnek, kívánván t i. parlamenti, felelős kormányt, sajtószabadságot, E r d é l y l y e l való egyesülést, vallási szabadságot, és azt, hogy „a honpolgárok minden osztályainak érdekei, a más nyelvű népségek óvatos kíméletével, nemzetiség és alkotmányosság alapján egyesíttes-

senek.“ De kiváltképp multhatatlanul szükségesnek nyilvánítja a közteherviselést, a politikai jogegyenlőséget, az uvbériség kármentesítéssel való eltörlését és az ősiség megszüntetését. Végül kijelenti, hogy ezen nyilatkozat szellemében fog működni a legközelebb tartandó országgyűlésen. E nevezetes programú, mely Deák tollából folyt, végleges kinyilvánítása volt a kormány iránti engesztelhetetlenségnek, teljes összeszámolása A p p o n y i törvényértéseinek ép úgy, mint az ellenzék reformtörekvéseinek, s megpecsételő a pártok közti egyezkedés lehetetlenségét.

III.

A válság közelgetése idején (1847. január 13.) meghalt József nádor, ki „félszázadon keresztül, nem ritkán nehéz körülmények közt, a hazának ügyeit ernyedetlen buzgalommal vezette,“ s kire épen ekkor lett volna nagy szükség, midőn pártokon felülemelkedett állásánál és sokoldalú tapasztalatainál fogva a békés kibontakozást igen elősegíthette volna. Harmadnapra V. Ferdinand király az elhunyt nádor fiát, István főherceget nevezte ki, a közhangulat nagy öröme, Magyarország királyi helytartójának. Szept.' 17-én végre kiadatottkirályi meghívó levél magyar nyelven, melyben a Föltség 1847. nov. 7-re Pozsonyba gyűjti össze híveit országgyűlésre, a végett, hogy nádort válasszanak, s hogy velők „az ország boldogságának növelésére s a közjó gyarapítására kívánt, többféle nagyfontosságú törvényes intézkedésekről tanácskozhassál“

A követválasztási mozgalmak alatt mindkét párt nagy tevékenységet fejtett ki, hogy saját jelöltjeit választathassa meg. A kormány-párt különösen sem fáradságot, sem pénzt nem kímélt, hogy az országgyűlésen többségre juthasson, mi az alsótáblánál is majdnem sikerült, azonkívül, hogy a felsőtábla egészben véve rendelkezése alatt állott.

A kormány részéről Bécsben Apponyi György vezeté az országgyűlést. Az alsó tábla elnöke Zarka János kir. személynök volt, tagjai valának a megyék (105), szabad kir. ke-

rületek (7), kir. városok (72), a káptalanok és apátságok (35), Horvátország (2) s a mágnások, vagyis u. n. „jelen nem lévők” (189) követei, úgy szintén a kir. ítélőtábla tagjai és ülnökei (22), összesen 432 tag. A felsőtábla elnöke István. Helyettes elnökök: M a j l á t h György országbíró és Keglevics Gábor főtárnokmester. Tagjai voltak a főispánok (32), a bárók, grófok és hercegek (190), az ország zászlósai (10), Horvátország küldötte (1), a püspökök, a pannonhegyi főapát és a jászói prépost, úgy szintén a karloviczi érsek (25), összesen 258 tag. A két tábla külön tanácskozott, a kir. leiratok felolvasása s a két tábla által már közösen megállapított határozatoknak a Felsőg elibe való terjesztése végett azonban u. n. elegendes ülésben egyesült, melynek elnöke a nádor vagy az országbíró volt. Az alsó tábla tagjai az országos ülések tárgyát előlegei tanácskozmányban vitatták meg, melyet kerületi ülések neveztek, fontosabb ügyekben itt tétettek meg az előmunkálatok, hogy az országos küldöttséghez való utasítás szüksége kikerültesse. A kerületi ülés tárgyalásai is nyilvánosak voltak, s a hallgatóságra nézve mindenekelőtt legérdekesebbek, mert minden ügy itt hozatott először szőnyegre, itt világosított meg, s ennek szerkezeteit fogadta el, rendszerint változtatás nélkül, szóról-szóra az országos ülés. Ezen ülés is rendszerint jegyzőkönyvet vezetett, benne a megyék követi sorszerint felváltva elnököltek, a tagok rendszerint szavaztak, a városok és káptalanok követi azonban ezen ülésben nem vettek részt, miután szavazati joguk és befolyásuk általában alig volt több a semminél.

A conservatív vagyis kormánypártnak tulajdonképeni vezére nem volt, miután hiányzott köztük oly kiváló fő, kinek szellemi fölénye többi társaié fölött állónak általában elismertett volna. Nevezetesebb főnökök voltak az alsótáblán Somssich Pál és Babarcsy Antal, a felsőtáblán Széchenyi Antal és Dessewffy Emil. Az ellenzék feje volt Batthyány Lajos (a főrendeknél), szónoka: Kossuth Lajos pestmegyei követ. Jeles bajnokai ezeken kívül: Szemeré Bertalan, Pázmány Dénes, Szentkirályi Mór (az alsótáblán), úgy

szintén Teleki László, P e r é n y i Zsigmond és Batthyány Kázmér (a főrendeknél.)

Az alsótábla első országos illését (nov. 11.) az országgyűlés megnyitására leérkezett király és családja üdvözlése felőli intézkedések vették főképp igénybe, mely alkalommal J o z i p o v i c h Antal a horvátországi küldöttek követi illetékesége ellen tesz óvást. Ezek viszont az óvás ellen tesznek óvást, s ekként megkezdődik azon kölcsönös keserúségek és bosszantások hosszú sora, mely az utóbbi országgyűléseken annyiszor megújult. Másnap (nov. 12.) a Főrendek és a Rendek a primási palotában a királyi előadások átvételére gyűltek össze, mely alkalommal Apponyi György kancellár szólott a Fölség nevében és jelenlétében magyar nyelven. Beszédét a király azon rövid kijelentéssel toldotta meg, szintén magyar nyelven, hogy „Magyarország Rendéit itt látni örvendek; atyai szándékomat a királyi előadások mutatják, fogadják bizodalommal.“ Az ország rendei ekkor gyűlési termőkbe visszatérvén, előttek felolvastattak a királyi előadások pontjai. Ezek szerint óhajtja a Fölség az országgyűléstől, hogy: 1. nádort válasszon; 2. a katonai szállásolás és élelmezés dolgában a mellékelt törvényjavaslat nyomán intézkedjék; 3. a sz. kir. városok, az egyházi rend és a szabad kerületek országgyűlési szavazata ügyében határozzon; 4. a sz. k. és bányavárosokat, törvényjavaslat nyomán alkotmányszerűleg szervezze; 5. a birtokszerezési és átruházási törvényeket módosítván, az e tárgyú törvénykezés szabályozására telekkönyvek készíttetése és állandó megyei törvényszékek felállítása felől törvényjavaslat szerint intézkedjék; 6. az úrbéres jobbágyoknak örökváltsági szabadságát, miután annak érvényesítése útjában több nehézségek állnak, a méltányossággal s a tulajdoni joggal összhangzásba hozza; 7. a belkereskedés és müipar felvirágztatása érdekében az ország és az örökös tartományok közt fennálló vámvonal felől intézkedjék; 8. a közlekedési eszközök, minők a Tisza szabályozási és F i u m e i vasút dolgában törvényjavaslatokat készítsen; 9. a R é s z e k visszakapcsolása iránt az 1836: 21. folytán határozzon; 10. büntető törvénykönyvet szerkesztszen; 11. miután az országos pénztár a kamarai kincstárnak 528,566 ezüst firttal

és 24,313 váltó irttal adósa, gondoskodjék, hogy ezen összeg minél hamarébb megfizetessék. A kir. előadások felolvasása után István főherczeg, a kir. kijelölések mellözésével, egyhangúlag megválasztatott nádornak, mely választást a Fölség még az nap helyben hagyta.

Ezután elkezdődött a kér. ülésekben a pártok mérközésének ideje. Az ellenzék czélul tüzte ki, hogy a k. előadásokra adandó válaszfeliratában az ország helyzetének átalános rajzát adandja, s a kormány eljárását és politikáját, olynemű bírálat alá fogja venni, mely után Apponyinak nem maradna egyéb hátra, mint leköszönnie. A conservativok pedig ellenszögezték magukat e törekvésnek. Széchenyi itt is közvetíteni akarta a dolgot. Végre (n o v. 27.) az ellenzék javaslata, melynek érdekében az indítványt Kossuth tette meg, négy szó többséggel elfogadtatott, s a hónap első napján (decz. 1.) országos ülés elébe vitették, mely azt elfogadá. A felirati javaslat, midőn a kir. előadásokról elismeréssel és hálával emlékezik, súlyos panaszokat emel a kormányzás ellen. „Haladási czélzataink főakadályát —úgymond— abban látjuk, hogy az 1790: 10. teljesen életben nincs, mert hazánk kormányzata nem bir azon önállással, melylyel a törvény szerint bírnia kellene. Súlyosbítja ezen akadályt az, hogy törvényhozásunknak és kormányzásunk rendszerének alapzatában is lényeges különbség létezik; mert ez az, a mi okozza, hogy országgyűléseinken a kor szükségeiből felmerült kérdések megoldásában a nemzet és kormány czélzatainak összeegyeztetésére biztosan nem számíthatunk. Előleges és egyéb sarkalatos sérelmeink, melyeket országgyűlésről országgyűlésre sok ízben felpanaszánk, még mindig orvosolatlanok, s ez által a hozandó bármily üdvös törvényeinknek foganata iránt annyival inkább kétség támad, mivel törvényeinknek végrehajtása és kihirdetése sincs teljesen biztosítva. így az 1830: 21.fogantatba véve még most sincs; a vallásbeli és váltótörvények az ország határörvidéki részeiben kihirdetve sem lettek. Hozzájárul, hogy a törvényhozás alkotmányszerű befolyása mellözésének és a kormányhatalom egy oldalú terjeszkedéseinek iránya is tapasztalható. És e részben bizonyáságul szolgálhatnak már csak azon intézkedések is, melyek a megyei szerke-

zetnek az 1723: 56. és 1536: 36. törvényekben megállapított rendszere körül az eddig kivételes adminisztrátori hivatal rendszeresítésével, úgyszintén a kapcsolt részek közgyűlésére nézve, egyoldalúlag jöttek közbe..... Nagy és nehéz a következő idők feladata. A miénk: alkotmányos életünket és anyagi erőnket teljes mértékben kifejezni Figyelembe véve az elintézésre váró tárgyak sokaságát, és azoknak a közálladalom »okszerű viszonyaira kiterjedő kapcsolatát: nélkülözhetetlen eszközül tekintjük, hogy az országgyűlés évenként Pesten tartassák. Kérjük Felsőgedet, hogy ezen kívánata iránt a nemzetet előlegesen'is megnyugtani kegyelmesen méltóztassék.“ E válasz zfelirati javaslat rögtön átküldetett a Főrendekhez, ezeknél azonban dec. 4., 6., 7., 9., 10. és 11-én oly erős ellenállásra talált, hogy azt a csekély számú felsőtáblai ellenzék utoljára sem tudta legyőzni, s határozatba ment, hogy a javaslat leglényege- sebb helyei, melyeket a kormány sértőknek találandna, kitöröltessenek. E viták közben a conservatív párt főnökei általában nagy szívósságot és sok dialektikai ügyességet fejtettek ki, g bár a hallgatóság folytonos nemtetszését hallatá,nem engedék magukat visszajesztetni. A karzat zajongása idővel annál hangosabb lón, minél nagyobb fontosságot nyert a kormánypártiak magatartása, minél inkább tünedezett a remény az ellenzék győzelme iránt. Végre Zichy Ödön a karzat ellen kifakadt (f e b r. 3.): „Oly hallatlan botrányok történnékitt e teremben— úgymond—miszerint azokat tovább túrni majdnem lehetetlen.... Akármely szabad nemzetet tekintsek, sehoh sem vettem észre, hogy ott, hol valaki hivatalos, a vendégek által lepisszegettessék, és akármí módon legyaláztassék. Én ezt semmi esetre, valamint sokan közülünk többé túrni nem fogjuk.“ Ezután felszólítja a nádort, hogy vessen véget ez állapotnak, különben elhagyják e helyet. Ürményi József és Széehen ekkor Zichy felszólalását indítvány gyanánt tekintik, s felszólítják a táblát, tanácskozzék e tárgy felett. Teleki azonban a hallgatóságipártjára kel. Végre az elnök-nádor megintí a karzatot, mit már azelőtt is több ízben tett. Másnap megújulnak a pisszegetések. — A válaszfelirati izenetet az alsótáblai ellenzék nem csekély bosszúsággal fogadta. Máskor ha a két tábla az első izenetre

egyező véleményben nem volt, többszörös izenetek által igyekezett egyik testület a másikat saját nézetének elfogadására bírni, s a kormánypárt most is hasonló eljárást várt az alsó táblától, mely előtt már kilátásba is helyezé, hogy a Főrendek végre is majd simulni fognak a felirati javaslatához. A Karok és Kendeik azonban, Kossuth indítványára, elhatározók, (decz. 20.), hogy „miután a méltóságos Főrendek tőlök a válaszfelíratra nézve úgy térben, mint irányban, egészen különböznek... s a létező különbözések összeegyeztetésére nézve reményt nem táplálhatnak,“ annál kevésbé, mert a RR. a válaszfelíratban kifejezett nézeteiket „az ország alkotmányoszerű kifejlődésének akadályai felől... nem változtathatják meg,“ ennél fogva ők semmiféle válaszfelíratot sem fognak küldeni a Felsőházhoz, hanem a benne előadni szándékolt sérelmeket kifejtve és indokolva, majd külön feliratokban terjesztendik fel. Ekkép lelépett az alsótábla „azon térről, melyen a fejedelem szavától megnyugtatást remélt,“ s azon felirati javaslat, melyről a Pesti Hírlap azt mondá, hogy „annál jobb irományt formára és alakjára nézve a magyar törvényhozás még nem állított elő,“ a nélkül, hogy rendeltetése helyére eljutott volna, félretetett az országgyűlési irományok lomtárába.

Az első országos jelentőségű törvényhozási tárgy, mely az alsótábla munkásságát igénybe vette, a közteherviselés ügye volt. Ez iránt S z e m e r e Bertalan tette meg a kerületi (nov. 29.) ülésben az indítványt. Egy hét múlva pedig az országos ülés a szerkezetet elfogadván, átküldé a felsőtáblához (decz. 7.) „A KK. és RR. — úgymond az izenet — sem az ország lakosaira nézve igazságosnak, sem a közállományra nézve czélszerűnek nem tartván, hogy minden rendes közadózási terhek, az ország lakosainak csak egy része által kirekesztőleg viseltessenek: óhajtanának ezen terhekben megosztotni, még pedig akképen, hogy a közteherbeni ezen részesülésük által az adózó népnek jelenleg fennlévő terhei könnyítettvén, mód és alkalom nyujtassék sokféleképen elkorlátolt társadalmi viszonyainknak igazságos úton kiegyenlítését lépcsőről lépcsőre sikeresen megközelíteni. Ugyanezért óhajtanák, hogy a nemesség és mindazok, kik e nevezet alatt értetnek, s eddig e részben

tehermentesek valának, a törvényhatósági házi adó viselésében részt venni törvény által köteleztessenek.“ Ezenkívül az ország sürgetőbb szükségei fedeztetésére egy országos pénztár felállítása elvileg szintén meghatározottatik. Hogy a RR. az adó harmadik nemét, a h a d i a d ó t is el nem fogadták, az egészen utasításaik szellemében történt, mert a megyei nemesség többsége nem akarta, hogy mindenféle adófizetésre kötelezze magát előre is, miután a kormány számadási felelősségéről még egyáltalában nem volt biztosítva, s egyelőre a felől sem érezte magát megnyugtatta, mire fordítandják majd pénzét. A főrendek azonban, bár a „nemesi szűz vállak“ védelmére nyíltan átallozták kelni, csak négy napi (jan. 12., 14., 15. és 17.) hosszú vita után lettek rábirhatók, István nádor közbevetésére, hogy az izenethez immel ámmal hozzájáruljanak. Ekkor kijelentik, hogy „a közös teherviselés elvében megegyeznek, s a törvényhozás feladatát annak részletes alkalmazásában keresik, s a fizetésnek a KK. és RR. izenetiükben említett két nemét, u. m. a házi adót és országos pénztárt, ezen elv részletes alkalmazásának tekintik“ — se tárgyban érdemleges működés végett az alsótábla által javaslolt országos választmány kiküldéséhez részükről is hozzájárulnak, ámde ez ügy érdemét illető végelhatározásukat a választmány jelentésétől függesztik fel. Vécese Miklós báró szathmári főispán azonban egyenesen kívánta a nemesi nemadózási elv épségben fenntartását, támogattva némiképp Busán Hermann horvátországi követ által, ki a régi modorú subsidium mellett óhajtott maradni.

Még nagyobb ellenállásra talált a Főrendeknél az alsótábla izenete (decz. 21.) az úrbéri örökváltság dolgában. A RR. óhajták, hogy „valamint egy részről a földesurnák tökéletes kármentesítés biztosítsák, úgy másrésztől az úrbéri tartozásoktól és szolgálatoktól megváltás a földesúr beleegyezésétől felfüggesztve továbbá ne maradjon,“ mely felfüggesztés célhoz nem vezető úton az 1840: 7-ben állapított meg. Ez izenet a Főrendeknél tárgyalás alá kerülvén, két napi vita után Vay Miklós indítványára kinyilatkoztatják, (febr. 3.

4.), hogy az 1840: 7. czéltalanságának oka nem a földesurak idegenkedése volt az örökváltságtól, ők beleegyeznek, hogy az

úrberi viszonyokból kibontakozás minden érdekek kielégítésével eszközöltessék, ennek módjai kimutatására az alsótáblától ajánlatba tett országos választmányhoz részükről is hozzájárulnak, azonban kényszerítő törvény hozásának kérdésébe ereszkedni nem fognak.

A következő országos ülésekben (jan. 7. és 15.) a magyar nyelv és nemzetiség ügyében készült javaslatok tárgyalattak, miközben, valamint e dolognak a kerületi ülésekben tárgyalása alatt is, a kapcsolt részekbeli követek, a javaslatoknak rájuk vonatkozó s őket nemzetiségökben érdeklő része ellen erősen küzdöttek. E keserű viták ujult erővel törtek ki, midőn a honosítás Ugye került szőnyegre, (jan. 27.—29.) mely alkalommal a honosítandóra nézve feltételül tüzetett, hogy a magyar nyelvet beszélje. B u n y i k József és Oze-govic Metell horvát követek e feltételt visszautasíták, s kinyilatkozatták, hogy országuknak külön honosítási joga van, melyet ezután is függetlenül fenntartani kívánnak. A RR. azonban a szerkezetbeli feltételhez ragaszkodtak, s Horvátország sürgetett jogát oly törvénytelenységnek állították, melyet, ha eddig gyakorolt volna is, ezután meg kell szüntetni. E törvényjavaslatok a Főrendekhez elküldetvén, ezek azt sokkal több körültekintéssel tárgyalták, s reá oly lényeges megjegyzéseket tettek, melyek szerint a javaslat egyoldalú merev iránya változást szenvedett. A főrendi izenet később felolvasatott (márcz. 4.) a rendi táblán, s aztán a nélkül, hogy újra tárgyalatnék, az egész dolog igen tapintatosan félre tétetett. Ezentúl a magyar nyelv-nemzetiség és honosítás ügyében készült szerkezetek az országgyűlési naplóban egy igével sem említetnek, s természetesen sem a F ő l s é g h e z fel nem terjesztettek, sem a megerősített törvényezikkek között nyomuk sincsen!)*

* így állván a dolog, a Serbische Bewegung ismeretlen szerzőjétől az igazság érdekében megvártuk volna, hogy midőn a magyar nyelv és nemzetiség tárgyában készített javaslatot, mint a nyelvkényszer okmányát az 1847/8. országgyűlés politikai nézeteinek jellemzésére egész terjedelmében közli (23. és köv. l.), midőn elsorolja, hogy egyes magyar követek (különösen Kossuth) mily méltánytalan kifejezésekkel éltek (az országgyűlés kezdetén) az idegen nemzetiségekre vonatkozólag:

Míg az országos ülések ily tárgyak körül forogtak, azalatt a kerületi tábla és a bizottságok egymásután vették elő és vitatták meg azon dolgokat, melyek országos sérelmeknek tekintettek, hogy e sérelmeket külön feliratokba szedve terjesztessék fel majd a F ö l s é g nek. Ily dolgok voltak a horvát tartományi gyűlés oktroyált szerkezete, a g. n. e. vallást illető önkényes kormányi intézkedés, a Részek és az adminisztrációs kérdései. A viták e tárgyak körül igen nagy élességgel és elkéséredéssel folytak, mert mindkét párt tudta, hogy ezeknek kimenetelétől dől el: megmarad-e továbbra is Apponyi a kormányon, vagy pedig a szabadelvű ellenzék fogja végrehajtani a nemzet alkotmányos újjáalakítását. A kormányt e viták aggodalommal töltötték el, különösen félt az adminisztratori kérdésben működő választmány munkálatának színre hozatalától, mely oly fényesen és oly megdönthetetlen logikával fejtegető az adminisztratori rendszer törvénytelenségét és alkotmányra vesztélyes voltát, hogy minden erejét össze kellett szednie, s a követeket szép szóval, ígéretekkel és lélekvasárlásokkal pártjának megnyernie, hogy a nagy compromissionak elejét vegye, annyiival inkább, mert a megyék utasításainak többsége is sérelmeknek tekintő az adminisztratori rendszert. Végre az ellenzék némely tagjai titkon megegyeztek a kormánypártiakkal abban, hogy többséget fognak szerezni egy e tárgyban kiadandó királyi leiratra, melyben meg fog ígértetni, hogy a megyék jogait adminisztrátorok kinevezésével többé nem fogják csorbítani; mely leirat kedvező fogadtatásával aztán minden további vita megszüntend e kérdés felett. Január végével tehát kiadott (jan. 30.) Bécsben a leirat. E szerint a király figyelmét nem kerültek ki azon „aggodalmaik és különféle eszmék,“ melyek a főis-

megemli tette volna azt is, hogy e javaslat soha sem vált törvényüvé, hogy annak félretételével a hongyülés a leggyöngédebb figyelmet tanúsította a nem magyar törzsek és Horvátország iránt, s hogy az országgyűlés további folyamában és végén egyes szónokok (maga Kossuth is) a legmértányosabb elismeréssel nyilatkoztak az idegen nyelvek jogairól. S midőn ezt nem tette, azon állítmánya, hogy az 1847/8- országgyűlési vezérferfiak beleestek az önmagok által készített s a kancellártól előre sejtett törbe, t. i. a nyelvtörvény hozatalába, aligha tartható alaposnak, miután az utolsó pozsonyi gyűlés nyelvtörvényt nem hozott.

páni helytartók kinevezése miatt több törvényhatóságban keletkeztek, attól tartván, mintha az uralkodó a megyei szerkezetet, az ősi alkotmányt, s különösen az 1790:10-et megsérteni törekednék. E „féltekenység és balvélemény“ már a jelen országgyűlés folyamára is oly káros hatást látszik gyakorolni, mely azt feladatának „eredménydús megoldásában tetemesen nehezíti.“ A Föl s ég tehát az „alap nélkül keletkezett“ aggodalmak eloszlatására kijelenti, hogy a főispáni helytartóknak százados gyakorlat szerint ugyan, de a körülmények igényeihez képest nagyobb számmal történt kinevezése által sem a megyék törvényes állása, sem a főispáni hivatal hatásköre csonkíthatni, sem valamely új, az 1723: 56. t. czikkkel és az 1790: 10. t. czikk szellemével ellentétben lévő rendszer felállíthatni nem szándékolthatik, hanem főképp az czéloztatott, hogy az előhaladt kor által okozott mozgékonyabb közéletnek változó jelenei között, kivált a helyhatósági sajátos viszonyok irányában önként megnevezült országkormányzásnak törvényes működhetése okáért az ennek főkellékét képező megyei közigazgatás és igazságszolgáltatás a főkormányzóknak az 1723: 56. t. czikk rendelte állandó örökődése alatt gyorsabbá, szabatosabbá, hatályosabbá tétessék, — egyszersmind pedig több főispánoknak személyes és hivatalos viszonyaiból eredt akadályok megszűntével, a megyei főkormányzók, a méltóságaikkal járó kötelességeiknek tökéletes teljesíthetése végett azon állapotba tétessenek, mely az idézett t. ez. üdvös rendeletének teljes értelmében megfelelő. Miután e szerint a király a főispánokat törvényes hatóságaikba visszafogja helyezni, megvárja az országgyűléstől, hogy a féltekenységek félretételével, elfogultság nélkül szorítkozzék törvényhozói kötelessége teljesítésére. E leirat mindkét párt meglepetése és ámulata között olvastatott fel (febr. 1.) az elegyes ülésben. A conservatívoknak nem tetszett, mert benne nagy engedményeket láttak a közvélemény iránt, de az ellenzékiet sem elégité ki, mert pusztá ígéreteket tartalmazott, melyeknek teljesítéséhez nem volt bizadalma. A törvényhozó test általában nagy felindulásba jött; mert e leirat keletkezése körülményeinek titkába előre beavatva nem voltak, és Kossuth különösen ingerült hangulatot öltött fel, sejtven, hogy miután az adminisztrátori

sérelem tárgyában kiküldött bizottságban ő dolgozott legjobban, s ennek részéről az indítványt is ő készült megtenni, most őt e fényes szerepétől ily módon elejteni annyit tesz, mint vezértekintélyét megdönteni. Mindazáltal a mérsékletre hajló ellenzék nem akarta eltaszítani a kormánynak békülésre nyújtott jobbját, s több napi keserű és makacs vitatkozás után, miközben a kormánypárt többségi súlyát is éreztető az ellenzékkel, végre abban állapodott meg, hogy a választmányi munkálatot és az adminisztrátori sérelmet nem fogja tüzetesen tárgyalni, hanem a leiratra egy köszönő választ intéz a Fölséghez. E válaszfelirat, melyet az országos Illés febr. 12-én fogadott el, az országos RR. háláját fejezi ki azon aggodalmak eloszlatásáért, melyeket „a megyei szerkezetnek és főispáni hivatalnak az 1723: 56. 58. úgy az 1536: 36. t. cikkben megállapított rendszere körül, a törvényhozás mellőzésével tett intézkedések a nemzetben okoztak,“ s a leiratbeli Ígéretnek a törvények értelmében minélőbb leendő foganatosítását a „F ö l s é g királyi szavának szentségébe vetett legőszintebb bizodalommalreményük.“

Ugyanezen országos ülés javaslatot fogadott el a Rézszek haladéktalan visszakapcsolása, vagyis az 1836. 21. tényleges foganatosítása és Kővár vidék nek még ezen orsz. ágygűlésre meghívata ügyében. Ez alkalommal Z a r k a szem élynök indokolni és mentegetni igyekezett a kormány abbéli valóban botrányos magaviseletét, hogy az idézett t. cikket eddig is nem érvényesítette, az indokolás azonban a dolog természete szerint egyáltalában nem sikerült, és Kossuth, ki e tárgyban már előzőleg kerületi ülésben is kimerítő remek beszédet tartott, nyomban kifejté, hogy a kormány 12 évi eljárása és mulasztása e dologra nézve menthetetlen.

A remény azonban mindinkább enyészett, hogy ez országgyűlésen a szabadelvű reform-párt a maga eszméit győzelemre segíthesse és A p p o n y i önkényuralmának véget vethessen. A kormány nemcsak a felsőtábla hasonlíthatlanul nagyobb fele által támogatott mindenben, hanem időközben a Rendeknél is több-több befolyásra talált, s az ellenzék sorai közt is titkos és nyilvános párhíveket csábított magához. Az adminisztrátori kérdésben történt kerületi ülés szavazásának eredménye (febr.

5.) kétségtelenné tette, hogy az ellenzék a conservatívok befolyását többé szám szerint sem képes ellensúlyozni. Az alsótábla el volt készülve a legroszabb fordulatra, a feloszlásra is, és febr. 12-ike óta nem tartott országos üléseket. Kossuth szónoki bukása szélén állott. Ugyanis nemcsak az adminisztrátori sérelem tárgyalhatásától Uttett el, hanem reá egy másik, még nagyobb kudarc is várakozók. Indítványt ad ott be t. i. már régebben az alsótáblához, a v u k o v á r-f i u r n e i vasúti vonal létesítésé iránt. Széchenyi vasút hálózati tervébe azonban e vonal, mely nemcsak hazánk érdekeivel mérőben ellenkezett, hanem hamis költségvetéssel is volt ajánlva, sehogy sem volt beilleszthető, annyival kevésbbé, mert a nemes gróf Fiúmét Pesttel egyenesen (Székes-Fehérvár, Siófok, Károlyváros felé) akarta összekapcsoltatni. Az országgyűlési tagok s a közvélemény K o s s u t h-tól elfordulva, nyíltan Széchenyihé pártolt. Az ellenzék legtekintélyesebb közlönye a Pesti Hírlap, január és február folytán szintén ez értelemben vezércikkhezett. Pestmegye követének lehetetlen volt nem látnia a reá várakozó vereséget, s hogy az ellenzék kedvéből mégis ki ne essék, igyekezett más téren ragadni magára a figyelmet.

Mindjárt az országgyűlés kezdetén az ellenzék saját kebeléből hét tagot küldött egy bizottságba, melynek feladata volt a kérdéseket előre kidolgozni s meghányi-vetni, mielőtt azok a nagy értekezletbe, vagyis a kerületi ülésbe vitetnének. Kossuth mellőzve e kisebb bizottságot, egyszer csak azon váratlan indítvánnyal lép fel egyenesen a kér. ülésben, hogy az országgyűlés szólítsa fel az Uralkodót, hogy adjon alkotmányt az örökös tartományoknak s elégítse ki a zavargó olaszok kívánatait. E tárgy fényes beszédekre nyújthatott anyagot. Szemere azonban kifejté, hogy mennyire neveltségessé tenné önmagát az országgyűlés, hogyha a többi tartományok számára kérne alkotmányt, s az olaszok kívánatainak megadását sürgetné, holott saját nemzeti alkotmányának sem bír érvényt szerezni s az olaszok ellenében álló 60,000 magyarországi katonát nem képes visszahívni. Az indítvány tehát mellőztetett.

Ekkor véletlen ül egy irtózatoss hírrázta fel E u r ó p a nyu-

galmát, hogy t. i. Franciaországban forradalom tört ki, »Lajos Fű 1 ö p királyi trónját Párizsban összetörték (f e b r. 22. és 24.). A magyar lapoknak nem volt szabad rögtön közölniök e hírt, s a Pesti Hírlap is csak márcz. 5-kén hozott arról először tudósítást. A szájról szájra szállingó hír azonban kimondhatatlan izgatottságot szilit Pozsonyban, annyival inkább, mert az Olaszországban kiűtött szabadsági és nemzetiségi mozgalmak a nagy közönség érdekeltségét és figyelmét különben is felvonva tartották. Kossuth elhatározta, hogy keresni fogja az alkalmat, s nemzete nevében hangot ad az idők viharának.

Pár nap óta az a hír terjedt el Pozsonyban, hogy az osztrák hitelintézet bankjegyei, melyek Magyarországon kizárólag voltak forgalomban, nem váltatnának be névleges értékük szerint. E pusztá híre, mert komoly aggodalomra még semmi ok sem volt, Balogh Kornél győnnegyei couscrvativ követ, bejelentí a kerületi ülésnek (márcz. 1.), hogy a bankjegyek iránt indítványa lesz. Kossuth az örökváltsági ügynek általa egy nappal azelőtt indítványozott fölvételét önkényt alárendeli B a l o g h indítványának, s ekkép határozatba megy, hogy legközelebb (márcz. 3.) a pénzügyi indítvány tárgyalassék.

Az alkalom, mire Kossuth várt, megjött és önkényt kínálkozott. Kitéüzött napon roppant számú hallgatóság előtt s remegő várákozással emelt szót Balogh. „Visszatekintve — úgymond — Európa azon pénzbonyodalmaira, melyeket a frauezia forradalom idézett elő, s melyek következei a magán viszonyokra nézve még élénk emlékezetben vaunak, s figy elmezve az újabb eseményekre is, melyek a pénzügyre már is befolyást gyakorolnak, küldői kebelében aggodalom ébredt a forgalomban lévő bankjegyekre nézve.“ -- Indítványozza tehát, „kéressek meg ö felsége, hogy a bank állása, s különösen a forgalomban lévő bankjegyek mikénti fedezése iránt a nemzetet felvilágosítani s megnyugtadni méltóztassék.“ S ekkor felszólaít Kossuth. „Köszönett elfogadom —úgymond — Györmegye indítványát. Ámbár meg lévén győződve, hogy a fennforgó rendkívüli körülmények speciális tárgyakon felülemelkedni parancsolnak, indítványát csupán alkalmul kívánom használni, hogy a t. RR.-et felkérjem, miszerint a perczek roppant felelősségének ér-

zetében az országgyűlés politikáját azon magasságra méltóztassauak felemelni, melyet az idő előnkbe szab.“ Ezután kiemelés, hogy az aggodalmak még most időelőttiek, a mennyiben a bankigazgatóság ma reggel több követekhez hiteles kimutatásokat küldött, melyekből kitűnik, hogy kibocsátott jegyei nemcsak tökéletesen fedezve vannak, hanem azon felül még 30 millió ft activ értékkel is bir. Azonban, így folytatja, veszélybe jöhet a bank, s ennél fogva honunkra roppant kár háramolhat, ha a jelenlegi kormány-politika még tovább is folytattatik, s nekünk önálló fináncz-miniszteriumunk nem leend. S majd a baj kútfejére menve át, fejtegeti, hogy nemcsak hazánk alkotmányos kifejlődését gátolja az eddigi „bureaucratikus mozdulatlanság politikája,“ hanem a birodalmat is „dissolutióba sodorhatja.“ S végül felszólítja a RR-ct, hogy „emeljük fel politikánkat a körülmények színvonalára, merítsünk erőt a dyustia iránti hűség érzetéből, merítsünk erőt a rajtunk fekvő felelősség s polgári kötelesség érzetéből nagy körülményekhez illő nagyszerű határozottságra,“ s ehhez képest egy formulázott felirati indítványt tesz, melynek főpontja, hogy a király Magyarországnak független felelős miniszteriumot adjon. Az indítvány ellenmondásra nem talált, s általános lelkesedéssel elfogadtatott, sad. u. következett másik ülésben is minden változtatás nélkül keresztül ment.

Ezen esemény jelzi a dolgok új fordulatát. Az ellenzék táborában s az országgyűlési közönségben mint növekedő áradat terjed a határtalan lelkesültség. A felsőtábla nagyobb része pedig a rohamos események nyomása alatt elveszti önbizalmát, a mozgalom előszele kényelmetlenné teszi a conservativ álláspontot, s a kormánypárt tagjai egymásután szállingóznak Pozsonyból B é c s b e, minden további harc nélkül átengedvén a tért az ellenfélnek. Ez pedig ott habozás nélkül úrrá teszi magát, s a nemzeti felvirágzás érdekében nagy gyorsasággal végrehajtja az átalakulás művét, melynek részletei és általános terve már a több évtizedre terjedő politikai eszmeharczban különben is kelőleg megvitatta és megkedveltetve valának.

1848

Márczius 4. Szombat.

Az alsótábla országos ülése elfogadja Kossuth tegnapi felirati javaslatát az országgyűlési teendők iránt. „Al egújabb időkben kifejezett események — így kezdik a Rendek — mulaszthatlan kötelességül teszik figyelmünket azokra fordítani, miket Felséged uralkodó háza iránti hűségünk, az összes birodalom iránti törvényes viszonyaink és hazánk iránti kötelességünk megkíván. Históriankra visszatekintve, előttünk áll annak emlékezte, hogy három század óta alkotmányos életünket a kor igényeihez képest nemcsak ki nem fejthettük, de sőt leginkább fenntartására kelle minden gondjainkat fordítanunk. Ennek oka, hogy Felséged birodalmi kormánya nem lévén alkotmányos irányú, úgy kormányunk irányával, mint alkotmányos életünkkel összhangzásban nem lehetett. Eddig ezen irány csak alkotmányosságunk kifejlődését hátráltatta, most úgy látjuk, hogy ha tovább is folytattatik és a birodalmi kormány az alkotmánynyal összhangzásba nemhozzatik, Felséged trónját és a pragmática sanctiónál fogva kedvelt kapcsolattal hozzánk kötött birodalmat elláthatlan következményekbe bonyolíthatja, hazánkra pedig kimondhatatlan kárt áraszthat. Felséged minket reformokra hívott össze; mi régi óhajtásunkat láttuk ezáltal teljesebben és buzgó készséggel fogtunk munkához.“ A RR. a közteherviselést, az urbériség kármentesítéssel eltörlését már elfogadták, óhajtják a katonai szállásolás és élelmezés megkönnyítését, a sz. k. városok és kerületek rendezését, a honvédelmi rendszer gyökeres átalakítását, a földművelés-, ipar- és szükségének számbavételét és felelős kezelés alá helyezését, az ország alkotmányának „valódi képviseleti irányban“ kifejtését, és „szellemi érdekeink ápolását a szabadság alapján;“ végül pedig „minden reformok alapfeltétele és biztosítékául“ magyar független felelős miniszteriu-

m o t. Csak ezen óhajtások megadásával lesz béke és nyugalom a hazában, így lesz az az uralkodó-háznak ezentúl is biztos támasza. Egyébiránt a RR. „aggodalommal látják a nyugalom bomladozásának azon jeleit,“ melyek az örökös tartományokban itt-ott tlinedeznek, s a legnagyobb birodalmi válságok kifejlésénck azzal vélik elejét vehetni, hogy ha a Fölség „fejedelmi székét minden uralkodói viszonyaiban a kor szükségéi által múlha tatlanul igényelt alkotmányos institutiókkal környezendő“

KK. és RE. Napi. 164. Orsz. ír o m. 70. 71. 1. P e s t i H i r l a p 1848. 2. sz. V. ö. Kemény, Forr. Után. 114—134. 1. V a h o t. O r s z. E m l é k k. 1848. 24. 1. S z e m e r e. III. 96. 1. S z i l á g y i Forr. Tört. 8—11. 1. E javaslat még ez nap felolvastatik a Főrendeknél, de miután a nádor már ekkor Bécsbe elutazott, tárgyalás alá vétetni az országbíró nem engedé. Két nappal ezután (márcz. 6.) a kér. ülés felszólítá az országbíró, hogy a javaslat tárgyalására tartson ülést. Majláth azonban erre nem érzé magát felhatalmazottnak, hanem a kívánságot megjelentette a Bécsben időző nádornak, kitől válaszul azon rendeletet kapta, hogy a király parancsából maga is oda siessen. (För. Napi. 337. 340. 1.). A RR. türelme ekkor fogyni kezdett. Márcz. 8-án a kér. tábla Kossuth indítványára az országbíró, vagy ennek távollétében a tárnokot már „törvényes kötelességére“ figyelmeztette szólítá fel az izenet tárgyalására. De már a tárnok sem volt helyben, s a conservativok átalában annyira oda hagyták Pozsonyt, hogy K o s s u t h e nap méltán mondható: „az országgyűlés inkább Bécsben mint Pozsonyban van.“ Ekkor Kossuth azt kívánta, hogy a felirat a Főrendek mellőzésével küldessék fel, Szentkirályi pedig, hogy az országbíró közkereset alá fogassák, azonban Pázmándy ez indítványoknak ellenmondott, s így keletkezett a márcz. 9-ki határozat. (Y. ö. P. H. 1848, 1051. 1052. sz.)

Márczius 9. Csütörtök.

Az alsótábla izenetet küld a Főrendekhez, s felhívja ezeket, hogy a felirati javaslatot haladék nélkül tárgyalják, miután a tárgyalásoknak a körülmények által sokszorosan sürgetett folyamát sem a számos tagok, sem az elnöklő nádor eltávózása nem szakíthatja meg, mert „ a távollévők a jelenlévőket jogaik gyakorlatában és kötelességeik teljesítésében nem gátolják.“ De mivel nemcsak a nádor, hanem a helyettes elnökök is eltávóztak, s e miatt az üléstartás több napokra lehetetlenné vált, a RR. „kötelességökuek érzik kijelenteni, hogy ezen állapotot a

törvények és törvényhozás méltóságával összeegyeztethetőnek nem vélhetik, s reményleni szeretik, hogy hasonló rendellenesség miatt felszólalni többé okuk nem leszzen.“

Orsz. Ir. 75. 76. 1. KK. és RR. Napi. 16 4. 1.

Márczius 13. Hétfő.

Bécsben forradalom. A birodalmi főváros lakossága a császártól a fináncz-ügy közzétételét, alkotmányos törvényhozást, szabadsajtót stb. követel, s midőn a Fölségtől kitérő választ kap, fenyegetődző csoportokban a császári lak felé tódul, s a katonasággal ösztöztűz. Erre Albert főherczeg főhadparancsnok tüzet vezényel, mire a népből többen megsebesülnek és elesnek. A nép azonban perczenként több-több előnyt vív ki a csekély számú katonaság felett. D. e. 9 óraker közhírré tétetik Metternich és Apponyi lelépésök, s egy császári nyilatkozat a tanulók felfegyverkezését elrendeli. D. n. 3 óraker a sajtószabadság és nemzetörség megadása, úgyszintén Albert és Lajos főherczegnek a kormánytól visszalépeése adatik köztudomásul. Harmadnapra pedig nyíltparancs jelenik meg, mely körülírva megígéri, hogy az örökös tartományok alkotmányt fognak nyerni.

P. H. 1848. 8. 3. 2. sz. V. ö. H. M. Huszonöt év. II. 593. 594. 1.

Márczius 14. Kedd.

Az a l s ó t á b l a d. u. 3 óraker a bécsi események hírének vétele után, határozatilag kijelenti, hogy márcz. 4. felirati javaslatában „a szellemi kifejlődés ápolása szükségének megemlítése által, a népnevelést, a vallási jogok viszonyosságát, |az esküdt-szék létesítését, és a sajtószabadságot, úgy szintén a nemzeti erőnek egyesítése szempontjából az Erdélylyeli egyesülést is nevezet szerint érteni kívánja; továbbá, hogy ott, hol a képviseleti rendszernek alkotmányos iránybani fejlődését határozataik sorába helyezik, ezen átalános kifejezés alatt nevezet szerint az országgyűléseknek Pesten évenként leendő tartása szükségét is czélozta kifejezni.“ Ugyanezen alkalommal tudomására adatik a

RR-eknek, hogy a felsőtábla a márcz. 4. felirati javaslatot, a nádor indítványára, egész kiterjedésében, minden változtatás nélkül, általános felállással elfogadta, mire a RR. a feliratnak Bécsbe vitelére egy 59 tagú küldöttséget határoznak, melyhez a főrendi tábla a maga részéről kinevezett 13 taggal csatlakozik. E küldöttség elnöke István főherceg és nádor.

K. K. Napi. 165. 166. I. Főr. Nap. 338. I. A felirat: O r s z i o m. 78. 79. 1. — P. H. 1848. 2. sz. Mielőtt a Főrendek fentebbi határozatukat hozzák, a kér. ülés Kossuth indítványára, felszólítja a tegnapi leérkezett nádort, hogy a felsőtáblán a feliratot „tüstént“ tárgyalassa és „oda hasson, hogy az vita tárgyává ne tétessék, hanem egyhangúlag elfogadtassék.“ — A küldöttség márcz. 15-én már B é c s b e n gyűlt össze.

Márczius 15. Szerda.

Budapesti forrongás. Márczius 12-én az ellenzéki-körben. egy Irinyi József által szerkesztett folyamodvány fogadtatik el az országgyűléshez, melyben elő van adva, hogy „miután egész Európa mozog,“ s többé „hosszas tanácskozásra vagy halogatásra“ idő nincs, az országgyűlés alakítsa át rögtön az egész alkotmányt és foganatosítsa a mellékelt 12 pontot. A szekezetet azonban még ekkor sokan igen merésznek találják, s első nap (márczius 14.) az megy a közgyűlés határozatába, hogy a petitio ne nyújtassék be mindjárt, hanem az országos ellenzéki választmány által szervezendő agitatio f olytán aláírások gyűjtessenek hozzá. Esti 9 óraker azonban megérkezik a bécsi események hire, s az ifjúság elhatározza, hogy „nem hagyja magát a formák életlő korlátái közé szoríttatni.“ Másnap (márczius 15.) tehát d. e. 10 óraker Petőfi Sándor és Jókai Mór vezetősök mellett, nemzeti színű zá szlók alatt, tüntetési menetet képez, miközben nagy néptömeg (fegyvertelenül) csatlakozik hozzá. A menet a Hatvan iutczában Landerer és He ckenaszt nyomdájuk előtt megállapodik, s ott a sűrű eső daczára bevarja, míg néhányan egy sajtót lefoglalnak, s a 12 pontot ily czim alatt: „Mit kíván a magyar nemzet?“ úgy szintén P e t ő f i „Nemzeti dalát“ kinyomatják. A kívánat pontjai ezek: 1. Szabadsajtó. 2. Felelős minisztérium Pesten. 3. Évenként országgyűlés ugyanott. 4. Egyenlőség a törvény előtt. 5. Nemzetország.

6. Közteherviselés. 7. Úrbéri terhek megszüntetése. 8. Esküdt-szék, képviselő, egyenlőség alapján. 9. Nemzeti bank. 10. A magyar katonák felesketése az alkotmányra, s külföldről hazahozatala. 11. Politikai foglyok szabadon bocsátása. 12. Unió Erdélylyel. — Végül áll: „Szabadság, egyenlőség, testvériség.“ Míg a sajtó dolgozott, a néptömeghez Irinyi, Petőfi, J ó k a i és többen lelkesítő beszédeket tartottak. D. u. 3 órakor roppant néptömeg lepi el a városház előtti tért, benn pedig nyilvános *közgyűlés* tartaiuk a tanács, a *választó* polgárság és a nép befolyásával, s itt S z e p e s i Ferencz polgármester megkezdi a 12 pont aláírását, mely az országgyűléshez kérelem alakjában felterjesztetni határoztatik, egyszersmind pedig a közcsend fenntartására, Rotlenbiller Lipót alpolgármester elnöksége alatt, 14 tagú választmány alakltatik. Ugyanezen gyűlés elhatározza, hogy a jelen országgyűlés Pestre áttételét a F ö l s é g előtt s a nádornál sürgetni fogja, s végül küldöttséget indít Budára, hogy a helytartótanáctól a cenzúra eltörlését, Táncsics Mihály szabadon bocsátását s a katonaságnak a közrend fenntartásába bele nem avatkozását kinyerhesse. E küldöttséget, melynek elnöke Ny áry Pál, beláthatatlan sokaság kíséri át a szomszéd fővárosba, hol a meglepett helytartótanács nevében Zichy Ferencz helyt. id. elnök d. u. 5% órakor az utcán várakozó néptömegnek személyesen kijelenti, hogy a küldöttség kívánatai megadatnak. Este a Nemzeti Színházban E g r e s s y Gábor P e t ő f i „Nemzeti dal“át szavalja, a kar pedig a közönséggel együtt a Hymnust és a Szózatot énekli.

P. H. 1848. márcz. 17-ki vagyis 4. szám. Palugyay, B. Pest Leírása. 77—79. I. Szilágyi, Forr. Tört. 12 —151. Keméjty, Forr. Ut. 134—140. I. Levit schnigg, Kos-suthu, s. Bannersch. II. 8. 9. I. Zerrffi, Márczius 15-ke 1848. Pesten. Pest, 1848. — K l é h, A Pesti Főrad. Tört. Pest, 1848. — Magyarország Újjászületése. Márczius 1848. Geibelnél, Pest, 1848. — Nyáry Albert A M a g y. Forr. Napjai 12 arczképpel. Pest, 1848. M a g y a r Mihálnál. — A mérsékelt irányú P. H. márcz. 16. számában csak rövides, igen színtelen rajzát adja a tegnapi történetnek, mintha szándékosan nem akarna annak fontosságot tulajdonítani, s ugyanezen számában tesz először említést hasonló modorban a bécsi zavargásokról. A 3. ez. (ezen hibás kelt-tel „Vasárnap: márcz. 18.“) a pesti esemény-

ről semmit sem szól, a 4-ik azonban (mely elég csodálatosan „Péntek, márcz. 17.“ felirattal van ellátva), már kimerítő rajzot hoz. A következő számon felül ez áll: „Hétfő márcz. 20. 4-ik szám,“ — és így 4. sz. kettő adatott ki. — A fővárosiak küldöttségét, mely élén Hajnik Pállal márcz. 18-án indult el, a kér. ülés márcz. 19-én fogadta. A tábla részéről Kossuth válaszolt, kijelentvén, hogy ő ugyan méltányolja B. P e s t hazafi érzelmeit, s különösen az egyetemi ifjúság azon tettét, hogy a rendet és békét fenntartani segítette, de „mint törvényhozó, utána nem indul. ...Nem egy város, akár egy kasta, hanem az összes nemzet az, melyet illet az ország sorsáról Ítélnise nemzet elég erő és hatalmas eltíporni mindenkit, minden egyest, egyes kastát s egyes municipiumot, melynek gondolata jöhetne ellene szegülni.“ Különben a „törvényhozó test már találkozott a nemzet s a főváros kívánataival, a mennyiben épen a kérelemlevél pontjaival foglalkozik, rövidre szabott idejét azonban a Pestre leköltözéssel nem vesztegetheti, különben is a képviselőház, majd nem sokára ott gyülem össze.“ (K. beszéde P. H-7. sz.) A küldöttség ezután Kossuth s a nádor rábeszélésére eláll azon szándékától, hogy a 12 pontot Bécsbe is felvigye (I. m. 3. sz.) A közcsendí választmány ez alatt otthon mindent elkövetett, hogy a kitörésnek elejét vegye s a közbátorságot fenntarthassa. Pártfogásába veszi az egyetemi ifjúság „kívánatait“ (függetlenség a bécsi kormánytól, az egyetemi javadalmak nyilvános, felelős kezelése, tanszabadság, a tanszékek nyilvános pályázat útján betöltése, tekintet nélkül a hitfelekezetre, az évi próbatételek megszüntetése stb.) s átadja azt is pozsonyi küldöttségének. Hogy a nép kedvét töltsse, a polgári őrseregbe szabadon beállhatást engedett, a városházat nemzeti lobogóval látta el, fegyvereket osztogatott, márcz. 16-án este kivilágítást rendezett. Ny áry Pál egy újabb küldöttségében kivitte a helytartóságánál, hogy az osztrák színek és a kétféjű sas a közhelyekről eltávolíttassanak, s márcz. 18-án már a sóház, harminczad stb. helyiségek korlátait és kapuit nemzeti színre festék; ugyanezen nap nemzetőrök váltják fel a sorkatonákat az őrszolgálatokon. Ugyanezen küldöttség kívánta azt is, hogy az ingerültséget szülhető kormányintézkedések változtassanak meg, hogy a kir. kamaránál latin helyett magyar nyelv használtassék, a cs. k. dohány-trafikák s a lotteriák zárassanak be. A helytartóság márcz. 16 án 500, 17-kén 200, 18-kán 800 fegyvert bocsáttat a közcsendí választmány rendelkezésére. E választmánynak pedig tagjai voltak márcz. 15-kén: Rottenbiller Lipót (elnök), Kacskovics Lajos, Staffenberger István, Molnár György, N y á r y Pál, K l a u z á l Gábor, Tóth Gáspár, Gyurkovics Máté, Irinyi József, Petőfi Sándor, Vas v á r y Pál, Irányi Dániel, Hongéi Alajos és Egressy Sámuel. Összesen 14. Márczius 16-kán pedig: Rottenbiller (elnök), Klauzál, Nyáry, Egressy S., Irinyi, Staffenberger, Molnár György, Irányi, Vasváry, Petőfi, Tóth Gáspár, Gyurkovics, Kacskovics, Nádosy István, Gross Ferencz, B o r s o

d y Endre, Emmerling Károly, B u r g m a n Károly, Glesz-
r i e g l József, B e l i e z a y Imre, M ü l l e r József, V e c s e y Sándor,
A u l József, I l k e y Sándor, Jókai Mór, Emödi Dániel, C s á n y
László, Kendeltinyi Károly, Székely Gábor, Bulyovszky
Gyula, Oroszhegyi Józsa, S ü k e y Károly, Sebő Antal, V i-
dacs János, Degré Alajos, Szeg fi Mór, Magyar Mihály,
E g r e s s y Gábor, Keleti Zsigmond, Mocsári János, J u s t h Ma-
nó, Számvald Gyula, Sauer Ignáz, Bugát Pál, Csausz
Má-tón, Balassa János, Halász Géza, FlórFerencz, Pólya
József, Székács József, Peczelt Ottó, V ö r 8 s i n a r t t y Mihály,
Eötvös József, Kunewalder János, Török Pál, Szántófy
Antal, Margó György, Mavromaty Józsafát, Hajnik Pál,
A i g n e r Ferencz, Landerer Lajos és K a s s e l i k Endre. Össze-
sen: 62. Ugyanekkor új tagokul ajánlottak: P u l s z k y Ferencz, P e r-
c z e l Mór és S m i d e g Kálmán (Szepessy polgármester közlése
után P. H. 3. sz.) A választmány vezérlő lelke Ny áry volt.

Márczius 16. Csütörtök.

Az országgyűlés küldöttsége Bécsben Fer-
d i n a n d királynak átadja a feliratot, mely által a nádor-elnök
beszéde szerint a nemzet a királyi trónt akarja hi ven támogat-
ni. A F ö l s é g „a nemzet nyilatkozatát köszöni, s kívánságát
mielőbb lehetőleg sikeresíteni óhajtja“ Másnap

Márczius 17. Péntek.

Ferdinand király kéziratot intéz István nádorhoz,
mely szerint „az országgyűlési felirat kívánságainak teljesítésé-
re.... szívesen fordítandja gondjait s ez okból tudatja vele,
hogy miután ő az elválasztott s megerősített nádor és kir. hely-
tartó, „a törvények értelmében teljes hatalommal van felruház-
va“ az országot a király távollétében „a törvény és alkotmány
ösvényén kormányozni, Én (a király) a hű KK. és RR.-nek, egy
a fennálló honi törvények értelmében független felelős mi miszté-
rium alkotása iránti kívánatát elfogadni hajlandó legyek.“ Fel-
hatalmazza tehát a nádort, hogy a miniszterségre alkalmas
egyéneket jelölje ki, s ezeknek hatáskörét, „a többi örökös tar-
tományokkal legszorosabb kapcsolatban létei“ szemelött tartása-
val, készülendő törvényjavaslatok által megszabni igyekezzék.
E kézirat folytán s a Fölségtől nyert külön felhatalmazás kö-

vetkezében a nádor Batthyány Lajost miniszterelnöknek kinevezi, s őt minisztérium alkotásával bízva meg.

KK. Napi. 178. 170. 1. A kézirat O r s z. 1 r. 84.1. István levele B.-hoz — márcz. 17.-ről P. H. 3. sz. V. ö. 6. sz. A kir. kéziratba, melynek határozatlan és ingadozó szerkezete feltűnő, egy tényellenes adat csúszott, a mennyiben benne az mondatik, hogy a Fölség a RR. feliratát márcz. 17.-én vette kezébe, holott egykorú adatok (P. H. 6. sz.) és István hivatalos jelentése azt bizonyítják, hogy a felirat átadása márcz. 16. d. e. történt. — István nádor a küldöttség előtt Becsben előre is kijelentette: hogy „azon pillanatban, melyben a magyar nemzet felterjesztett kérései megtagadtának, megszűnt nádor lenni.“ (S z e n t i v á n y i P. H. 8. sz.) s a kir. kézirat kinyerésében neki, Széchenynek és Eszterháznak van legtöbb érdeme. — A küldöttség, melyet B é c s lakói rajongó lelkesültséggel és örömmel fogadtak, márcz. 17. estére visszaérkezik Pozsonyba, honnan Batthyány első rendeletét írja a törvényhatósági elnökökhöz, a közcsend és biztonság érdekében. (A rend. u. o.)

Márczius 18. Szombat.

Az alsótábla határozatilag kinyilatkoztatja, hogy miután szabad és alkotmányos országban a törvényhozói és végrehajtói hatalmat csak oly egyének gyakorolhatják sikerrel, kik az összes nemzet többsége akaratának kifolyásai, szükség, hogy a felelős minisztérium már megadva lévén, néhány hónap alatt képviseleti alapon szerkesztett országgyűlés gyűljön össze Pesten, mely a nemzetet híven és méltóan képviselvén, az ország felvirágzására kívántató törvényeket meghozandja. A jelen országgyűlésnek pedig csupán azon tárgyakról kell határoznia, melyek rögtöni intézkedést kívánnak. Ilyenek: a felelős minisztérium, a képviseleten alapuló országgyűlés, a közteherviselés, az úrbériség eltörlése, a nemzetőrsereg és a sajtóviszonyok, melyeknek „néhány rövid nap alatt okvetlen leendő elintézése után“ a mostani hongyűlés szét fog oszolni. — Egyszersmind elhatározzák a RR., hogy addig, míg e tárgyak el nem intéztetnek, ülései folytonosak lesznek, s ezek alatt a megyék, Horvátország, a sz. k. városok és kerületek, s az egyházi rend követői személyenként egyenlő szavazattal fognak bírni. Ugyanezen napon elfogadtatnak a közteherviselés életbeléptetése, az úrbér és papitized megszüntetése tárgyában készült törvényjavaslatok. A f e l s ő t á b

l a a közteherviselési t. javaslatot egyhangúlag elfogadja, úgyszintén a RR. fentebbi nyilatkozatát a jelen országgyűlés feladata iránt. E nyilatkozat hírül adására a két tábla egy 22 tagú küldöttséget nevez ki Pestre, oly czélból, hogy a fővárosban a küldöttek személyes jelenlétökkel is hassanak közre a közrend és béke fenntartása végett.

KK. Napi. 168. és köv. 1. F ö r. Napi. 339. 1. 0 r s z. I r. 80. 81. 1. — A pesti küldöttség eljárásáról a márcz. 22. elegyes ülésben Keglevich Gábor főtanokmester († 1854.) tett jelentést. E szerint a küldöttség márczius 18-dikán este indulván meg, márczius 19-dikén reggel érkezett Pestre, hol a közcsendi választmánynyal rögtön érintkezésbe tette magát, s annak gyűlésében még az nap d. e. részt vett. A városban „igen nagy élénkséget” tapasztalt, s hogy „mindekkoráig a mozgalmak aggasztólag ki nem törtek,” Klauzál, Rótté tí bilié r és N y á r y tevékenységüknek köszönhetni, kik a rend további fenntartásáról is teljes kezességet nyújtanak. Ez utóbbik a küldöttség közbenjárását két dologra kérte fel. Egyik, hogy az országgyűlés mielőbb Pestre tétessék át, másik, hogy „a márczius 15-ki összetalálkozás, mely napról az ismeretes 12 pesti pont felküldetett, törvényben is megemlítették.” (K e g l. jelentése О Т В З. ír. 111. lap. KK. N. 190. 1. — Bövebben P. H. 8. sz.) — Az országgyűlésnek volt oka féltékenynek, sőt bizodalmatlannak lenni a pesti mozgalmak s a közcsendi választmány iránya felől. A 12 pont felett ugyanis, mely az egész országot egyszerre oly lelkesedésbe és örömbé hozta, minek párja ezredéves történetünkben nincs, a megyék és városok egymásután kezdtek tanácskozni, s a tanácskozmányok eredménye mindenütt a pontok „elfogadása” és a l á - Írása volt, mire a közcsendi választmányhoz hivatalos jelentések folytak be. — Az országgyűlés majdnem elhomályosítva és elfeledve maradt. (V. ö. még ápr. 15. jegyz.)

Márczius 20. Hétfő.

Az alsótábla a hitelintézettről s az évenként Pesten tartandó országgyűlésről szóló törvényjavaslatokat elfogadja (d. u. 1 óra.) Később pedig (este 8 óra) a cenzurát örökre eltörölvén, sajtótörvényjavaslatot állapít meg, s két rendbeli feliratot határoz a Fölséghez. Az egyikben a lengyel és olasz politikai államfogyok szabadon bocsátásáért, a másikban pedig Erdély országgyűlésének minél előbb összehívásáért esedezik, hogy ekképen Erdély a vészes bizonyodalmaktól megkíméltessek, tartományi gyűlésén „a hazánk-

káli vég óhajtott egyesülés kieszközöltessék," s az átalakulás ott is törvényes úton ez irányban történhessék. — Deák Ferencz, mint zalamegyei követ, barátai meghívására, Pozsonyba érkezik.

KK. N. 179—181. I. Orsz. ír. 89. 90. I. P. H. 8. sz. A hitelintézeti t. javaslat ápr. 3-án, az országgyűlésről szóló pedig ápr. 2-án nyert kir. megerősítést. A polit. foglyokat illető kérelemre az lón a válasz, hogy a király a foglyok szabadon bocsátásával a nemzet kívánságát már megelőzte. A sajtótörvényjavaslat azonban utólagosan sok bajt és keserűséget szerzett a törvényhozásnak. A napisajtó (P. H. már ez. 23. sz.) azt mondta rá, hogy „sok részben rosszabb állapotot idézne elő, mint márcz. 15. előtt volt,” sokalván különösen a t. javaslat 20,000 pftnyi biztosítékát a hirlapokra nézve. Pestmegye rendfenntartási bizottsága márcz. 22-én kemény bírálatot irt rá, melyben kimondja, hogy e javaslat megerősítése „a szellemi kifejlődésre közcspas” lenne, s felkérte követeit, hogy a javaslat hibáin igazítsanak (P. H. 7. sz.) P e s i vár o s pedig ugyanezen nap d. u. közgyűlést tartván, P u l s z k y Ferenczet futárkép küldi Batthyány hoz egy fenyegetődző levéllel, mely így kezdődik: „Miniszterelnök úr! Mit e város lakossága a sajtó felszabadításával márczius 15-kén dicsően kivívott, azt a törvényhozás a sajtótörvény javaslatával. . . tökéletesen lerombolni indul. Ezen törvényjavaslat maga oly helytelen, hogy ellene városunk minden lakosa azon diadal érzetével szólal fel, melytől visszalépés többé nem lehet.” Felszólítja tehát a miniszterelnököt, hogy a javaslatot vétesse vissza. A levél végén ez áll: „Az idő pcrzei drágák, intézkedjék ön, hogy az intézkedés késő ne legyen.” Míg ezen izenet felett a tanácskozás benn a teremben folyt, azalatt a „szabadságtér“-en (városház előtt) álló nép a t. javaslatot megégeti. (I. m. 8. sz.) Pozsonyban ezután Batthyány befolyására visszavitetett a t. javaslat a kér. ülés elibe, hol rajta lényeges változtatások történtek, s a lapok biztosítéki összege is felényire szállítatott alá. — Márcz. 26-án a pestmegyei bizottság D e g r é Alajost már új követelésekkel küldé az országgyűléshez, a képviseleti t. javaslat módosítása érdekében.

Szerémmegye közgyűléséből kéri aFölséget, hogy a magyar országgyűlés javaslataitól a szentesítést tagadja meg.
P. H. 19. sz.

Márczius 21. Kedd.

Kolozsvár, Méhes Sámuel és Bethlen János indítványukra, „polgári összeget“ alakít, s e felől midón jelentést tesz a főkormányzésznek, egyszersmind kéri a tartományi gyű-

lés összehív atását, hogy ott a közteherviselés, törvényelőtti egyenlőség, Magyarhonnal egyesülés és a sajtósza-badság elhatározathassák.

A kérvény Szilágyinál Forr. tört. 29.1. és Kővári-nál Okm. 5. 1. V. ö. Kővári Érd. Tört. 1848. és 1849-ben 7. 1. Hajdan Erdély Magyarhon kiegészítő része volt, s a magyar királyok nevében vajdák által kormányoztatott, azonban ekkor is némi önállása volt, mert külön tartományi gyűlést tarthatott. Szapolyainak, az utolsó vajdának, miután a magyar korona osztatlan birtokától elűtetett, a nagyváradi békében (1538.) Erdély külön birtoklása és független uralma biztosítottatott, s ekkép a két ország egymástól elszakítása megerősítettett, habár csak Sz. haláláig ideiglenesen. De ezen ideiglenes állapot később nagyon hosszúra nyúlt, s miután Erdély közjogának és nemzeti életének nagyobb biztosítékait látta a Porta védnöksége alatt, mint a Fölséges Habsburg -ház uralkodásában, körülbelül másfél századig terjedt, mely időszak alatt azonban a nemzeti fejedelmek (mint B á t h o r i Zsigmond és Gábor, úgyszintén Bethlen Gábor) a magyar király felsőségét is elismerték, s Erdély törvénytáruk szerint (1552: 1; 1595: 2; 1608: 19. stb.) úgy tekintett, mint hazánk kiegészítő része. I. Lipót alatt (1688.) Erdély „visszatér“ ugyan „Magyarország királya oltalmába,“ s L i p ó t a kormányzónak utasításba adja, hogy „Erdélyt, mint Magyarországnak ős tagját,“ vegye át, azonban a K i r á l y h á g o n túli rész egészen külön kormányzás, törvényhozás és nemzetiségi szerkezet alatt marad. Ez időtől kezdve, bár a Fölség Erdély önálló közjogi viszonyait, rendi és nemzetiségi kiváltságait biztosítá (L i - p ó t o k m á n y . 16. 91.), az országos sérelmek halomra szaporodtak. Vége (1757--1790-ig) a tartományi gyűlések is elmaradtak, melyek egyébiránt a nemzeti fejedelmek elhalása óta, az Uralkodó messze lakása s a tanácskozási ügyrend nehézkessége miatt különben is gyarló módon teljesítették törvényhozói tisztöket. Ekkor merült fel az eszme, hogy Erdély jogainak megvédését könnyebben biztosíthatná a bureaucratia túlkapasai ellenében, ha Magyarhonnal egyesülne. Az egyesülés dolgában már a budai országgyűlésre (1790.) küldött tehát férfiakat. Ezen országgyűlés a koronázási hitlevélbe akarta igtatni, hogy „Erdély Magyarország koronájához tartozik, annak elválaszthatlau darabja,“ s a Fölség azt „Magyarország királyának jogán és neve alatt fogja kormányozni a törvények értelmében.“ Azonban H. L i p ó t a hitlevél ezen részét ismételt felterjesztés után is visszavetette, habár a rákövetkező évben (1791.) annyit kijelentett, hogy Erdélyben, mint az 1741 18. szerint is a magyar koronához tartozó részen: fog uralkodni. Az 1791. kolozsvári tartományi gyűlés azonban tüzetesen is tárgyalja az „egyesülést,“ habár ennek oly feltételeket szab, melyek az egymásbaolvadni vágyó két országot ezután is teljes elkülönöztségsben

akarták meghagyni. Ezek szerint ugyanis Erdélynek megmaradt volna külön országgyűlése „minden függés nélkül,” külön főkormány-széke, külön udv. kancelláriája, Lipót okmánya, minden alapjoga, törvénye és szabadalma. (A feltételek S z i l á g y i F.-nél Érd. Un I. —40. I. V. ö. Budap. Szem I. VII. 321 —37 7.). — Magyarhonban ezután az unió 1791-től 1848-ig nem került törvényhozási tárgyalás elé, azonban megvalósulása közóhajtás maradt, habár a kormány »Régi-ek ügyét Erdély és Magyarhon közt viszály kérdésévé tenni, s a kedélyeknek kölcsönös elkeserítésére felhasználni több éveken át mindent elkövetett. Végre ismét Erdély volt az, mely nevezetes lépéseket tett az egyesülés dolgában. Az 1842. tart. gyűlésen választmányt bízott meg az előmunkálatok megtételére, s a királyhoz is intézett feliratot, az 184 7/7-ki közgyűlésen pedig határozottan követeli az egyesülés fogadtatását, miután alkotmány sértésekkel lévén elborítva, belátta, hogy önma-gában nem leendő többé képes országos léteit megóvni, s jóléte és felvirágzása a2 erők egyesítésében és a Magyarhonnal összeolvadásban ke-reendő. E tekintetben az ellenzéki és a konzervatív párt teljes egyetér-téssel működött.

Pestmegye a nádornak, a miniszterelnöknek s az alsó-táblának bizalmat szavaz, követi a régi kormány irányában tett esküjök alól ezentúlra felmenti, s utasítással jövőre nem ter-heli, megvárja, hogy a magyar katonák külföldről hazahozas-sanak, kéri az országgyűlést, hogy ha ülései 14 napnál hosszabb időre húzódnának, Pestre jöjjön le, Batthyány minisz-terelnököt pedig, hogy a fegyvertárat a nemzetőrök előtt nyit-tassa meg. Továbbá minden megyebeli lakosnak tanácsko-zási és szavazati jogot ad, s a polgári és hivatali czimezés fél-rcételével, hivatalos használatban az egyszerű „Ur“ megszólítást állapítja meg. Végül a nemzetőrség szervezése, s a rend fenntartása tekintetéből Nyáry Pál elnöksége alatt 47 tagú bizottságot nevez ki.

P. H. 6. 8. 9. sz.

Az a 1 sőtáb l a a sz. kir. városokról, a Jász-Kun-és Hajdú kerületekről, mint szintén a községi választásokról szóló törvényjavaslatokat elfogadja.

KK. N a p 1. 181.1. Orsz. ír. 90—94 I. P. H. 8. s 7/7. Ezen t. javaslatok ápr. 3-án nyertek kir. megerősítést, a sz. k. városokról szóló szerkezet kivételével, mely ápr. 7-én erősített meg.

Márcz. 22. Szerda.

Az alsótábla a nemzeti őrseregről és a független magyar minisztérium alakításáról törvényjavaslatokat állapít meg.

KK. Napi. 183—185. I. Óvsz. ír. 96—100. I. A nemzetörsegi t. javaslat ápr. 3-án felterjesztetvén, ápr. 7-én nyert megerősítést. A minisztériumról szóló czikk pedig márcz. 24-én terjesztett a Fölség elibe. V. ö. márcz. 29.

Márcz. 23. Csütörtök.

Az alsótábla az úrbéri megszünt javadalmak státusadóssággá leendő átváltoztatásáról, az ösiség eltörléséről, a túr mezei, Fiume- és B u c c a r i-kerületekről, a magyar egyetemről, a nemzetiségről és országcímerről, úgyszintén a nemzeti színházról szóló törvényjavaslatokat elfogadja. A kerületi ülésben pedig Batthyány miniszterelnök felolvassa az általa királyi megerősítés alá felterjesztett miniszterjelöltek neveit, úgymint S z e m e r e Bertalan (belügy), Kossuth Lajos (pénzügy), Széchenyi István (közlekedés), Eötvös József (vallás és közoktatás), Klauzál Gábor (földmívelés, ipar, kereskedelem), Eszterházy Pál (Ausztriával viszonyok), Mézszáros Lázár (honvédelem), Deák Ferencz (igazságügy) neveiket.

KK. Napi. 186—189. I. Óvsz. ír. 100—113. I. P. H. 14. sz. Szilágyi Forr. Fért. 16. 17.1. A fentebbi t. javaslatok ápr. 3. nyertek királyi megerősítést, kivéve az úrbéri kárpótlásról szóló cikket, mely ápr. 7-én hagyatott helyben. — Az első magyar minisztérium a nemzet 'egünnpeltebb férfainak csoportja volt, azonban mind nézetrokonság, mind a közös törekvés érdeke hiányzott arra nézve, hogy e csoportot egységes egézsze forraszsza és alakítsa. Kossuth és többi miniszter társai közt a törvényes téren maradásra nézve, Szemere és Batthyány közt demokratikus törekvésekre nézve, Eötvös és Kossuth közt a központosításra nézve régibb idő óta véleménykülönbség tátongott; többeket közülök személyes idegenkedés és feszültség is tartott távol egymástól, mint Batthyányi Széchenyitől, s majd K o s s u t h-tól, Szem erét, Klauzáltól, Eötvöst és Széchenyit Kossuth tói; mindezen különbözőségeknél azonban, mint a későbbi viszonyok megmutatták, nagyobb baj volt az, hogy Kossuth kihívó modorával, merőben érzelmi politikájával és excentricus irányával, a minisztertanácsban és a parlamentben, gyöngeség érzetből vagy népszerűség féltés miatt, a törhetetlen jellemű Batthyány kivételével, a

többi minisztereknek nem volt elegendő bátorságuk erélyesen megharcolni. Ily körülmények közt nemcsak szilárdul kivitt programja nem volt e minisztériumnak, hanem hagyta magát sodortatni Kossuth által oly irányba, mely saját többsége nézeteivel homlokegyenest ellenkezők. A válságos szeptemberi napok különösen kitüntették, mily gyöngé volt a hatalmas eseményekkel szemben. Tevékenységében azonban a képviselőház némely fegyelmetlen tagjai is nem egyszer hátráltatták és kedvetlenítették, kiknek kicsinyes és folytonos aggatódzásai a miniszterek önérzetét sérté, erejüket bénítá s idejüket rablá, Széchenyi már aug. 21-én elkeseredéssel veté a Madarás z-pártnak szemére, hogy „általa a minisztérium minden erőből és minden időből ki van vetköztetve,“ s a „haza szent nevére“ kérte annak tagjait, „adjanak szabad kezét a minisztereknek, ha bíznak bennük, s meg fogják talán menteni a hazát.“ (P. H. 143. sz.) Batthyány nak, mint K e m é ny (Forr. llt. 157. 1.) mondja, célja volt a miniszterek ily összeválogatásában egymás által ellensúlyozni a pártvezéreket, kik nélkül minisztériumának kevés tartóságot remélhetett, Széchenyit tovább sodoini, Kossuthot visszatartóztatni s a pártármalatokat a kormány érdekébe vonni. E cél teljességgel nem sikerült, s újlag bebizonyult, hogy derék kormány csak hason nézetű s egyező törekvésű bátor férfiakból alakítható.

Ferdinand király Szögyény László alájegyzése mellett J e l l a c i c József ezredest a Horvát, Szlavón és Dalmát királyság báni méltóságával felruházza, s őt egyszersmind vezérőrnagynak és valóságos titkos tanácsosnak is kinevezi.

A kir. kézirat P e j a k o v i cnál, Actenstücke zúr 6e sch. des Kroat. Landtages v. Jahre 1848. 25.1. —Jellac. kinevezését Rüstow (i. 60.) s utána Kővári (17.) ápr. 6-ra, HorváthM. (Huszonöt év II. 692.) márcz. 28 ra teszik, hibásan. A bán egy (kelt nélküli) körlevélben tudatja, honfitársaival kineveztetését, melyben politikai hitvallását előadván, többek közt így nyilatkozik: „A forradalom megrendítő és romba dönté a társadalmi élet, a nemzeti és állami viszonyok régi alapjait, nevezetesen pedig a mi Magyarországgal, ősi szövetséges tartományunkkal való viszonyainkéit, miből ránk nézve azon szükségesség folyik, hogy: tekintettel a magyar koronával való ősi kapcsolatunkra, mi magunk oda működünk, hogy ahhoz való viszonyunk új, a szabadság, önállóság és egyenlőség szellemének megfelelő, tehát szabad és bős nemzethez méltó alapokra fektetessék, addig pedig részünkről minden viszony a mostani új magyar kormányval megszakíttassék.“ (Az okmány Pej. 1 — 2. lap.) A magyar közönség a kinevező kéziratról az egész forradalom, alatt nem volt értesítve.

Márczius 25. Szombat.

A zágrábi nemzeti gyűlés harmincz pontú kérelmet határoz küldöttsége által a Fölség elébe terjeszteni. A pontok ezek. 1. Jellacic neveztessek ki bánnak. 2. A tartományi gyűlés májusra hívassák össze. 3. Dalmácia, Szlavónia és a Határ-örvidék Horvátországgal egyesíttessenek. 4. Nemzeti függetlenség. 5. Felelős független miuiszterium. 6. A nemzeti nyelv szabad használata bel- és külügyekben. 7. Zágrában egyetem állíttassák. 8. A szabad nemzeti szellem alapelveinek politikai és értelmi kifejezése. 9. Sajtó-, szólás-, tan- és vallás-szabadság. Évenként országgyűlés, felváltva Z á g r á bban, Eszéken, Zarában és Fiumében. 11. Népképviselőlet egyenlőség alapján. 12. Jogegyenlőség, törvényszéki nyilvánosság, esküdt-szék, bírói felelősség. 13. Közös adózás. 14. A robot eltörlése. 15. Nemzeti bank alapítása. 16. Az eddig magyar kormányi kezelés alatt álló nemzeti pénzalap visszaállítása. 17. Nemzetország, az ország kapitányának, kit a tart. gyűlés választ, parancsnoksága alatt. 18. A nemzeti csapatok béke idejében otthon maradnak, hazafi tiszteltől nemzeti nyelven vezényeltetnek, az idegen csapatok az országból kiharancsoltatnak, a határőrök Olaszországból hazahivatnak. 19. A nemzeti csapatok esküt tesznek le a király, az alkotmány és a nemzeti szabadság iránti hűségre. 20. A politikai foglyok, különösen T o m e s c o Miklós szabadon bocsátandók. 21. Társulati, gyülekezési és kérelmijog. 22. Mindennemű közbülső vámok eltörlése. 23. A tengeri só szabad bevitele. 24. A közmunka eltörlése az örvidéken, a községek régi jogainak helyreállítása. 25. Az örvidéki pénzalap a nemzeti pénzügyminiszter kezelése alá adassék. 26. A határőrnek egyenlő joga és szabadsága legyen az ország egyéb polgáraiéval. 27. A városok és községek újraszervezése a szabadság, önkormányzat és szólás-szabadság alapján. 28. A főispán az ősi „Zupán“ néven neveztessek, s a megyék újra szerveztessenek. 29. Mindennemű egyházi és világi hivatalok csupán belföldieknek adassanak. 30. A papi nőtlenség töröltessék el, isteni tiszteletben a nemzeti nyelv alkalmaztassák.

Az okmány Correspondence relative to the Affairs of Hungary, Majláthnál, Neu. Gesch. dër Magyarén. II. 27 — 28. Lássuk itt igen rövideden Horvátország történelmi és jogviszonyait hazánkhoz. Béla Névtelenje szerint Horvátország földét még Árpád meghódította, s csakugyan törvénytarunk több századokon át "Hódított részek" (parte subjectae) neve alatt is említi, habár az anyaország hódítási jogát vele szemben soha sem érvényesítő, sőt inkább úgy tekintő, mint vele kapcsolatban álló országot (partes adnexae), melynek külön helyhatósági jogait meghagyta, saját tartományi gyűlésének illetékkörét, melynél fogva a magyarhoni törvényekkel nem ellenkező végzéseket (statuta) hozhatott, nem bántotta. Az is igaz, hogy Kálmán király Horvátországban külön koronáztatta meg magát (1102), de hogy ez alkalommal a horvátok állami teljes függetlenségét esküvel vagy szerződéssel biztosította volna, mint az illyrek szeretnék, az koholmányon alapul. (V. ö. Szalay M. Tört. 2. kiad. I. 218. 1. Új. Ismeret. IV. 380. 1. A tulsó oldalról Zágrábm. 1861. körlevele Magy. Orsz. Szerk. Porap é r y 61, és köv. sz. Erre Deák Ferencz észrevételei i. m. 70. 71, sz.) Horvát testvéreink századokon át közös törvények alatt a legjobb egyetértésben éltek együtt velünk, s irányunkban oly bizalommal viselkedtek, hogy helyhatósági külön jogaik egy részét is önkényt átengedték nekünk, miután azokat épségben fenntartani és gyakorolni az osztrák bureaucratiával szemben különben sem tudták. Így 1790-ben horvát követek felterjesztésére határozatotott, hogy országok adóját a magyar hongyűlés szabja meg, s a külön horvát helytartótanács megszüntetésével az ország közigazgatási tekintetben a magyar k. helytartótanács alá rendeltessék (1790: 59. 59.) A két ország közt a jóbékesség költségei csak 1830. táján kezdtek lazulni és szakadozni. Az Európászerte felébredt nemzetiségi mozgalmak Horvátországban is mutatkozni kezdtek, s itt panslav irányban egy délszláv birodalom felállítása tüzetett ki czélul, mely természetesen csak a magyaroktól való elszakadás után vala fogatosítandó. E birodalom neve Illyrország lett volna, s alkatrészei gyanánt K a r i n t h i a, Görtz, Istria, Krajna, Styria, Horvát-, Slavon és Dalmátország, továbbá Raguzza, Bosznia, Montenegró, Hercegovina, Szerbia, Bulgária és A l s ó-D é l m a g y a r o r s z á g valának kiszemelve. (D a n i c a, horvát lap. 1835. dec. 6. sz.) Ezen ábrándos és veszélyes nemzetiségi törekvések (i l l y r i s m u s) megindítója és vezetője Gaj Lajos volt, ki főkép irodalmi izgatásaival mindent elkövetett ez eszme érdekében a magyarok meggyűlöltetésére, mi neki aránylag kevés idő alatt nagy mértékben sikerült is. Az illyrek csakhamar fenyegetődző, harcziás állásba helyezték magukat a magyar nemzet ellenében, oly időben, midőn ez a maga részéről még egyáltalában semmi okot sem adott ily kihívásra. E modor honfiainkat szenvedélyesen felingerlé, s a kölcsönös megtámadások

közt a kedélyek rövid idő alatt igen elkeseredtek. Alkalmat szolgáltatott a küzdelemre az országgyűlési nyelvkérdések. Még az 1827. és 1830. években a tartományi gyűlés olyan végzést hozott, hogy a magyar nyelv a horvát iskolákban is taníttassék, s hasonló szellemben ad utasítást a pozsonyi országgyűlésre küldött követeinek. Ily körülmények közt ezen hongyülés minden aggály nélkül határozhatta el, hogy a hivatalképesség jövőre a magyar nyelv tudásától feltételezzetik, a határozat azonban a kapcsolt részekre nem terjesztetett ki. Az 1836. 1840. és 1844. országgyűléseknek magyar nyelvet illető törvényezikkei már heves vita után, s a horvát követek ellenmondásával keletkeztek. Horvátország utóbbik országgyűlés alkalmával már azt is meghagyta követeinek, hogy magyarul ne szóljanak, minnek többek közt az a következménye is lett, hogy a hevesvéri országgyűlési közönség kihallgatni sem akarta őket, a mi méltánytalanság volt, miután törvény szerint 1850-ig latinul lehetett szólniok. Horvátország értelmes és jobbára nemesi osztálya ugyan, főleg Draskovich Sándor és Jozipovich Antal vezérletük alatt, ellenzékét képezett az illyrismussal szemben, s annak fanatizált és elámított híveit tanácsulésekben és tisztújításokou nem egyszer ostromolta, de az egyenetlen harczt, mi több ízben (például 1842. márczius 13., május 31., 1843. dcc. 9.) véres verekedéssé is fajult, átalábau elvesztő, annyival is inkább, mert a kormány, bár az illyrek ellen néha kényszer-rendsabályokhoz is nyúlui láttató magát, ezalatt őket felbátorít és átalában nekik kedvezett. — De bár az utóbbi országgyűléseken oly nyelvtörvények is hozattak, melyeket a horvátok egyenesen saját nemzeti nyelvük megtámadásának tekintettek, a történeti hűség érdekében annyit ki kell nyilatkoztatnunk, hogy a végrehajtó hatalom a törvények szigorán sokat enyhített, s a kapcsolt részekben a közhivatalok-betöltésénél a magyar nyelv tudását soha sem sürgette, minnek folytán az ottani hivatalnokok magyarul átalában nem is értettek, miután mindnyájan belföldiek voltak. A határörvidéken különösen tekintetbe sem vétetett az 1840. 6. rendelete, s az országos nyelv méltósága anynyira nem tiszteltetett, hogy az utazók és a kereskedelmi szállítmányok a magyar útlevél és fuvar-czédulák miatt folytonos zaklatásoknak és feltartóztatásoknak voltak kitéve, s Kossuthon is megesett e vidéki útjában, hogy magyar útlevelét senki sem értvén, mint gyanús egyén elfogatott s B e l l o v á r a kísérte. (Lev. I. 43.). Az 1844: 2. azon rendelete, hogy a tanyelv magyar legyen, benn az országbeli idegen nyelvű nemzetiségeknel sem volt érvényesítve, sőt a kormány a tanodái magyar nyelvmívelői társaságokat is betiltotta. Ily körülmények közt a magyar nyelv gyakorlatban nemcsak hogy nem erőszakoltatott, hanem a nyelvtörvények ellenében sok nem magyar ajkú vidékeken a hivatalnokok kihívó daczt fejtettek ki. Így péld. az e széki főpostamester szerémi és szlavóniai alárendeltjeihez ily tartalmú levél mellett küldte meg a helytartóság parancsait. „Mit önöknek magyarul küldeni kény te-

len vagyok, azt tegyék ad acta, amit pedig németül küldök, ahhoz tart-
sák magukat.“ Egy .másik közhivatalnok (a zimonyi prépost és cenzor)
a helytartótanácsnak 10 év alatt hozzá címzett magyar leveleit fel sem.
bontva tette félre, miket holta után együvé gyűjtve találtak meg nála, a
nélkül, hogy ezért életében valami baj érte volna. (P. H. 33. sz.) —
Az 1841. országgyűlésen a Főrendek soknemű méltányosságot tanúsí-
tottak Horvátország irányában. Batthyány L. a nyelvkérdésben
épen azt az álláspontot védte, taelyet H a u l i k zágrábi püspök tartott, s
törvényileg meghatározatni kívánta, hogy a horvátok belügyeikben sa-
ját nyelvükkel élhetnek. (För. Napi. 255. 1.) A RR. azonban eleinte
korántsem bírtak ezen higgadt igazságszeretettel, mint ez a nyelv és
nemzetiség dolgában készült javaslat vitatása alatt különösen kiderült,
Kossuth többek közt febr. 27-én a következő fenyegetődzéssel élt:
„igen szeretem, hogy a KK. és RR. gyakran hallanak oly felszólalásoka-
kat, mint épen most (ezézés, az előtte szólt B u n y i k és Oáegövié
horvát követek beszédeikre), mert ezek majd CBak kifogják meríteni a
nemzet türelmét a jogtalanságok, bitorlások és önkény ellenében.“ (A
beszéd P. H. 1032. sz.) Az országgyűlés vége felé, igaz, hogy a hangula-
t a horvátok irányában tökéletesen megváltozott, de már későn. Kos-
suth az ápr. 6-ki (1. e.) határozatot csak a márcz. 28. kér. ülésben indítványozá (P. H. 19. sz.), midőn a keserőségek pohara már csordultig
telt, s a horvátok visszavonhatatlanul megtették az első lépést az elsza-
kadásra. Horvátországban különben is régebb idő óta vártak az alkalomra,
s minden tekintetben résen állottak. A varaséi közgyűlés Magyarorszá-
g hongyűlésének jogilletőségét bizonyos kérelem-levélben világos
törvény ellenére megtagadta. Kukuljevié Iván már ez alkalommal
indítványozó, hogy ha a poasonyi országgyűlés valami nekik
nem tetsző nyelvtörvényt hozna, a követek hagyják el az országgyűlést
és folyamodjanak a FŐséghez. Az indítvány nem fogadtatott ugyan így
el, azonban határozatba ment, hogy a magyar megyék szólíttassanak fel
többek közt arra, hogy a törvények ismét két nyelven, t. i. magyarul és
latinul szerkesztessenek, továbbá, hogy ha az országgyűlés a nemzetisé-
geket illetőleg továbbra is az eddig követett irányban haladna, a köve-
tek a királytól kérjenek segílyt, s ezenkívül még külön helytartótaná-
csot, külön osztályt az udv. kancelláriában s a báni tábla főtörvényészé-
ki rangra emelését (Rg r. Z e i t a P. H.-ban 1046. sz.) Ez utóbbi ké-
relmet Zágráb.megye is elsajátító, s ennek folyamodására február
21-én a tartományi gyűlésen tárgyalattott. Ily sugalmazások folytán a
horvátországi követek, kik különben oly testületől lőnek a magyar hongy-
űlésre m egválasztva, melyet törvényesnek elismerni nem lehetett, Pozsony-
ban mindinkább követelődözök és ingerlékenyek lőnek. Minduntalan csak
hazájuk területi épségét és helyhatósági jogait tolták előtérbe, s alig me-
rült lel t. javaslat, melyből ürügyet ne kerestek volna politikai előkér-
dések. támasztására és örökös óvástételekre hazájuk érdekében. — A

bécsi és pesti népmozgalmak híre pedig Zágrábban is fokozá az izgatottságot. E körülményt saját céljára felhasználni elhatározván az illyr-párt, egy központi bizottságot alakított a közcsend fenntartására, s e bizottság első dolga volt a „Nemzeti gyűlés” összehívása.

Márczius 27. Hétfő.

A közcsendi választmány Budapesten, azon híre, hogy Bécsben a magyar független hadi-és pénzügyi minisztériumok iránt nehézségek támadtak, felszólítást intéz a „Hazafiak“-hoz. E szerint a független nemzeti kormány ügye veszélyben van. Míután a Fölség már megígérte a magyar önálló minisztériumot, s Batthiányt miniszterelnöknek ki is nevezte, a had- és pénzügynek a nemzeti kormány kezéből kivétele, az adott királyi szó meghiúsítása, a „nemzet igazságos követelésének kijátszása és nyílt megcsalása” lenne, „mi ellen, határozottan tiltakozik” (a választmány.) „A pragmatika sanctio, melyben a nemzetnek s az országló háznak jogai különösen biztosítva vannak, kétoldalú kötés; eddig csak egyik része volt életben, mely az országló ház javát érdekli; jelenleg szükség, hogy kormányunk, függetlenségünk biztosításával máiiik része is teljesebbe lépjen, a nemzet jogai is biztosítsanak. A nemzet véréért áldoztaapr. sanctio egyik részéért, ugyan azt fogja tenni, ha kell, másik részéért is.”

A felhív. P. H. 12. sz. A választmány midőn a „nemzet véré”-re hivatkozott, még inkább feltűzelé a különben is felingerült pesti közönséget, s oly fenyegető forrongást idézett elő, melyet aztán csak a legnagyobb erőfeszítéssel lehetett a kitörléstől megóvni. A felhívás, mely d. e. készült a d. u. 6 órai múzeum előtti népgyűlésben olvastatott fel, hol Vasváry és Petőfi szónokoltak. A népet csak azzal lehetett megnyugtatni, hogy a jelenlévő Szemere és Klauzál miniszter-jelöltek, kiket a törvényes rend fenntartására márcz. 23-án küldött le Pestre a jnádor (oda érkeztek 25-én), kijelentették neki, hogy semmi veszélynem fenyegeti, sőt a kát. parancsnok utasítva van 1000 darab fegyver kiadására. A nyugalom azonban csak rövid ideig tartott. Másnap (márcz. 28.) a nép zászlók alá gyülekezve, a Bálványutca felé tartott, s ott a váltó altörvényszék kétfejű sasos és latin köriratú pecsétnyomóját hatalmába kerítve, készült azt diadalmasan a Dunába lökni. A választmány azonban talált módot kezéhez venni a pecsétnyomót, melyet aztán

N y á r y a nép szeme láttára beresztelt, s a múzeum régiségtárába küldött; egyszersmind pedig intette a népet, hogy ne rakonczátlanzkodjék, hanem ha valamit akar, közölje a választraánnyal. Este 10. órakor visszaérkezik Degré Pozsonyból (v. ö. márcz 20. jegyz.) azon hírel, hogy a pénz- és hadügyi tárczák még sincsenek megerősítve. Újra csoportosulások kezdődtek. Egy nemzeti concentróla fővárosban pár nap óta folyt már a közbeszéd. A mozgalom irányadói 30—40-en Csány Lászlóhoz gyűlnek, köztük Szemere és Klauzál, hol l'rczel Mór csakugyan megteszi a botor indítványt, hogy a „városi állandó választmányból holnap nemzeti conventet hívjunk össze,“ miután az országgyűlés „nem hu kifejezése a nemzetnek, s nem bir elég erővel.“ Az indítvány nem talált többségre, s ll/a órakor abban történt megállapodás, hogy Perezei és Farkas János menjenek fel Pozsonyba, s ha a minisztérium alakulása iránt remény nincs, nem várva be az országgyűlés végét, „hívják le a jobb embereket“ (a nádort is) Pestre. — Ugyanezen éjjel hire terjed, hogy a Dunán Promontornál egy hajó 31 mázsa lőport szállít. A forrongás iszonyú fokra hág. Kottenbiller azonban nemzetőreivel letartóztatja a hajót, s a lőpor, melynek rendeltetése felől a Pesten volt és megérkezett miniszterjelöltek természetesen semmit sem tudtak, lefoglaltatja. Lederer hadikormányzó azonban visszakövetelte a lőport, miután az Eszékre volt megrendelve. (P. H. 14. sz.)

Márczius 29. Szerda.

Elegyes országos ülésben a tegnap B é c s b e n Zsedényi Eduárd aláírásával kelt két rendbeli kir. válasz olvasatitk fel. Ezek szerint a Fölség némely t. javaslatokat helybenhagyván, egyszersmind kívánja, hogy miután a robot rögtöni megszüntetése a földesuraknak, s általában az egész országnak nagy károkat okozna, vegyék újabb tanácskozás alá a RR. az úrbéri kármentesítésről szóló t. javaslatot, továbbá hogy a minisztériumról szólót, javaslaton szintén tétessenek változtatások, még pedig olyanok, melyek különösen a pénz- és hadügyi minisztérium jogainak megcsorbítását, s a kir. udv. kancelláriának további fennmaradását czélozzák. E válaszok azonban, Batthyány L. kifejezése szerint, „sem a nemzet törvényes igényeinek, sem a méltányos várakozásnak meg nem felelvén,“ nagy elégtelenséget szűlnek, s a nádor felkéretik, hogy közbenjárása által e válaszoknak a királyi adott szó értelmében megváltoztatását eszközölje, különben Batthyány és ami-

niszterjelöltek kormányt nem fognak alakítani. A nádor-főherceg egy jobb válasz kieszközését magára vállalja, s állását köti annak kinyeréséhez (d. u. I órákor.) Az a l s ó t á b l a pedig határozatilag kimondja (esteli G¹/» órákor,) hogy miután az úrbéri viszonyok a fejedelmi jogokat különben is legkisebb mértékben sem érdeklik, s miután azok haladék nélküli megszüntetését tárgyzó“határozatától „semmi szín alatt“ sem állhat el, az úrbériség eltörléséről szóló javaslatot újabb tanácskozás alá venni nem fogja, hanem azt „a kir. válasz által teljesen helybenhagyottnak tekinti.“ A minisztériumi t. javaslat ügyében érkezett kir. válaszra pedig azt határozza, hogy miután a Fölség felelős független magyar minisztérium alakítására szavát adta, „mindazt, mi ezen királyi szót bármilyen részben meghiúsíthatná, a nemzet és trón irányában ugyanazon burocracia maradványai által, mely az ausztriai ház uralkodása alatt egyesült népek jövődjét kockára tette; vakmerően üzött játéknál egyéneket nem tekintheti.“ A nádor közbenjárásának sikerét „a lehető legrövidebb idő alatt elvárja, azon elszánt indulattal, melyet a haza felett lebegő terhes pillanatok igényelnek.“ Az alsótábla ezen határozatait némi tanakodás után a Főrendek is elfogadják.

KK. Napi. 198.199.1. Orsz. ír. 126.127. Für. Napi. 450. 1. P. II. 16. 20. sz. A RR. határozatában többek közt ez is áll: „bízván, hogy a királyi akaraton győzelmet nem veendek oly egyének, kiknek az ország sorsa felett intézkedni sem jogát, sem hivatását el nem ismerik.“ Fentebb már idéztük „a burocracia maradványa“ kifejezést. Miután a válasznak Zsedényt neve volt alájegyezve, e szavak ozélsását nem volt nehéz eltalálni. Az ápr. 2. ülésben Kossuth már világosabban szólott. Kijelenté t. i., hogy a magyar királynak más felelős tanácsadója nincs mint Batthyány Lajos miniszterelnök, e szerint a nemzet az ő ellenjegyzését óhajtana minél előbb látni. (KK. N. 214 1.) Mindazáltal a királyi megerősítéseket ezután is Zsedényi és Szögyényi irták alá. Ekkor (ápr. 6) egy feliratot intéz az alsótábla a Fölséghez, melyben kijelenti abbéli kívánságát, hogy miután márcz. 31. óta felelős minisztérium létezik, s az udv. kanczellária teendői is erre néznek, az ország a megerősített t. javaslatok ellenjegyzését is a miniszterelnöktől várja. (Orsz. ír. 181. 1.) E felirat, melyet a Főrendek is elfogadtak (F ő r. Napi. 501. 1.), királyi válasz nélkül hagyatott, hanem annyira eredménye lett, hogy a kanczelláriai hivatalnokok nevével megerősített

t. cikkek utoljára Batthyánnak is kiadattak aláírás végett. — Zsedényi azonban Pozsonyban és Pesten elkeseredett gyűlölet tárgya volt. — Madarász, Beöthy és Balog a kér. ülésben ellene, mint a király hűtlen tanácsosa ellen, bűnvádi keresetet indítványoztak (P. H. 28. sz.), mely indítvány azonban (ápr. 7.) Deák bölcs megjegyzésére, hogy t. i. „vigyázzanak, nehogy insequentiaiba essenek, miután előbb minden politikai bűnös számára amnestiát kértek,“ elesik. Pozsonyban márcz. 30-án este a válaszok a sétatéren nyilvánosan megégettettek, s a szilaj fiatalság egy része M e s k ó n é szállását, hol Zs.-it tartózkodni vélte, embertelenül átkutatta (i. m. 27. sz.) Zs. a maga mentségére ápr. 3-ról egy nyilatkozatot küldött a Pesti Hírlapba, melyben kijelenti, hogy azon válaszokat, „mint tanácsa eredményét nem tekintheti,“ de aláírta, mert a „fennálló törvényeket nem sértették.“ (21. sz.) Végre az utolsó kér. ülésben (ápr. 11.) Deák és Kossuth kelnek nyíltan védelmére az udvari tanácsosnak, kijelentvén, hogy ő mindenkor, de kivált az utóbbi napokban híven és buzgón munkált az átalakítás ügyében, s ha tőle függött volna, már előbb is mindent elkövetett volna a haza javára.“ (37. sz. Mindazáltal V. ö. 55. sz. és Közlöny, hivatalos lap. 1848. 19. sz.)

Márczius 30. Csütörtök.

A közcsendi választmány Buda-Pesten azon 30 pontban foglalt kívánságokra vonatkozólag (lásd márcz. 25.) melyek a horvátok neve alatt keringenek, ez utóbbiakhoz magyar és horvát nyelven egy testvéries hangon irt szózatot intéz, kérvén őket egységre, békére és szövetkezésre közös ellenségünk, „az ausztriai zsarnok bureaucratia“ ellen, egyébiránt a miniszterjelöltek figyelmébe ajánlja a horvát kívánságok ügyét, mint szintéit azt is, hogy J e l l a c i é horvát bánnak kineveztetett, még mielőtt a magyar minisztérium szentesítést nyert volna. Majd helyi események veszik legnagyobb mértékben igénybe a választmány tevékenységét Ugyanis este tíz óraker a gőzhajó ferkeztével híre terjed a márcz. 28. királyi válaszoknak. A nép roppant tömegben gyülekezik a városház elibe, s fenyegető kitöréssel kiáltozza: „Fegyverre!“ A választmány tagjai ekkor Szemere és Klauzál kíséretökben megjelenvén, az országgyűlés tegnapi határozatait felolvastatják, a mi némiképp csillapítólag hatott. Nyáry és Klauzál nyugalomra intik a népet, a kérik, várja be, mi lesz a nádor fellépésének eredménye. S z e

mere hasonló szellemben szól; inti a tömeget, hogy ne támadja meg a katonaságot, s egyszersmind indítványozza, hogy a boltokban lévő lőporkészlet hatóságilag foglaltassák le stb. A nép ekkor a miniszterjelölteket szállásaikra kísérvén, szétoszlani kezd.

Pesti Hirl. 16. 17. az. A szózat (márcz. 31. kelttel) Sziknál ésForr. Tör t. 25. 1. V. ö. H o r v. II. 682. 1.

Az alsó táblai rendek határozatot hoznak, mely szerint „miután a közigazgatásnak és kormányzásnak rendezett működése a törvényhozás munkájának befejezése előtt meg nem indíthatatik, s a nemzet közéletének fejlődése törvényes formákban nem nyilatkoznak,“ mi napról-naprasúlyosbítja a körülményeket, — kötelességüknek ismerik szór galmazni az országgyűlés mielőbbi kifejezését. Eczélből közbenjárásra felkéri a nádort, s kifejezik abbéli óhajtásukat, hogy vajha a törvény végszentésítését, s az országgyűlés berekesztését, a király személyesen vinné véghez. E határozathoz a főrendek is azonnal beleegyezésükkel járulnak. Másnap

Márczius 31. Péntek.

Az alsótáblán a népképviseltről és a vallásügyről szóló törvényjavaslatok elfogadtatnak (d. u. 1 óra.) Esteli 6 órakor pedig elegyes ülésben olvastatik fel az e napról kelt, s csupán „Fe rdi n and“ aláírással ellátott és István nádorhoz címzett királyi leirat, mely a minisztériumról szóló törvényzikk lényegét megerősíti, s csak némi, kevésbé fontos módosításokat óhajt azon. A leirat roppant lelkesedéssel fogadtatik.

KK. N. 202 — 210. 1. Orsz. ír. 141—150. 1. P. H. 16. 17. sz. V a h o t *marcz* Eml. 23. 1. Klapka Nationkriegl. 26. 1. hibás nap, t. i. márcz. 30.) — A népképviselati javaslatban a főrendek a kisebb községekben lakóknál a cenzust $\frac{1}{2}$ telekre akarták felemelni, mibe azonban az alsótábla nem nyugodott bele, s a javaslat a EB. szerkezete szerint erősített meg ápr. 9-én. A vallás dolga a főrendeknél ápr. 2-án került először tárgyalás alá, Scitovszki János, Ócskái Antal és Fogarassy Mihály pápista püspökök, mintszintén C z i r á k y János és Hertelendy Ignác előtt a javaslat szelleme nem talált kedvességet, különösen felszólaltak a „tökéletes egyenlőség és viszonzóság“ ellen. Ellenben Busán Hermann, Teleki

Domokos, Vay Miklós, Gyürk Pál, Perényi Zsigmond, Teleki László és többen erélyesen keltek a szerkezet védelmére. A vita eredménye az lett, hogy „a tökéletes egyenlőség és viszonyosság” után ezen jezsuita szellemű záradék toldatott, „saját hitelvei és egyházi szerkezete sérthetlensége mellett,” mely tökéletes mása a bécsi béke ama hirhett és oly sok elnyomatásra ürügyül szolgált zártételének „absque tamen praesudicio cath. religionis.” A RR. azonban (apr. 5.) ja gyanús záradékot elvetették, midőn egyszersmind a javaslat eddigi 5, §-hoz a 6 — 8. §§-kat is hozzátoldották. De a főrendek a záradékhoz, mely a pécsi püspöktől eredt, tovább is ragaszkodtak, s attól csak akkor állottak el, midőn a másik tábla az ítélőmester által kereken megüzente neki, hogy záradékát semmi esetre sem fogadja el (KK. N. 222. 1.) Scitovszki és Ócskái püspökök, s utánuk meg néhány mágnás óvást tettek az elfogadott javaslat ellen (Pör. Napi. 466 — 492. 1.), melyet a Fölség apr. 9-én minden változtatás nélkül megerősített (Orsz. ir. 194. 1.) A minisztériumról szóló kir. kéziratot, melylyel Deák szerint „minden meg van adva, a mit papíron adni lehet,” a háborgó Pestre éjjel után (márcz. 31. és apr. 1. közt) hozzák lePerczel Mór és Eötvös József, mely még azon éjszaka fáklyavilágnál felolvastatik a városház terén egybegyűlt néptömeg előtt. A derengő hajnal már megnyugodva találta a kedélyeket Pozsonyban pedig e nap (apr. 1.) mindkét tábla egyesülten háláünnepet rendez István nádornak a kir. kézirat kieszközéseért, mely alkalommal Kossuth tartott megragadó üdvözlő beszédet (KK. N. 211. 1. P. H. 19. sz.)

April 2. Vasárnap.

Az alsótábla Magyarhon és Erdély egyesítéséről t. javaslatot állapít meg.

KK. N. 212. 1. Orsz. ir. 150. E javaslat a Főrendiekhez átküldetvén, azok azt mondták rá, hogy a később megerősített t. ezikknek csupán 4. és 5. §-ai tartoznak a király elébe, a többit pedig Erdélyivel különös értekezés útján kell eldönteni. Ez izenet szolgáltatott alkalmat a RR.-nek arra, hogy a többi §-ok szabatosabban fogalmaztassanak s hozzájok még egy új §. toldassék, mely a törvényczikkben 6. §. alatt olvasható. Az ekkép átdolgozott javaslat az apr. 7. ülésben fogadottat el.

Ferdinand király leiratot küld az országgyűléshez, melyben az orsszággyűlés berekesztése határnapjául ápr. 10-két tűzi ki, s megígéri, hogy ekkorára személyesen lejövén Pozsonyba, megfogja erősíteni a hozandó törvényeket.

Orsz. ir. 155. 1. P. H. 21. E leirat másnap (apr. 3.) olvastatik fel az országgyűlésen.

April. 4. Kedd.

Az alsótábla a törvényjavaslatot fogad el a megyei hatóság ideiglenes gyakorlásáról, melyet a Fő rendek is minden változtatás nélkül helybenhagynak.

KK. N. 217. 1. Orsz. ír. 167. 1. A helyhatóságok kérdése az apr. 2., 3. és 4. kerületi ülésekben tárgy altatott, s erős vitára adott alkalmat. Sokan a követek közül ragaszkodtak a régi autonóm megyékhez. Kossuth a mellett volt, hogy a népképviselőten újból alakítandó megyei hatóságok a felelős minisztérium mellett is fennállhatnak, sőt szükségesekek. Deák azonban azt fejtegette, hogy „megyei bíróság és felelős minisztérium két összeférhetetlen eszme, és ott vagyunk, hogy vagy a municipiumot, vagy a felelősséget kell megmentenünk.“ Pázmándy hasonló véleményét nyilvánítá. Széchenyi a megyék átalakításának most nem látja idejét, s a nemesség jogait, mely különben is oly sokat áldozott egy időre, még fenntartani óhajtá. (P. H. 22. 28. sz.). — A t. javaslatot apr. 7-én erősíti meg a Fölség.

April. 6. Csütörtök.

Az alsótábla a kapcsolt Részek irányában határozatiig kinyilatkoztatja, hogy a folyó országgyűlés által nyert vívmányok, melyek minden, a magyar korona alatt egyesült nemzetekre szólnak, csak úgy lehetnek üdvös hatásúak, hogy „ha ezen törvényhozásnak hatalmát és a magyar koronát, mely a magyar közálladalom egységét képviseli,“ minden népek egyenlően tisztelni fogják, s Magyar- és Horvátország a nyelv- és nemzetiség dolgában egyet értend. A tábla azon testvéri szeretetre hívja fel a horvátokat, mely aZrinyiek és Frangepánok idejében egybekapcsolá a két országot. Egyszersmind pedig „ünnepélyesen kijelenti, hogy azon kapcsot, mely által Horvátország és Magyarország egyesülve vannak, nem abban keresi, hogy a horvát honpolgárok nyelve a helyhatósági közigazgatás köréből száműzetvén, helyette a magyar állittassék.— Kijelenti, hogy valamint eddig célja soha nem volt Horvátország lakosainak nemzetiségét és nyelvét elolvasztani, úgy ezen nemzetiséget és nyelvet, mint a horvát honfiak eltulajdoníthatlan sajátját, most is tiszteli és épségben meghagyni óhajtja. A kapocs, mely Magyarországot a részekkel egyesítse: közös sza-

badság, közös törvényhozás, közös főkormány, közös király. A törvényhozás azon szabadságért és jóléért, mely Horvátországra Magyarországgal közösen fog kiíradni, kívánja, hogy a kapocsnak nemzetisége magyar legyen, és elvárja, hogy ezt a horvát hazafiak önként is ismerjék el. A miniszterelnökmegbizatik, hogy az ország rendéinek ezen érzeményeit, a kapcsolt Részekben egy, különösen e célra kibocsátandó körlevél által érthetően és a nép fogalmaihoz is alkalmazva, a kapcsolt Részek honpolgárainak nyelvén is tegye közhírül.“ Továbbá elfogadják a RR. az ország közhivatalnokairól, az 1836. 21. foganatosításáról s a megyei tisztválasztásokról szóló törvényjavaslatokat. A két utóbbi javaslatot, mint szintén a horvátok Ügyében tett nyilatkozatot, a főrendek is helyeslik.

KK. N. 222. 223. 1. 0 r s z. ír. 179—181. I. Az említett három javaslat apr. 9-én nyert királyi megerősítést. A főrendeknél a közhivatalnokokról folyó tárgyalások közben némely conservativok különösen elárulták, mennyire bántja őket a dolgok új rendje. Ez alkalommal tartott Bérényi János gróf, egy desperák beszédet, melyben igen érdekes, hogy a conservativok azonu pártáryalata, mely a középkori kiváltságokhoz, alkotmányunk ezen egyiptomi húsos fazekaihoz makacson ragaszkodók, mint szerette azonosítani sorsát és dicsőségét az egész nemzetével. A beszédet curiosumkép közöljük: „A rosznak az a tulajdona, hogy csak roszat szül, így tehát, mivel a sors úgy akáite, hogy a jelen diadal a magyar 1000 esztendő s aristocratiának végperce legyen, nem csodálatos, ha maholnap sem főispán, sem felsőtábla, de utoljára municipiumok sem lesznek. Mi lesz tehát Magyarországból? Vagy centralizált idegeneknek országa, vagy eldarabolt nemzeteknek csatamezeje, magyar pedig többé nem lesz; én azonban nem bánom, akár micsoda változás történik Magyarországbán, mert személyemre nézve ámbár magyarországi nemes többé nem vagyok, leszek amerikai szabad polgár, ezekből a nézetekből a jelen törvényjavaslatot nem pártolom.“ (Főrend. Napi. 508. 1.) Hogy a derék honfi iránt krónikási tisztünket most egyszerre bevégezzük, megemlítjük még róla, hogy ápr. 8-án (l. e.), midőn Széchenyi közlekedési munkálatokra 10 millió forintot kért, ő is a 10 millió megadása ellen szavazott, s ekkor született törvényhozői böleseségének egy másik oldalát ismertette meg. Elmondá t. i., hogy a 10 millióval 12 millió honpolgár szabadsága, sőt léte semmisítették meg, miután a honpolgárok a zsidók csalása, uzsoráskodása stb. folytán fizetni nem tudnak, minek következtében ő inkább azt indítványozza, mondja ki az országgyűlés: hogy „minden keresztényi adósság zsidókra nézve megszűnjön, azaz, hogy múltra nézve semminemű adósságot magyarországi keresztény honpolgár zsidóknak visszafizetni köteles no legyen.

Ezzel — így folytatja tovább a gróf — a zsidóság csak nyerni fog. .. A minisztereknek és törvényhozó testnek kötelessége említett mód- dal a keresztényeket a zsidók kai kibékéltetni, vagy ha az oly provisio- tehetségünkön felül van, e 10 milliomot a zsidóságra róni, úgy is kereszt- tényeknek kincsei és vérrel szerzett pénze összehalmozva létez és talál- ható náluk“ stb. (I. m. 523. 1.)

April 7. Péntek.

Ferdinand király tudatja István nádorral, hogy a Batthyány miniszterelnök által hozzá megerősítés végett fel- terjesztett egyéneket (1. márcz. 23.) minisztereknek kinevezi, egy másik levelében pedig „a nem magyar tartományok felelős mi- nisztériumának“ abbeli kérelmére, hogy „a magyar nemzet és képviselői által mondatnék ki, miszerint az egész osztrák mo- nárchian fekvő közös státusadósság igazságos arányban a ma- gyar korona alatt levő tartományokra is átruháztassék,“ sürge- tőleg felhívja a nádort, hogy (a mire nézve különben az ország- gyűlés legközelebb leendő bevégeztetése miatt formasierinti törvényes intézkedés már ki nem vihető), bírja rá a hongyűlést arra, hogy őszintén nyilatkoztassa ki leendő részvételét a birodalom státusadósságaiban, péld. „tíz milliónyi mennyiségű éven- kénti adófizetés“ által.

Orsz. ír. 197. 1. Az államadósságról szóló kézirat P. H. 34. sz. és Szi 1.-n ál Forr. Tört. 40. 1. A hazai közhangulat jellemzé- sére ez időből érdekes az a mit Wesselényi Miklós apr. 10-én P o- zsonybólir egyik erdélyi barátjának. E szerint Batthyány, hogy némely felterjesztett törvényjavaslatokra megerősítést nyerhessen, apr. 6-án K o s s u t h-tal együtt felmegy Bécsbe. Pozson yban fe- szült izgatottsággal várták leérkezésüket s működésük eredményét. „Az értekezés — úgymond W. B a l l h y á n,y alkudozásairól szólván — már nem kancelláriai egyének s volt miniszterekkel, hanem csak F e r e n c z Károly főherczeggel történt. Azonban, Isten tudja minő ki- látás vagy minő befolyás következében, konferenciákat tartottak, me- lyen sem Batthyány sem herczeg Es zterházy, ki hasonlóan fenn volt, jelen nem voltak. Egy pár törvényezikk s azok közt épen az unió- róli volt a botránykő, megbikacsolták magukat, Batthyány törvény- cikkek nélkül volt kénytelen lejönni. Még tegnap is egész estig úgy áll- tak, miszerint azt lehetett és azt kellett hinnünk, hogy törvény nélkül menendünk szét. Ez esetben nem hiszem, hogy lehetséges lett volna a kitorést, kivált Pesten megakadályozni. Az örültségig neki bősziült s ke-

seredett nép, s ábrándos vezérei, kikiáltották volna a nádort királynak, vagy a köztársaságot. . . . Tegnap este hat óraker jött végre nyugtató telegraphi hir. Ma d. e. a törvényczikkok is leérkeztek szintűgy, mint a miniszterek.“ (Wess. levelei; Reviczky Alföldi segélyalbum. Pest. 18G4. 235. l.), Idéztük ez egykorú tudósítást, hogy kitűnjék, mennyire ingerlékeny és izgatott volt ezen időben az országgyűlési és a fővárosi közhangulat, s mennyire nem alkalmas arra, hogy a státusadósság egy részének elvállalása törvénybe ígtattassék. Kemény Zsigmond (Forr. U t. 145. 147 l.) mindazáltal hibául rója fel az első magyar minisztériumnak, hogy a „státusadósságban méltányos osztózás eszméjét“ az 1847/8 törvényekbe be nem tétető, miután „nincs E u r ó p ában diplomata, ki az osztrák adósságból az aránylagos vagy méltányos összeget nyakunkra ne róttá volna.“ A mit a nemes báró az európai diplomatákról mond, abban kétségen kívül igazá van, azonban már a fentebbi levélből is kitűnik, hogy itthon az országgyűlési és hazai közhangulat, ily kísérletnek merőben útját állotta, s talán jövőre is egészen elrontotta volna. Hogy a sikerhez az osztrák minisztériumnak sem volt bizodalma, mutatja az a körülmény, hogy a státusadósságok egy részének elvállalására a hongyulést egyenesen felszólítani sem merte, s tudván, hogy Magyarországon mit tart a közvélemény azon, törvényhozásunk tudta és beleegyezése nélkül felszedett adósságokról, a nádorhoz intézett levélben is ismételtén csak a nemzet nagylelkűségére hivatkozott. E nagylelkűség azonban azon napokban nem érvényesíthette magát. Mindenki tudta azt nálunk, hogy a bécsi kormány valódi jóakarattal irányunkban nem volt, s midőn a hongyulás kívánatai megerősítettek is, a bureaucratia mindig vonakodva, s a körülményektől kényszerítve engedett. E magatartás az emberi lélekbe oltott visszahatás törvényénél fogva a nemzetet csak kihívóbbá és követelőbbé tette, nagylelkűségi és áldozatkészégi hajlamát pedig elnyomta, annyira, hogy a magyar kormány a státusadósságról szóló kéziratot közhírré sem merte tenni, s az csak az országgyűlésberekészítése után látott először napvilágot német lapokban. (A hiv. Wien. Zeit. 107. sz<) Ausztria ezen időben oly nagy rázkódtatásoknak volt kitéve, hogy az akkori közvélemény még további fennmaradásáról is egyáltalában kételkedett. B é c s k énytelen volt elismerni Lombardia függetlenségét, V e l e n e z é n e k külön felelős kormányt ajánlott, de Palmerston még ezt is keveselte, a székvárosban forradalom tört ki s azután német birodalmi színeket hordtak, Pest olyan volt mint a füstölő vulkán, s igen valószínű, hogy, mint egy „Megbukott Diplomata“ mondja: „maga a bécsi kabinjt nem tudta volna akkor megmondani, ki fogja majd fizetni a birodalmi adósságot?“ (Doc, Felelet. 9 —12. l.) Magyarorszában a közvélemény ily nagylelkűségre legkevésbé sem volt hajlandó. A leghiggadtabb orgánom, a Pesti Hírlap is így írt e tárgyban: „Hogyan is vállalhatná el Magyarország az ausztriai státusadósság bármely

csekély részét? A magyar törvényhozás megbízásából történt-e azon adósság felvétele? Vagy talán magyarországi beruházásokra fordítatának azon kölcsönök? Ausztriának minden beruházásai hazánkban azon kétféjú sárgafekete sasok, melyek közelebről sőházaikról leszedettek. Ezeket, ha kívánja a szomszédországok kormánya, készek vagyunk, bármely pillanatban visszaküldeni azon szekereken, melyek eddig oly nagy mennyiségben szállíták idegen földre a nemzet kincseit. . . Nálunk minden olyan kísérletet (a mi a státus adósságok elvállaltatását ezélozná) közindignatioval utasítand vissza a nemzet.“ (38. s z.) A miniszterek tudták ezt, s azért nem is kísértették meg e tárgyban t. javaslattal lépni elő, mindazonáltal, hogy a politikai eszélynek eleget tegyenek, mely azt diktálá, hogy a bécsi kormánnyal s a Felséges uralkodóházzal való őszinte barátságos béke feltételeinek engedni kell, a nádor által oly értelmű választ adtak az osztrák minisztérium levelére, hogy ők a körülményekkel megalkudni hajlandók, azonban a jelen országgyűléssel, melyen a nemesség képviselői ily nagy terhet elvállalni jogosítva nincsenek, e kérdésben már semmit sem végezhetnek. (V. o. Függ. I, 93. 1.)

Az alsótábla déli 12 óraker törvényjavaslatot állapít meg József volt nádor emlékének törvénybe iktatásáról és István főlierczeg nádorrá válasz tatásáról. Esteli 7 óraker pedig a nádori méltóságához kötött hivatalokról, s a felelős minisztériumnak közlekedési tárgyak iránti teendőiről szóló t. javaslatokat fogadja el.

KK. N. 225—229 1. Orsz. ír. 181—187. 1. Mindezen javaslatokra apr. 9-ón adatott ki a királyi megerősítés. A közlekedési tárgyban a t. javaslat Széchenyitől eredt, s az év elején röpirat alakjában Pesten nyomattott ki ily cím alatt: „Javaslat a magyar közlekedési ügy rendezéséről.“ E szerint tizenegy év alatt közlekedési munkálatokra 100 millió pirt rendeltetnék, mely összegből ezen gyűléstől 10 millió kéretik. A vasúti fővonalok Budapestről, mint központból kiindulva, ezek: 1. pest-pozsony-bécsi. 2. pest-székesfehérvár-károlyváros-fiumei. 3. pest-szolnok-arad-erdélyi. 4. pest-iniskolcz-kassagallicziai. Mellékvonalok: 1. szolnok-debreczen szathmári. 2. mohács-pées-szigetvár-istvánd-fiumei. 3. sopron-nagykanizsai, csatlakozva a fiumeihez. 4. czegléd-kecskemét-szegedi. Szárnyvonalok: 1. arad-temesvári. 2. debreczen-nagyvárad. 3. miskolcz-tokaji. 4. szeged-szabadkai. E nagyszerű terv felett apr. 6-án folytak a kerületi ülés tanácskozmányai, miközben Deák remek szónoklata oszlatta el a némely szűkmarkú és még szűkebb látkörű követek aggodalmait. (P. II. 25. 29. 32. sz.) A főrendi táblán Széchenyi mindent elkövetett, hogy a RR. szerkezete keresztül menjen, azonban többeknél (B ar k ó cz i János, Tihamyi Ferencz és P erényi Zsigmond) legyőzhetetlen ellenállásra talált,

végre is (apr. 8.) az lett az izenet, hogy közlekedési czélokra nem lehet előre kitűzni a 10 milliót, hanem előbb meg kell tudni, mennyit bír meg az ország anyagi ereje; azt sem tartják czélszerűnek, hogy az újabb vasútvonalakon a munkálatok a közelebbi országgyűlés elhatározásának bevárása előtt megkezdessenek. (Orsz. ír. 189. 1). Többszöri izengetés után azonban a főrendek végre kényszerültek belenyugodni az alsó tábla javaslatába. Egyébiránt a bekövetkezett mozgalmas napok nem engedték meg az 1848: 30. foganatosítását. Széchenyi átvévén tárczáját, hozzálatott ugyan kedvencz szakjához, s a terv kivételére előleges lépéseket is tett, a középponti vasúti igazgatósággal egyességre lépett, a szolnok-aradi vonal részletes tervét elkészíttette, sőt a buda-székesfehérvári, szolnok-debreczeni és debreczen-szathmári vonalokon a msnöki osztályokat és felállította, mint szintén intézkedett a pest-miskolczi vonal előmunkálatai iránt is, azonban kezei meg voltak kötve, mert a megajánlott 10 millió csak a törvényben maradt, s a miniszter további tervezetésekkel irodája falai közé volt szorítva, miután az állam különben is megapadt bevételeit közigazgatási és honvédelmi czélokra kellett fordítani. (V. ö. P. H. 72. sz.)

April 8. Szombat.

Az újvidéki szerbek küldöttsége az országgyűlés kerületi ülésének egy mart. 27-ikén Újvidéken kelt kérelemlevelet nyújt be, melyben a szerbek „a magyar nemzetiséget s a magyar nyelv diplomatikai méltóságát, ezek elsőbbségét és hatalmát, minden közálladalmi és hazai viszonyokban szives készséggel elismerik“ ugyan, de viszontkívánják, hogy „az önmzetiségök is elismertessék, és nyelvük szabad használása, a maguk tulajdon ügyeiben, az egyházi szolgálatokban és azok körüli beligazgatásban törvény által megerősíttessék.“ Ezenkívül óhajtják még egyházuk önkormányzatát és egyenjogúsítását, a megürült bácsi püspökség minélelőbbi betöltését s hovatamárabb nemzeti gyülekezet tartását, szerb hazafiak hivatalra alkalmaztatását stb. A küldöttség szónoka K o s t i c s Sándor, később újvidéki főbíró, hálával ismeri el, hogy az országgyűlés a 16 pontú kérelem legnagyobb részét megadta már az új törvénycikkekben, s a még nem teljesült kívánalmakat azon nyilatkozattal ajánlja a gyűlés kegyébe, hogy „mi szerbek, ezental csak egyedül Magyarorszáért, és csak a magyarokért élni és halni fogunk.“ A tábla nevében Kossuth válaszol, kiemelvén, hogy e hongyűlés „minden népségnek a maga nyelvét, s annak belügyeiben, egyházi dolgaiban szabad használatát tisz-

teli,“ s hogy a még nem teljesült kívánatok és sérelmek intézkedés és orvoslat végett a minisztériumhoz fognak utasíttatni. Erre a küldöttség következő szavakkal vesz búcsút: „Azon atyai gondoskodás, azon magasztos pártolás, azon kegyelemért, melyet a t. RR. irántunk ez alkalommal bőven és atyailag megbizonyítani méltóztattak, hálás köszönetünket nyilváníttjuk, és a t. RR. bölcsességében bízván, sorsunkat és életünket ezennel általadjuk.“

P. H. 31. s z. (A kérelemlevél és a beszédek.) A Serb. Bet. (55. és köv. 1.) röviden megemlíttvén ezen országgyűlési jelenetet, elbeszéli, hogy „a küldöttek a kihallgatás után Batthyány és Kossuth minisztereket külön is felkeresték szállásaikon, miután Kossuth azon kifejezése „hogy a magyar szívesen részesíti a szerbet azon szabadságban, melyet kivívott“, bennök aggodalmakat költött. „Aki ugyanis“ így okoskodtak a szerb küldöttek „valakit valamiben „részesít“, egyszersmind azt is kijelenti, hogy ezt nem azért teszi mintha abbéli tartozását elismerné, hanem mert szabad hajlamából akarja s kijelenti, hogy épen úgy hatalmában állana azt nem tenni is. Ezzel pedig közvetve a magyar néptörzs felsősége van kimondva.“ Kossuth a magán fogadtatáson ismét kijelenté, hogy „az egyenjogúsági kívánat méltányos.“ A küldöttek azonban „a szerb nemzet“ elismerését kívánták, mire a miniszter nem állott rá. Ekkor egyikőjük figyelmeztető Kossuthot a délszlávok közt évek óta növekvő forrongásra. „Attól félek — úgymond „hogy a forrongás nyílt kitörésre fog vezetni, ha a délszlávok abbéli várakozásukban, hogy a dolgok új állása a nyelvkényszemek végét szakítja, csatlakoznak, s az elismerést másutt fogják keresni, ha Pozsony megtagadja.“ „Ez esetben kard fog döntenit“ válaszolá Kossuth; s visszavonult szobájába. „E pillanat idézte elő a szerb háborút minden iszonyaival és pusztításaival“ teszi hozzá az idézett munka szerzője. (E látogatási jelenet Szemere III. 103. l. is leírja, habár ő azt, miután ekkor Pesten időzött — P. H. 27. sz. — közvetlenül nem tudhatta s a fentebbi műből is meríthette, mely az ő könyvénel két évvel hamarabb jelent meg.) Feltéve az elbeszélés történeti hűségét, tagadhatatlan, hogy Kossuth a fenyegetődző szerb előtt szelidebben is kifejezhette volna magát, s az is igaz, hogy Kossuth végső heves szavaival a küldöttek könnyen felingerelhettek honn maradt társaikat; de más felől azt is lehetetlen el nem ismerni, hogy a másutt keresésre hivatkozni akkor, midőn mind az országgyűlés mind Kos s u t h magánosan s örömmel Ígérték megosztani a magyarnak minden szabadságát és minden jogát (miket csakugyan a magyar nemzet szerzett az 1848. törvények által) szerb testvéreivel, — s a legjobb indulatból ejtett „részesítit“ igéből meszterkéltsophismával oly értelmet vonni ki, mi a világosan kijelentett „jogegyenlőség“gel ellentétbe állítható volt, — csak úgy lehetett, ha a

„másutt keresés“ sikere felől a küldöttek már legalább is annyira biztosnak érezték magukat, hogy azzal Kossuthra ráijeszthetni vélték. S valóban, az említett műből (54. l.) csakugyan azt látjuk, hogy a szerb hazafiak már az újvidéki kérelemlevél megírása előtt el voltak határozva „új szerződvényeket készíteni, akár az udvarral, akár az új magyar kormánnyal.“ Kik az udvarnál keresték a kiváltságokat, azok a karloviczi párt tagjai valónak, s ezek, ha egyenesen felbízattva nem voltak is, de azért felbízattva érezhették magukat.

Udvarhelyszék 30 tagú küldöttsége K o l o z s v á r o n a lakosság lelkesülttségének nyilvánításai közötti sürgeti az erdélyi tartományi gyűlés összehívását. A küldöttség, élén P á l f y Jánossal, fényes fogadtatásra talál a városban.

P. H. 35. sz. Szilágyi Fér. Érd. Un. 41.1.

April 10. Hétfő.

A m. k. helytartótanács Budán, hatásköre a megerősített új törvényczikkek által megszüntetve lévén, utolsó ülését tartja, s magát feloszlottnak nyilvánítja.

Palugyay 83. l.

Józsika Samu erdélyi udvari kancellár beadja lemondását.

Köv. Érd. Tört. 17. l. A P e s t i H i r l a p (21. sz.) ezen, a közvélemény által igen óhajtott lemondásra már előbb felszólította a kancellárt, sima udvarias szavakban, mesteri oldalvágásokkal. A királyi felmentés azonban csak május elején történt meg, midőn a megüült tisztség ideiglenes vezetésével Apor Lázár alkancellár bízták meg (46. 8z.)

April 11. Kedd.

A pozsonyi országgyűlés befejezése. Ferdinánd király leiratot ad ki, melyben a helybenhagyott s Batthyánytól ellenjegyzett törvényczikkeket közhírrététel végett az ország rendéihez visszaküldi. Ezek d. e. 10 órakor a primási belső palotában gyűltek össze, hol nevében lelkesült éljenektől kísértetve, Batthyány üdvözlí a Fölséget. Ferdinand ekkor következőleg válaszol: „Én magyar nemzetemnek szívemből óhajtom boldogságát, mert abban találom fel a magamét is.

A mit tehát ennek elérésére tőlem kívánt, nemcsak teljesítem, hanem királyi szavammal erősítve, ezennel át is adom neked, kedves öcsém, s általad az egész nemzetnek, úgy mint kinek hűségében leli szívem legfőbb vigasztalását és gazdagságát.“ A nádor e szavakra átvevén a szentesített törvényeket, az ország nevében hálát mond a királynak, ki a törvények megerősítése által „honunk új alkotója“ lett. A szentesítés után az országos RR. az országházába mennek át, hol a szentesítésről szóló kir. leirat és szentesített összes törvények a befejezéssel együtt felolvastatnak. Ez utóbbiban kijelenti a Fölség, hogy „a törvénycikkelyeket ezen levelünkbe szóról szóra beigtatni és beiratni rendeltük, s azokat összesen és egyenként az azokban foglaltakkal, helyeseknek, kedveseknek és elfogadottaknak vallván, hozzájuk királyi megegyezésünket és jóváhagyásunkat adtuk, s azokat királyi hatalmunknál fogva elfogadtuk, helybenhagytuk, helyeseltük és megerősítettük: biztosítván az említett hű Karokat és Rendekeket a felől, hogy minden, a fent beigtatott törvénycikkelyekben foglaltakat, mind minmagunk megtartjuk, mind más híveink által megtartatjuk, miként is azokat jelen levelünk ereje és tanúsága szerint elfogadjuk, helybenhagyjuk helyeseljük és megerősítjük.“

KK. N. 237 — 239. 1. Orsz. Ír. 198 — 227. 1. (hol a szentesített törvények.) — Horvát részen megütköztek azon is, hogy a törvénycikkeket magában foglaló királyi levélnek Jelláció neve alá van írva, holott ő köztudomás szerint a pozsonyi országgyűlésben nem vett részt, s a horvát-szlavon tartománygyűlés ama t. cikkeket sem ki nem hirdette, sem soha el nem ismerte. (Agr. Zeit. a P. Nap 1.-ban. 1861. 86. sz.) Mi ehhez még azt tesz szűk, hogy Jellácién kívül több hivatalos egyén neve is olvasható a t. cikkek alatt, a kik szintén nem voltak jelen az országgyűlésen. De megjegyezzük azt is, hogy itt a hiteles aláírás csupán a király és tanácsosa (a miniszterelnök) részéről szükséges, a záradékban leírt nevek pedig nem sajátkezü aláírások, hanem régi törvény-szerkesztési írmódon szerint, csak a főméltóságok viselőit sorolják elő, kiknek idejében a törvények szentesítettek, melyeknek általános kötelező ereje azonban többé legtávolabbról sincs függesztve attól, hogy a törvényeket vajjon azon méltóságok hordozói maguk részéről is elismerik-e kötelezőeknek vagy sem. — A Fölség, nője, F e r e n c z Károly és Ferencz József („nemzetünk kedveltje“) főherczegek kíséretében apr. 10-én esteli 5½ órakor érkezik meg Pozsonyba és szokás szerint üdvözöltetik.

Teleki József erdélyi kormányzó, a közkíváratnak és több törvényhatóság, ezek közt a főkormányzók, felszólításának engedve, az erdélyi tartományi gyűlést a király nevében és helybenhagyása reménye alatt f. é. május 29-re Kolozsvárra összehívja. V. ö. máj. 5.

P. H. 33. sz. A meghívó még Kőv-nál. 0 km. 16. I. V. ö. Kőv-Érd. Tört. 15. 1.

April 14. Péntek.

Kossuth, Batthyány és Széchenyi felelős magyar miniszterek P o z s o n yból P e s t re leérkeznek, s nagyszemélyes ünnepélyességgel és közlekedéssel fogadtatnak. Szónok: Vasvári Pál.

P. H. 32. sz. Deák és Eötvös egy nappal előbb érkeztek le. Szemere és Klauzál pedig, mint említők, márcz. 25. óta a fővárosban időztek.

April 15. Szombat.

A fővárosi közcsendi választmány kinyilatkoztatja, hogy miután a felelős nemzeti minisztérium Búd a-P esten átvette az ország kormányát, hivatását bevégzettnek tekinti, s a rend további fenntartását a minisztérium kezébe örömmel leteszi.

P. H. 34. sz. A választmánynak Pesten a forrongások fékezése körül tégad hatatlan érdemei vannak, azonban működéseiben nem mindig található fel az összhang és tapintatosság. Feladatául tűzte ki: v e z e t n i és mérsékelni a fővárosi mozgalmakat, s ily módon két oly iránynak szolgálni, melyek egészen ellenkező utón futnak. Már említők (márcz. 18.) hogy a törvényhozás előtt méltán némi aggodalomra adott okot a választmány, s ez aggodalom alapos volt annyiban is, mert e testület t. javaslatok és királyi válaszok felett is tanácskozott. Márcz. 31-én felhívást adott ki a választmány, melyben ez áll: „Azon szabadság, melyet a pesti 12 pont s az országgyűlés a haza minden fiaira visszavonhatlanul kiterjesztett, s tovább: „Buda-Pest polgárai, ti, kiket legközelebről érdekel márcz. 15-kének dicsősége és jövője, egyesüljetek az egész országgal az eddig kivívott szabadság védelmére. T i pedig vidéki községek, kik belátva, hogy Pesten az egész ország sorsa döntetik el, egyesüljetek B.-Pesttel küldötteitek által, hogy a középponttal

folytonos érintkezésben lehettek.“ E gyanús értelmű szavakból azonban kormányra vágyás határozottan még nem tűnik ki, bár a felhívással végződik, hogy a lakosság „felkészülten várja be az eseményeket, míg Pozsonyban küzdő hazánkfiak jó vagy rossz hír kíséretében hozzánk megérkeznek, hogy velők együtt a nemzet sorsa felett határozni lehessen.“ (P. H. 16. sz.) Úgy látszik, e nap volt a választmány történetében a válság napja, a mennyire délelőtt Nyáry indítványára elhatározó, hogy 1. Ha a nádor és Batthyány le fogának mondani, azon népszerű férfiaktól alakítandó kormányt (t. i. a választmány alakítandó), kiknek egy részét Pozsonyból várja; 2. Mai felhívását a pestmegyei nagyobb községeknek, s általában az ország mindazon hatóságainak megküldendi, melyek a választmány iránt rokonszenvéket kifejezték, még pedig azon felszólítással, hogy a választmány kebelébe a nép által választandó két képviselőt küldjenek. Valószínű, hogy ekkor küldészet az ország különböző részeibe, többek közt a kassai egyetemi ifjúsághoz intézett felhívását is, melyben arra buzdítja, hogy tűzze ki „a forradalom és az egyenlőség zászlóját.“ A kassai ifjúság azouban kételkedett a levél igaz eredetiségében, s april közepén felvilágosítást kért a választmánytól, hogy vájjon a felhívás csakugyan azoktól eredt-e, kiknek névök alájegyvezve van. Tényleg azonban csak a főváros területén intézkedett a választmány, egyéb községek dolgába pedig nem avatkozott. Így, midőn márcz. 20-kán a kunok panaszt nyújtottak be hozzá kapitányuk ellen, a választmány az elmozdítást sürgető panaszt a minisztériumhoz utasította (i. m. 5. sz.) Fentebbi napon (apr. 14.) este a gőzhajó hídján a partra szálló miniszterek előtt a választmány tagjai tartották a fáklját, s általában lemondásuk őszinte hangon volt szerkesztve. Mind a mellett még ezután is létezett egy „pesti középponti választmány“, melynek nevében Nyáry Pál elnök június 10-én a megindítandó „Népbarát“ ügyében a magyarhoni megyék és községek előljáróihoz ajánlást írt (i. m. 85. sz.) Megállapított neve a választmánynak soha sem volt. Szokottabb kifejezések, melyeket önmaga használt, ezek: „Közcsendi választmány“ (5. sz.), „Bizottmány“ (3. BZ.) „Kend- és közcsendi bizottmány“ (u. o.) „Állandó választmány“ (u. o.) „Rend- és közcsendi választmány“ (u. o.) „A rend fenntartására megbízott pestvárosi állandó választmány“ (12. sz.) „A pestvárosi rendre ügyelő bizottmány“ (16. és 19. sz.) A Pesti Hírlap leginkább „Központi választmány“ néven említi.

Szögyény László alkanczellár a m. k. udv. kancelláriát az e napi utolsó ülésében miniszteri rendeletnél fogva felosztatottnak nyilvánítja.

P. H. 35. sz. Szzi 1. Forr. Tört. (apr. 16.). Az udvari kancellária csak 1860. nov. 4-kén állítatott ismét vissza régi működésébe.

April 16. Vasárnap.

A magyar független felelős miniszterek jelentik a „polgártársakénak, hogy a hazának közkormányzatát a törvények értelmében átalvették, s mindenkit hazafiúi közremunkálásra és engedelmességre szólítanak fel.

P. H. 33. sz. Az első minisztériumra nézve igen nehéz volt a kezdet. Nem örökölvén kész közigazgatási gépezetet, mindent magának kellett egészen újból alapítania és rendeznie, mi sok nehézséggel járt és időt kívánt. Míg a régi kormány fő közegeitől átvett jegyzőkönyvek, okmányok stb. számbavétele és elkülönzése stb. meg nem történt, s míg az egyes miniszteri osztályok szervezve s alkalmas egyénnel betöltve nem voltak (mi csak május közepe felé ment végbe), addig a kormányi tevékenység, mint a kinek keze-lába hiányzik, megbénítva vala. Kossuth hamarjában egy az akkori fogalmaknak hízegő pénzügyi kimutatást tett közzé (36. sz.) s magyar köriratu pénzverő minták készíttetése felől értesíti a közönséget. Batthyány mint id. hadügyminiszter, az országos nemzetörség szervezése módját szabja meg (38. sz.). Sz emere főispánokat nevez, a Részeket visszakapcsolatja, a törvények német, szerb, oláh, horvát és tót nyelvre fordításáról, országos statistikai hivatal állításáról gondoskodik (39. sz.). Eötvös megrendeli, hogy a középiskolák, akadémiák és egyetemek a tanulmányok végeztével a tanév vége előtt is bocsássák haza az ifjúságot (40. sz.) s az öhitüeknek és protestánsoknak egyházi nagygyűlést hirdet. Deák, a sajtóügyi esküdtszékeket alakítja meg (44. és 45. sz.). A minisztertanácsnak legtöbb gondot adott azonban a katonai főhatóságok engedelmességre tanítása s a honvédelmi ügy rendezése. A polgári főhivatalokat a kormány saját embeveivel tölté be, a katonai hadparancsnokságokkal azonban, bátorság- vagy belátás hiány miatt nem tön hasonlóan. A régi katonai kerületek és várak bureaucrátiától kinevezett hivatalnokaikkal maradtak úgy, a mint voltak, s ezek folyvást fenntartották Béctől való függösöket, miközben törvényes felsőbbségök, a magyar minisztérium, még olykor kedvüket is keresni látszék. E fél rendszabály később iszonyú csapásként nehezedett az országra. A hadparancsnokok mindjárt eleinte bizonyos független állást akartak elfoglalni az új kormányval szemben. Midőn apr. 18-án a minisztertanács küldöttsége Budán megjelent, hogy a fegyvertárt átvizsgálja, s abból Ű nemzetörököt ellássa, Lederer Ignác, kat. kormányzó, a vizsgálatot sem engedte meg, azon ürügy alatt, hogy „amagyarországi katonaságnak a minisztérium iránti állása tárgyában a bécsi haditanács-tól még ekkorig semmi rendelet sem érkezett.“ (39. sz.) S a küldöttségnek szögyen-szemre eredmény nélkül kellett visszatérnie. A bécsi haditanács, vagyis új néven: hadügyminiszterség pedig, az országban ily kész-

séges alárendeltjei lévén, folyvást küldözgette a kát. kormányzóknak a parancsokat. Ily módon a m. kormány tekintélye sem elismerve, sem megszilárdulva nem volt, s még június derekán is megesett rajta, hogy biztosát a mezőhegyesi tisztek visszautasították, s az ó-b u d a i országos kát. ruha-bizottság, midőn az alakuló honvédszászlóaljkuak az ott készletben levő posztóra legnagyobb szükségök lett volna, a posztót a kormány elől titkon máshová szállíttatta. A minisztérium azzal szerzett elégtételt magának, hogy a dolgot hírlap útján elpanaszolta, s az ó-budai tisztekhez ellenőrt küldött. — E szervezkedési gondok között azonban a kormány megfélekedzett arról, hogy az országbeli idegen nemzetiségeket, kiknek magyar-ellenes érzelmeik régebb idő óta köz-tudomáson voltak, s kik a márcziusi vívmányokat őszinte örömmel üdvözölték, a reakció által pedig még nagyon felizgatva nem voltak, saját részére előzékenységgel és engedményekkel megnyerje, vagy daczosság esetén szigorral megfékezze. A hírlapi tudósítások figyelmeztették a kormányt e kötelességére, s különösen a délvidéki magyar elem szorongatott helyzetére, támaszt és erélyes biztosokat kértek Pestről, de hasztalan, mert a kérelmek koronként mindig megújultak. Végre a Radikal- kör megsokalta a mulasztást, s maga részéről is erélyesen felhívta a kormányt, hogy a vidékre népszerű emissáriusokat küldjön, különösen az oláhok közé. (46. sz.) A magyar törvényhatóságok azonban örömmel üdvözölték az új kormányt és készségesen teljesítették parancsait; s midőn ápr. végén és máj. elején némely hazai lapok (különösen a „Márczius 15-ke“) mindent elkövettek a minisztérium népszerűtlenné tételére, a megyék egymásután küldözték be bizalmi nyilatkozataikat, és kárhoztatták a lapokat.

Szemere belügyminiszter rendeli, hogy a főispáni helytartók hivatalaiktól felmentessenek, s a hol jelenben főispán nincs, ott ideiglenesen a főispán kinevezéséig az alispán vegye át a kormányzást. A főispánok fizetése az 1845. előtti fokra állíttatik vissza, s az 1845. aug. 14-ki törvénytelen főispáni utasítás hatályon kívül tétetik.

P. H. 33. sz. Az 1848. újonnan kinevezett főispánok névsora: Ápr. 20-án kinevezettek: Bohus János (Arad), Madocsány Pál (Arva), Just József (Bars), Vay Lajos (Borsod), Wenkheim Béla (Békés), Beöthy Ödön (Bihar), id. Pázmándy Dénes (Fehér), Kabos József (Kraszná), Wesselényi Miklós (Középszolnok), Ráday Gedeon (Nógrád), Pálffy József (Pozsony), Ujházy László (Sáros), Zichy János (Somogy), Károlyi György (Szathmár), Karácsony László (Torontói), Révay Simon (Túróc), Bánfy János (Zaránd), Radvánszky Antal (Zólyom), Szentkirályi Mór (jászkun-területi kap.), Teleki Sándor (Kő-

várvidéki kap.) — Ápr. 2 2-én: Batthyány Kázmér (Bárány a), Andrássy Gyula (Zemplén), Sztankovánszky Imre (Tóin a), Patay József (Szabolcs), Kárász Benjámín (C s o n g r á d), Zay Károly (N y i t r a.) — Ápr. 26-án: Jankovics László (Verőcze), Csemovics Péter (Temes), Jankovics Gyula (PozSega), Erdödy János (fiu-me i k o r i n.), Zidarieh János (K ö r ö s), Jozipovich Antal (Z á g r á b.) — Máj. 16-án: Szentiványi Károly (Gömör), Tosoni Ágoston (fiu-me i a l k a p.), Smaicb Bertalan (buccarii alk a p.) — Máj. 20-án: Degenfeld Imre (Szabolcs), Andrássy Emanuel (Tóm a), Návay Tamás (Csanád), Hunkár Antal (Veszprém.) — Jún. 15-én: Károlyi István (P e s t m. f ö i s p. helyt.) — Jún. 18-án: Jeszenák János (N y i t r a), id. Pejacevich László (Szeré m), Weér Farkas (B. Szolnok), Kun Kocsárd (Hányad), Béldi Ferencz (Dobok a.) — Jún. 19-én: Kemény István (A l s ó - F e h é r), Horváth János (F e l s ő - F e h é r), Bánfi János (K ü k ü l l ő), Bethlen Gábor (foga-rasi főkap.) — Júl. 2-án: ifj. Bethlen Gábor (Zará n d), Szent-iványi Ödön (Liptó.) Összesen 51 kinevezés. — Később a főispánok kormánybiztosokkal pótolattak.

April 18. Kedd.

István nádor B. - Pestre, Jelláció horvát bán Z á - grábba érkeznek. Mindkettőnek nagyszer!! és lelkes fo-gadtatása.

P. H. 36. 47. sz. A Haller Ferencz lemondása folytán meg-üresült báni hivatalt, ideiglenesen H a u l i k György zágrábi püspök vitte.

April 19. Szerda.

Utczai zavargás B. - P e s t e n. A népgyűlés a közelgő évnegyedi lakbér leengedését követeli a háztulajdonosoktól. Az alnép pedig a zsidókat üldözőbe veszi és bántalmazza. Végre nemzetőrök és gránátosok állítják helyre a rendet és közbá-torságot.

P. H. 36. sz. A személy- és vagyonsbiztonság a fővárosban a moz-galmak kezdete óta több ízben volt fenyegetve. A zsidók iránti ellenszenv különösen mindjárt eleinte nyilvánult abban, hogy a polgárok (az egye-temi ifjúság kivételével) a nemzetőri osztályokba nem akarták befogadni őket. Később eziránt a minisztériumhoz is folyamodtak (i. m. 39. sz.), mely ez ügyet, gyöngeségének nyilvános elárulásával, oda döntötte el, hogy a már kiosztott fegyvereket a zsidó nemzetőröktől beszedette. Nö-velte ez ellenszenvet az, hogy ápril elején némely zsidók Pesten gyü-

lekezetet tartván, oly mereven ragaszkodtak régi elavult separatív álláspontjukhoz, hogy Kunewalder annyit sem tudott köztök kivinni, hogy szombat helyett vasárnapot ünnepeljenek. (23. sz.) De általában a vagyon fogalma a főváros alsó osztályánál ép úgy, mint vidéken is, több helyeken az emberek fejében összezavarodni kezdett. Ily hangulat közt érkezik a hír, hogy Székes-Fehérvárról az utezai néptömeg kitérője miatt a zsidók nyakra-főre futni kényszerültek (ápr. 5.), s csak a harmadnap múlva odaérkezett Pulszky Ferencz, miniszteri biztos közbevetésére fogadtattak vissza (31. 38. sz.), mely hír igen élénk izgatottságot szült Buda-Pesten. — Ápr. 9-én a közcsendi választmány kiáltványa egy másnemű kihágásról értesít. Többen t. i. kivált vidékiek, vörösszínű jelvényeket tűztek fővegjök mellé és ruháikra, kik ellen aztán „néhány polgártárs vérengző kihágással vétett,” s abbéli tévhiedelmében, mintha a vörös jelvényesek „veszedelmet, vérengzést és lángokat” terveznének, kényszerítő őket jelvényeik eldobására. (26. sz.) Ápr. 15-én még fenyegetőbb mozgalom volt kitérő félben. A fővárosi iparoslegények t. i. összebeszélvén, a czéhek eltörlését, iparszabadságot kívántak, s néhányan közülök el voltak határozva, a zsidó mesteremberek megrohanását (kik a magyar kézművessegeket mellőzni szokták), s a czéhláda megégetését erőszakosan végrehajtani. A városi és megyei közcsendi bizottságok ébersége azonban a kitérésnek szép szerivel elejét vette, s az elégedetlenek, miután számukra egy nagy népgyűlés engedélyeztetett, kívánalmaikat kérelem alakjában a törvény útjára vitték. (3 4. sz.) Hogy a közrend nagyobb sérelmeket nem szenvedett az itt elősoroltaknál, legfőképen a n é p érdeme.

April 20. Csütörtök.

A felelős minisztérium Pesten a tegnapi botrányos zavargások vezetői és részesei ellen bűnvizsgálatot rendel, s alkalmilag a népgyűlések tarthatását korlátozza. „A felelős kormány,— úgymond a hirdetmény,— minden kérelmet meghallgat, minden jogos kívánatot támogat és teljesít, de törvényszegésre irányzott csoportozásokat el nem tűr, s azok követelésének engedni soha sem fog.” — Továbbá Madocsányi Pált 150 ezer pfírttal Árva-, L i p 16-, Trensén-, T u r ó c z- és S z e p e s megyébe küldi, az ott mutatkozó ínségnek, különösen a földek vetetlen maradásának meggátolására.

P. H. 36. sz. V. ö. Közl. Hív. lap. 4. sz.

A szerbek Újvidéken gyűlésileg kimondják különszakadásukat Magyarországtól, és csatlakozásukat Horvát-Szlavon-

országához Ausztra kormánya alatt, egyszersmind felkéri Ra-
jacié karloviczi érseket, hogy szerb „nemzeti gyűlést“ hívjon
össze. Végre néhányan közülök Péter-Váradra mennek át,
.8 ott, mint már előbb Újvidéken, a magyar jegyzőkönyve-
ket és okiratokat a templom udvarán szitkok között megégetik.
Újvidéken a közbátorság megszűnik a magyar és német la-
kosokra nézve, kik közül sokan Péterváradon keresnek oltalmat

P. H. 43. sz. R ü s t o w Gesch. d. Ung. I n s u r r. I. 62. 63.
lap. Az 1840. és 1844. törvényczikkelyek rendelése folytán az egyházi
anyakönyveket nem magyar ajkú vidékeken is magyar nyelven kellett
vezetni, s e nyelvkényszer adott alkalmat a szerbek tüntetéseire, melyek
majd mindenütt (különösen Szent -Tamáson, Becsén, Verse-
ezen) az anyakönyvek elleni kegyetlenkedéssel kezdődtek. A miniszté-
rium a mozgalmak hírére vevén, Csernovics Pétert küldte ki nyugta-
lankodó vérei közé biztosképen, kinek a szerbek közt nagy tekintélye és
soknemű összeköttetései voltak. Ez máj. 9-én érkezik Újvidékre,
mely ezalatt egészen lecsöndesült és megjuhászodott, annyira, hogy az
anyakönyv-dúló párt négy nappal előbb küldöttségileg hívta meg Ú - B e-
eséről a miniszteri biztost. (P. H. 63. sz.) Csernovics népszerű-
sége azonban rögtön szerte foszlott, mihelyt máj. 13-án kijelenté, hogy
az időközben kihirdetett rögtönbírótságot, a nemzeti gyűlés (1. e. máj.
13.) tanácskozásai alatt sem akarja felfüggeszteni, noha erre a károly-
városi püspök vezetése alatt hozzáindított nagy küldöttség is felkérte,
így történt, hogy a nemzeti gyűlés Karloviczra ment át tanács-
kozni. Máj. 15-én a k. biztos Újvidéken közszendi bizottságot neve-
zett ki, melynek illetékességét azonban a szerb érzelműek már megta-
gadták (i. m. 75. sz.) A magyar szerb kérdéstről láss többet a máj. 13.
jegyzetben.)

April 23. Húsvét-Vasárnap.

István nádor és kir. helytartó a részek vissza-
kapcsolását elrendeli, s annak végrehajtására Wesse-
lényi Miklós elnöksége alatt királyi biztosságot nevez
ki. A visszakapcsolás ennek folytán Zarándra máj. 6-án, Krasz-
nára máj. 8-án, Középszolnokra és Zilahra nézve
máj. 15-én tényleg megtörténik.

P. H. 39. 58. 61. 68. BZ. A Részek (Partium) ügyének tör-
ténelmi előzményei röviden ezek. Azon időben, mikor Magyarország ki-
rályai az erdélyi fejedelmekkel háborúskodtak, nem egyszer megtörtént,
hogy ez utóbbiak a magyarhoni megyék közül néhányat elfoglaltak, s

maguk számára békekötésileg is biztosítottak, rendesen életfogytig birtoklás végett. (Y. ö. Szalay M. Tört. IV. 178. 451. 525. 599. 1.) Az ily módon elszakított megyék közül némelyek, mint Szathmár, Ugocsa, Bereg, Szabolcs, Zemplén, Borsod, Abauj. Békés, Arad és Bihar, csakhamar ismét visszacsatoltattak az anyaországhoz, mások azonban közigazgatásilag továbbra is Erdélyhez tartoztak. III. Károly alatt 1733-ban, az országgyűlés mellőzésével, kormányrendelet jelent meg, mely Középszolnok-, lírásán a- és Zaránd megyéket, mintszintén Kővárvidéket és Zilahváros-t az anyaországtól kerületi viszonyaik miatt határozottan elszakította Erdélyhez tartozóknak nyilvánítá. Az elszakított megyék dolga az országos sérelmeknek századok óta majdnem állandó tárgyat képezte, halomra szaporodtak a visszakapcsolást elrendelő törvényezikkek (minők: 1715: 92; 1723: 20; 1729: 7; 1741: 18; 1751: 24; 1791: 11; 1836: 21;) de a tényleges visszakebelezés csak nem történt meg. Utoljára még Erdély Rendei sértve érezték magukat alkotmányos jogaikban, midőn ez ügyben a magyar hongyülés befolyásuk nélkül határozott, a megtartani kívánták a Részeket, mint a melyekhez szerződési joguk van. A kormány pedig gondosan szítá a keletkező viszály tüzét a két ország között, s többek közt 1839-ben Közép-Szolnók főispánjának kézalatt meghagyá oda működnie, hogy a megye a magyar hongyülésre, világos törvény ellenére se küldjön követeket. A RR. a törvénynek ily módoni kijátszását a kormány részéről az országra nézve igen veszélyes példaadásnak tartották, s óvást tettek ellene. Végre az 1843/4. hongyülésen a Részeket követ nem küldés miatt bepörölték, s 800 arany forintban elmarasztaltatták, de a követelés végrehajtásának az illy hatóságok (ismét a kormány utasításából) karhalommal ellene állottak. Mint láttuk, az országgyűlés febr. 12-én és ápr. 6-án állapította meg az 1836: 21. foganatosítását. Mindazáltal ily elkeseredésig fokozott ezivódást csak az Erdélyvel való testvéries összeolvadás szüntethetett meg gyökeresen. — Forradalom után a Részek ismét Erdélyhez csatoltattak.

Pozsonyváros „gyalázatot hoz magára.“ A nép ugyanis azsidókat üldözöbe veszi, testi sérelmekkel bánaltalmazza s boltjaitak kirabolja, sőt a rend helyreállítására kiküldött katonasággal is összetűz és rajta erőt vesz. A kegyetlen dülés más nap is folyvást tart. Szemere belügyminiszter az erőszakosságok megtorlására ápril 25-én az esemény színhegyére Tarnóczy Kázmért küldi kormánybiztosképen.

P. H. 42. 43. 47. 48. sz. Pozsonyváros utcai népe márcz. 20. és 21-én is erőszakos tüntetésekkel fenyegeté a zsidókat, s hogy már

ekkor nagyobbmértvű kicsapongások nem fordultak elő, a helybeli nemzet-
 őrségnek köszönhető. A hivatalos Pesti Hirlap ápr. 30. így ír a fen-
 tebbi eseményekről. „Irtózatosa azok; az ember feje ég és fellázad kebele,
 midőn a pozsonyiaknak^ zsidók elleni harczárai olvas. Ah, uraim, ne ne-
 vezzék azt zsidók elleni harcznak, mert az valósággal vagyon elleni
 harcz, magyarul mondvá rablás volt. Szemtanúink oly polgárokat,
 kiket úri embereknek neveztek, ragadniánnyal terhelkezni láttak, az.
 osztálygyűlölség e harczában Osztálygyűlölség! Mily bűnös BZÓ; és
 ez még csak birna értelemmel. De rablás: ez elviselhetlenül gyaláza-
 tos. . . .“ Tarnóczy intézkedéseit Pozsonyban 1. Közl. 2. sz.

April. 24. Húsvét Hétfő.

A nemzeti minisztérium Eszterházy Pál B é c s-
 ben lévő minisztert újólag felszólítja (ez ügyben most harmad-
 szor), hogy az ottani hadügyminisztériumnál eszközölje a kül-
 földön szállásoló magyar katonaság hazajövetelét, miután reá a
 bátorság fenntarthatása céljából is égető szükség van. Vas-
 ai e gy é-ben (Szombathelyen) ugyanis, a zsidók üldözése köz-
 ben dúlnak és rabolnak, S z a t h m á r-ban a kisebb birtokosok
 a nagyobbak ellen fellázadtak, B é k é s-ben a volt jobbágyok
 erőszakos foglalásokat tesznek, Selmecezen veszélyes tót moz-
 galom áll kitörőieiben, s a pozsonyi féktelenségek szinté n ka-
 tonai erő alkalmazását kívánják. Jelenleg az egész országban
 tanyázó sorkatonaság létszáma alig megy 18 ezerre. A nemzet-
 öröknek pedig fegyverek nincsenek. A minisztérium, ha ezen
 követelése is elutasíthatnák, azon kívül, hogy az innen eredő es-
 hetőségekért magáról minden felelősséget elhárít, „oly lépések
 megtételét látja elkerülhetlennék, minőkre felelősségének érzete
 kénytelenéi.“

P. H. 40. v. ü. 29. sz. A vasmezei és szathmári rakon-
 czátlanások három vidéki levélben érintve 53 és 7 6. sz. Önként kínál-
 kozik itt alkalom tárgyalni az 1847. időszak alatt felmerült osztály-
 sűrlődásokat és birtok sértő mozgalmakat, s fejtegetni azon igen érde-
 kes kérdést.- van-e és mennyiben hajlama Magyarország lakosságának a
 communismusra? Szerző azonban e tárgyban gyűjtött adatait s tett
 tanulmányait helyszűke miatt itt elő nem adhatja, s rövid időn másutt
 igyekszik nyilvánosság elébe bocsátani.

Nagykikindai lázongás. A Radák György által
 felizgatott, s R a j a c i c érsek zászlóját hordozó néptömeg ama-

jorsági földek új kiosztását sürgeti, s követeli, hogy a városházán a magyar nemzeti zászló helyére a szerb tűzessék ki. Kengelátz kerületi bíró ekkor az erőszakoskodni kezdő tömeget, mely szétosztásra hiába szólítottatott fel, egy osztály lovas katonasággal megtámadtatja és szétkergettetti. A nép azonban ekkor felfegyverkezik, fejszét és kaszát ragad s a katonaságot csakhamar elkergetvén, a tanácsházat megrohanja, a háromszinű lobogót letépi, a rabokat tömlöczeikből kibocsátja, több házat felgyújt s a hivatalnokok közül kettőt (C s u n c s i c s és I s a k o v i c s) agyon ver. Ekkép a rakonczátlankodás a magyar és német lakosok gyilkolásává fajul. Harmadfél napig tartanak ez iszonyatosságok, miközben Kengelátz s az üldözött lakosok egy része menekül. Nagyobb katonai erővel Kiss Ernő ezredes apr. 29-én érkezik a városba, midőn a lázongók önként meghódolnak s átadják fegyvereiket.

P. H. 41. 45- 47. 49. 79. sz. S e r b. B e w. 63. I. A s b ó t l. 121. I. (az időt hibásan- „május“-ra távén.) Mészáros, Magyar szabadságbarcz 9. és köv. l. — A Kikindán okozott kár hivatalosan 6000 pft-ra becsültetett, a zavargás szerzői közül május 17-ig 5-en végeztek ki. (P. H. 65. sz. V. ö. á p r. 26. m á j. 13. j e g y z.)

April 25. Kedd.

Ferdinand osztrák császár az osztrák császárság alkotmánylevelét kiadja.

P. H. 41. sz. (hol az alkotmánylevelét egész tejedelmében.) V. ö. Közl. 3. sz. Az alkotmányt aláírták: Fiquelmont (külügy. s id. elnök), Pillersdorf (belügy), Sommaruga (közoktatás), K T a u s s (pénzügy) és Z a n i i (hadügy) miniszterek.

Jellaőie Buccarit kizárólag báni hatósága alá rendeli, s annak a f i u m e i kormányzóval és a magyar miniszteriummal való mindennemű összeköttetését betiltja.

P. H. 48. sz.

April 26. Szerda.

István nádor s k. helytartó megparancsolja R a j a c i c karloviczai érseknek, hogy az 1848. 20. foganatosítása végett a g. n. egyesülteknek vallásbeli és iskolai ügyeik iránti congress-

susát, f. é. május hó 27-re Karloviczra hívja össze. V. ö. máj. 15. j un. 2.

P. H. 43. sz.

Az osztrák bankjegyek iránt egy idő óta lábra kapott közbizalmatlanságot s az ezüst pénznek a forgalomból kivonását a pestikereskedelmi testületek alaptalan félelemből származott dolgoknak nyilatkoztatják.

P. H. 42. sz.

Óbecsei zavargás. A szerbek népgyűlés alkalmával felzendülnek, a városi tanácsnokokat üldözőbe veszik (Z á k ó t megverik), a kerület házát lerombolják, a pénztárt kirabolják, 300 rabot szabadon bocsátanak s a határbeli tanyákat felgyújtogatják.

P. H. 4G. 49. 59. sz. Az itteni lázongságnak fékezésére legelőbb J o v i c s nyug. vezérőrnagy érkezik (kit a minisztérium jún. 2-án Csernovics biztosnak támogatására rendelt. P. H. 75. sz.) s ki a felkelők garázdaságait tovább hunyt szemmel nem nézhetvén, néhány kevés számú híveinek élén ellenök indult, rájuk tüzetetett s közülök 17-et elfogott, kiket azonban később szabadon bocsátott. Hogy e zavargás mennyiben találta támaszát, az ó b e c s e i szerb lakosság érületében, bajos eldönteni. A város szerb része nevében 1848. oct. 26-án egy nyilatkozat jelent meg (i. m. 203. sz.) melyben az mondatik, hogy a reactió által a magyarok ellen felfegyverezett ráczokkal egyet nem ért, s azok iránt „nemcsak rokonszenvet nem érez, sőt hálátlan magaviselettel párosult rút b égbekiáltó büneiket kárhoztatva, mint istentelen ámitóknak fejére átkot mond“ stb. Azonban ez időben magyar seregek tanyáztak a városban s pár nappal azelőtt (oct. 24.) tartá Eder vezérőrnagy a magyar sereg átalakulási ünnepélyét, melyen Beöthy és Bernáth kormánybiztosok is részt vettek. (294. sz.). Az akkori körülmények oda mutatnak, hogy a lázongási hajlam a szerb elemnél általános volt. Kikindán megkezdődvén a háborgás, gyorsan elterjedt Becsén, Zentán, Kanizsán, Szenttamáson és Földváron. A Serb. B e w. írja, hogy mindenik községnek meg volt a maga kis forradalma, mi rendszerint a régi hivatalnokok elkergetésében s újak választásában állott. Hogy Csók án, T. Sz. Miklóson, Pádén, és Hegyesen a mozgalom ki nem tört, Csutak Kálmán torontálmegyei őrbiztosnak köszönhetni, kinek ebbeli érdeme elismerésül István nádor később méltányló kéziratot küldött. (P. H. 102. sz.). V. ö. máj. 13 jegyz.

April 27. Csütörtök.

Eötvös vallás- és közoktatási miniszter az 1848: 20. foganatosítása végett a protestans egyházkerületeket az „egyházi és iskolai reform ügyében“ f. é. aug. 1-én Pesten tartandó értekezletre meghívja. V. ö. júl. 10.

P. H. 43. sz.

Szereden és környékén a lakosság a z s i d ó k lakheyleit s boltjait megrohanja, kirabolja és feldúlja. Az embertelen rakoncátlankodás, miután az uradalmi tisztek fellépése kellő eredmény nélkül maradt, másnap is folyton tart.

P. H. 50. sz.

J e l l a c i b á n Horvát-Szlavonország területére rögtönbírósgot rendel. Miután ugyanis „némely rősz és gonosz indulata emberek, nevezetesen azok, kik a horvát-szlavon haza iránt ellenséges érzületüket eddig is minden alkalommal kimutatták, a jelen forrongó idő körülményeit felhasználva a népet, a nemzeteket, s az alattvalókat és a parasztokat, mindenféle hazugsággal nyugtalanságra és zendülésre ösztönzik,“ szükségesnek látja közhírré tenni, hogy a köztelherviselést és a jobbágytság eltörlését, noha ez utóbbit a márcz. 25. nemzeti gyűlés magában is kivivta volna, a horvát követek közreműködésével a pozsonyi országgyűlés határozta el, s a király szentesítette. Ezen vívmányokat senki sem veheti el többé, de a volt jobbágyoknak azért tiszteletben kell tartani a földesúri birtokot. Miután azonban ez ellen sokan vétenek, rögtönbírósgok állítatnak fel a rablók, gyujtogatók és lázítók ellen, ez utóbbiak alatt értvén azokat, kik a király és a bán ellen lázítanak, kik a köznemességet azzal bujtogatják, mintha „az u. n. illyrek“ hozták volna rájuk a köztelherviselést, a parasztokat pedig azzal hitegetik, hogy ők magyarok és nem horvátok, s hogy a magyar urak mentették fel őket a robottól stb. V. ö. máj. 10.

Az okm. Pej.nál 5—7. l. A P. H. (47. v. ö. 124. sz.) szerint már apr. 19-én küldött a bán rendeletet Zágrábmegye alispánjához, meghagyván ennek, hogy rögtönbírósgot hirdessen mindazok ellen, kik a Fölség, a (horvát) haza és a (horvát) nemzetiség ellen lázítani merészelnének. (V. ö. Füg. I. 163. l.) Ezzel megkezdte J. azon cselekvéneinek hosszú sorát, melyeknek czéljok volt, a magyar nemzetiséghez

szító horvát pártot elhallgatni és elnyomni, s a lakosságot gyűlöletre és fegyverfogásra ingerelni Magyarhon ellen. A fentebbi rendelet 'is ügyes szerkezete által azt a képtelenséget látszik elhíttetni czélozni a tudatlan néppel, hogy a köznemességre az adót a magyarok rótták, ellenben a robot eltörlését az illyreknek lehet köszönni. Zágráiban ezalatt személyes bátorsága sőt élete volt veszélyezve annak, a magyarokhoz ragaszkodását nyilvánítani meré. Varasdon a tanács letétetett, mert a pesti minisztérium hatóságát elismeré. (P. H. 85. sz.) Apr. 22-én a z á g r á b i magyar kaszinót a csendbizottság bezáratta s illyr zászlóval látta el, azon ürügy alatt, hogy ott fegyverek vannak elrejtve (i. in. 64. sz.) A zágrábi lap, Gtaj-jal s a Zágrábba gyűlekező papokkal kezét fogva, a kedélyek erőszakos felzaklatására hü szövetségesei voltak a bánnak. A népnek azt hirdették: „Magyarok jönnek rátok a nyert szabadságot elvenni; ezen vad csoport gyermekeiteket ölni, nejei - teket s leányaitokat megszeplősíteni fogja, papjaitokat elüzendik, s magyar lutheránus vagy pláne kálvinista lelkészeket hoznak magokkal számotokra. Nem leszen szabad az atyának gyermekével, férjnek nejével anyanyelvén — hanem csak magyarul beszélni,“ stb. Naponként érkeztek vidékről a népcsoportok, kiket a robot elengedése felől a magyarok vissza akarnak állítani) oklevelekkel ajándékozott meg a bán (85. sz.), ki nem sokára mint „Istentől küldött Messias“ tekintetett s magasztaltatott, az értelmetlen csoportok előtt pedig ilyen beszédeket tartott: „Testvérek! még nektek soha sem volt ilyen bánatotok, a ki anyanyelven szolt volna hozzátok. Mindig idegen ajkúak valának, azért is rabok voltatok. Én szabaddá foglak titeket tenni de . . . vakengedelmességet kívánok.“ E szónoklatai után a tömeg rendszerint korcsákba vezetett s ott, néha a bán jelenlétében, lérszégítették. A magyarellenes horvát földesurak széltében híresztelték, hogy ők maguktól szabadítják tel jobbágyaikat, s a robotot nem a magyarok törülték el. (70. sz.) A köznép eleinte gyanakodott s az úrbériség eltörlése felől is kételkedett. Ekkor J. nyílt körlevelet bocsátott ki, melyben bizonyosokká teszi a jobbágyokat a robot s a papi tizedeltörtötése felől, a nélkül hogy a magyar törvényhozást egy igével emlitené. (Az apr. 15. kelt okmány P e j.-nál 4. l.). Május elején a Zágrábba szorult magyarok már esdve kérték a minisztériumot, nyújtson v. il. imi módot menekülhetésökre, mert fejökre halál van esküdve s helyzetük kétségbeejtő. A minisztérium azonban csak jún. 2-áról téteti közhírré, hogy a Horvátországból kimenekültek gyámoltására, a személy és vagyonbiztonság fenntartására a Dráva mellékére C s á n y Lászlót küldte, ki az illető megyék nemzetörsége s az eszéki katonai erők felett is rendelkezhetik. (75. sz.) A közbeeső időt pedig azzal tölté a kormány, hogy J. józan megtérésére várákozott. E czélből őt a miniszterek s István nádor, april havában (apr. 24. táján, — és semmi esetre sem május 10-én, mint Rüstow és Asbóth hibásan állítják. V. ö. István hiv-. levele

P. II. 62. az.) bizalmasan felszólították, hogy ha az utóbbi vívmányokban nemzetére nézve sérelmeket lát, egyenlítsék ki békés úton, jöjjen el a bán Pestre (tetszése szerint bármikor május 10-ig), s értekezzenek ott a két ország közös ügyeiről, a tartományi gyűlés határmájának kitézéséről, a bcigató királyi biztos kinevezéséről s általában a horvátok kívánalmairól, a magyar kormány tagjaival, kiknek, mint hivatalos lapjuk ekkor írta, „erős szándékuk és törekvésük mindenben, mit a törvény, méltányosság és igazság megenged, oda munkálódni, hogy a kölcsönös bizodalom Magyar és Horvátország között erősödjék.“ (P. H. 39. sz.). De a bán a bizalmas felszólítást visszautasította. „Levelében nem annyira Horvátország nemzetiségének, önállásának, municipalis jogainak állítólagos sérelmeit emeli ki, hanem főképen a dynastiának az 1848. törvények által sértett érdekeit hozza fel, melyeket mint katona és hű alattvaló védeni tartozik.“ (Deák F. a Pesti Naplóban 1861. 70. sz.)

April 30. Vasárnap.

A pesti R a d i k á l - k ö r nyilatkozatot intéz a minisztériumhoz, mely szerint a szerb-illyr mozgalmakra való tekintetből szükségesnek látja, hogy országos toborzás útján minélelőbb egy önkéntes hadsereg (különösen tüzérség) állíttassék fel, melyhez a rendelkezés alatt levő sorkatonaság is csatolandó, továbbá kéri a kormányt, hogy a honpolgárokat pénz-, élelem és más nembeli adakozásokra szólíttassa fel, s hogy mindezek haladéktalanul és czélszerűen eszközözlésbe vétethessenek, szaporítsa a haditanácsot több szakértő és értelmes egyénnel. E nyilatkozatot máj. 2-án nyújtja be T e l e k i László elnök.

P. II. 46. sz. E nyilatkozat keletkezési történetére tartozik, hogy apr.23-án K o l o z s v á r ról Erdély rokonérzetének és ragaszkodásának tolmácsolása végett a nádorhoz és miniszterekhez egy 14 tagú küldöttség érkezvén (43. sz.), ennek tiszteletére april 29-én (Szil. hibásan egy helyt april 30-at, más helyt april 24-et Forr. Tört. 48. 1. és F. Férf. 1. 1.) lakoma rendeztetett, mely alkalommal Wesselényi beszédet tartott ezen tárgyról: „Veszélyben van a hon, fel minden, ki magyar, ki polgár.“ Nemcsak a szerbek proclamálják az elszakadást, így szól W., hanem „legHITELESEBB kútfőkből merítve mondhatom, hogy Jellacic a horvát bán, ellenforradalom élére álland,... horvátaival s 20 ezeren felülálló határhozeivel visszaállítani a dolgok régi állását,“ a ki azt hirdeti, hogy „a mit nálunk s az örökös tartományokban a jó király a szabadság s a jogok érdekében tett, mindaz tőle csak kicsikartatok,“ (P. H. 44. sz.) E beszéd következtében formulázottot másnap a nyilatkozat. — A R a d i k á l - k ö r april 16-án vette fel e nevet, azelőtt „E l e n z é k i -

k ö r⁴ l é v é n (3 3. sz.) Windischgratz bevonulásával élete megszünt. Később H e n t z i szállás-helyiségét is összelövette, részvényesei pedig részint mint honvédek, részint mint hivatalnokok érvényesíthették elveiket. Ez okból az egylet 1849. jún. 24-én végkép feloszlottnak nyilvánította magát. (Eesp. Szerk. Erdélyi. 8. sz.)

Balásfalvai gyűlés. B a r n u t z Simon tanármeghívása folytán Balásfalván mintegy 2 ezer oláh, jobbára az értelmiségből, főkörmányszéki engedély nélkül népgyűlést tart, s itt az oláhok kívánatairól és sérelmeiről értekezve, elhatározza, hogy azokat egy, a gyűlés által kinevezett bizottság által formulázottan, mint tanácskozási pontokat, a máj. 15-én tartandó oláh nemzeti gyűlés elibe terjessze. Egyelőre az unió pártoltatik.

Köv. E. T. 21. 1. Füg. I. 48. 1.

Május 2.. Kedd.

Vág-Újhelyen a lakosság megrohanja és kirabolja a zsidókat, s rajtok irtózatosságot kegyetlenségeket visz véghez. Két nap alatt (máj. 2. és 3.) mintegy 600 zsidó-lak romboltatik össze. Végre a Trencsin városából segélyre szólított nemzetőrök megrohanván a rakonczátlankodókat, fegyverrel vetnek véget a zavargásnak.

P. H. 58. 68. sz. Egy belügyminiszteri tudósítás azt mondja: „Vág-Ujhelyen szörnyű rablás és vérengzés követtett el. Nagy sereg nép gyűlt össze a környékből mindenféle fegyverrel. A katonaság nem birt vele. Ennek folytában a belügyminiszter futár által T a r n ó e z y Kázmér kir. biztos urat meghatalmazta a Pozsonyban tanyázó katonaság egy részét azon vidékre áttenni, s gyökerében elfojtani a gonosz irányt (i. m. 50. sz.) Míután Trencsénben több helyütt is kiűtött az erőszakos lázongás a zsidók ellen (P r u s z k á n az előljárók voltak a vezérek), e megye területén rögtönbírószág állítatott fel. S z e m e r e pedig e zavargásokból alkalmat véve rendeletet küld a törvényhatóságokhoz, melyben az efféle erőszaktetelek megfékezését különösen kötelességül teszi, egyszersndind pedig meghagyja, hogy a zsidókat házanként írják össze, annak kimutatásával, hogy mennyiben van telepedési engedélyök. (63. sz.) — Tudva van, hogy hazánkban utoljára az 1840: 29. szabályozta a zsidók települési jogát. A volt kormány alatt azonban sok helyt ütötték fel zsidó-polgártársaink sátorfáikat, hol települési joguk sem volt, s törvényszerűit lakniok sem volt szabad. E visszaélés nagy mértékben fokozta irányukban az ellenszenvet.

Május 3. Szerda.

Nagyszebenben nyilvános tüntetés a Magyarhonnal egyesülés ellen s az Ausztriával leendő szoros kapcsolat mellett.

P. H. 55. sz. Köv. E. T. 23. 1.

Május 5. Péntek.

A szász egyetem Nagy-Szebenben bizottságot nevez ki a szász alkotmány reformálására, s két testületet bíz meg, a szászokat arra bírni, hogy a Magyarhonnal egyesülésben vallásuk és nemzetiségök veszélyeztetését lássák, s a megnyitandó tartományi gyűlésre olyan követeket küldjenek, kik az uniót nem pártolják.

Köv. E. T. 24. 1. V. ö. P. H. 59. sz. Szebenzék az oláhok fellépése által is (lásd máj. 15.) neki bátorodva, máj. 18-án Salmen Ferencz elnöklete alatt kinyilatkoztatja, hogy az egyesülés a szászokra nézve nem üdvös, Ausztriára nézve pedig veszedelmes, s e nyilatkozattal a Fölséghez kérelmező küldöttséget indít, a többi székeket pedig felhívja, hogy a kolozsvári gyűlésre követeket ne küldjenek. Mindamellett a többi székek megválaszták követeiket. Legutoljára Szeben is.

Ferdinand Erdély nagyfejedelemség három nemzetének (a Részeket kihagyva), tartományi gyűlését f. e. máj. 29-re Kolozsvárra kitűzi, tanácskozási tárgyakul kiírván az udv. kancellárságra való kijelölést, a kir. táblai elnök megválasztását, a Magyarhonnal egyesülést (unió), az úrbériség eltörlését, a közteherviselés elrendelését, az oláhok állapotáról, polgári és vallási jogairól törvény által gondoskodást és egy sajtótörvényjavaslat készítését. Teljhatalmú kir. biztosul a gyűlésre Puchner nagyszebenbeni hadparancsnok rendeltetik.

P. II. 60. sz. A k. leirat még Köv. nál Okm. 7. 1. A meghívó levél (latinul szerkesztve s Apor L. és Szentgyörgyi Imre által alájegyezve) Erdély szabadelvű rendéinél nem csekély visszatetszéssel találkozott, mintán első helyeken oly hivatalok betöltését tűzte ki tanácskozás alá, melyek ezentúl csak azon esetre maradhatnak fenn, ha az unió nem létesül. A higgadtabbakra nézve azonban elég megnyugtatót és biztosítékot nyújtott az 1791: 12, mely felhatalmazza a RR.-et, hogy a tanácskozási tárgyak közül, a meghívó rend sorától eltérőleg, azokat tűzhetik

első helyre, melyek sürgetőbbek és fontosabbak. Puchner kinevezetése sem volt kedves, annival kevésbé, mert István nádor az erdélyi küldöttek előtt ápr. 23. kilátásba helyezte, hogy kir. biztosul „nemzetünk kedveltjét“ fogja kieszközölni.

Május 6. Szombat.

Ferdinand király Bécsben két kéziratot ad ki. Az egyikben István nádort egy Horvátországba küldendő kir. biztos dolgában utasítja, kinek feladata leendő elnyomni az ott felmerült, s Magyarországgal és a birodalommal való egység tekintetében veszélyes elkülönzési törekvéseket. A másikban pedig Jellacic bánnak megparancsolja, hogy „határozott és rendíthetlen akarata“ lévén fenntartani „a Magyarország koronája alatt egyesült tartományok egységét,“ a nádor kir. helytartónak és a magyar minisztériumnak, melyre az 1848: 3. szerint a kapcsolt Részek kormánya is hivatott, a kormányzás minden ágában pontosan engedelmessédjék. V. ö. máj. 11.

P. H. 58. sz. A kéziratok (utóbbik máj. 7. kelttel) még Pej.-nál 8. 1. — Jellacic némely elszakadásra és lázadásra mutató iratait máj. 1-én Batthyány bemutatá a minisztertanácsnak, minek folytán ettől azon megbízást nyerte, hogy másnap (máj. 2.) menjen fel a királyhoz, s eszközöljön ki oly rendeleteket, hogy a m. kormány törvényes hatósága ellenszegülőkre ne találjon. (Miniszt. közlemény P. H. 57-dik szám.)

Szerémszék Új-Vukovárt tartott közgyűlésében az utolsó pozsonyi országgyűlés törvényezőit felolvastatván, elfogadja. Jellacic bán azon levele, melyben a megyét a pesti minisztérium iránt köteles engedelmisségtől letiltja, szintén felolvastatván, határozattá válik, hogy felíratilag kérdeztessék meg a Fölség, vajjon a megye a bánnak tartozik-e engedelmisséggel, vagy a magyar minisztériumnak. Egyszerűs mind a szerb nyelv hivatalosnak nyilvánítatik.

P. H. 65. sz. Elegye Dubravay János illyrérzelmű főjegyző lázításai folytán ezután nem sokára (máj. 30.) nyíltan Jellacic zászlója alá szegődött, alkotmányos magyar alispánját és aljegyzőjét száműzte (89. sz. Közl. 67. sz.), s népfölkelését J o a n n o v i c s Csicsa által a kapcsolt Részekben leghamarább szervezte (V. ö. jún. 6.)

Május 7. Vasárnap.

Ferdinand király J e l l a c i c zágrábi, Hrabovszky pétervárad, P i r e t bántási és Lederer budai hadikormányzóknak tudtul adja, hogy az 1848: 3. folytán a határőrvidék és a magyar katonaság „jövöre minden kiadandó parancsokat és rendeleteket az illető magyar minisztérium útján veend“ s „ahhoz intézendők minden hivatalos jelentések.“ Mészáros ezredesnek pedig rendeli, hogy miután hadügyminiszterré van kinevezve, ezrede kormányát tegye le, s tárczája elfoglalására siessen haza, B. - P e s t r e.

P. H. 58. V. ö. 52. sz. A hadparancsnokokhoz szóló parancsra nézve a Függetlenségi Nyilatkozat azt állítja, hogy a parancs köröztetés végett Istvánhoz Budára beküldetett, de onnan a nádor által ismét visszavétették. Azonban, hogy ily eljárásra szükség lett volna, az akkori körülmények összevetéséből nem tűnik ki. A reakció ugyanis, vagy más szóval, a marcziusban uralmától leszorított s magát újólag a király környezetébe fészkelte absolutismus, talált arra módot, hogy az ilyen királyi parancsok hatása már előre ellensúlyozva legyen, a meny nyiben meghittéi által arra inté magyarországi közegeit, hogy ezentúl is csak a bécsi minisztérium utasításaihoz szabják magukat, s ha a király neve alatt ezekkel ellenkező szellemű rendeleteket kapnának, ne engedjék megzavartatni magukat. A mai rendeletek, úgyszintén a máj. 6. kéziratok is ellenjegyzés nélkül adtak ki. — Mészáros máj; 24-én érkezik meg Pestre. (Nem pedig „ápr. végén,“ mint Mészáros K. írja „Kossuth Leveléi“-ben 8. 1. V. ö. P. H. 63. sz.)

Május 8. Hétfő.

A báni értekezlet Zágrábban a dalmát-szlavonhorvát tartományi gyűlés egybehívására és összeszerkesztésére tervet készít. E szerint a gyűlés f. e. junius 5 én nyitattik meg. A követek (számszerint 192) népképviselő útján választatnak meg, úgy t. i., hogy az öregek és családtyák nevezik ki a választókat. Választható minden bennlakos, 24 éven felüli, írástudó honfi, „kiDek az illető helyen ingatlan vagyona vagy polgárjoga van,“ születés-, vallás- és rangkülönbség nélkül. A megnyitandó gyűlésen „az osztrák-szláv tartományok képviselőinek, ha ezek... a gyűlést jelenlétükkel megörvendeztetni akarják, illendő hely

készítették.“ E terv a bán által egyszeri használatra megerősítetve, később kihirdetetik.

A rendelet, mely máj. 8. és köv. napokon dolgoztatott ki, Pej.-nál 9—13. 1.

Május 10. Szerda.

István nádor s kir. helytartó S z e t n e r e ellenjegyzése mellett felszólítja Jellacicot, ki még be sincs ígdatva báni hivatalába, hogy azon körlevelét, melyben a Kapcsolt-Részek hatóságait az anyaországtól elszakadásra serkenté (1. márcz. 23.) s azon rendeletét, melyben Szerém-, Pozsega- és Verőcze megyék területén még politikai vétségekre is rögtönbírátságot hirdetett (v. ö. ápr. 27.) rögtön húzza vissza, miután azok törvénybeütközők és érvénytelenek. Továbbá a Kapcsolt Részekbeli törvényhatóságokat, s utóbb említett megyéket tudósítja, hogy mindkét kiadvány alkotmányellenes és semmis. A rögtönbírói jog, melylyel bármely hatóságot csak a nádor kir. helytartó ruházhat fel, a mennyiben közbátorsági tekintetből szükség lenne rá, meg fog adatni, de nemcsak az eddigi rendeletek által korlátozt értelemben. A hatóságok a magyar kormánynak szigorú büntetés terhe alatt tartoznak engedelmeskedni, egyébiránt az anyaországgal való törvényes kapcsolat ellen eddig elkövetett merényletek megvizsgálására és megfenyítésére, mintsintén a törvényes rend helyreállítására, a máj. 6. kir. leirat szerint királyi biztos fog kiküldetni.

P. H. 55. sz. A J.-nak szóló parancs (máj. 11.-ről keltezve) még Pej.-nál 18. 1.A hatóságokhoz szóló kormányrendelet egyike latin szövegben (P. H. 66. sz.) május 15 én érkezett Zágrábba, hol mihelyt a városháznál elolvastatták, a Márktéren tüzet gyújtottak, hogy ott a pesti levelet megégetik, mit csak a bán közbelépése gátolt meg. A felizgatott néptömeg azonban a nádor és miniszterek arczképeit még azon este macskazene kíséretében megégette. (64. sz.) Másnap (máj. 16.) a zágrábmegyei kisgyűlés is megkapta a rendeletet. Egy szerb hírlap idevonatkozólag ezt írja: „Ezen küldvény félretétetni határozottat. Ezen küldvény nyelv horvát-szlavóniai nemzetünknek holmi parancsokat és commisiáriust feltukmálni törekednek; kinek, mint mondatik, az egész hős határszéli katonaság, nemzeti őrsereg s tudja az isten ki még, engedelmeskedni köteles. A nagyszámú gyülekezetnek ily felfuvalkodottság

oly nevelésnek tetszett, hogy mind, de maguk a parasztok is, kacagni kezdtek. Hagyjon fel velünk a m. minisztérium és nádor, ne bántsák szentségeinket, parancsoljanak ők a magyaroknak.“ (P.H. 70. sz.)

Lederer-féle macskazene. A fővárosi ifjúság esteli 10 órákor tömérdek nép kíséretében vonul át Pestről Budára, s itt a Szent-György téren macskazenét kezd Lederer Ignác üadparancsnok ablakai alatt, mint a ki az állítólagosan üres fegyvertárból a népnek fegyvert adni újabban is vonakodott. Azonban alig kezdődik meg a tüntetés, midőn Lippe és Cerini főhadnagyok vezérlete alatt e végből előre kirendelt lovas és gyalog katonák törnek elő rejtett, helyeikből, s a néző közönséget, a nélkül, hogy előbb távozásra felszólították volna, fegyverrel megrohanják. A meglepett népből 20-an megsebesülnek s ezek közt hárman életveszélyesen. A Pestre átfutott nép azonban, mely a macskazenében semmi részt sem vett, ártatlansága érzetében boszura gerjed; a Ferenczrendiek egyházában meghuzatnak a vészharangok, s az ingerült tömeg felfegyverkezve, már készül áttörni Budára, midőn ebbeli szándéka kivitelétől a mindig mérsékelt Nary ár y visszatartóztatja. A miniszterek a katonaságot a további beavatkozástól eltiltván, ígéretet tesznek (éjfél után), hogy ez ügyben szigorú nyomozást fognak tartatni.

P. II. 54. s köv. sz. A vizsgáló bizottság (elnöke Zoltán belügyminiszteri tanácsos) jelentése 66. sz. V. ö. Pál ügy. 85. 86. I. Máj lát 45, 1. Ezen időben a polgárság és az idegen eredetű helybeli katonaság közt számosak voltak a kölcsönös ingerlések, apróbb tüntetések és súrlódások, mikre legtöbbször némely meggondolatlan szájhősök töi eredt az indítás. Végre (máj. 13.) Szemere kinyilatkoztatja, hogy a rakoncztalan polgárokat a nemzetőrséggel és, sorkatonasággal fogja rendre kényszeríteni, ha kihívó magaviseletökkel alább nem hagynak. (P. H. 63. sz.) Lederer a macskazenét követő nap elhagyta Budát és Bécsbe távozott a vizsgálat elől. A kormány ekkor meghagyja Eszterháznak, hogy „b. Lederer Ignácznak itteni (Buda) megjelenését a maga útján eszközölje,“ (a miből semmi sem lett), s ezen kívül, eddigi félrendszabályaihoz híven, b. Boyneburg Móricz osztrák altábornagyot bizza meg a főhadi kormány ideiglenes vitelével. (A rend. i. in. 55. sz.) Lederert a Föl s ég júniusban felmentette állásától és „tábornagyi rangra“ emelte (93. sz.), Boyneburg pedig, miután hivatalát négy hónapig a bécsi hadügyminisztérium teljes megelégedésére ve-

zette, a magyar kormány közbevetésére szeptember elején mozdított el állásától. (Batthy. levele 194. sz.)

Liptó-Szent-Miklóson némely panszlávok tót nemzeti gyűlést tartanak, s itt a magyarországi tótok, mint a haza „egyenjóságított őse népe számára elidegeníthetetlen jogokat reclamálnak“, s „a legitimitás és törvényes rend érdekében“ egy külön, katonailag rendezett önkényes csapat szervezését határozzák el az osztrák kormány részére.

Moyses püspök felterjesztménye 1861-ben. T. Napi. 1861. 291. sz. Ezen felterjesztmény szerint a tótok sérelme az volt, hogy ők, kik a magyarok beköltözése előtt „örömteljes művelődési fokot“ állottak, ez utóbbiak által „az ország termékeny lapályairól kiszorítottván“ (hinc illac lacrimae!) felettök „a nemzetiségi egyenjóság rovására... lassanként és rendszeresen kifejlődött a magyar hegemonia.“ E sérelem ürügye alatt a cseh panszlávok 1830. óta főként irodalmilag és némely ev. egyházi közegek által mindent elkövettek, hogy a felvidéki tótokat a magyaroktól elidegenítsék. A régi izgatások a mozgalmak kezdetén fokozott mértékben újultak meg. Márczius óta Liptó, Turóc, Pozsony és Nyitra megyéket panszláv emissariusok járták fel. H u r b á n és H o d z s a, máig is életben levő ev. lelkészek S t u r -ral kezett fogva, különösen kitüntették magukat a panszláv eszmék, a prágai hírhedt kiáltvány (v. ö. máj. 14.) és a magyar gyűlölet terjesztésében. Előbbi azonban a hatóságok üldözése folytán később elhagyni kényszerült az országot. Ekkor a prágai szláv gyűlésen (júniusban) maga beszélte el, hogy „önkéntes csapatok alakítására hívta fel a szlávokat a magyarok ellen, mert míg ezek ki nem irtatnak, nincs remény S z l á v i a jövődjére iránt.“ Hasonló jó akarral szólott Stur a német Ausztria ellen, „melynek — úgymond — már neve is keblét epével és dühösséggel tölti el.“ (P. II. 1848. 84. sz.) E szláv gyűlés központi bizottsága a magyarországi panszláv törekvéseknek ezen kifejezést adja: „A magyarországi szlávok nem lehetnek többé a magyarok uralkodása alatt. Magyarország ... ezentúl csak egyenlő jogú nemzetiségeket fog ismerni. A németek hallgassák ki a tótótótól. A magyarok is erre kényszerítenek országgyűléseiken. Különben ha harcra kerül a dolog Magyarországon, kijelenti a cseh bizottmány ünnepélyesen, hogy a borzasztó polgárháborúban közös rokoniak mellett fel fognak kelni.“ (j. m. 91. sz.) E felkelés, mint alább (sept. 18.) látandjuk, meg is történt. Felvidéki tót testvéreink azonban a panszláv izgatok sugalmazásaira általában nem hajlottak, sőt a magyar kormány kívánatára az egész forradalom ideje alatt készséggel állították ki újonczilletségeiket. I l u r b á n jobbára csehekből szervezte a maga csapatát. L e w a r t o w s k y hadnagynak, ki 1849. jún. egy második ön-

álló tót csapatot vezetett a magyarországi szlávok „felszabadítására,” se-regőt szintén az ország határán kívül, Ungarisch Hradischon kellett alakítania.

A máramarosi oláhok „hűségüket nyilatkoztatják ki a király, haza és nemzet” iránt. Ők magyarajkú polgártársaik ellen szövetekezni senkivel sem fognak, s belőlük „panszlavok soha sem válnak,” — annál fogva a magyar minisztérium részéről a „ráciz-illyr befolyás ellensúlyozására” netalán küldendő emissariusra semmi szükségük sincs.

A nyilatkozat P. II. 78. sz. E nyilatkozatot a megye minden oláh ajkú lakosa nevében M.-S z i g e t h e n aláírták: Mihályi Gábor, M a n n József, J u r k a János, V l á d László, Mihályka László, ifj. Jura György és M i h á l y i György, azonban, sajnos, hogy sokan, kiknek nevében szólt a nyilatkozat, nem maradtak hozzá hívek. Az E r d é l y i l y e l határos vidéken lakó hegyi oláh nép, öszre kelve, fenyegető hangulatot öltött; összeköttetésbe tette magát Urbannal, ennek utasításait úgy értelmezvén, hogy „minden nadrágos embert fogjanak meg és akasz’szanak fel” (i. m. 198. sz.) A mozgalom nyílt lázadásban is kitört. A sóbányák veszélyben forgottak. A rakoncátlanokadás Borsán érte tetőpontját, hol az oláhok az újjenezozó bizottságnak ellenszegültek, Urbántól papsutákat (kétfejú sas ábra darabka papíron) hoztak, s kijelentek, hogy a „császár” -ral és az Erdélyiekkel fognak tartani. E falut aztán Ferenczy hadnagy egy csapat határőrrel megostromolván, erőszakosan kényszerítő hódolatra (205. sz.). A katonaság távoztával a garázdaságok 3mét kitértek, a midőn (oct. 28.) Péter fi András őrnagy szigetih és szabolcsi nemzetőrökkel rohanta meg a helyet, s azt felgyújtatta. (223. sz.) A főbb czinkosok közül pedig később négyen felakasztattak. (228. sz.)

Május 11. Csütörtök.

István nádor és kir. helytartó S z e m e r e ellenjegyzése mellett Hrabovszky János altábornagyot és péterváradí hadparancsnokot a Kapsolt Részekbe királyi biztosképen küldi ki, az ottani törvényhatóságokat, a határőrséget és a sorkatonaságot hatósága alá rendelvén, s feladatául tűzvén, hogy a maga mellé veendő polgári egyénekkal egyetemben a közbátorságra ügyeljen fel, az elszakadási törekvéseket fékezze és büntesse meg, s a máj. 10-kén megadott rögtönbírószági hatalmat, a meny-

nyiben szükségesnek látná, más egyéb bűnök fenyítésére is használja fel.

P. H. 55. sz. A rend. még Pej.-nál 20. 1. E kinevezés kevés szerencsével történt, a mennyiben H. hatalmát nem tudta érvényesíteni és éreztetni a lázongókkal. J e l l a c i c s kormány e kinevezését azzal a megvetéssel fogadta, melylyel a többi. H.-nak mindjárt eleintén kijelenté, hogy ha az országba teendi lábát, életéért sem állhat jót. Majd június 12-én N u g e n t biztosát küldi hozzá, kinek hatósága alá Szlavóniát és a Határörseget adta, oly kijelentéssel, hogy H. is neki (X u g e n t nek) tartozik engedelmességgel. (P. H. 84. sz.) H. tiltakozott e furcsaság ellen, de parancsainak teljességgel nem tudott foganatot szerezni. Az egyes hatóságok olynemű tüntetéssel éltek, mint péld. Z á g r á b megye, mely azt határozta, hogy ha H. a Kapcsolt Készek és a szerbek dolgába fegyverrel fogna beavatkozni, a bán által kihirdetett rögtönbírótság alá essék. (119. sz.) — Mészáros (M. Szab. Előj.) H.-it a horvátokkal eleitől fogva egyetértőnek, sőt „áruló“-nak mondja, azonban erre nézve semmi tényleges bizonyítékot sem említ. Annyi tény, hogy biztosi minőségében kellő erélyt és gyorsaságot nem fejtett ki, s e miatt vele a m. kormány sem volt megelégedve, azonban a bécsi hadügyminizterség sem volt, annyira, hogy öt elfogatása után a cs. k. haditörvényszék 5 évi börtönrre ítélte; — s ez tán indokul szolgálhat arra, hogy mi legalább ne gyanusítsuk.

A báni értekezlet Zágráiban feliratot intéz a Fölséghez. E szerint a hárommegy királyság nem engedelmeskedhetik a magyar miniszteriumnak, mert az „a szláv nemzet iránt ellenséges elemekből, a (horvát-szlavon-dalmát) királyságok minden befolyása nélkül alakult, erkölcsi kényszer folytán állított fel,... az osztrák monarchia közös kapcsából való tökéletes elszakadás magvát hordja magában,“ s a pozsonyi törvények még ki sem birdettettek a Kapcsolt Részek gyűlésén. A közbátorság fenntartása céljából szükség volt a bán erélyes rendszabályaira (v. ö. apr. 27.), s a magyar kormánynak nincs igazsága, midőn a bánt és a horvátokat jogaiktól megfosztva, egyszerűsmind mint honárulókat, felségsértőket és gonosztévőket akarja megbélyegezni, holott alattvalói hűség dolgában a horvátok, kik közül most is 40 ezren vérzenek Olaszországban a trónért, feljebb állanak a magyaroknál. Kéretik a Fölség, hogy ne bocsásson ki oly rendeletet, s ne engedjen meg oly kormányi lépéseket, melyek J e l l a c i c intézkedéseivel ellenmondásban áll-

lanának, sőt inkább addig is, míg a tartományi gyűlés szabályozná a belügyeket, adjon neki „legkorlátlanabb teljhatalmat, mindent intézni és végezni, mit ő a rend és nyugalom fenntartására s a nemzeti érdekek biztosítására ezen királyságokban szükségesnek vélel,” miután „ez az egyetlen mód a hazát a féktelenségtől és a fenyegető polgárháborútól megmenteni.“ Ha ezen kérelem teljesítését „a magyar (magyarisch) ellenfelek“ meggátolnák, „nem marad egyéb hátra, mint a törhetetlen jobbgyi hűséghez való változatlan ragaszkodásunkhoz képest nemzeti és politikai létezésünk megőrzése végett saját elhatározásból mindazon lépéseket megtennünk, melyeket a körülmények szüksége és kényszere parancsolni s az önfenntartás ösztöne sugalni fognak.“ Sajnosan veszi, hogy a márcz. 25. nemzeti gyűlés halasztatlatlan kérelmei sem teljesítettek. V. ö. máj. 6.

Az okm. Pej -nál 14 —BB. 1.

Május 13. Szombat.

Szerb nemzeti gyűlés vagyis Skupstina Kariovizon. A gyűlést ünnepélyes isteni tisztelet előzi meg, melyen Raj acic érsek a lelkészek által vezetett több ezer főre menő szerb néptömeg és számtalan ez alkalomra érkezett szervián előtt beszédet tart ezen tárgyról, hogy „a szerb nemzet megváltásának napja elérkezett,” s az ősi dicsőséget most vissza kell állítani. Ezután — az érsekilak udvarán — felmutatja és feiolvastatja a szerbek számára kiadott 1690. és 1691. királyi kiváltság-leveleket, s népszónokok megmagyarázzák a sokaságnak, hogy azon okmányokban Ígért szabadalmakat, minők: a pátriárka- és vajdaválaszthatás és nemzeti önkormányzat, a népnek soha sem adták meg. Ekkor a tömeg mindkét méltóságot helyreállítja, s pátriárkának R a j a c i c József érseket, vajdának pedig S u p l i k a t z István határőr ezredest kikiáltja. A gyűlés elnöke R a j a c i c.

Serb. Bew. 70. és köv. lap. — V. ö. Die am 1. und 8. Mai zu Karlovitz abgehaltene Serb. Nationalversammlung. Von einem rechtgläubigen Vaterlandsfreunde. Belgrad, 1848. (Ez utóbbi munka jelen sorok Írója előtt csupán czíméről ismeretes.) P. H. 63. 69. sz. — A szerb forrongás első kitöréseit apr. 20., 24. és 26-án láttuk, oly tények

kiséretében, melyekből magyar-ellenes fajgyűlölet és földfoglalási com-munisticus vágyak tüntek elő. A szerb papság már évek óta panaszkodott vallási elnyomatás felől, s e bajt a magyar nemzeti ellenzéknek tudta be, s ily módon a vallási rajongás tüzet oltotta be a könnyen fellobbanó tömegbe. A külföldi szerviánokkal való gyakori érintkezés, s a magyar és horvát függetlenségi törekvések szemlélete folytán pedig nem sokára mindenekelőtt a faji érdekek s a szabad nemzetiségi eszmék nyomultak előtérbe, noha a nép a művelődésben sokkal hátrább állott még, hogysesem ez eszmék valódi értékét megítélhette volna. A szerb mondák s a népballadák mesés hősei, azon nemzeti énekek, melyek óta hajdani nagy szerb birodalom korára és dicsőségére vezettek vissza, a nemzetiségi érzelmek fellobbantására igen alkalmas eszközök valának, s a nemzeti gyűlésre is ily dalok és balladák éneklése közben gyülekeztek a csoportok. A rácz papok helységről helysége járták a Bácskát és Bánságot, terjesztvén és szívtván minden kigondolható eszközökkel a független szerb nemzetiség eszméit s az eddigi elnyomók, a magyar elem elleni gyűlöletet. E végre ábrák és festmények is használtattak a legaljasabb szerkezettel. A Versecz vidékén használt efféle, képek egyikén péld. „az ördög szömye előtt Magyarhon 3 fia áll, nyaka körül fűzött kötéllel, ki őket, midőn Batthyányt, Kossuthot, Klauzált stb. emlegetik, fojtogatja“ .stb. (67. sz.) Ekkép a nép, mely amárcziusi mozgalmak első hírére saját ösztönét követve, a magyarral testvéresülni vágyott (S. Bew. 50.), csakhamar a legfékeltenebb dühösségre lón ingerelve irányunkban. — A nemzeti gyűlést óriási néptömeg kívánságára némi vonakodás után hitta össze R a j a c i c, a B á n s á g, B a r a n y a, Szerem, Határ-ország, S z l a v o n-Horvátország „minden igaz hitű szerb községét“ felszólítván követek küldésére. Csernovics azzal vélte bevághatni a gyűlés útját, hogy Újvidéken, hová eredetileg hirdetve volt, rögtön-bíróságot hirdetett. Hanem ekkor az érsek áthitta magához Karloviczra népét. — A mi már a magyarhoni szerbek politikai állását, s történelmi és jogviszonyait illeti, ők hazánkban nem képezhettek és nem is képeztek soha államot az államban. Midőn a törökök által szorongatott szerbeket őseink saját hazánk területére vendégszeretettel befogadták, nem adhat-tak nekik nagyobb jogokat, mint a minővel maguk is bírtak, s valóban Csernovics Arzén települő népe számára 1690-ben és azután kiadott oltalom-levelek csak annyit ígérnek a ráczoknak, hogy „a hol letelepedtek és elhelyezkedtek,“ egyházi önkormányzatuk lesz és saját hatóságai alatt élhetnek, a mennyiben az ország törvényeivel összefér. Ily saját hatóságok alatt éltek akkor azon a részen a többi néptörzsek is, u. m. a bolgárok, németek és francziák is, kik azonban a ráczokkal együtt közvetlen a bécsi kát, kormánytól függőitek, törvényeink sérelmére. E külön hatóságok szervezését azon körülmény igazolá, hogy a háborús időkben a megyei kormányzást szervezni és fenntartani nem lehetett. De már az 17 41:18. életbelépteti a megyei igazgatást a Bács Bánságban

is, s az 1779. Deolaratorium Illyricum, mely a ráczok szabaldalmait biztosítja, egyszersmind azt is kimondja, hogy „ezen nemzet clerusával együtt, miként az ország egyéb lakosai, elsöben a provinciális magistratusoktól és helyhatóságoktól, azután a m. k. udv. kancelláriától fog függeni.“ Egyébiránt a törökök által a kossovoi csatában (1498.) megsemmisített nagy szerb birodalom, s a hajdani önálló nemzetiség reminiscutiái már régebben is indított arra egyes magyarországi szerbeket, hogy itt nekik, bár azon a részen, a hol laknak, szét szörva, s a többi népfajokhoz mérve kisebbségben vannak, független szerb vajdaságot kellene alakítaiuk. így a Bánság kihatása már az 1790. szerb nemzeti zsinaton indítványoztatott. Tököli Száva azonban, a kitűnő szerb hazafi, „lehetőség nélküli rajongásának nevezé azt. „Valamint most — úgymond — úgy hajdanta is be volt Magyarországba kebelezeve a temesi bánság, kikebelezése ellenkezik az ország törvényeivel, a király hitlevelével s még a mi kiváltságainkkal sem egyezik meg..... De tegyük fel, hogy a temesi bánság kihatása lehetséges volna, vájjon mi féle boldogság háramolnék onnan reánk? Vélték-e, hogy a törvényhozás egyedül rátok fog bízati? Remélték-e, hogy a közterhek viselésétől meg fogtok menekülni? Hiszitek-u, hogy nagyobb jogokat nyertek, mint a mennyivel Magyarország bir?“ stb. (E beszéd s a szerbek viszonyai általában tüzetesen Szalaynál „A Magyaror. Szerb Telepek.“ Pest. 1861. és Magyarország. Szerk. Pompéry. 1861. 24. 25. 32. sz.)

Május 14. Vasárnap.

István nádor és kir. helytartó Szemere ellenjegyzése mellett megparancsolja Hrabovszky biztosának, hogy miután Jelacic a május 10. rendeletnek nem engedelmeskedett, s bár hivatalába sincs beigtatva, ennélfogva törvény szerint hatóságot sem gyakorolhatna, mindazáltal időközileg kibocsátott rendszabályaiban „törvényteleniséget törvényteleniséggel tetéz“: hirdettesse ki a Kapcsolt Részekben, hogy ezután J e l i a c i c nak engedelmeskedni nem szabad, s mindenki csupán a Hrabovszky, mint kir. biztos rendeletétől tartozik függeni. Ezenkívül hirdettesse ki mindenütt a rögtönbíróságot, a J e l l a c i c által kinevezett hivatalnokokat a hatalomgyakorlásról tiltsa le, a törvényes hatóságokat állítsa vissza, J e l l a c i c é o t pedig foszssa megkát. tisztségétől, fogassa hűtlenségi perbe s büntársaival együtt a fenytő törvény kezébe szolgáltatassa át, maga ideiglenesen mindennemű polgári és kat. hatalmat kezébe vevén, s a határörö-

ket a magy. kormány méltányosságáról és kedvezményeiről biztosítván.

P.H. 62.sz.— A máj. 10. rendelet elküldésekor meghagyott J e l l a óiának, hogy a rendelet vételétől számítandó 3 nap alatt futár által tudósítást küldjön Pestre, annak miként teljesítése felől. J. tudósításának kimaradása szolgálatot alkalmat a fentebbi parancs kibocsátására. Ez a nádornak újabb tudomására jutott törvénytelenégeket így sorolja elő. „Pozsega-, V e r ő c z e- és Szerem megyékben, melyek még a törvényes bánál is csak felebbezési és ország-kapitányi viszonyban állanak, a hatósági felsőbbséget jogosítatlanul megragadta; tisztében maga sem lévén megerősítve, mégis Horvátországban főispánokat nevezni és így a fejedelmi hatalmat elsajátítani merészkedik, a hivatalnokokat, hatóságokat és tisztviselőket a törvény, a helytartói parancsok, a miniszteri rendeletek iránti engedelmség alól felmenti, sőt épen és egyenesen az engedelmség ellen büntetéseket szabni bátorkodott, az országos kincstár részleteit letartóztatja, a hatóságok pénztáiról sőt a korona jövedelmeiről is rendelkezni merészel, és ezen törvényellenes bitorlásokat Fiume kerületére is kiterjeszteni törekszik.“

A magyar kormány István nádor és kir. helytartó s Batthyány miniszterelnök aláírásával Pázmándy Dénesnek és S z a l a y Lászlónak megbízó levelet ad, hogy mint Magyarország meghatalmazottai, menjenek a frankfurti alkotmányozó gyűlésre, s ott Ausztria viszonyát Németországgal, a mennyiben Magyarhont is érdeklí, vitassák meg, győzzék meg a német képviselőket a felől, hogy ők a magyar nemzetiségben legfőbb és legbiztosabb szövetségesökre fognak találni, hogy Magyarország a német elemben nem olvadhat fel, mert így elkorcsosnlva, Németországnak sem tenne hasznot, saját határai közt pedig elcsenevézne, — adják továbbá tudtul, hogy „Magyarországot kellemetlenül érintené) ha az osztrák monarchia oly módon alakítatnék által, miszerint a birodalom azon tartományai, melyek eddig a német szövetséghez tartoztak, szláv álladalmakká alakítatnának.... Ez által egy már is óriási hatalom túlsúlya még növeltetnék, azon hatalomé, melynek növekedő befolyása Európa nyugati álladalmaira Magyarhont fennállását annyira veszélyeztetné, hogy ha Németország az ausztriai birodalomnak ilyszerű átalakítását saját érdeke ellen létre jöni engedné, Magyarhont kényszerítve volna szövetségéseit a német birodalomtól kívül keresni.“ A Magyar- és Né-

metország közt kifejtendő politikai viszony lesz irányadó kereskedelmi tekintetben is.

A megbízó levél Szt I.-nál Forr. T. 51. I. C sengerinél Magy. Szón. és Stat. 552. I. és a P. N a p I.-ban 1861. 231. sz. A követség okmányai együtt láthatók S z a l a y ezen művében: „A frankfurti magyar követség hivatalos okiratai“ Zürich, úgy szintén Korn-nál Neus. Chronik dér Magy. Hamb. 1852. II. 217—240. I. (Majl. II. 73. I. szerint). — A dolog előzményei röviden ezek. Az osztrák birodalom szláv népei egy május elején kelt pan-szláv kiáltványban május 31-re szláv nemzeti gyűlésre voltak meghíva Prágába. A kiáltvány tanácskozási főtárgyul a birodalomban szétszórt szlávok egységét és nemzetiségök megszilárdítását tűzte ki s féltékenységet árukt el a frankfurti parlament által netalán létrehozandó német egység iránt. Magyarország szláv törzsű lakosai éjszakon úgy mint délen, elárasztva lőnek ezen irat példányaival, melyek kivált az illyrek és ráczok közt gyújtó hatást gyakoroltak, minek bizonyosságára itt csak azt említjük meg, hogy midőn a később megnyílt zágrábi tartományi gyűlés a karloviczi skupstina példájára elhatározá, hogy magát Prágáb an képviseltetni fogja, a magyar nemzetre vonatkozólag azon kifejezéssel élt, hogy „nem nézheti el közönyösen, hogy egy jövevény (Fremdling) a szláv testvéreket elnyomja.“ (A végz. Pej-nál 36. I.). Ily körülmények közt kormányunk sem maradhatott tétlen. Azon kívül, hogy & kiáltványok terjesztőit szemmel tartatá. Batthyány utasította 12 s z t e r h á zyt, kijelenteni a bécsi minisztériumnál, hogy a magyar kormány oda fogja irányozni törekvéseit, hogy a máj. 31-re hirdett összejövetel, melyre a hazánkban lakó szlávok is hivatalosak, pánszláv jellemét vesztve, csak mint a cseh nemzet tartományi gyűlése létesülhessen, s hogy azon főleg a gallieziaiak meg ne jelenjenek, mi az által érhető el, hogy ha a gallicziaiaknak a beldolgaikban már a magyarok által is sürgetett önállás és függetlenség megadatik. (B. átirta P. II. 62. sz.) Ezen kivüil természetesen felmerült a minisztériumban azon eszme: nem lehetne-e a frankfurti parlamentet magunknak szövetségesül megnyernünk?“ Frankfurtban, miután a cseheket nem tudták rávenni arra, hogy lemondva szeparatistikus törekvéseikről a német parlamentben képviseltessék magukat a pánszláv törekvések ellensúlyozására, szintén szükségesnek tartották a magyar nemzetiséggel[^] kezlet fogva haladni, s május 3-án, midőn a csehknél tett meghiúsult kísérlet eredménytelenségéről Schilling jelentését beadta, ez többek közt így szólt: „Mínhogy pedig a magyarok, kik ellen prágai emisszárius által a tót és illyr népesség a mészárlásokig felingerelve van, végveszélylyel fenyegettelek, szükség velők szövetségre lépni, hogy a szláv lázadások, melyek Illyriában, Szerbiában, Boszniában és Bukovinában szintén prágai vagy orosz bujtogatók által élesztetnek s már kitérés pontján vannak, korán elnyomathassanak.“ (P. H. 59. sz.) E szerint a pánszláv törekvések elleni kölcsönös védelem érdeke volt alapja a

hazánk és Németország közt létesítendő szövetségnek. Pillersdorf osztrák miniszter máj. 20. helybenhagyta a magyar követek meghízó levelét és utasításait, s Pázmándy és Szalay máj. 25. a frankfurti gyűlésen nagy kitüntetéssel fogadtattak (72. sz.). Mindazáltal e követség eleitől fogva nagy száka volt a reactio szemében, maga a bécsi minisztérium csak ímmcl-ámmal tűrte, később pedig hivatalos lapjában már kereken ki is mondta, hogy á magyar minisztériumnak nem volt joga Frankfurtba meghatalmazottakat küldeni, miután „követségeket csak király vagy országgyűlés küldhet.“ (P. H. jún. 30. vagyis 95. sz.) A bécsi minisztérium azonban nem tudta, hogy e követküldés törvényes szokáson alapult, hogy az 1655: 17. 50.; 1635: 5.; 1613: 43. szerint a portához, Lengyelországba, s épen a német birodalmi gyűlésre is rendeltettek magyar tanácstól magyar követek, s nem akart rá emlékezni, hogy a megbízólevelet a nádor írta alá, ki az 1741: 9. szerint a királynak távollétében helytartója s az 1848: 3. szerint végrehajtói teljhatalommal bírva képviseli a királyt. De akkoriban a vádat a lomha szerkesztésű s szellem nélküli Közlöny észre sem vette, a Pesti Hírlap pedig meg nem czáfolta. (A frankf. követség ügyét 1. tov. aug. 18.)

Május 15. Hétfő.

István nádor, kir. helytartó, Eötvös ellenjegyzése mellett megrendeli R a j a c i c érseknek, hogy a g. n. egyesültek máj. 27-re Karloviczra rendelt egyházi gyűlését (1. apr. 26.) a közelebb lefolyt „kikindai gyászos események“ következtében jún. 27-kére elhalasztva Temesváron tartsa meg, állambiztos Csernovics Péter lévén. V. ö. j u n. 3.

P. H. 58. sz.

A szerb nemzeti gyűlés Karloviczon határozatilag kinyilatkoztatja, hogy „a szerb nemzet politikailag szabad és önálló nemzet az osztrák ház és Magyarország közös koronája alatt,“ s hogy a Szerémség örvidékével, Baranya, Bácska, a becsei és csajkai kerülettel, a Bánság határörvidékeivel s a kikindai kerülettel az önálló szerb vajdaságot képezik, mely politikai szövetségben állandó a horvát-szlavon-dalmát királysággal. E szövetség foganatosítása végett a nemzeti gyűlés egy főbizottságot (odbor) nevez ki, mely szükség esetére a skupstinát összehívhatja, kebeléből pedig egy állandó választmányt alakítandó Karloviczona nemzet kívánatainak és sérelmeinek eligazítására és a skupstina elé terjesztésé-

ve. Ezen főbizottság felhatalmaztatik arra is, hogy a pátriárka és pénztárnokok egyetértésével a céljaira szükséges, költséget a nemzeti pénztárból felvehesse, s hogy a nemzet kebléből küldöttséget nevezzen ki, mely a skupstina határozatait és kívánatait a Fölségnek és a horvát tartományi gyűlésnek megvigye, s a nemzetet a prágai szláv gyűlésen is képviselje. Végül határozatba megy, hogy a máj. 27-re kitűzött egyházi gyülekezet ne tartassák meg. A skupstina még ezen nap feloszlik.

Serb. Bew. 7 7—81. 1. (hol a határozatok.) (V. ö. P. H. 63. 69. sz.). — Csernovics, kit Pestről erősebb fellépésre sürgettek, s ki Pestet ágyúkért és katonaságért sürgeté meg (P. H. 57. sz.), a karloviczgyűlés dolgairól tudomást nyervén, azokon maga is megdöbbsent. Máj. 16-án felszólítja R a j a é i é o t, hogy törvénytelen állásáról (a bizottság fölnöksége) mondjon le, az odbort oszlá sa fel, s a határozatokat semmisítse meg. A „pátriárka“ az iratot átadja a bizottságnak, mely azt nyilvánosan megégeti. Máj. 18-án a bizottság az eddigi alelnököt, a 28 éves Sztratimirovié György huszárhadnagyot választja meg elnökének, aztán küldöttei által községenként albizottságokat állíttat, melyek az eddigi közaégi hivatalok megszűntével a végrehajtást kezelték, s szigorú engedelmességgel tartoztak, és hogy tekintélyét növelje, önhatalmúlag ezen czímet vette fel: „A szerb vajdaságot ideiglenesen kormányzó főbizottság“ (1. tov. jún. 12.)

Román nemzeti gyűlés Balásfalván. Az erdélyi főkormányzékttól e napra engedélyezett papi gyűlés, melyre mintegy 15 ezer oláh sereglett össze, magát nemzeti gyűlésnek nyilvánítja, s aztán I. Ferdinand osztrák császárnak (de nem V. Ferdinand magyar királynak) hűséget esküdvén, osztrák és orosz zászlók alatt több napon (máj. 15—17.) át tanácskozik, minek eredménye lőn, hogy a nemzet 16 pontból álló kívánalmainak Bécsbe és Kolozsvárra vitele végett küldöttségek neveztetnek ki. A gyűlésen szóvivők S a g u n a András erdélyi g. u. e. püspök, M i k á s, P a p Sándor és B a r n u c z. Állandó nemzeti bizottság rendeltetik Balásfalvára. A kívánalmak pedig ezek. 1. Nemzeti egyenjogúság. 2. Az oláh egyház önkormányzata, az unitus és a nem unitus felekezetek közötti válaszfal s a külön elnevezés megszüntetésével és Balásfalván érsekséggel. 3. Az úrbériség és dézma töröltessenek el kárpótlás nélkül. 4. Iparos kereskedelmi szabadság a czéhek és külvámok megszünteté-

aével. 5. Az oláh juhászok kettős adója szűnjék meg. 6. A bányatized töröltessék el. 7. Korlátlan szólás- és nyomtatási szabadság. 8. Népgyűlések és egyesületek ne korlátoztassanak. 9. Esküdszékek. 10. A végvidéki katonasággal kapcsolatban felállítandó nemzetőrségnél tisztségre csupán románok alkalmaztassanak. 11. „A hajdan románoktól birt és most más kézen levő földek amazoknak adassanak vissza.“ A románok sérelmei orvosoltassanak. 12. A román papokat az állam fizesse. 13. „Elemi tudós, ipar- és katonai iskolák a románok számára államköltségen álltassanak; de a tanárok a nemzet által választassanak.“ 14. „Adót és közterhet mindenki aránylag fizessen.“ 15. Új alkotmány, új büntetőkönyv a szabadság, egyenlőség és testvériség alapján. 16. Az unió kérdése addig ne tárgyalassék, míg a tarományi gyűlésen a román wanemzet is alkotmányosan képviselve nem lesz.

Közl. 4. 5. 8. sz. P. II. 59. G4. 66. 84. sz. A gyűlés jegyzőkönyve még K ö v. 0 k m. 17—24. 1. V. ö. P ü gg. I. 44. 60. 1. K ö v. E. T. 28. és köv. 1. Kemény Gr. Na gy-E n y e d Vesz. 27 — 30. 1. A természetől jószívű és jámbor, de tudatlan és ingerlékeny erdélyi oláhság, mint erre később is vissza fogunk térni, a szász bureaueratak s néhány önző oláh főnök bujtogatásainak esett áldozatul, midőn a fentebbi nemzeti gyűléssel a törvényes átalakulás útjába akadályt gördített. Mint láttuk, már apr. 30-án tartatott Balásfalván népgyűlés, mely a fentebbi nemzeti gyűlés napját kitűzte, s tanácskozási tárgyairól intézkedett, azonban a magyarok és az unió irányában testvéris rokonszenvező hangon nyilatkozott. A rövid időköz s a gyűlés folyama alatt azonban nagy változáson mentek át a kedélyek. A szászok, a magyar faj zsarnoki elnyomására hivatkoztak, mely alatt oly sokáig maradtak az oláhok. Az aldunai tartományokból az orosz propaganda küldöttei, kik némely oláh főnökökkel már régibb idő óta összeköttetésben állottak, járták fel a románokat, s ezek közt terjesztették azon eszmét, hogy a külön nemzetiségeknek, s így az oláhoknak is külön kormányt saját területtel kell képezniük, annyival inkább, mert Erdély földe az övék s a vezérszerep ott őket illeti. (Hasonló eszmét terjesztettek, Lemény Brán és társai még az 1863. erdélyi tart. gyülekezeten is — lásd P. Napi. 1863. sept. 1. sz. — állítván, hogy Erdélyben 105—1459. K. u. az oláhok voltak uralkodó nemzet, s Árpád idején is csak szövetszert, nem pedig hódított nép valának, a mit azonban Béla Névtelenje — 24 — 27. fej. — sehogy sem látszik megengedni.) A hiszékeny oláh nép csakhamar egészen átengedte magát e benyomásoknak, annyival inkább, mert jobbára szegény és bárdolatlan lévén, természetes irigységgel né-

zett a magyarra, melyből jobbára földesurai és hivatalnokai is kerültek, s mert tagadhatatlan, hogy az erdélyi törvénytár csak a székely, szász és magyar nemzetiségeket ismerte el, az oláhokról pedig némely helyt kíméletlen kifejezésekben nyilatkozik, „alacsony voltukat“ hányja szemökre, s még az öltözet bizonyos nemét is eltiltja tőlök. A törvényhozás e kinövéseit, mikre különben régiebb időkben maguk az oláhok adtak okot, emberemlékezet óta senkinek eszébe sem jutott foganatosítani, s azok tényleg semmi jelentőséggel sem bírtak, miután az oláh nemes mindazon előjogokban részesült, melyekben a velök hason állású magyar, székely és szász, a magyar jobbágy pedig épen azon mértékben volt szolgálta, melyben az oláh: mindazonáltal, miután a törvényhozás semmi tekintettel sem volt az oláhok nemzetisége iránt, s a n. e. hitűek (mintegy 600 ezer oláh) törvény szerint ki voltak zárva a bivatálviselhetőségből, e körülmény is befolyt arra, hogy ama lázas napokban a néptömeg előtt a magyar faj zsarnoksága bebizonyítva legyen, s az oláh népben, mely anyagi terheinek könnyítésével és vallási egyenjogúsításával megelégedett volna, oly szenvedélyeket és vágyakat ébreszsen, melyek később a legféltelenebb rakoncátlanságoknak lönek szülő okaivá. Az első kihágásokra a robot ügye adott alkalmat, melyet a márcziusi mozgalmak hírére az oláh nép átalában megtagadott. Némely földesurak ekkor karhatalommal kényszerítették a jobbágyokat köteleességeik teljesítésére, mi az elámitottaknak annál keservesebben esett, mert bujtogatói azt hitték el velök, hogy a császár már több év óta eltörölte a robotot, hanem a magyarok nem hirdették ki a Fölség rendeletét. A tömegbe így oltatott belé azon eszme, hogy a zsarnokságot csak a magyar faj kiirtásával lehet megszüntetni. E tekintetben M i k á s Ferencz ügyvéd és P a p Sándor táblai írrok rendkívül szenvedélyesen izgattak. (Az oláh dolgokat lásd tovább aug. 19., sept. 16.)

Bécsben forrongás. A nemzetörök, bár felsőbb helyről szétoszlásra szólítottak, fegyveresen tanácskoznak a politikáról. Az apr. 25. alkotmány, mint nem kielégítő, elvetetik. Atalános szavazatjog s a felsőház eltörlése e nap vívmányai. F e r d i n a n d császár (a máj. 17. miniszteri tudósítvány szerint) „egészségi tekintetből“ elhagyja székvárosát.

P. H. 59. 63. sz. A császár máj. 20-án nyilatkozatot bocsátott „népeihez“, melyben elmondja, hogy „egy rendezavaró töredék őt szabad tetteiben korlátozni akarta,“ s azért távozott el, mert nem akart katonai erőszakhoz nyúlni. Ő nem kívánja a márcz. alkotmányt visszavonni, a nép törvényes úton nyilatkozó kívánatait meghallgatni kész, csak hogy ezek „ne egyesektől fegyveres kézzel csikartassanak ki.“ (A nyil. 68. sz.) A bécsi mozgalom hírét a magyar politikai körök nagy megdöbbenéssel és kedvetlenül fogadták (v. ö. máj. 19.) A pesti forgalom-

ban az osztrák nemzeti bank jegyei ismét akadozni kezdtek, úgy hogy a helybeli kereskedelmi testületek és a pénzügyminiszterség ismét szükségesnek látták kinyilatkoztatni, hogy a bankjegyek iránt a bizodalmatlatiság alaptalan. (U. o. és 65. sz.)

Május 16. Kedd.

Az első honvédek. Batthyány Lajos miniszterelnök és B a l d a c i Manó ezredes s az országos nemzetörségi haditanács elnöke, felhívják a hazafiakat, hogy miután „magyar hazánk láthatarán veszélyes felhök tornyosulnak,“ s a törvényparancsolta nemzetörségen felül egy 10 ezer főből álló „rendes nemzetörség“ felállittatása haladéktalanul szükséges, seregl - jenek zászlók alá a honfiak „a királyi trón, haza és alkotmány védelmére.“ Feltételek: 3 évi szolgálat, 20 pfrt foglalópénz, s közlegénynek 8, tizedesnek 16, örmesternek 24 pengőkrből álló napidij (azaz kétszerié nagyobb zsold, mint a sorkatonaságnál.) Másnapról egy felhívás intéztetik a sorkatonákhoz is, melyben szolgálatban lévő vagy nyugalmazott tisztok, s a kiszolgált katonák örmestertől lefelé, szintén felszözlittatnak a belépésre, kilátás adatván az előléptetésekre s minden egyéb kedvezményekre, melyekben a rendes katonaságnál netalán számíthatnának. A havi díjak ezek. Alhadnagy 30, főhadnagy 40, százados 80, örnagy és zászlóalji parancsnok 130, főorvos 50, alorvos 30 pft.

P. H. 58. G2. 64. sz. E felhívás következtében alakulnak katonai törvények és hadi fejelem mellett az 1—10. honvédzászlóaljak, habár a felszözlítésben ez a szó „honvéd“ még nincs benne. Eleintén „rendes nemzetörség“ használtott, majd Kiss Károly indítványára Kisfaludy egyik verséből választottott a „honvéd“ szó, mit kezdetben „honvéd sereg“ (hivatalos köz. i. m. 64. vagyis máj. 24. sz.) és „honvédi nemzetörsereg“ (máj. 26. sz.) összetételekben használtak.

Zágrábmege kis gyűlésén, J e l l a c i c bán levele olvastatik fel, melyben megparancsolva van, hogy „miután önállásunk életéről van komoly szó... elkerülhetetlenül szükséges, hogy a... jogaink s nemzeti szabadságunk ellen intézett megrohanások elháríttassanak,“ e végett a fegyverfogható önkéntesek összeirassanak, előkészületek tétessenek, hogy ha szükséges leend „a nemzeti hadsereg és a tömeges felkelés“ is kivezettethes-

sék. Ezenkívül megrendeli a bán, hogy a házi- és hadipénztár készleteit rendelkezése alá adják. A nádor és a miniszterek arczképeik macskazene kíséretében újól megégettetnek.

Jell. levele P. H. 70. sz. v. ö. 66. sz. A bán különös gondot fordított a közpénztárakra, mint ezt már Batthyány is észrevette (I. máj. 14.). Így máj. 27-én Mitrovitzon és Zsupanjenben a só- és harminczad pénztárakat katonai erőszakkal foglaltatja le s azokból mintegy 40 ezer pfrtot eltulajdonít (71. sz.) Hasonlót cselekszik R ajovaszellán is. Szeptemberben Theresóváczon (164. sz.) Eszéken és Fiúméban (165. sz.) Söt junius elején még a steyer pénztárakról sem feledkezett meg (77. sz.) Máj. 27-ről azonban az Oest. Zeit.-nak „legnagyobb bizonyossággal“ Írják Zágrábból, hogy „mióta a bán ő nagyméltósága hivatalát folytatja, legkisebb lépést sem tett olyat, miről felsőbb helyre hivatalos jelentést nem tett volna, és mostanig egy lépése sem roszaltatott.“ „Goromba rágalom“ véli a Pesti Hírlap, honnan (73. sz.) az idézetet vettük. Május 28-án pedig B r ó d r ó l Írják Pestre, hogy Jellacic egy császári herczegtől „iratot bir, melyben meghagyatik, hogy ő Felségének bármi parancsa érkeznek is hozzá, azt ne teljesítse.“ (U. o.)

Május 17. Szerda.

A „szerb nemzet“ kiáltványa az „01 á h n e m z e t“-hez. „Ütött a szabadság, egyenlőség és testvériség órája.“ A szerb és oláh nemzetiség ekkorig üldöztetve és elnyomatva élt. A „magyarismus“ mint egy „megásottnagy borzasztó sír fenyegetett minden nemzetiséget“ elnyeléssel. Ámde a haladó idő netovábbot kiáltott. A szerb már szabad és független nemzetnek nyilvánító magát, vajdát és pátriárkát választott. Lépjen az oláh is „a világ többi nemzetei közé.“

A kiáltv. Közl. 3. sz. Hasonló szellemű külön felhívás intéztek május 22-ről „a német polgárokhoz“ (1. e. Serb. B e w. 87. l.) s egV elég barátságos hangú szózat „a magyar ajkú polgártársakhoz“ (1. e. Közl. 9. sz.), melyben már nincs szó „a magyarismus sírjá“-ról, sőt ellenkezőleg ilyen hely fordul elő: „A szerb nemzet hivatva érzi magát a népek életének egy magasabb eszméjét létrehozni és foganatosítani, melyet az eddigi szűkkeblű fejedelmi politika elnyomott“ (érti a nemzetiségi egyenjogúságot.) E szózat így végződik: „Éljen a császár és király Ferdinand! Éljen a mi igazságos ügyünk! Éljenek magyar polgártársaink és szent jogaik. Karloviczán az 1848. máj. 10 -22.“

Május 19. Péntek.

A magyar minisztérium tudatja a közönséggel és hatóságokkal, hogy a Fölség B é c s ből eltávozott (1. máj. 15.), de meg van hagyva Eszterházy miniszternek, hogy a király után induljon, s bárhol állapotandik meg, folyvást mellette maradjon, s a magyar nemzetnek hozzá hű ragaszkodását tolmácsolván, kérje meg, hogy családjával együtt jöjjön közénk, s tegye át Buda-Pestre állandó lakását. Felszólítatnak egyszersmind a honfiak, hogy a fenyegető veszélyek közt legyenek egyetértők, s a minisztériumnak nyújtsanak kezet a haza megmentésére az által, hogy a honvédsereg alakulhatását elősegítik s vagyonuk egyrészét ajándékol vagy legalább kölcsönkép letendik a honoltárára. Végül közzé teszi a miniszterura, hogy az új országgyűlés megnyitási napja júl. 2-ra van kitűzve.

P. H. 61. 62.63. 75. az. A minisztérium ezután István nádort s Széchenyi és Eötvös minisztereket is elküldé Innsbruckba Eszterházy kérelmének támogatására, hol az lett a válasz, hogy az udvar Buda-Pestre fog költözni, ha a megnyitandó országgyűlés 40 ezer katonát adand az olaszok ellen. E feltételt a Füg. II a r c z szerint a kormány elfogadó, azon kikötéssel, hogy a Fölség mindjárt az újonezok megszavazása után közénk jöjjön s Jellacicot vagy békére és engedelmességre bírja, vagy ellenszegülése esetén formáserint tegye ki hivatalából. E közös megállapodás eredménye lett a máj. 29. kir. kézirat. Mindezen dolgokból azonban a közönség semmit sem tudott, s Eszterházy egyik átiratának (l. e. P. H. 71. sz.) közzététele által, június elején csak arról értesült, hogy a király a meghívást „legbensőbb köszönetet fogadó . . . forrón óhajtván azon pillanatot, mely hű magyarjai közé vezetendi, de meghatározását a jelen körülmények meg nem engedik.“ A közönség azonban e pillanat elérkezését nem remélte. A bankjegyek hitelének megrendülése, a minisztérium által kifejtett s eddig szokatlan tevékenység, az adakozási felhívások, az országgyűlés napjának gyors kitűzése, a nádor egyik rendelete, hogy a katonák az alkotmányra esküdjenek fel, s a polgárokkal egyetértésben legyenek (62 sz.) Bathány kiáltványa a székelyekhez (1. alább), mely megrázó szavakban írja, hogy a magyar haza veszélyben van s „ a fergeteg ... minden órán kitörésre hajlik,“ majd a bécsi zavargások ismét megújulása (1. máj. 26.) kétségtelenné tették, hogy a válság napja elérkezett. A fővárosi forradalmi és radikál elem ismét elszakítani vágyott a törvényes fűket s a minisztériumnak minden erejét össze kellett szednie, hogy a szenvedélyeket korlátok között tarthassa. Ezen izgatottság közben tette közzé a

Márcz. 15-ke (56. sz.) azon hírt, hogy „a minisztérium István nádor ő főhercegségét provisorius királynak kiáltotta ki,“ miért a lap bírói megfenyítést kapott.

Batthyány miniszterelnök kiáltványa a Székelyekhez. „Bízva a székely nemzetnek világszerte elismert harciasságában s magyar testvérei iránti ingadozatlan szeretetében,“ a miniszterelnök a hon védelmére szólítja fel a székelyeket, mi czélból a Szeged vidékére határozott 12 ezer főnyi táborba kellene seregelnöök. V. ö. máj. 29.

P. H. 62. sz. A kiált, még Köv. Okm. 11. 1. A székelyek hangulatának jellemzésére kiijuk ide ezen egykorú tudósítást. „A székelység igen melegen karolta fel a szabadság és a haza közügyét. Az E. H i r a d ó máj. 9. számában több képviselői nyilatkozatot tesznek, miszerint a székely nép utolsó csep vére is kész a honért feláldozni. Ha a szabadság kívánja, bármely perezben 80 ezer székely fog fegyvert fogni Ezen nyilatkozatra az u z o n i eset adott alkalmat^ Mint közölve volt, ide székely csapatok érkeztek, Szeben és Brassó felé menendők, némelyek azonban azon álhírrrel felizgatták, hogy Olaszhonba kell majd mennöök. Erre megtagadták továbbsmeneteltés szétoszlottak. E végett sokan a haza ügye iránti hidegségről vádolták a székelyeket. ... Ugyanezen alkalommal 1515 darab fegyvert is foglaltak. Az Ellenőr szerint már visszaadták azt. Wesselényi M. az E. Hiradó máj. 12. számában felszólítást intézett hozzájuk, hogy „csak most le ne tegyék fegyvereiket, mert azokra jelenleg legnagyobb szükség van. Legyenek azon, hogy mielőbb nemzetőrséggé alakíthassák magukat“ stb. (i. m. 59. sz.-). Ily nép különösen hivatva volt a harcziass életre, s Batthyány igen jó helyre intézte kiáltványát. Ezen irat, mely a király menekvő állapotban léte miatt csak utólagos jóváhagyás reményében adatott ki, P u « h n e r h e z is megküldetett, kinek „ismert hazafiui buzgalmától“ azonban Batthyány, mint kísérő leveléből is kikandikál (l. e. Okm. 12. 1.), előre sem sok támogatást remélt. A kiáltvánnyal pedig három férfi (Klapka, Gál Sándor és Hajnik Károly) indult a székelyek közé, hol Marosvásárhelyt népgyűlést tartva, nagy lelkesedésre hangolák a fegyverfogható fiatalsgot. Hajnik azonban Nagyszebenben fogságra vetettet—tévedésből, bár ő vitte Batthyány érintett levelét Puchnerhez. (Egyébiránt, hogy a székelyek a magyarhoni szabadelvű mozgalom és az unió iránt eleintén gyanakodással viseltettek, kétségtelenül kitünik az ily című kiáltványból: „Csíkgyergyókászoni szeretett véreink! Vitéz székely atyánkfiai! Dicsértessék az úr Jézus! Éljen urunk kir. Ferdinaud ő. cs. k. Felsége!“ Kelt a sz. udvarhelyi rend fenntartási bizottság 1848. máj. 20-ki üléséből. Aláírva: Fercnczi Pál h alkir. bíró és Bányai Antal bizottsági jegyző. A nyomt. kiáltv. meg van Varga Lajos h.-m.-vásárhelyi tanár gyűjteményében).

Május 31. Vasárnap.

A magyarhoni románok képviselői. R a j a c i c érseknek az egész magyarországi g. n. egyesült egyház pátriárkájává lett választása ellen óvást tesznek, s miután „polgári törvények és canonok szerint a választás törvénytelen s a román nemzet jogainak világos letapodásával történt,“ ennél fogva a pátriárkaságot semmisnek nyilatkoztatják. Ezen kívül a magyar minisztériumhoz intézett beadványukban a királynak hűségét, a „szabadság lelkes harcosainak köszönetét, magyar testvéreikhez ragaszkodást, a pesti miniszterumnak pedig rokonszenvet és őszinte bizodalját szavaznak, s végül panaszkodván „a szlavismus“ és a „szerb hierarchia“ által nemzetiségökön ejtett sebek miatt s kifejezván azon óhajtásukat, hogy a román nemzet a szerbtől mind egyházi, mind iskolai tekintetben önállóságot nyerjen, előadják politikai igényeiket, melyek a következők. 1. A román nyelv diplomatikai méltósága épségben hagyatása. 2. Egy külön román osztály fellátása a kultus-minisztériumnál. 3. A románok polgári hivatalra; 4. és határőri tisztségekre alkalmaztatása.

Mindkét okm. P. H. 67. sz. Az utóbbi alá ez van írva: „Kelt Pesten, az alábbirt megyékbeli románok küldötteinek gyűldse'ből, máj. 21. 1848. évben. Gozdsu Manóm. k. elnök.“ Ezután következnek az Arad, B i h a r, Temes, Torontál, Krasómezeieis a pesti képviselők (összesen 36) aláírásai.

Május 24. Szerda.

Kossuth pénzügyminiszter 5%-os kamatos kincstári utalványokat bocsát ki 2 millió pfrt erejéig, azok számára, kik az államot jelen rendkívüli szükségei között kölcsönökkel segíni akarják. Továbbá köztudomásul adja, hogy „egyes és kettős magyar pénzjegyek“ (így) „kibocsátása tizenkét és fél millió pfrt erejéig“ már munkába vétetett s mintegy 6 hét múlva végrehajthatni fog. V. ö. aug. 5.

P. H. 65. sz. A magyar bankó keletkezése történetéhez tartozik, hogy Kossuth, miután a napi szükségek fedezésére sem volt elegendő, pénze, már ápr. végén tanácskozott pesti bankárokkal és kereskedőkkel a felett, hogyan lehetne e bajon segíteni, s a közforgalomba is élénkséget

hozni. E tanácskozmány eredménye lón a k. k. utalványok megállapítása (45. sz.), melylyel azon másik czél is vala összekötve, hogy ily módon a kamatatlan papírpénz kibocsátásának megkezdhetésére némi alap gyűjtessék. Az 1 és 2 forintos pénzjegyek kibocsátása iránt, mint rajtok is meg írva van, a pesti magyar kereskedelmi bankkal kötettet meg a szerződés (olvasható: 146. sz.) az országgyűlés utólagos helybenahagyása reményében, az összes minisztérium s a nádor beleegyezésével. Ily kisebb összegre szóló jegyek azért készítettetek, mert az ezüst eltűnven a forgalomból, főkép kis katbegoriájú jegyre volt szükség, melyet az osztrák nemzeti bank nem bocsátott ki. Kossuth a pénzügyi munkálat tervét közölte bécsi tisztársával is, azon kijelentéssel, hogy a magyar pénzjegyek a bécsi banknak is könnyítésére leendnek, mert remélhető, hogy ez által meg fog szűnni, nagyobb bankjegyei ezüstpénzre beváltásának igénye. E barátságot azonban B é c s b e n nem tudták megérteni. Az osztrák nemzeti bank sietett szintén 1 és 2 frtos jegyeket közrebocsátani, a bécsi pénzügyminiszterség által (jún. 14.) kinyilatkoztatta, hogy a magyar bankjegy kibocsátása a birodalom pénzügyeire kedvezőtlenül hat, hogy ez iránt előre kölcsönös értekezéseknek kellett volna történniük, miután a bécsi banknak a Fölségtől 1866. dec. végéigaz egész momachiára kiterjesztett kizárólagos szabadalma van bankjegyek kibocsátására, s hogy tehát a magyar 1 és 2 forintos jegyek ne adassanak át a forgalomnak. Kossuth azonban ez indoklást és követelést, mely a magyar pénzügy függetlenségének megcsorbitását czélozá, alaptalannak nyilatkoztató; s bár a bécsi bank azon ajánlatot tette, hogy kész Magyarországnak 12¹/₁₂ millió forintot egy és két forintos jegyekben kamat nélkül kölcsön adni, oly feltétel alatt, hogy a kormány a törvényhozással együtt kezességet vállaljon arról, miként a bécsi bank szabadalma elismertetik s más papírpénz Magyarországnban nem fog kibocsátatni, tárczáját kötötte ez ajánlat cl nem fogadásához. Az országgyűlés augusztusban Kossuth minden lépését helyeselte.

Pesten népgyűlés, melyen 'Széchenyi miniszter több mint egy mázsa ezüstjét, W o d i á n e r két láda arany- és ezüsteműit, a p e s t i nemzeti kaszinó 20 ezer pftjtát s minden ezüstjét ajándékozza a hon felsegélésre és védelmére.

P. H. 65. sz. A kormány felhívására (1. máj. 19.) nemes versenyre keltek a hazafiak az adakozásban; vidéken és Pesten összejövetelknél és magán úton kézzől-kézre jártak az aláírási ívek, a fővárosban, a városháznál, az arany- és ezüst beváltó hivatalnál, a budai főpénztárnál s a lapok szerkesztőségeinél egymást érték a lelkes ajánlatok. Ezek közül itt csak Zichy Manóét említjük meg, ki 5 mázsányi remekművű ezüst szereket ajándékozott a hon oltárára (74. sz.). Mint Kossuth előterjesztéséből (1. e. 146. sz.) kitűnik, 1848. máj. 24. — júl. 6-ig be-

adatott kölcsönkép 304,494 frt; ajándékkép: 234,027 frt; összesen 538,521 pft.

Május 25. Csütörtök.

Jellacic bán Türmezeje magyar lakosságát éjjel katonasággal és ágyúkkal megrohantatja, a nemzetőröket lefegyverezteti, Jozipovics István főispán lakát feldulatja, kincseit felkutatva Zágrábba viteti, s a kerület házára az illyr zászlót feltűzeti.

P. H. 77. 81. sz. Turmezeje (Turopolya) mintegy harmincz helységet számlál magában, melynek magyar volt nemes lakossága közigazgatásilag Zágrábmegye hatósága alá esik, a bán törvénytelen rendeleteinek azonban engedelmeskedni vonakodott.

Május 26. Péntek.

Újabb zavargás Bécsben. A nemzetőrség torlaszokat emel, a lakosság a császár hazajövetelét, a katonaság eltávozását és alkotmányra feleskertetését, a zárdák eltörlését, az alkotmányozó gyűlés összehívását, a Frankfurthoz csatlakozást stb. követeli. „Bécs“ — úgymond a legtekintélyesebb, s a hivatalos magyar lap „vakságában öngyilkossá válik és értetlen ségeivel bennünket is veszélybe hoz.“

P. H. 09. sz. Az osztrák minisztérium e forrongás előidézőit büntetést alá fogatta, egyszersmind azonban, még máj. 26-án, maga részéről is felkérte a császárt, hogy térjen vissza Bécsbe vagy képviselőjéül valamelyik főherczegét küldje oda. A kormányhatalmat ezután a gyöngye minisztérium a polgárok, nemzetőrök és egyetemi ifjak választmányával megosztva gyakorló.

Május 28. Vasárnap.

Egy század Würtemberghuszárság Fiáth Pompéjus főhadnagy vezénylete és L e n k e y János százados kísérete mellett Mariampolból — Galliczia — a haza veszélyben léte hírére felindul, s éjjel a Dnieszteren átúsztatván, terhes bujdosás után magyarföldre érkezik.

P. H. 77. 79. 127. sz. Klapka Memoir. 64. 65. 1. (hol több hasonló eset is van elősorolva.) Mészáros hadügyminiszter roszaló nyilatkozata Közl. 41. sz. A magyar kormány eleitől fogva mindunta-

lan sürgeté a bécsi hadügyminisztert, hogy törvény szerint bocsássa már haza a külföldön, különösen Gallicziában levő magyar katonaságot. E sürgetéseknek semmi eredménye sem lett, sőt miután a huszárok szökődése gyakoribb lón, a magyar ezredek még távolabbra vitettek a hon határitól. Legsűrűbbek voltak a szökések ősz felé, miként az egykorú hírlapok hasábjairól olvashatni, különösen megragadó a Nádorhuszárok szökése. (Lásd 1849. jún. 9.)

Május 29. Hétfő.

Ferdinand király Innsbruckban az erdélyi kormányzókat és hadparancsnokságot a magyarországi minisztérium főhatósága alá rendeli. B a 11 h y á n y f. h. 19. harcra szólító kiáltványát a székelyekhez helyesli. István nádornak megígéri, hogy „azonnal, mihelyest lehetséges, mindenestre a legközelebbi magyar országgyűlés megnyitására, családjával együtt hű magyarjai körébe jó, s hosszabb ideig ott marad.“ Végül J e 11 a c i é-nak megparancsolja, hogy az általa királyi előleges engedelem nélkül önhatalmúlag jún. 5-re kihirdetett horvát tartományi gyűlést hirdesse vissza és tiltsa be, maga pedig e parancs vétele után számítandó 24 óra alatt Innsbruckban személyesen jelenjen meg. V. ö. jún. 2.

1'. H. 77. sz. és K ö z l. 1. sz. hol az ellenjegyzés nélküli négy kir. irat, úgyszintén még K ö v.-nál Okm. 14. 1. és Pej.-nál 21. 1. (a J e 11.-nak szóló.) E kéziratok keletkezésére v. ö. máj. 19. jegyz.

Az erdélyi tartományi gyűlés megnyílik Kolozsvárt. A királyi előadásokat tartalmazó magyar leirat felolvasatván, P u c h n e r altábornagy és kir. biztos aFölség nevében szintén magyarul üdvözli a RR-et. Ezek tanácskozási tárgynak első helyre kitűzetni a Magyarhonnal egyesülést kívánják, mire az elnök a kir. előadás három első pontját tűzi ki napirendre, miután azok oly szoros összefüggésben állnak egymással, hogy a „harmadik pont (az unió) czélszerű megoldása által a két első feleslegessé válik.“ Az unió ekkép a gyűlési tagok s a roppant számú hallgatóság roppant lelkesültsége közben legközelebbi tanácskozás tárgyául kitűzetik. Ezután nemzeti ülésben tárgyalatik a Magyarhonnal egyesülés dolga. Miután a székely és oláh küldöttek (ez utóbbiak közt L e m é n y János

püspök, a balásfalvai küldöttség vezére és Bohetzel Sándor) követeléseikre megnyugtató választ nyertek, még csak a szász követek emlegetnek nehézségeket és feltételeket, de majd id. Szász Károly remek szónoklatára ők is meghajolnak, s beleegyeznek az unióba azon kikötéssel, hogy kívánataik a jelen gyűlés részéről kinevezett küldöttség által a legközelebbi pesti országgyűlésre törvényjavaslatok alakjában terjesztesse nek fel.

P. H. 74. 75. sz. K ö v. E. T 42. 1. A gyűlés, melynek mintegy 300 tagja volt, s ezek közül mintegy 200-at a kormány nevezett ki, egy táblából állott s előleges tanácskozmánnyal nemzeti üléseknek nevezettek. Az első nemzeti ülés május 28-án tartották, s Bethlen Jánost kiáltotta ki elnökének. A fentebbi ülésben Szászváros követe (Lészay) e két szóban adta elő utasítását: „Az uniót pártolom.“ Brassó (Roth Illés) és Szász-Sebes küldöttei sem elleneztek azt, csakhogy feltétlenül kívánták szabni, hogy a *pragmatica sanctio* (!) nyelvök szabad használatára, földterületük, helyhatósági jogaik, s a magyar királytól való közvetlen függésök épségben fenntartassanak. N a g y-S z e b e n követe, s c h m i d t Konrád azonban e gyűlésen kitüntetett lelkes magaviseletéért otthon minden népszerűségét elvesztette, s már jún. 6-án visszahívott. S a l m e n a szászok grófja a dolgok kimenetelét sejtve, el sem ment a gyűlésre, s később jún. 26-ra „szász országgyűlést“ hirdetett. Az uniót pártoló szász követek általában árulóknak nyilvánították burocrata véreiktől, és személyes biztonságuk tekintetéből később a szász földet is elhagyni kényszerültek. Júniusban már egy küldöttség is járt a *reactio-narius* szászok részéről a Fölség előtt, az unió ellen panaszkodván. (V. ö. máj. 5.) A király azonban kinyilatkoztató, hogy „aggodalmaik alaptalanok,“ az unió t. cikk „az erdélyi RR-ek által valamennyi szász követek hozzájárulásával, egyhangúlag határozottat el,“ s már legfelsőbb megerősítést is nyert. (A királyi válasz P. H. 84. sz.)

Május 30. Kedd.

A kolozsvári tartományi gyűlés a Magyarhonnal egyesülést egyhangúlag elhatározza, s ehhez képest a magyarországi 1848: 7-et „a *pragmatica sanctio*ban szentesített birodalmi kapcsolatnak épségben tartása mellett és teljes kiterjedésében magáévá tévén: ennek következtében valamint a testvér Magyarhonnban minden lakosok jogegyenlősége ki-mondva és életbe lépve van, ugyanaz, ugyanazon módon itt is e hazának minden lakosaira nézve nemzet-, nyelv- és val-

laskülönbség nélkül örök és változhatatlan elvül elismeretetik, az ezzel ellenkező törvények ezennel eltöröltetvén.“ Az említett magyarhoni t. cikk alkalmazásakép pedig határoztatik, hogy 1. az erdélyi törvényhatóságok a magyarországi bongytilésen összesen 73 szavazattal bírjanak; 2. a teljes egygyé alakulás részleteinek kidolgozása végett Teleki József íőkorományzó elnöklete alatt 26 tagú bizottság neveztetik ki a magyar minisztérium felvilágosítására, s a legközelebbi pesti országgyűlés elébe terjesztendő e tárgyú törv ényjavaslat elkészítésére; 3. a közigazgatás folyama és személyzete a közelebbi közös hongyűlés által foganatosítandó elrendezésig jelen helyzetében marad, az udv. kancellária azonban megszűnik, s a nádori és minisztérium hatóság E r d é l y r e is azonnal kiterjed; 4. a magyarhoni 1848: 29-el összhangzólag „a törvény útján kívüli elinözdíthatatlanság a kormányi kinevezésektől függő közhivatalok közül csak az igazságszolgáltatásra rendelt bírói hivatalokra szorlttassék.“ — Kolozsvár örömmünnet tart, s estére ünnepelesen kivilágíttatik.

Közl. 2. sz. P.H.75. 78. sz. Agyűlés felirata Kőv.-uálisOkm. 31. V.ö. SzilágyiF. Érd. Un.42. 49—51. 1. Az unió-bizottság javaslata először közzétéve az oláh Gaz. után Korunk. Szerk. Kővári. 1866. máj. 2. sz. Erdély törvényhozása a korszerű szabadelvűségbeu túlszárnyalta Magyarhonét akkor, midőn a „jogegyenlőséget nemzet-különbség nélkül“ kimondá. (Nálunk a pozsonyi t. cikkek a polgárok jogegyenlőségét sem mondák ki, annál kevésbé a nemzetiségeket, habár előbbire nézve az 5. 8. 9. 11 t. cikkekben a legnagyobb lépések megtéttettek, s maga a szó is egy helyt az unióról hozott VII. 5. §-ba mint egy végzetszerűleg beigattatott.) — Ily körülmények közt valóban nem értjük oláh atyánkfiaít, midőn az 1848. erdélyi gyűlést szűkkeblűséggel vádolják azért, mert a románokat negyedik alkotmányos nemzetnek cl nem ismerte, — mert hiszen ez elismerésre a történetk után többé semmi szükség sem volt. Az erdélyi 1848: 1. a többi nemzetek előjogait is mind eltörölte, kimondván, hogy a jogegyenlőség „minden lakosra“ kiterjesztetik „nemzet különbség nélkül.“ És midőn a magyarok, székelyek és szászok nemzetiségi előjogaiktól mind elestek, csak a legképtelenebb logikátlansággal lehetett volna olyasmit kinyilatkoztatni, hogy a románok negyedik alkotmányos és kiváltságos nemzetnek felvételnek. Hol a feltétlen jogegyenlőség ki van jelentve, ott a nemzetiség semmiféle megkülönböztetés alapjául sem szolgálhat többé, vagy ha különböztetést akarnának tenni (merőben felesleges módra), akkor úgy kellene

tenni, hogy abból senki se maradjon ki; s ekkép negyedik alkotmányos nemzet lenne a román, ötödik a szláv, hatodik a bolgár, hetedik a zsidó, nyolczadik a ruthen, kilenczedik az örmény, tizedik a cigány, és így tovább. De világosabb lenne e ezzel a dolog? (Az unió — t. czikk keletkezésére és jogérvényére nézve v. ö. szept. 16.)

Erdődy János kormányzó Finmeben az első kapitányági ülést tartja, melyben a miniszteri utasítás pontjai lelkes „E vi va“-kkal fogadtatnak. V.ö. szept. 1.

P. H. 79. sz. v. ö. Majl. II. 29.1. (hol az állítatik, hogy a fiúmeiek Erdődyt elűzték.) E. t, István nádor április 26-án nevezte ki F-be (44. sz.). Jún. 10-én pedig Szem ere Gerliczi Henrik nyugalmazásával az alkormányzói hivatallal Privitzer Istvánt ruházta fel, ki a pozsonyi hongyülésen F. követe volt. — A forradalom után Fiume Horvátországhoz csatolatott, mely azt az 1807: 4. sőt az 1815. bécsi szerződés daczára (mely a „littoral Hongrois“-t biztosítja), 1861-ben is magának követeié.

Június 1. Csütörtök.

Buda-Pest öröm ünnepet ül. A sorkatonaság ugyanis d. e. a budai vérmezőnaminiszterek jelenlétében és ropant néptömeg éljenzései közt ünnepélyes táborig isteni tisztelet után leteszi az aj esküt, melyben a fejedelmen kívül a törvényes hatóságnak is engedelmességet s az alkotmány iránt hűséget és védelmet fogad. Estére pedig az unió elhatározásának (1. máj. 30.) híre megérkezvén, villámgyorsasággal futja be a fővárost. Az utczákon lelkesült vidám csoportozatok hangoztatják: „Éljén az unió, éljenek az erdélyiek!“ Aztán az Erdélyből hozott s a Magyarhonnal egyesülés kimondásáról szóló kiáltvány felolvastatik a Nemzeti színházban s ott az unió zászlója az elragadott közönség örömkialtásai között ki hontatik.

P. H. 72. 73. sz.

Június 2. Péntek.

A kolozsvári tartományi gyűlésen a pesti legközelebbi országgyűlésre küldendő képviselők választásáról s a fegyveres nemzeti erő rendezéséről ideiglenes törvényjavaslatok hozatnak, s ehhez képest többek közt elhatározatnak, hogy

„közvetlen választásban részesüljenek mindazon úrbéresok, kik fejadójukon felül 8 pfrt adót fizetnek, ezen kivül minden helység egy vagy két választottal által foly be a képviseletbe, a szerint, a mint száznál kevesebb vagy több füsttel bír“ — s végre kimondatok, hogy „a közbátorság biztosítása végett Erdélyben is lehető legrövidebb idő alatt alakíttassák nemzetőrsereg, melynek egy része mozdítható állapotban fog tartatni, és ez rendes zsoldot huzni.“

Közl. 2. ez. P. H. 78. 77. sz. (hol a t. czikkek szintén olv.) E t. javaslatok másnap azon kérelemmel együtt terjesztettek fel, hogy a Fölség Budára tegye át lakását. — A magyarhoni 1848: 5 Erdélynek csak 69 szavazatot szánt, a fentebbi törvényjavaslat azonban 7 3 erdélyi képviselőt számít. A különbség onnan ered, hogy a pozsonyiak két erdélyi kir. városról (Szamos-Ujvár és Erzsébetváros), melyeket két-két szavazat illet, megfeledeztek. Az erdélyiek pedig a pozsonyiak irataiban észrevették e hibát, s az említett két királyi városnak is megadták az őket illető képviselőválasztási jogot, minek következtében a 69 szavazat 4-el szaporodott. A képviselőház a kir. városok követeit júl. 15-én igazolta, s ezzel az erdélyiek javítmányát elfogadta.

Alsó-Fehér megyében Mihálczfalván az urasági rétét elfoglaló oláhok ellen végrehajtásra kirendelt székely katonaság a helység ellenszegülő lakóival s a szomszédfalvakból összecsendült és erőszakoskodni kezdő néptömeggel összeverekedik, miközben többen elesnek.

Közl. 88. sz. (hol a hivatalos vizsgálati jelentés.) V. ö. 86. sz. P. H. 80. 82. sz. K ö v. E. T. 56. 1. A fentebbi verekezés kedvező ürtügy volt a szász és oláh bujtogatóknak, mert azon, egy idő óta terjesztett kohlmányok, hogy a székelyek az oláhokra akarnak rátörni, ez által az igazság némi látszatával kezdett birni. Az oláh bizottság pedig alkalmat nyert Puchner előtt „a legocsmányabb bűnökkel“ vádolni a székely katonaságot.

A báni értekezlet Zágrábban kijelenti a bánnak, hogy a reá vonatkozó máj. 29. kir. kézirat által „mint szabad és alkotmányos nép“ nem hagyja magát „megkötetni és... félrevezettetni.“ A bán személyes jelenléte „az eddig háborítatlan nyugalom és rend“ fenntarthatására okvetlen szükséges lévén, „netalán szándékolta elutazását erőszakkal is meg fogja akadá-

dályozni“ az értekezlet. A tartományi gyűlést pedig okvetlen meg kell tartani, mert a nemzet kívánatai itt nyilatkoznak, a király annak összehozásába már aprilban beleegyezett, a pozsonyi t. czikkeket ki kell hirdetni, hogy érvényesek lehessenek, ájúl. 2. megnyíló magyar országgyűléssel értekezni szükség, s a Kap csóit Részek követei már együtt is vaunak s csak karhatalommal lehetne visszatartóztatni szándékuk kivitelétől.

Az okin. Pej.-nál 22—24. 1. A kir. parancsnak ily vakmerő módon való ellenszegülés, oly népnél, mely a dyuastia iránti hűségéről és hódolatáról ismeretes, csak úgy képzelhető, ha előre felteszszük róla, hogy J e l l a é i c által biztosítva és meggyőzve volt arról, hogy a dynastia valódi akarataról most csak ő képes helyes tudósítást adui, a mi tökéletesen összhangzik azzal, mit máj. 16. alatt feljegyeztünk.

Június 3. Szombat.

Ötvös vallásmiuiszter R a j a c i c karloviczí érseknek kijelenti, hogy miután a máj. 13-rá Újvidék ve engedélyezett gyűlés, melyen jún. 27. egyházi gyülekezet dolgában kellett volna előlegesen tanácskozni, „a magyar földi g. n. egyesültek nagy részének részvéte nélkül és utólagos tiltakozása mellett, idegenekből is szerkeződve, Karloviczán megtartatva, akkép és oly dolgokba merült, a mikép s a melyeket sem törvényeink, sem az 1779. júl. 16. kiadott szabályok, sőt magának a keleti egyháznak elvei sem engednek meg,“ ez oknál fogva mind a pátriárkaválasztás, mind a mód, melylycl az tétetett, „törvénytelennek és érvénytelennek“ nyilvánittatik. Egyszersmind megparancsolja az érseknek, hogy a jún. 27-re Temesvárra rendelt egyházi gyülekezetét, melyet az ő kívánatára sem elhalasztani, sem Karloviczou tartani nem lehet, a mennyiben még ki nem hirdette volna, 24 óra alatt „a legszorosabb felelet terhe alatt saját költségén küldendő sürgönyök által hirdesse ki,“ Unitul adatván, hogy a g. n. c. egyház a király rendeleteit törvény szerint a magyar minisztérium utján veendi, s hogy az egyházyülekezet már a jul, 2-ra kítűzött magyar országgyűlésre való tekintetből is jún. 27 én Temesvárt okvetlen megtartassák. (V. ö. aug. 2.)

P. H. 75. sz. V. ö. Közl. 59. az. A jún. 27-re kitűzött gyülekezetről lásd 1848. jún. 22.

Sztratimirovics, mint a szerb nemzeti bizottság elnöke, fegyverre szólítja testvéreit a magyarok ellen, kik a szerbek „elnyomására“ már közelednek. „Vegyétek el — úgymond — először is az ágyúkat, válaszsátok meg vezéreiteket, seregjeltek Újvidékre, s tegyük semmivé ellenségeinket,“ nehogy „titeket felakaszszanak és kínozzanak mint abecseiket és kikindaiaka t.“

A kiáltv. P. H. 83. sz. Sz.-e lépésére alkalmat szolgáltatott azon hír, hogy Csernovics 1500 főnyi sereggel közeledt az újvidéki forrongás, különösen az ottani törvénytelenül előállított új tanács megfékezésére. A kiáltvány, miután a bizottságnak ügynökei is személyesen feljárták a helyeket, megtermett gyümölcsseit. (V. ö. jún. 0.) A vidéki nép kaszával, kapával, vasvillával és puskával felfegyverkezve özönlött, Újvidék helyett azonban a bátorságosabb Karloviczt szállotta meg. Június 5-én az E s t e-zászlóalj, másnap estére Csernovics is megérkeznek Újvidéki-e. Jún. 7-én azonban az a hír futja be a várost, hogy a c s a j k á s o k, számszerűit mintegy 3 ezeren, jönnek! Ekkor leirhatatlan rémülés és zavar keletkezik. Csernovics a lakosság magyar-német részével Péter- Váradra fut, az E s t é k azonban és a nemzetőség benmaradnak a városban, hol a tanács a feketesárga zászlót nyomban kitűzeti. — Az óbecsei és kikindai rablás és gyilkolás részesei közül előbbi helyen már máj. 2-án, midőn a rögtön törvényszék kihirdetve volt, 110-en voltak fogva és kikötve (50. sz.), kik közül néhányan, mint említik, fel is akasztattak. (69. 65. sz.)

Június 5. Hétfő.

A horvát-szlavon tartományi gyűlés megnyitása és J e l l a c i c ünnepélyes beigtatása. Miután L e n t u l a y Imre elnök és v a r a s d i főispánhelyettes a bán kineveztetéséről szóló királyi levelet (1. márcz. 23.) felolvasá, a küldöttségileg meghitt J e l l a c i c zeneszó és ágyúdörgések közt megjelen a gyűlésben, s Raj a óié g. n. e. érsek után elmondja az ezen alkalomra újonnan készített eskü szavait, melyek Magyarországról egy betűvel sem emlékeznek. Majd harsány Z i v i o - k és ágyúdörgések közt háromszor felemelik a bánt, ki ezután hosszabb beszédet tart, melyben költőileg áradozván a szabad-

ságról és király iránti hűségről, előadja a tanácskozási főtárgyat, melyet a Magyarországgal való további viszony képezend. „Ha a magyarok, így szól a bán, elakarnák nyomni a Kapcsolt Részeket, ezek fegyverrel állanak ellent. „Félre tehát a magyar kényyszeruralommal,“ félre a mostani magyar kormányval, mely „nemcsak semmi törvényes viszonyban sincs a király hatalmával, hanem őt önhatalmulag egészen függővé tette magától, s ekkép a monarchiái elvet alapjában megrendítette.“ Megemüté még a bán a személye ellen szólt rágalmatok s a közbátorság érdekében tett intézkedéseit, azután pedig a pozsonyi t. czikkeket átadja a képviselőtestületnek, s kijelenti abbéli sajnálkozását, -hegy „a dalmata testvérek“ követeit nem láthatja. E beszéd után a bán ismét háromszor felemeltetik, aztán az egybegyűltek nevében R a j a ö i c t ó l, mint „a nemzet dicsősége és reménye“ üdvözlöttek, s végül a közönség által székén ülve a Márktemplomba vitetik, hol a zengi püspök horvátnyelven misét mond. A tartományi gyűlés Jeliazóót a háromegy királyság főkapitányának választja meg.

A jegyzőkönyv s a t. javaslatok P e j.-nál 25—33. l. V. ö. P. H. 83. 85. 89. sz. A fentebbi események színhelye Zágrábban a Katalin-templom volt, miután a roppant számú hallgatóság a gyűlés rendes helyiségébe (a színházépületbe) nem fért volna be. A beigtatás törvényességére nézve megkívántatott volna, hogy a Fölség a tart. gyűlésbe egyezzen bele, s a beigtatására kinevezett kir. biztos, H a u l i k püspök, jelen legyen. Azonban egyik sem történt meg, s a túlnyomólag kath. horvátoknak is némileg visszatetszett, hogy az óhitű Kajació érsek viszi a beigtató szerepet. A zágrábi püspökkel együtt a diakóvári püspök és mind az 5 főispán hiányzott a beigtatásnál, s ekkép a Jella-ó i é o t megjelenésre hívó küldöttség elnökeivé is két idegen méltóság neveztetett ki, t. i. S c h r o l l belgrádi püspök és Rajacié. Yégre a gyűlés főjegyzője sem jelent meg, ez tehát ideiglenesen 2 i g r o v i ó Ferencé körösmegyei főjegyzővel helyettesített.

Június 6. Kedd.

A zágrábi tartományi gyűlés elhatározza, hogy a Fölségnek köszönet nyilváníttassák J e l l a é i ó bánna nevezetéseért, melylyel „a délszláv nemzetnek egyik legnagyobb és legforróbb óhaját teljesítette,“ s egyszersmind jelentessék ki, hogy a gyűlés a bán minden eddigi közintézkedéseit helyesli és

magáévá teszi, s végre kéressék meg a király, hogy Dalmáciát kebelezzék vissza a horvát-szlavon királyságba, s helyezze a bán főhatósága alá, kit a királyságbeli hadseregek főparancsnoksága is illessen. Továbbá L e n t u l a y elnöksége alatt 59 tagú bizottság neveztetik ki a követi igazolásokra, az Ausztriával és Magyarországgal való további közjogi viszonyokat szabályozó terv kidolgozására. Ezenkívül a szerb nemzeti küldöttséget fogadja a gyűlés, melynek élén Rajacié érsek előadja, a „szerb nemzet“ óhajtasait (ezek közt a vajdaság, patriárkaság s nemzeti függetlenség elismerése), és népe nevében szövetséget ajánl a horvát nemzetnek. Ekkor határozatba megy, hogy „a szövetséget egyfelől a királyság közt és másfelől a szerb vajdaság közt, a hová tartoznak a Szerémség örvidékeivel, Baranya, Bácska a becsei kerülettel és csajkás zászlóaljjal, a Bánság határörvidékével és a k i k i n d a i kerület, a szabadság és jogegyenlőség alapjára fektetve,“ a gyűlés elfogadja, a szerbek minden kívánságát magáénak vallja, s igyekezni fogja azokat a trón előtt is támogatni és érvényre emelni. A gyűlés részéről a királyság kívánataival J e l l a c i é bán fog egy küldöttség élén Innsbrnkba utazni, s ekkép csatlakozandik az ugyanoda szándékozó Rajaciéhoz, ki a skupstinától (1. máj. 15.) küldve, szerb társaival együtt átutaztában érinté Zágrábot. (V. ö. junius 19.)

A jegyzőkönyv Pej.-nál 33. és köv. 1. (nap nélkül.) V. ö. P. H. 85. 83. sz. A gyűlésen tartott beszédek s ezek közt a magyar-gyűlöletet lehelő Kukuljevió-é 89. 90. sz. A feliratot (jún. 10. kelttel) lásd jún. 19. — Midőn a fentebbi gyűlésben Rajacié a vajdaság területét körvonalazá, S z e r é m megye felemlítésével, mihez a horvátok tartottak jogot, erős vitát idézett elő. E megye meg volt hiva a zágrábi gyűlésre is, s a horvát nemzeti párt nem akarta, hogy a Vajdaságba kebeleztessék be. A régi vajdák, így okoskodott e párt, királyi vérből származva is csak hadvezérek voltak a törökök ellen, a Bánságon sem uralkodtak, a mostani viszonyok közt „a vajda csak a bán alkapitánya lehet,“ stb.

Az érsek a horvátokat azzal igyekezett megnyugtatni, hogy „ha szintén a Szerémség a mi vajdaságunk alá esik is, ezzel a bán hatalma nem csökken, mert erkölcsi befolyása a Dunán át ki fog terjedni a Bácskára, Bánságra és Baranyára.“ Végre is Szerém, mint láttak, átengedettett a vajdaságnak. Az ajánlott „erkölcsi befolyás“ azonban csak nem akart a horvátok fejébe térti, s pár nap múlva elha-

tározták, hogy a királyhoz intézendő feliratban ki kell jelenteni, hogy a háromgy királyság területéhez Szerémmegyét is okvetlen,oda értik. A szövetség e kis vizzály daczára életbelépett, de inig a mozgalom nemzeti jellegét megtartotta, csak abban állott, hogy mindkét fél követet tartott a másiknál, egymást a felmerült nevezetesebb eseményekről rögtön tudósították, s a horvátok megígérték, hogy a magyarokkal alkudozásaikba a szerbeket is befoglalandják, a init meg is tettek. Rajaóic és Jellacic, a két pártfőnök közt azonban csakhamar nem titkolhatóvá lón a gyüöltség. Előbbik akként nyilatkozott, hogy„ szivét és lelkiismeretét a Horvátországgal kötött szövetség, mint kő nyomja,“ Jellaciénak ez zokon esett és szemrehányásokat tett érte az érseknek. (Jeli. levele Raj-lioz 1\ H. 167. sz.)— 1861-ben S z e r é m megye, bár a karlovcízi szerb kongressus ugyancsak igényt formált hozzá, Zágárbba küldte el követeit,kik azonban, midőn az illyr patrióták a Magyarországgal való barátságos kibékülésnek magukatellenszögeztek, többekkel együtt kiléptek a tartományi gyülésből. (S z e r é m r ő l l. máj. 6.)

Egy szerb csapat Joannovics Csiesa vezérlete alatt T i l l e n a helybeli csaj kasokkal egyesülve, a fegyvertárt megrohanja, feltöri, s 8 kis ágyút és némi hadiszereket elfoglalván, megrabolja, melyekkel aztán a Rómaisánczba húzódik. (V. ö. jau. 16.)

Közl. 9. sz. Rüst. I. 79. 1. (máj. 6.) Asbótlí I. 29. 1. („jún. első napjaiban.“) Serb. B e w. 97. 1. (nem előbb, mint jún. 8.) — Joaunovics jún. 3-án szólítá szerb véreit zászlója alá, minek következtében pár nap alatt mintegy 400 rácz felkelővel szaporodott serege. (P. H. 83 sz.)'

Június 7. Szerda.

A zágárbai tartományi gyülés Jellacic bán indítványára elhatározza, hogy miután a bán a gyütés küldöttségével Innsbruckba menend, s ez utazási idő alatt a gyülés bizottságának van min dolgoznia, az ülések Jellacic visszatértéig elnapoltassanak. (V. ö. j u l 10.)

P. H. 90. sz. A bán távollétében a gyüléstől kinevezett bizottságra (elnöke L e n t u l a y) ruháztatott a kormány.

Június 8. Csütörtök.

A magyar kormány önálló hivatalos lapja Közlöny cím alatt, Gyurmán Adolf szerkesztése alatt megindul.

P. H. 75. sz. Közl. 1. sz. A minisztérium átvévén Pesten a kormányt, Szemere apr. 16-ki felszólítása által a Pesti Hírlap szerkesztőségét hitta fel, hogy miután lapjának a többi hazai újságok közt legtöbb előfizetője van, ideiglenesen adjon egy rovatot a hivatalos közlenivalók számára is. — Az önálló lap, melynek tervezete elkészítésével Bajza bízott meg (P. H. 97. sz.), az országgyűlés ideje alatt a diplomatikai hitelességű országgyűlési naplót is helyettesíté, s legfőbb érdeket ez kölcsönözött neki. Benne az országgyűlési beszédek és irományok egész terjedelmükben s kielégítő gyorsasággal (az elmondás után harmadnegyednapra) jelentek meg. A kormány e célra a gyorsírókon kívül beszédszerkesztőket alkalmazott, kik az előszóval elmondottak megfigyelésére, a gyorsírói jegyzetek ellenőrzésére s azok netalán szükségelt kijavítására voltak rendelve. A kiadás körül költséget nem kiméit, mert a terjedelmes országgyűlési szónoklatok miatt igen gyakran két, sőt három regál íven jelent meg. Azonban, mint ezt a képviselők olykori felszólalásai bizonyítják, a beszédek nem mindig voltak az elmondáshoz híven közölve, mit az is okozhatott, mert néha az érthetetlen hang vagy a zajgó láрма miatt a gyorsírók a szónokok beszédét tisztán meg sem érthették. Külformáját tekintve, a lap.a később megindult Kossuth Hírlapjával együtt legnagyobb volt az akkori nemzeti újságok között. Naponként megjelent, s ára a jún.—decz, folyamnak Pesten 7, vidéken 8 pirt volt. Később minden községnek és minden zászlóaljnak hivatalosan küldetett. A mi szerkesztését illeti, ez az országgyűlési tudósításon kívül, majdnem egyedül a hivatalos rendeletek és kinevezések lajstromozásából állott. Vidéki levelezései azonban élénkek voltak, miután e célra a hatósági tudósítások is felhasználhattak. A kormányelvek rendszeres fejtegetésétől, felvilágosításától, a felmerülő ellenkező irányok tüzetes czáfolásától íizonban mindvégig makacs következetességgel tartózkodván, főteendőjét hanyagolta el, s azon helyet, melyet egy szabadelvű felelős kormány közegének kell vala betöltenie, igen gyarló módon foglalta el. 1849. juh 1-vel Ernőei Dániel lett a szerkesztő; ez időtől kezdődő új folyamat azonban e sorok írójának nem sikerült megszereznie és felhasználnia. (V. ö. Vas. Ujs. 1865. 45. sz.)

Június 9. Csütörtök.

Klauzál kereskedelmi- és ipartügyi miniszter, a fennálló ezéhi szabályzat módosítása iránt rendeletet ad ki.

Közi 4. sz. P. H. 80. 81. sz.

Június 10. Péntek.

A zágrábi tartományi gyűlés feliratot állapít meg, melyet küldöttségileg nyújtaná át a Fölségnek. (V. ö. jún.

19.) Ezen okmány szerint Horvátország alkotmánya, törvényhozása, bánja és közigazgatása eleitől fogva független volt Magyarországtól, s az uralkodó Fölség is megesküdött, hogy a horvátok nemzeti önállását és szabadságát fenn fogja tartani, biztak is ebben a hazafiak, de a magyarok megszorították a királyi hatalmat. „Nyíltan bevalljuk, hogy hideg borzongás futotta végig ereinket és sötét, kellemetlen sejtés vett erőt rajtunk, midőn a legközelebb múlt márczius vége felé Magyarországnak az összbirodalommal tökéletes a m a l g a mizálódása helyett, melynél egyebet Ausztria mostani alkotmányossága mellett nem várhatunk, reménytelenül Ausztriával szemben való új helyzetéről értesültünk.“ A magyar minisztériumhoz, mely elszakadásra törekszik, nem csatlakozhatnak a horvátok, sőt inkább a nemzetiségi egyenjogúság alapján az osztrák császársággal akarnak szorosabb viszonyba lépni, mihez képest 11 pontban foglalt kérelmük megadását kéri. A pontok ezek. 1. Semmisítsessenek meg a magyar kormánynak rájuk nézve sérelmes rendeletei, a mostani ideiglenes helyi kormányzat erősíttessék meg, jövőre pedig egy országos hatóság (derzavno vice) engedélyeztessék a bán elnöklete alatt, melynek tanácsnokait a bán előterjesztésére a Fölség nevezi ki. E hatóság a bécsi kormánynak lenne alárendelve, egészen függetlenül a b.-pestitől, s a tartományi gyűlésnek felelős. 2. A pénz-, had- és kereskedelem ügyeit az egész birodalomra nézve egy felelős összminisztérium vigye Bécsben. 3. A határörvidék polgári ügyekben az országos hatóság alatt álljon, a királyságok katonai parancsnoka a bán legyen. 4. A hivatalos nyelv nemzeti legyen. 5. Az összbirodalommal való viszonyok tekintetében a királyságok a megnyitandó központi birodalmi gyűlés alá vetik magukat, s e célból oda már követeket is (négyet) választottak. 6. Dalmácia egyesíttessék a horvát-szlavon királysággal; a szerb vajdaság, Alsó-Steiermark, Karinthia, Krajna, Isztria és Görz hozassanak szorosabb viszonyba a kapcsoltsal részekkel. 7. „A magyar királyság népeivel való barátságos viszonyt a pragmática sanctio értelmében s a magyar korona alatt élő minden nemzetiségek szabadsága, egyenlősége és testvérisége alapján ezen királyságok továbbra is fenn kíván-

ják tartani. De hogy miképen történjék ez meg, ezen országok nemzete azután fogja meghatározni, midőn ezen igazságos kívánatai ő Felsőségétől teljeslttetnek s Magyarország valódi helyzete az összállammal szemben világosan kivihető leendő.“ 8. Az országos hivatalnokokat a király helyett a bán nevezze ki, utólagos megerősítés mellett. 9. Míg az új törvénykezési rend életbe nem lép, a magyar főtörvényszékekre felebbezni ne lehessen. 10. Kulmer Ferencz a Fölség oldalához a királyságok képviselőjéül választatik. 11. A királyságok kiegészítő részei: Pozsega, Verőcze és Szerémmegyék; a gradiskai, bródi és péter vár adi ezredek; a fiumei, buc cári i és a tengerparti kerületek. Ezen pontok, mint a gyűlés határozatai, jegyzőkönyvbé is igtattatnak.

A okm. Pej.-nál 79—84. v. ö. 37—'39. 1. Hogy a tartományi gyűlés s vele együtt az egész 1848^{8/9}-ki horvát mozgalmat tudva vagy nem tudva, tényleg a reactió zászlóját tűzte ki, többek közt e nevezetes okirat is napfény-tisztaságban mutatja. Ha Horvátország csupán nemzeti érdekből kelt volna fel, nemzetiségének s függetlenségének sürgetésére és biztosítására kell vala szorítkoznia, de nem lett volna szabad Magyarországot a malgamizálását Ausztriával, a magyar pénz-, had- és kereskedelmi tárczáknak a bécsibe való beolvasztását s az okirat elején a nádornak adott túlságos hatalmat emlegetnie, mely mellett a Fölség „csak árny- és czimzetes király“ marad, mert mindezek a reactió jelszavai voltak, Horvátország önálló szabadságát pedig távolról sem érintették. Y. ö. Júl. 10. (Az 1848. törvények mennyiben lehettek sérelem Horvátországra nézve lásd szept. 10. jegyz.)

Ferdiuand király kétnyilatkozmányt ír alá. Az egyikben a horvátokhoz és szlavonitákhoz szól a Fölség, előadván, hogy mily fájdalmasan esik neki hűtlenségük, és a magyar kormány mint törvényes felsőbbségök iránti engedetlenségök, noha „egyedül a magyar koronához csatlakozásuknak köszönhetik, hogy alkotmányos szabadságuk, mint a többi szláv népeké, az idők folytában el nem veszett,“ s noha az utolsó országgyűlés t. czikkei nyelvüket és szabadságukat sem sértik, sőt az azok által kivívott jogok és szabadság rájuk is testvérileg kiterjesztettek. Szomorúan tapasztalta a Fölség, hogy mint „találkoztak köztök «mberek, kik köszönet, szeretet s a nekünk tartozott hűség helyett az eszeveszett gyanúsítás zászlóját tűzték ki, kik a ma-

gyarokról azt állították, hogy ellenségeik, s kik e két nemzet között minden kigondolható eszközökkel meghasonlást igyekeznek előidézni.“ E „büntetésre méltó kihágások vezére“ J e l l a c i é, kinek a Fölség, a nádor, a magyar minisztérium s a törvény irányában elkövetett vétkei elsoroltnak. Az ő megbüntetésére adattak ki a máj. 6. és 14. királyi rendeletek, melyekben kötelességül tétetik Hrabovszky nak, hogy „b. Jellacic Józsefet, netalán létező bűntársaival együtt ... perbe fogassa, s őt ... báni méltóságáról és minden egyéb tisztségéről tegye le,“ minélfogva tehát a hatóságoknak most már J e l l a c i é - e s a l minden hivatalos érintkezést meg kell szakítaniok s a kir. biztosnak engedelmeskedniük. — A másik nyilatkozmány a h a t á r ö r k h ö z van intézve, kik tudósíttatnak, hogy parancsait nem a haditanács, hanem a magyar minisztérium útján veendik, mely az ő nemzetiségük, vallásuk szabadságát szíven hordozza, s kívánataik meghallgatására és különféle országos értékű könnyítésekre hajlandó; továbbá, hogy Jellacic bűnvád alá van helyezve, s ezentúl nem neki, hanem Hrabovszky-nak tartoznak engedelmisséggel. — E nyilatkozmányokon kívül kéziratot intéz a Fölség Mészáros hadügyminiszterhez, kit e nap tábornoknak nevez ki, tudatva vele, hogy a Magyarországon (a kapcsolt részeket s Erdélyt is ideértve) szállásoló katonaság az osztrák hadügyminiszterségtől függetlenül, a magyar hadügyminisztérium parancsai alá van helyezve. Végül a királyi Fölség az erdélyi tartományi gyűlésnek unió t. czikkét megerősíti, s I s t v á n nádor és kir. helytartót meghatalmazza, hogy a király nevében saját belátása szerint szentesítse azon törvényjavaslatot, melyet az erdélyi hongyülés az országgyűlési képviselők választására nézve alkotni fog.

Közl. 10. (vagyis jún. 18-ki sz., hol a két nyilatkozmány) és 8. sz. P. H. 86. 84. 85. sz. A két nyil. még Pej.-nál 87 — 92. 1. Frey-nál, Kossuth und Ung. neust. Gesch. I. 66. 1. Szilágyinál P. Tört. 63—71. 1. Az unió megerősítéséről szóló leirat A p o r és Szent, gy Örgyi által alájegyezve még K ö v.-nál Okm. 27. 40, 42. 1, V. ö. Szilágyi Per. Erű. Un., 43. 1. K ö v. E. T. 60. 61. 1. A két nyil. keletkezésére nézve V. ö. máj. 19. jegyi. — Batthyány a királyt környező reakció ellenállását nem csekély küzdelem után legyőzván, rábírta a Fölséget, hogy miután Jellacic a máj. 29. kézirat szerint nem enge-

delmeskedett s Innsbruckban meg nem jelent, most már tegye ki nyíltan hivatalából, úgy, a mint erre nézve már közös megállapodás is volt, annyival inkább, mert ha J e l l a c i c még tovább is állásában hagyatnék, a magyar minisztérium fogna lemondani. Az udvar kénytelen volt hajolni B. indokaira, de a „Függ. Harcz“ szerzője szerint kikötötte volna, hogy ha J e l l a c i c mégis eltálna jönni I n n s b r u k b a, az okmányok ne adassanak ki, s hogy a pesti országgyűlés mindjárt kezdetén ajánlja meg az olaszok ellen a miniszterek által kilátásba helyezett 40 ezer katonát. B. azután a hitelesen aláírt rendeleteket magához véve, elhagyta Innsbrukat. Ezalatt azonban íthonn a minisztérium a horvát-magyar viszály kiegyenlítésének új módját gondolta ki, s ehhez képest sürgöny által arra szólítja fel B.-t, hogy kérje fel János cs. k. főherceget, miszerint békéltessen ki bennünket a horvátokkal, menjen le, mint közbenjáró, személyesen Zágrábba, s világosítsa fel ott az ellenünkben elfogultakat. Batthyány útközben vevén a sürgönyt, a tervet maga is helyeslé, s azonnal felkereste a főherceget, ki a neki szánt tisztelet elfogadta. Ekkép a horvátok észretéítésére s Jellacic engedetlenségének fékezésére más ut választatván, a királyi nyilatkozmányok gyors közzétételére többé szükség nem lett volna, s e miatt azok rendeltetések helyére el sem küldettek. Hogy mikép kerültek mégis nyilvános lapokba s a Közlönybe is, mindenesetre B. tudtán és beleegyezésén kívül, az még mind ekkorig nincs kellően kiderítve (V. ö. Függ. I. 253—261. 1.) Máj lát h János a „Magyarok Újabb Történetéről“ irt könyvében (II. 37. 1.) némely egykorú reactionariusok hiedelméből indulva ki, e nyilatkozmányok igazeredetiiségét megtagadta, s a szent jellemű B.-ről olyan rágalmat állít, mintha azon okiratokat ő á király nevével visszaélés útján bocsátotta volna ki. Ezen alaptalan vádat, melynek B. egész jelleme ellenmond, a „Függ. Harcz“ szerzője is tökéletesen megczáfolta, s az ott elmondottakhoz mi itt csak annyit teszünk még, hogy a méltatlan ráfogást maga a Fölség, Ferdinand király is két ízben hazudtolja meg, két olyan levelében, melyeket magyar tanácsosai meghallgatása nélkül adott ki. A sept. 4. legfelsőbb leiratban ugyanis ez áll: „Atyai szívemnek különös megnyugtatására szolgál, hogy azon Ítéletemtől eltérhetek, melyet f. é. jún. 10. nyilatkozatomban Ön (J e l l a c i c) iránt rendelendő vizsgálat és kát. szolgálata alóli előleges felmentése iránt oly vádak alapján hozni készetve valók“ stb. Az okt. 20. császári kiáltvány pedig ezt mondja: „A magyar országgyűlés képviselői gyülekezete azonban, a nélkül, hogy a dolgok állásáról értesülve lett volna, a nélkül, hogy az esetleg távollevő ideiglenes miniszter, Batthyány gróf visszatérését bevárta volna, a nélkül, hogy az események rohamát tekintetbe vette volna, és semmit sem hajtva azon körülményre, hogy az 1848. jún. 10-én a horvát bán ellen kibocsátott nyilatkozmánynak, mely miniszteri ellenjegyzésben nem részesült, mindig törvényes érvényt tulajdonított, az említett, Kossuth Lajos-tól vezetett párt ösztönzésére, oly határozatot hozott, mély gr. Lamber-

get a nyilvános rosszalásnak zsákmányul dobva stb.“ — Az unió t. czikk megerősítése kieszközlésében a főérdem Batthyány't illeti, ki az erdélyi gyűlés követivel együtt utazott el Innsbruckba.

A szerb nemzeti bizottság Karloviczon (1. máj. 15.) Hrabovszky altábornagytól küldöttei által védelmet kér azon megtámadások ellenében, melyek a magyar kormány rendeletéből egyes rácz községeken elkövetettek, s kívánja, hogy addig is, míg a szerb küldöttség haza térne, a csajkások a bizottság rendelkezése alá bocsáttassanak. Hrabovszky azt válaszolja, hogy ő a magyar minisztérium parancsai ellen nem cselekedhetik. „Szerb nemzetről pedig — úgymond — teljességgel semmit sem tudok. Vagy önök meg tudják mutatni, hol van itt (Ausztria térképeire mutatva) Szerbia, vagy a szerb nemzet feljegyezve? Én nem látok szerb nemzetet sehol, a meddig Magyarország és Ausztria határa terjed, s annálfogva meg sem védelmezhetem. Oda át a Százvántúl van egy Szerbiás, s aki szerb akar lenni, menjen oda!“

S e r b. Bew. 91. és köv. I. P. H. 87. sz. Hrabovszky ezen erélyes fellépésének hatását maga rontotta le, a mennyiben másnap átzitent Karloviczra, hogy küldjenek hozzá újabb biztosokat, mert tegnapi nyilatkozatát felakarja világosítani s a kívánatot érettebben megfontolni. A vérszemet kapott bizottság azonban erre átküldte neki azon panaszlevél másolatát (olvasható Közl. 12. sz.), melyet ellene már Bécs felé útnak indított, s kijelentette, hogy „miután a szerb nemzető Felsége jóvoltának előmozdítása végett állott fegyverbe,“ (tehát nyíltan bevallja, hogy nem saját nemzetisége és függetlensége érdekében!); miuden Hrabovszky részéről nyilvánítandó ellenségeskedésért, ö reá, mint magán személyre hártandja vissza a felelősséget (Közl. i. sz. és P. H. 87. sz.) Azután pedig egy gyűjtő hatású kiáltványt nyal ársztja el a rácz vidékeket, megrendelven, hogy minden községben verjék félre a harangokat, s ragadjon fegyvert ez a „nyomora nép,“ melynek „nevét is ki akarják irtani.“ Egyszersmind kinevezte a vezéreket. Joannovicst, ki a Szerémséget már fellázította (1. máj. 6.) ezredesi ranggal aCsajkások közzé satitteli fegyvertár elfoglalására küldé, Drakulics főhadnagyot szintén ezredesi ranggal a nemzet-bánsági ezredbe, a p a n c s o v a i fegyverkészlet lefoglalására és a perlaszi táborba küldte, Koics főhadnagyot és Stanimirovicst a fehértemplomi hadiszerek birtokba vételével s az alibunari tábor szervezésével bírta meg. Karlovicz védelmét pedig az oda sereglett szerémi népfelkelésre s a

szervánokra hagyta. Maga az elnök Stratimirovics, kinek már az ezredesség is kevés volt, fővezér („vrhovni vožd“) címet vett fel, épen mint Kara György Szerbiában, midőn ez a törökök ellen felkelt. — H r a b o v s z k y azonban a ráczok merészségén felháborodva, haditanácsot hív össze, mely a főbizottság elfogását és Karlovicz meghódoltatását elhatározza. V. ö. jún. 12.

Június II. Pünkösdi Vasárnap.

S z e m e r e belügyminiszter, miután a szerbeknél „az elszakadási szándék tetteles lázadássá fajult,“ a horvát tartományi gyűlés királyi rendelet ellenére is megtartatott, s ellenünkben a népet fegyverre szólítá, felhívja a magyar dél-vidéket Erdély határától a Dunáig, hogy legyen készen a legvégsőre is, a mint a kormány is készen van, a mennyiben az ország épsége, alkotmányunk, a személy és vagyonbiztonság védelmére Szegec tájékán nagyobb számú nemzetőrséget és katonaságot fog táborba küldeni, melynek ellátása és élelmezése tekintetéből Bácsban és a Bánságban Csernovics Péter és Yukovic8 Sebő királyi biztosok, Csongrád, Arad és C s a n á d megyékben pedig Török Gábor aradi polgármester fognak kinevezni polgár-biztosokat. E polgári biztosokkal, kik most a szükséges pénzzel el vannak látva, működjenek készségesen közre a hatóságok és a nép, szükség esetén őket előlegezéssel is gyámolítván.

Közl. 10. sz. P. H. 87. sz.

Katonai vérengzés Pesten. A Károly-kaszárnyában levő olasz katonaság a magyar önkéntesekkel csekély ürügy miatt összeverekedik, s aztán az ártatlan utczeni nézőközönségre is lövéseket tesz. Mészáros hadügyminiszter a helyszínén megjelenvén, a lövéseket bátor fellépésével megszünteti ugyan, de az olaszokat fegyvereik letételére rá nem bírhatja, mit a lázongók csak másnap délben, István főherczeg személyes felszólítására tesznek meg. A fővárosi nép e pánszláv izgatásból eredt lázongás alatt, melyben mindkét részről többen elestek, ritka önmérsékletet tanúsít.

P. H. 81. 126. sz. A rakoncátlan olaszok másnap fegyvertelenül Komáromvárra küldettek, hol ellenük bűnvizsgálat kezdetett.

Június 12. Pütkösd Hétfő.

Szemere belügyminiszter Pest város területén rögtönbírósgot állít fel „a lázítók, bujtogatók, közcsendzavarók, gyilkosok, gyújtogatók, rablók“ stb. ellen.

Közl. 8. sz. P. H. 84. sz. Ily rögtönbírósg ezután az ország minden vidéken hirdettetett, mire a miniszter szerint főképp azért volt szükség, hogy a vakmerő törvénytisztség a társadalmi viszonyokat veszélybe ne döntse, s „az alnép a személy- és vagyon biztonságát fel ne dúlja.“

Karloviczii ütközet. Hrabovszky altábornagy mintán a Karloviczba összeseregelt szerb felkelőket forrongásaik megszüntetésére sikertelenül szólította fel (v. ö. jún. 10.) a szerbek seregét d. é. 10 óraker egy zászlóalj gyalogsággal s egy lovas osztálylyal S t e i n Miksa százados vezénylete alatt a város előtt megtámadatja, majd miután az ellenség csakhamar a városba húzódott, ezt gránáttal löveti. A felkelők nagy része fegyvereit eldobva menekül, sokan az érseki lakba és a templomba húzódnak, melyet H r a b o v s z k y ostrom alá fogat. Délről d. u. 4. óráig szünet volt. Ezután ismét megújulnak a támadások, melyek estéli 8—10 óráig tartanak, midőn a felkelők K a m e n i c z felé elfutnak, a támadók pedig éjszakára Mária-Schnee mellett ütik fel táborukat. Veszteség a szerbeknél mintegy 300 ember holtakban és sebesültekben, magyar részen pedig 6 halott.— Első forradalmi harc.

Közl. 8. 17. 48.—12. sz. (utóbbik helyen a nap jún. 11.) P. H. 84. 87. 90. sz. V a h o t. I. 4. 19. 1. („pütkösd első napján.“) Szilágyi Por. Tör. 72. (jún. 11.).— A harc napjára vonatkozólag még a hivatalos jelentések is jún. 11. és 12. közt oszlanak meg. (Mí a Közlöny egykorú és szemtanú levelezőjének keltét fogadtuk el, ki a jún. 12-öt kétszer írja, s a harczról óra számra közli jelentéseit.) — Asbóth (I. 123.1.), midőn a verseczit írja „első komoly harcznak“ a forradalomban, hibázik annyival inkább, mert az akkori magyar kormány is (Közl. 1849. 84. sz.) a karloviczit mondá „első csatá“-nak. Először sebesült részünkön meg W e i n h e n g s t fiatal hadnagy, ki szíve táján lövést kapva, ekkép kiáltott fel: „Dicsőségemnek tartom, hogy első kaptam sebet a haza védelmében.“ — A harc legrészletesebb leírását szerb részről (Serb. B. 9 9. és köv. 1.) bírjuk, s itt azt állítják, hogy a diadal a felkelőket illeti. A szerb bizottság e „győzelmet“ tudatván a horvátokkal, egyszersmind felhívta őket, hogy „Ö Felségénél és alkalmas helyen“ részökre segílyt sürgessenek. A zágrábi bizottság

azonban már ekkor más úton hallotta az ütközet híret, s jún. 15-én feliratot (1. e. Pej-nál 84—86. l.) küldött a királyhoz, melyben Hrabovszkynak Jellacic-csal való felcserélését s az összes határvidéknek Horvátország hatósága alá rendelését szokatlan kemény hangon sürgeti, a kérelem nem teljesítése esetére azzal fenyegetődvén, hogy akkor az Olaszországban harcoló honfiak tűzhelyeik védelmére haza fognak jöni. J e l l a c i c, k i e k k o r ú t b a n v o l t I n n s b r u c k f e l é, m e g d ö b b e n v e o l v a s á e f e l i r a t o t, s a z o n n a l j ú n. 20.) még T y r o l b ó l k i á l t v á n y t i n t é z e t t a z O l a s z o r s z á g b a n h a r c o l ó ö r v i d é k i e k h e z, b i z t a t v á n ö k e t, h o g y c s a k m a r a d j a n a k t o v á b b i s n y u g o d t a n, s n e e n e d j é k f é l r e v e z e t t e n i m a g u k a t» h a z u l r ó l j ö v ő h í r e k á l t a l, v a n n a k o t t h o n n e l e g e n, m e g v é d e n i a h á z i t ű z h e l y e t. (A kiáltv. Pej-nál 125. l.) S a b á n n a k i g a z a i s v o l t. A h a r c z H r a b o v s z k y e r é l y t e l e n s e g e m i a t t c s a k o l a j v o l t a f e l k e l é s t ű z é r e, s a m a g y a r b i z t o s o k a n n y i h a t á r o z a t l a n s á g o t é s t e h e t l e n s e g e t á r u l t a k e l, h o g y a z a m e g v e r t e l l e n s é g b e n a g y ő z t e s f é l h á t o r s á g á t é s ö n é r z e t é t k ö l t ö t t e f e l. M i u t á n H r a b o v s z k y v i s s z a v o n u l t a v á r o s t ó l, a z t j ú n. 13-án a Nugent által összegyűjtött felkelők ismét megszállották, s akkor alkudozáshoz kezdtek. Cser no vics a rögtönbírásgot megszűnteti Újvidéken, hová K o s t i c s S á n d o r, a s z e n v e d é l y e s i z g a t ó, v i s s z a t é r, a z E s t e - g y a l o g o k T e m e r i n b e r e n d e l t e t n e k, a v á r o s i s á n e z o k r ó l a z á g y ú k b e s z e d e t n e k, a D o m m i g u e l e k e l t á v o l t í t á s a m e g i g é r t e t i k, s P é t e r v á r a d k ű l v á r o s á b a n a s á r g a f e k e t e z á s z l ó k i t ű z e t i k, é s, m i n t e z t k é t l e v é l b ű l i s t u d j u k (P. II. 88. és 90. sz. keletve jún. 18. és 16-ról), a fegyvernyugvás megkötötték. Karloviczról azonban ez alatt alkalmas izgatok, jobbára papok jájják fel a vidéket, adókat szednek, maga az érsek P a u c s ó v á r a é s I l e l g r á d b a u t a z i k i z g a t n i é s s e g é l y t s z o r g a l m a z n i (131. sz.), a mi nem is marad foganatlan. Szerbiában aláírási ívek keringtek, s maga a szerb kormány is Kajácié kezébe a S e r b. B e w. szerint 20 ezer, magyar forrás (P. H. 135. sz.) szerint pedig 100 ezer db aranyat adott volna, melyből 80 ezer Jelláció kezéhez Ion átszolgáltatva. A belgrádi osztrák konzul (Mayerhofer) pénzzel és rábeszéléssel maga is mindent elkövet az idegen segélyhadak kinyerésére, s e c z é l b ű l l i a r u g y o r g y e v i c s S á n d o r f e j e d e l m e n e k, h a e g y s z e r é m i l e v é l n e k (a pécsi német újság után P. H. 166. sz.) hinni lehet, bizonyos házi pénztárból 5 millió forintot ígér. A harcvágyó szerbiának pedig seregenként tódultak át a határon. Mihály, az elűzött szerb fejedelem, s atyja Obrenovics Milos, kiknek még Szerbiában is volt pártjuk, maguk is megfordultak a Bácskában (szintén június folyamán.) A dzsok mozgalma kedvező volt a tényleges uralkodó politikájára nézve, de e körülmény mégis aggodalomba ejtette, attól tartván, hogy a forradalom, melyben oly sok alattvalói vesznek részt, rokonszenvet talál mutatni az elűzött hercegek javára. A szerbiai csapatok élére tehát később az uralkodónak egyik híve állítottat, t. i. P e t r o v i c s •István, ki szülőföldéről Knicaninnak nevezeték. Ennek felada-

távát tétetett a forrongás irányát szemmel tartani s a szerbiai kormány-irányában netalán felmerülő ellenséges czélzatokat megghiúsítani. (S e r b. Be». 128 — 132.1.) Ithonn Sztratimirovics fejtett ki legtöbb tevékenységet. Jún. 15-én 500-ad magával Tittelbe megy, a hadparancsnokot erőszakosan leteszi, a fegyvertárt kiüríti (140 ágyúcsövet, 2 ezer db fegyvert, sok löszert stb. vesz magához) s az egész csajkás kerületet zászlója alá gyűjti. A határőrökhöz új harcziás kiáltványt intéz, a tisztek is hozzá szegődnek, s ennek következtében a határőri szolgálat és rendszer megszűnik, s az örvoal megszakad. A kameniczi tábor leginkább Szerémből óriási arányokban növekedik. Bácskában Szurducski nyújt kezét a felkelés szervezésében, Szenttamásnál Bosznics sánczolat, s két hét múlva a fővezér már mintegy 15 ezer fegyverrel és 40 felszerelt ágyúval rendelkezik (Serb. B. 103. 1.) A magyar biztosok pedig e roppant tevékenységgel szemben oly dolgokat tettek, mi a semminél is kevesebb volt. Csernovicról már emlékezünk. Hrabovszky eleintén írásos rendeleteket küldözgetett a nyíltan lázongóknak (P. H. 105. sz.), melyeket rendszerint gúnynyal fogadtak. Jún. 16-án a jún. 10-ki nyilatkozmányokat teszi közzé, s a K a rloviczon és Rómaisánczban összegyűlt tábor szétoszlásra szólítja fel, Ígérvén, hogy eddigi magaviseletéért senkit sem vonand kérdőre (91. sz.). E képtelen ügyetlenségre mutató felhívásnak a hivatalos jelentés szerint eredménye az lett, hogy „Karloviczról mintegy 30-an hazaoszlottak,“ (jún. 17. és 18. közti éjen, midőn Hrabovszky jelentése szerint ott 15 ezer fegyveres állott.) Bács megye helyzete napról napra aggasztóbbá vált. A kormánybiztos erélytelenségén kívül másik baj volt, hogy a megyét a főispán is oda hagyta. A közigazgatás gépezete, hol szét nein szakadt, akadozott, mert a felkelők a póstát kirabolták s a futárokat elfogdosták. Végre a megyei bizottság látott védelmi intézkedések után (jún. 17.), elhatározván, hogy 20 ezer főnyi örsereg állításák fel, más kát. képzettségű tisztt nemléteben J o v i c s István vezérlete alatt, O k é r főhadiszállással, s a közelebb fekvő megyéktől gyors segély kéreessék. A közelben fekvő sorkatonaság parancsnokai kinyilatkoztatták, hogy ók helyöket nem hagyhatják el, s a szerbek ellen mit sem tehetnek, sőt Dreihann e tekintetben „magas báni parancsra“ hivatkozott. (A déli állapotokat lásd tov. többek közt júl. 18.)

Június 13. Kedd.

Szemere belügyminiszter Dé1-Magyarországot Csongrád- és Pestmegyéekkel s a Jász-Kunkertilettel együtt felhívja, hogy miután a szerbek és horvátok lázongásai naponként fenyegetőbb alakban mutatkoznak, s a személy- és vagyonbátorságot, a törvényt, a hazát és a koronát veszélylyel fenyegetik, mindenki, a ki elbírja, fogjon fegyvert.

A megyék védelméről a kormány is fog gondoskodni ugyan, de mindenik megyének saját határa megvédésére két hét alatt 2—4 ezer embert kell kiállítania a maga költségén és fegyverrel vagy kaszával stb. ellátnia, löszert a kormány adván. Ezen örsereg hivatása: a belső rakoncátlanságok fékezése s a horvátok és rácok ellen való harczolás, szükség esetén szomszéd megye területén is, mely esetben zsoldot fog húzni. „Azon hatalom, mely Varasdától kpzdve Krassó havasáig a Dráva innenső részén fekvő délimegyékben fekszik s 1,323,402 magyar, 485,836 német, 651,055 oláh és 66,425 tót, tehát 2,526,718 lakos kezében van, kik boldogul és békésen együtt éreznek, ezen hatalom ugyan oly roppant, hogy annak ellenében 378,352 rác, 72,949 horvát, ha mind engedetlen volna is, mit sem tehetné,“ mind azon által készen kell lennünk.

P. H. 87. sz.

István kir. helytartó Mészáros ellenjegyzése mellett többek közt századosoknak kinevezi G ö r g e i Arthur volt főhadnagyot az 5. zászlóaljhoz Győrbe, és Klapka György volt főhadnagyot a 6. zászlóaljhoz Veszprémbe.

Közl. 7. sz. Görgői és Klapka neveik ekkor merülnek fel először a nyilvánosság előtt. Görgőit Győrben sehogy sem elégitette ki új állapota, miután tisztársait képteleneknek tartotta hivatásuknak becstellességgel megfélemleni. Valódi örömmel fogadta tehát, midőn zászlóaljától elszóllítatva, augusztusban Prágába és Bécs-Újhelybe küldetett, hogy az ottani gyárakból czindert és kapszlit hozzon a kormánynak. Ennek megtörténtével a kormány a tiszáninneri önkényes nemzetőrség parancsnokává nevezte ki őrnagyi ranggal, Szolnokba aug. 27-én (P. H. 147. sz.) Bővebben, azonban a nap megjelölése nélkül, Görg. I. 1—4.1. (Függ. I. 539. 1. hibásan állítja, hogy Görgői a kormánynak „szépt. elején“ ajánlotta fel szolgálatát.) Klapka okt. 16-án a táborkarhoz őrnagyi ranggal tétetik át. (Közl. 131. sz.)

Június 16. Péntek.

Ferdinand király kiáltványt intéz a esajkásokhoz és határőrökhöz, mely szerint sajnálkozással értette, hogy jún. 10. kir. nyilatkozata ellenére „a közjök lopózott lázítóknak hitelt adtak,“ császári vagyont s „8 ágyút eltulajdonítani vakmerősködtek,“ s lakhelyeiket elhagyva, „feljebbvalóik ellen nyílt lázadásra keltek.“ Intetnek ezennel, hogy csend-

re és engedelmességre térjenek, a nyolcz ágyút visszaállítsák s békével haza oszoljanak, annyival inkább, mert vallásukat és nyelviüketsemmiveszedelem sem fenyegeti és kérelmeik megballgattatására számolhatnak.

Közl. 16. sz. P. H. 92. sz. Az ellenjegyzés nélkül kiadott nyilatkozvány, (melyben „császári vagyon,“ „császári kegyelem,“ „császári kedvezés“ fordul elő a király és a magyar kormány említése nélkül) Hrabovszkyhoz azon utasítással küldetett le, hogy csak azon esetre hirdesse ki, ha szükségesnek látandja.

Csehországban Windisch-Gratz tábornok és hadparancsnok Prága városát, hol a pánszlávok forrongtak, ideiglenes kormányt, független nemzeti gyűlést stb. alakítottak, bombáztatja. Másnap erőt vesz a lázongáson és táviratozza Bécs be, hogy „a rend helyre van állítva.“

Közl. 11. 13. 14. 20. sz. P. H. 84. 85. sz. A nagy panszlav-gyűlés, melynek előzményeit röviden említők (máj. 14.), jún. 2-án nyílt meg. A gyűlés kimondá, hogy Ausztria szláv állam, melyhez Németországnak semmi köze, a magyarországi szláv részek pedig független és önálló királyságot fognak képezni. Jún. 11-én a gyűlés, (hol mindenik követ saját dialektusán akarván beszélni, bábeli zavar támadt, s utoljára is a német nyelvre szorultak), már oszló félben volt. Jún. 12-én az utzaharc megkezdődik, 13-án az ágyúztatás, 14-én szünet, 15-én a bombák újra hullnak, 17-én a város több helyen cg.

Június 17. Szombat.

István nádor Szemere ellenjegyzése mellett megrendeli Apor Lázár erdélyi udvari helyettes kancellárnak, hogy az erdélyi udv. kanézelláriát, melyre, az unió megerősítve lévén, többé semmi szükség sincs, szüntesse meg és oszlassa fel, be nem végzett ügyeit a magyar minisztériumhoz tevén által.

Közl. 17. sz. P. 11. 92. sz. E kancellária az 1860. októberi oklevél folytán nyert új életet, midőn a Fölség K e i n é n y Forenczet erdélyi kancellárnak kinevező (1860. decz 9.)

Juuius 10. Hétfő.

Ferdinand király Innsbruckban Esztérházy minisztere jelenlétében fogadja egymásután a Jellacic bán és Rajacic érsek által vezetett horvát és szerb küldöttséget. A bán előtt nem-tetszését fejezi ki eddigi magaviseletéért

kit küldött társaival együtt, a történetek után, csakis mint magán egyéneket fogadhat el. A karloviczi törvénytelen gyűlés (1. máj. 13. 15.) határozataitól jóváhagyását szintén megtagadja, s a szerbeket a megnyitandó pesti országgyűléshez és a magyar kormányhoz utasítja. — Ezen kívül István nádor s a magyar minisztérium kívánságához képest János főherceget kéziratban felszólítja, hogy egyeztesse ki az egymás közt viszálykodó Magyar- és Horvátországot s a kölcsönös kívánatokat közvetítse oly módon, hogy „a két ország közt századok óta fennálló kapocs megerősltessék.“ V. ö. jun. 6. 10.

Közl. 20. sz. P. H. 94. sz. Serb. B. 113. I. Frey I. 65. I. A horvát küldöttség ez alkalommal nyújtá át ajún. 10. feliratot. A bán a Közlöny szerint jún. 17-én ért az udvarhoz s egyenesen Ferenc Károly főherceghez szállott, a P. Z t n g. értesülése szerint ellenben jún. 1 6-án érkezett Innsbruckba s a főherceghez csak azután ment el, midőn kívánat! szerint tudtára adatott, hogy a fogadtatáson Ész-té rh á z y miniszter nem lesz jelen (P. H. 90. sz.). A bán, kinek a tyroliak jún. 18-án este nagyszerű fáklyás zenét adtak, nem érezte magát lesújtva a fentebbi kihallgatás miatt, miután a Fölség éles választát a környezet szelídítette, s bizonyos körökben leplezetlen tetszést is aratott eddigi magatartásáért. Ellenben a szerb küldöttségnek adott választ „bizalmas kommentár“ nem követte, mi, a Serb. Bew. szerint, annyira hatott a karloviczi bizottságra, hogy az talán Pestre fordul kérelmeivel, ha K o s s u t h n a k júl. 29-ki (jobbán: júl. 11-ki) a szerbekre nézve sértő beszéde, mely az innsbrucki fogadtatás kirévei „egy szempillantásban“ jutott tudomására, a kiegyezkedést lehetetlenné nem teszi vala. E könyv annyi őszinteséggel és igazságszeretettel van készítve, hogy ismeretlen szerzője meggyőződésének valódiságát nem lehet kétségbe vonnunk, azonban véleményét ezúttal lehetetlen I íbás értesülésen alapulónak nem nyilatkoztatnunk. Először is nem liiszszük el, hogy a bizottság, bár a szerb küldöttség külön bizalmas kommentárban nem részodttetett, elég bátorítást ne talált volna a bán kitüntetésében, miután J e l l a c i é a szerbek ügyét is sajátjává tette, s a horvát és szerb mozgalom kölcsönös solidaritásban állott egymással (1. jún. 6. júl. 10. 29.); és miután Jellaic „a Magyarok elleni törekvéseiert aratott“ tetszést, a bizottságnak, mely hasonló törekvéseket ápolt, semmi oka sem lehetett az udvari fogadtatással meg nem elégedni. Másodsor nem való, hogy az innsbrucki fogadtatás és a Kossuth júl. 11. beszéde hírei egyszerre érkeztek volna Karloviczra s ez utóbbik nyomban lerontotta volna a másik hatását. Ugyanis az O e s t. Z t g-nak már juu. 30-ról írják Szeréből, hogy a karloviczi bizottság R a j a c i c tól gyorspostán tudósítást kapott a kihallgatás felől s arról, hogy János főherceg Karloviczra is le fog utazni. (P. H. 111. sz.). Harmad-

szor, hibásan adatnak Kossuth szájába ezen elkeserítő szavak: „Ezen szerbek és ráczok nevezik magokat nemzetnek — ez a csoport csöcselék rabló nép; itt nem lehet szó alkudozásról, rablókat rögtönbírótság illet.” Ezen hely Kossuth beszédében így hangzik: „A második dolog ott lenn a szerb lázadás. Mi az okokat illeti, erről, uraim, nincs mit mondani, mert itt a dialektikára nem nyílik többé tér. Magyarorszában különböző népek laknak; de a ki Magyarország belsőjében külön országot akar alakítani, az oly lázadó, oly pártütő, kinek statáriummal kell felelni.” Semmi esetre sem rabi ócsöcse lékről van ott szó, hanem oly politikai vádlottakról, („lázádók, pártütők”) kik az ország szétdarabolására törekedtek, kikkel a törvényes hatalom (s nem Kossuth) s a haza azért nem alkudozhatik, mert kölcsönösen egymás álláspontjának lerontásán igyekeznek. A karloviczi bizottság tudta ezt s ezért az innsbrucki hír vétele után, bár azelőtt már fegyverszünetet kötött, egy lépést sem tön többet a kiegyezkedésre, noha arra addig is (jún. végétől júl. közepéig) lett volna elég idej-, míg Kossuth beszéde tudomására jutott.

István nádor s kir. helytartó, S z e m e r e ellenjegyzése mellett tudatja V a y Miklóssal, hogy miután Erdély ben a nyert szabadságot, a korona jogait s a haza épségét veszélyeztető törekvések merítitek fel, a szászokat és oláhokat bujtogatják, a roszul értesült népnél kihágások és rendetlenségek fordulnak elő: ezeknél fogva, de azért is, mert a havasalföldi s oláhországi szomszédság különös tekintetet érdemel, egy helyben központosított hatalomra van szükség, melynek élére királyi biztosi czírmel'ő állíttatván, neki teljhatalom adatik, a bujtogatásokat, a csend és rend megtörését fenyíteni, e czélból rögtönbíróságokat állíttatni, s az erdélyi polgári és kát. hatóságok felett rendelkezni, melyeknek az irányában köteles engedelmesség már meg-hagyatott.

Közl. 17. sz. P. H. 92. 91. sz. Vay jún. 29-én érkezik Kolozsvárra, hol rendkívüli szükség volt rá, miután Erdélyben az ifjú szabadság ügye majdnem egészen magára volt hagyatva. A főkormány-szék kényelmes és tevékenytelen tagjai elnézték, hogy mint működnek az oláh és szász bizottságok e két nép fellazításán, mint kényszeríti né-mely rövidlátó és önző földesúr, katonai erőszakkal is robotra jobbágyait, kik az új idő szellemét érezve, törvény nélkül is felszabadulva érezték magokat; ha egy pár rendeletet adtak is ki, s biztosokat küldének egyes bujtogatók elfogatására, az intézkedést, majdnem semmi eredmény sem kö-vette. Ily gyöngeség láttára a főhadparancsnokság Szebenben az oláh bizottságot merészkedett védszárnyai alá is fogadni. (V. ö. Köv. 65. 66. 1.).

Borsodmegyében D c d e s e n képviselő-választás miatt tetemes vérengzés, minek folytán ötven ember marad a hely színén.

Közl. 1«. 27. 39. 55. sz. P. H. 90. sz.

Június. 20. Kedd.

Kis-tízebenben „borzasztólag dühös vérengzéssé“ fajult képviselőválasztás.

Közl. 17. sz.

Fehérmegyében B o d a ikon véres képviselő-választás, miközben harmincz ember kap sebet.

Közl. 22. sz.

Június 21. Szerda.

Zágrábban, a j.un. 10. kir.nyilatkozmányok vételére, a tartományi gyűlés a bán távollétében rendkívüli ülést tart. Kukuljevic indítványozza, hogy le kell tenni a királyt, s minden erdőt és rétet kiosztani a parasztok közt, hogy ezek mindnyájan felkeljenek a honvédelemre; továbbá, hogy minden szláv népet, főleg pedig Boszniát- és Oroszországot segítségére kell kiáltani. Az őrvidéki követek ekkor kijelentik, hogy elégítsenek ki minden kívánataik, még pedig most rögtön, mert különben egy embert sem adnak. A gyűlés a kívánatok kielégítését némi vonakodás után megígéri. Ezek után jegyzőkönyvbe, hogy „gyors futár által Ófelségéhez ultimátum küldessék, melyben férfiasan és határozottan kívántatik, hogy a dicső, derék, ellenségeitől átalában alaptanul és aljas módra rágalmozott bán nemcsak rögtön minden méltóságába és hivatalába visszahelyeztessék, hanem ezenfelül neki az egész horvát-szlavon kát. őrvidék főparancsnoksága is átadassák, a Fölség pedig az országgyűléstől elibeszabott (vorgelegten) kívánalmakba egyezzek bele s azokat hagyja jóvá;“ miután pedig a királyság a bán netalán bekövetkezendő elmozdztatása esetén „vezető fő nélkül“ nem maradhat, az ország kormánya 12 tagú bizottságnak adatik át, mely korlátlan diktátori hatalom-

mal ruháztatik fel, tetteiről azonban a tartományi gyűlésnek felelős.

A jegyzők, és az ultim. Pej.-nál 43. 92. 1. v. ö. P. H. 100 sz. Másnap az izgatottság lecsendesült, mert hire érkezett, hogy a bán „Ferencz Károly főherczegtől a legbarátságosabban fogadtatott . . . s várni lehet minden kívánatának teljesültét.“ A tartományi gyűlés ezután egy nyilatkozványt készít „minden osztrák-szláv törzsekhez,“ melyben a bán és a nemzet ellen szórt rágalmakat megezáfolni igyekszik s kifejti, hogy a „háromégy királyságok semmi egyébre sem törekesznek, mint a mi őket természeti és történelmi jog szerint megilleti, t. i. az osztrák m o n á r k h i a nemzeti szabadságára és integritására.“ (A nyil. olvasható Pej.-nál 94—99 l.)

Jún. 22. Csöt.

Stanimirovics rácz serege (700 ember) Vracsegájon Dreihann alezredesnek Fehértemplom-ra beizen, hogy a kezei közt lévő 3 ágyút, 30 mázsa lőport, 215 darab fegyvert és a parancsnoksága alatt lévő század katonaságot adja ki. Az alezredes, bár a városi 1200 főnyi fegyveres nemzetőrség a fegyvertelen ráczokkal megvívni kívánt, a követelt tárgyakat szekereken átvizsi a szerbeknek. A szorongatott város védelme élére ekkor Maderspach százados áll, ki torlaszokat és sánezokat készített.

Közl. 21. 22. sz. P. H. 92. 95. 98. sz. F e h é r t e m p l o r á í r a n már jún. 16-kán komoly összetűzés volt az illyr és német párt között. — A szerbek a főntebhi sikerűt tény után V erseezre törekedtek. Azonban e szándékuk hire Temesvárra eljutván, itt jún. 23-án este két század gyalogságot gyors fogatokra raktak, s általa Verseczet hirtelen megerősítették. A szerbek ekkor P a n c s o v á r a visszahúzódnak.

Jún. 24. Szomb.

Hrabovszky altábornagy és Cscrnovics királyi biztosok, a karloviczi főbizottsággal fegyverszünetre lépnek. Föltételek: kölcsönös személyi és vagyoni biztonság, szabad közlekedés, a csajkások és végvidékiek tiszteikkel együtt haza mennek s 10 napig otthon maradnak, a bizottság maga is szét fog oszlani, ha Jellacic a szerb-horvát küldöttséggel 10 nap alatt haza nem érkeznek, a kedélyek

lecsönnesítésére s a békés együttlakásra mindkét szerződő fél felszólítást fog közzé tenni.

A szerződvény P. H. 97. sz. v. ö. S e r b. 105. 1. a fegyverszünet, mely ha aláírva nem volt is, mint láttuk, (jún. 12.) a karloviczi harc ideje óta tartott, csak arra való volt, hogy a küldöttség távollétében gyámoltalan és preciaire helyzetbe jutott szerb nemzeti ügyet a végveszélytől megmentse, mely terv, a dél-vidéki magyar főnökük rövidlátása és erélytelensége folytán tökéletesen sikerült. R a j a é i c jún. 26-án Jellacic jún. 29-én tehát a fegyverszünet alatt megérkeznek s átveszik a mozgalmak további vezetését. Egyébiránt a fegyverszünetet, mint e munka további folyamából is kitűnik, a szerbek nem tartották meg.

Nyitra megyében V á g-V e c s é n képviselőválasztás alkal-mával dühös verekedés. Sebesült mintegy 30 ember.

Közl. 18. 23. 30. sz. P. H. 95. 99. sz.

Jún. 25. Vas.

Ferdinánd király, Eötvös miniszterének előterjesztésére, Hám János szatmári püspököt esztergomi érsekprimásnak, Lonovics József Csanádi püspököt eгри érseknek, Horváth Mihály hatvani prépostot Csanádi, J e k e l f a l u s y Vincze esztergomi kanonokot szepesi, K a r n e r Antal győri kanonokot sz.-fehérvári, Athanaczkovic Plátó budai g. n. e. püspököt bácsi püspöknek kinevezi.

P. H. 23. sz.

Jún. 26. Hétf.

Csernovics királyi biztos rendeletéből Újvidéken képviselőválasztás, mely alkalommal a választást ellenző s leshelyeikből előtörő szerbek és a magyar érzelmű nemzetör-ség közt véres összecsapás keletkezik. Előbbiek több lakost, még nőket is, leöldönsnek. A városban két század sorkatonaság, a vár alig ezer lépésnyire; azonban segély egyik részről sem nyujtatik. A választás elmarad.

Közl. 21. 23. sz. S e r b. 107. 1. P. H. 95. sz. Klapka Nat. II. 16. 1. (jún. 24. és 25.) Hrabovszky ezután lefegyverzi a szerbeket, s hasonló rakonczátlanságok megújulása esetére a várost lövetéssel fenyegeti. Újvidék lakossága ezután az egész forradalom alatt csön-desen viselte magát.

Jún. 27. Kedd.

János főherczeg tudatja J e 11 a c i c-csal, hogy azon vizzálynak békés kiegyenlíthetése tekintetéből, mely közte és a magyar kormány közt fenn forog, a közbenjárói tisztet a király meghagyása folytán elvállalta. Fölhívja ennélfogva a „kedves horvát bánt“, hogy a magyar minisztérium képviselőjének megérkezévével ő se késsék Bécsben személyesen megjelenni. Addig is pedig megvárja, hogy országa részéről minden ellenségeskedő készületet szüntessen meg, valamint a magyar kormány is fölfüggesztette hadi készületeit. V. ö. júl. 4. 10.

P. H. 10S, sz. A levél még Pcj.-nál. Hasonló tartalmú felszólítás érkezett István nádorhoz is, melyben ki volt mondva, hogy János nem mehet személyesen Horvátországba, mert B é c s b o jún. 16-án császári helytartónak neveztetett ki. A fentebbi báni megszólítás, melyen a magyar minisztérium méltán megütközött (1. júl. 4.), a horvát tartományi gyűlésnek azon okoskodásra adott alkalmat, hogy miután János levele a bánt hivatalától feltűggesztő jún. 10. nyilatkozmány után bocsátatott ki, a báni megszólítás „bizonyosságul szolgál, hogy azon nyilatkozmány nem a Fölség akaratával jelent meg, s hogy az, az ezen királyságok ellenségei koholmányának tekintendő.“ (A jegyzőkönyv Pej.-nál 47. 1.) Hogy ily gyanúsítás, melyre a fönnebbi czi-mezds adott okot, mennyire növelte az elkeseredést, könnyen elképzelhető.

Jún. 30. Pént.

Szent-Mihály végvidéki oláh községet, mely a szerb fölkelőkkel nem akart tartani, utóbbiak d. u. 4. órakor ágyúkkal megtámadják, beveszik, s benne több mint 70 házat leégetnek. A község védelmére katonáival előnyomuló d'Orsay Miksa százados agyonlövetik, a lakosság nagy része legyilkoltatik.

Közl. 30. 34. sz. P. H. 102. 107. sz. Füg. I. 227. 230. I. (júl. 1.). E község (a Serb. 108. 1. szerint) a hozzájuk küldött s őket a szerbekhez csatlakozásra buzdító követet letartóztatta s Temesvárra a haditörvényszék elibe küldte.

Júl. 2. Vas.

Klauzál kereskedelmi miniszter Pesten utasítást ad ki az úrbéri tartozások megbecslése iránt.

Közl. 24 — 26. sz. P. H. 99 —105. sz. Ezen utasítás az 1848 XII. 3. §. foganatosítása végett jelent meg.

Júl. 3. Hétf.

Klauzál miniszter kiadja a hirlapkezelési szabályzatot.

Közl. 25. sz.

Az osztrák minisztérium Jellacic bánnak 150 ezer pforintot küld.

P. H. 103. sz. (aug. 30-ról Latour hadügyminiszter 16 ágyút küldött Jellacicnak P. II. 153. sz.). Szept. végén a bécsi országgyűlésen e tárgyban interpelláltván a hadügyminiszter, azt felelé, hogy „ő J e l l a c i c-nak mindaddig, míg a magyar minisztérium a törvényesség terén maradt, se pénzt se katonát nem küldött; azonban miután a (magyar) minisztérium megtagadá a zsoldot a horvát katonáktól s a császári katonákat nem lehetvén úgy hagyni: a zsold egy része 100 ezer p. frt küldetett nekik.“ (177. sz.) Ugyan ő becsületszavára fogadta a képviselők előtt, hogy közte és á magyarországi hadparancsnokok közt máj. 10. óta nincs semmi összeköttetés; később azonban a képviselők hiteles okmányokból győződtek meg, hogy P i r e t bánsági parancsnokkal folytonosan közlekedett. (Alig. Oest. Zeit. után P. H. 180. sz.) A mit azonban a bécsi képviselők előtt nem mert bevallani az osztrák minisztérium, abból a magyar kormány előtt, mely különben is világosan tudta az ő itteni dolgait, legkisebb titkot sem csinált. A Pille rsdor f-féle minisztérium mindjárt julius elején fölszólította a pesti kormányt, hogy engedjen J e l l a c i c-nak, mert különben „a neutralitást felmondja,“ egyszersemind a fennebbi pénzküldési határozatot is tudatta, felszólítván a hadügyminiszter nevében Eszter házy utján K o s s u t h o t, hogy a J e l l a c i c-nak küldött 100 ezer pfrtot (50 ezret jónak látott elhallgatni) térítse vissza, s a horvát seregeket mind jelenben, mind jövőre pontosan kifizesse. (Köss. Hirl. után P. H. 106. sz.). Elképzelhetni, hogy a magyar miniszterek mit felelhettek vissza ily fölszólításra, mely az ellene fegyveresen pártot ütött ellenség egyenesen oltalma alá veszi, — s egyáltalában nem csodálkozhatunk rajta, hogy bécsi tisztársaik iránt azontúl még mélyebb bizalmatlanságot éreztek, s a birodalom mindkét részét egyaránt érdeklő függő kérdéseket közös értekezés útján megoldani, sőt tárgyalni is kedvet nem nyerhettek, annyival kevésbbé, mert naponkint világosabbá lón, hogy a bécsi minisztérium nyílt ellenségeinkkel állván szövetségben, az államkérdéseket nem az alkudozás és a jog alapján, hanem a harci kozzka által akarja eldönteni.

Az erdélyi szász egyetem a budapesti képviselőházhoz intézett emlékiratában azon föltételeket szabja

meg, melyek alatt a szász nép a magyar királysággal egyesülni hajlandó. E föltételek közt van, hogy a szászok saját alkotmányok alatt maradjanak, mind az erdélyi tartományi gyűlésen, mind a magyar kormány előtt, — hogy a szász terület, a nemzeti egyetem, a német nyelvnek hivatalos használata, egyházi és iskolai ügyeik független kormányzata, a nemzeti statútumok stb. épségben hagyassanak, a minisztériumban külön osztály adassék; egyébiránt pedig „a nemzeti egyetem és a király közt semmiféle közép hely sem állhat fenn.“ E föltételek teljesítése nélkül a szász nemzet az unióba nem evezik bele.

Az emlékirat Köv.-nál Okm. 72—68. 1. Az egyetem a pesti követek elé még utasítást is szabott (P. H. 137. 'sz.). — Júl. 11-kén V.ay személyesen jelent meg a szászságban s kijelentette, hogy a magyar kormánynak nincs szándékában viszonyaikat magyar mintára önteni s ők előbbi szerkezetökben maradhatnak (118. sz.). Egnémely régi kiváltság fenntartásának kívánsága azonban nem csak méltánytalan, de képtelen is volt, mivelhogy a szabadalom hajdan azon czélből volt ajándékozva, hogy a nemesség ellenében biztosítékot nyújtson, és midőn a nemesi osztály minden előjogáról lemondott, biztosítékra sem volt többé szükség. V. ö. okt. 2.

Július 4. Kedd.

A magyar miniszterium felterjesztvényt intéz I s t v á n nádor s kir. helytartóhoz a horvátokkal való egyezkedés iránt, melynek közvetítését János főherceg vállalta el, s a horvátok és a bán állása törvényteleniségének részletes kifejtése után kinyilatkoztatja, hogy valamint megbotránkozott János főherceg jún. 29. levelének báni kifejezésén, azonkép kijelenti, hogy egy „korona ellen föllázadt alattvalót“ hozzá hasonló alkudozó félnek el nem ismerhet, és hogy itt a Fültség részéről bocsánat és elfeledés, Jel la ci é részéről pedig „a hűséghez és törvény iránti engedelmességhez való visszatérés“ jöhet szóba. Hogy a közbenjárásnak sikere legyen, arra nézve szükség, hogy a főherceg személyesen Zágrábba menjen, s ott az összegyűjtendő határőröket, a nép- és hatósági küldött Bégeket élőszóval világosítsa föl arról, hogy a Felség s az uralkodóház egyéb tagjai a pártütést kárhoztatják, az A u s z t r i á b a beleolvadást nem helyeslik, a magyar minisztérium iránt

engedelmességet kívánnak, s Jellacicot többé bánknak nem ismerik el. Ezenkívül szükség, hogy a Kapcsolt Részek törvényes gyűlést tartsanak s ez után kívánataikat a pesti országgyűlésre, végzeményeiket pedig a Fölség elibe terjeszszék föl. A minisztérium az országgyűlésen oda fog működni, hogy a Kapcsolt Részek nemzetisége nemcsak eddigi jogában és szabadságában megmaradjon, hanem újabb méltányos engedményeket is nyerjen.

A felterjeszt. P. H. 114. sz. úgyszintén Frey-nál 107 —118 1. János főherczeg a személyes leutazást a horvátok és szerbek közé eleintén megígérte (P. H. 107. 111. sz.), később azonban, miut láttuk, (jún. 27.) bécsi helytartóvá lett kineveztetése miatt nem foganatosítá. Mindamellett Frankfurtban a német birodalom kormányzójának jún. 26-kán elvlasztatván (97. sz.), oda elutazott (113. sz.). Július 20-án azonban B é c s b e ismét visszatért. (115. sz.)

Július 5. Szerda.

A képviselőház megnyitása Pesten. Miután a királyt „súlyos betegsége“ nem engedé, hogy személyesen jelen legyen a gyűlésen, István főherczeg, mint teljhatalmú királyi biztos, déli 12 órakor megnyitja az országgyűlést, átadván a képviselőháznak az országgyűléshez intézett junius 26-diki királyi leiratot, mely szerint István főherczegnek nádori és helytartói törvénszabta hatalmán kivtil, a király betegsége ideje alatt, teljhatalom adatik az országgyűlés végző* seit megerősíteni, törvényezikkeit szentesíteni, üléseit megszüntetni s a végrehajtó hatalom mindazon jogait gyakorolni, melyek az 1848: 3. t. cz.-ben megírvák. A nádor kir. biztos ezután a trónbeszédben előadja, hogy a jelen országgyűlés sietős összehívását a hon jelen körülményei, a horvátországi „nyílt támadás“, az „aldunai fegyveres csoportok“ által megzavart közbékének minélelőbbi helyreállítása, a korona épségének s a törvények sérthetlenségének megvédése tették szükségessé. Az ország védelme s pénzügye lesznek tehát a gyűlés tanácskozásának főtárgyai. „Fájdalmas érzéssel s legmélyebb nehezteléssel értette Ő felsége, hogy ... bár ön kegyes indulatának sugallatát követte“ akkor, midőn az utolsó pozsonyi törvénycikkeket szentesíté, „találkoztak mégis különösen a kapcsolt országokban, s Magyarországnak aldunai vidékén, rász akarátú

lázítók, kik az országnak külön nyelvű és vallású lakosait álhittekekkel s rémitésekkel egymás ellen ingerelték s.... arra izgaták, hogy a tetteges ellenszegülést Ő Felségének s fenséges kir. házában érdekében, Ő Felsege vagy kir. háza tudtával s elnözésével történtnek hirdetgették. „A király különös meghagyása folytán kijelenti István, hogy a Felség erősen és változhatatlanul el van határozva, koronája épségét s a szentesített törvényeket egész hatalmával megvédeni, s a törvény iránt engedetlenkedők vakmerőségét mind ő maga, mind kir. házában minden tagjai szigorúan kárhoztatják.“ Ezután megemlíti még a nádori biztos, hogy „Erdélyországnak Magyarországgali egybeolvadását legszívesebb atyai indulattal teljesítette a király,“ s hogy a külhatalmasságokkal a békés egyetértés sértetlenül fenn áll, kivéve, hogy a szárd király ellen még mindig tart a háború. — A ház igazoló osztályra oszlik, mélyeknek mindenike 33 tagot számlál.

Közl. 27. sz. P. H. 10Ö. sz. Júl. 4-én előleges ülése volt mindkét háznak P a l ó e z y László korelnöksége alatt, melyen tisztelgő küldöttségek választattak István elébe s elhatározottak, hogy a képviselők megbízó leveleiket a korelnöknél mutassák be. — A képviselőház üléseit a Ecdouéteremben tartotta.

Batthyány miniszterelnök az igazság és méltányosság tekintetéből megrendeli a hatóságoknak, hogy a haza védelmére kiindult nemzetörök két időről időre, de 10 hétnél előbb semmi esetre se, újakkal váltassák föl, kiket községeik határán kívül az ország pénztára fizetend, töltnyeikről gondoskodnak maguk a községek. V. ö. aug. 13.

Közl. 28. 55- sz. Ezen nemzetörök júl. 21-kén a honvédsereg katonai törvényei alá rendeltettek.

Július 6. Csütörtök.

A képviselőházban az igazoló osztályok megteszik jelentéseiket, a tárgyalások megkezdése azonban Nyáry Pál indítványa folytán az erdélyi képviselők megérkezéig (júl. 10.) elhalasztatván, az ideiglenes tisztviselők alatt csak a ház szabályai kidolgozása tűzetik ki napirendre.

Közl. 28. sz. P. II. 101. sz. A képviselők névsorát 1. júl. 10. jegyz.

A felső tábla, melynek elnökeiül a jún. 25. kir. leirat szerint M a j l á t h György országbíró és P e r é n y i Zsigmond ugocsaí főispán rendeltettek, a maga reformáltatását szükségesnek vallja, s e végett a kormányt e főmunkálatokra hívja fel. Tárgyaláson a házsabályok.

Közl. 27. 28. sz. P. H. 101. 103. Ülési helyiség: a Múzeum terme A júl. 4. előleges ülésben Beöthy bihari főispán húzta meg először a tábla felett a lélekharangot. „A főrendi tábla“ úgymond „jeleu alakjában fenn nem állhat... s figyelmeztetem tagtársaimat, hogy a tábla rendezésére mi tegyük meg az első lépést, úgy legalább megmutatjuk, hogy az avas institutióknak barátai nem vagyunk.“ A tábla a megváltozott idők benyomásának engedve, júl. 5-én „méltóságos“ címét, júl. 6-án pedig „f o r e n d i h á z“ nevét leteszi. Júl. 12-én Madarász L. a képviselőházba már egyenesen azt indítványozá, hogy „az úgynevezett felsőház, mint a nemzeti akarattal össze nem férő intézkedés, töröltessék el,“ indítványát azonban, még mielőtt tárgyalásra bocsátottat volna, júl. 16-án visszavette. A bekövetkezett háborús idők miatt a tábla reformálása is elmaradt, habár a közvélemény belátta, hogy miután a nemesség kizárólagos politika! előjogairól lemondott, többé a mágnások sem lehetnek született törvényhozók, annyival kevésbbő, mert a másik házban már úgysis képviselve vannak, s mint esetleg szerkezdött testület sem a nagy birtokot, sem a politikai értelmiséget nem képviselhetik s nézeteiket a nép millióival szemben, ezekkel egyenlő vonalra, ők, kik 2—3 százan vannak, nem emelhetik. A tábla mindjárt eleinte hiányosan alakult meg, mert a konservatívek, miután támaszuk, a volt kormány, megbukott, egészen visszavonultak a cselekvés színteréről. E miatt a határozathozatalra elegendő tagok számát később 30-ra kellett leszállítani. Az elnök már októberben köröztetni volt kénytelen a nagyszámú távollevőket, míg az újévi válság alkalmat adott a keveseknek is széteszolniok. Kossuth, hogy a mágnási rendnek hízelegjen, ragaszkodott az elavult intézményhez, s nem merte foganatba venni annak megszüntetését, mire különbéi Szemere váltig sürgető.

A zágrábi tartományi gyűlés kiáltványa a horvát-szlavon nemzethez. „Az idegen járommal teljesen beelégedett már a nemzet,“ sok századokon át békéséges tűréssel hordozta a sebeket, melyeket az „idegen uralom“ ütött rajta. A jelen gyűlés igyekezett gyógyítani a tovább hordozhatatlan sérelmeket, s „midőn már közel voltunk ahhoz“ — úgymond a képviselők testü-

lete, „hogy neked örvendetes jelentést tegyünk erről, hallottuk mindenfelől megrendítő fájdalomkiáltásodat s észrevettük, hogy egy mérges kígyó csúszott kebeledbe és téged megmart. De tudod-e drága nemzet, kicsoda ez a kígyó? Ez azon jövevény, mely téged mindekkorig gyötört“ stb. Mindvégig ilyen hangon ösztönöztetik a nemzet, hogy ne higgyen a magyarok Ígéreteinek, kikhez többé soha sem fog tartozni, hanem higgyen e gyűlésnek és a „dicső bán“-nak.

A kiált. Pej.-nál 126 — 128 l.

Temesmegyében VI a j k o v e c z-en a papok által vezetett szerviánok és határőrök a nyugtalanuló lakosokkal kezét fogva, kegyetlenül dúlnak, a jegyzőt és mészárost halálra kínozzák, rabolnak stb.

P. H. 108. sz. Közi, 35. sz. A faluba, mely Vercscczről hasztalan kért katonai segílyt, júl. 8. vagy 9-én érkezik egy csapat nemzetőrség, mely több gyanús lázítót elfogott, két ellenszegülőt pedig föbe lött. V. ö. S e r b. 120. l. (hibás nappal.)

Július 7. Péntek.

Ferdinánd király Hrabovszky altábornagyot budai hadparancsnoknak nevezi ki, helyébe Péterváradra Blagoevich bukovinai és határőrvidéki parancsnokot rendelvén.

Közl. 42. 21. sz. P. H. i 14. sz. E csere a magyar kormány előterjesztésére történt, mely H. eredménytelen működésével teljességgel nem volt megalégedve. (V. ö. Közl. 1. sz.).

Július 8. Szombat.

Eötvös vallásminiszter a hitf^eketek főpásztorait abbéli intézkedésre hívja fel, hogy a lelltészek a felelős kormány rendeleteit alkalmilag szósékból hirdessék ki és magyarázzák a nép előtt.

Közl. 32, sz.

Július 10 Hétfő.

Eötvös vallásminiszter az ágost. és helv. hitv. egyhá-

zaknak ang. 1-re egyházi és iskolai reform iránt kitűzött (1. ápr. 27.) értekezletét, az országgyűlésnek idő előtt történt egybehívása s az Erdélyvel valójegyesülés miatt f. é. szept. 1-re halasztja el. Másnap, t. i. júl. 11-én, ezen értekezletre az erdélyi evang. és unitárius hitfelekezetűeket is meghívja. V. ö. szept. 1.

Közl. 32. 35. sz.

A zágrábi tartományi gyűlés János főherczeg-liez intézett fölterjesztményében elősorolja azon föltételeket, melyek mellett Magyarországgal egyezkedni hajlandó. Ezek: 1) A jún. 10. nyilatkozmány visszahúzása. 2) Az alkudozásokban a szerbek is részt vesznek. 3) A tart. gyűlés és a májusi skuptina törvényesnek elismertetik, 4) s ezeknek minden kíváná-iaik megadatnak. 5) A magyarok megszüntetik ellenségeskedéseiket. 6) Miután a magyar miniszteriura hatóságát el nem ismerik, a kapcsolt részekbeli katonaság, a bán útján, az osztrák miniszteriumtól függjön. 7) A főherczeg legyen a kapocs a bán és a fejedelmi hatalom közt s eszközöjlön megerősítést a bán ki-nevezéseire. 8) A bán által szervezendő országos hatóság (1. jún. 10.) erősítsék meg. 9) Dalmácia is vegyen részt az alkudozásban, mint a horvát-szlavon királyság kiegészítő része. 10) A magyar miniszterium nyilatkoztassa ki, alá fogja-e magát vetni a főherczeg közbenjáróságának s aztán a nádor elnöklete alatt nevezzen ki megbízottakat, kikkel a bán semleges területén találkozzék. 11) A magyar hatóságok bocsássák szabadon a szláv érzelmük miatt bebörtönözötteket. — Ezenkívül a gyűlés felhatalmazza Jellaciót, hogy a nép terhei könnyítése végett egy millió pfrnyi kölcsönt vegyen fel, melyet a közjöveldelmekből 10 év alatt kell letörleszteni. V. ö. j u 1. 29.

A fölterjesztv. Pej.-nál 101-106. 1. V. ö. P. H. 111. sz. A fölterj. utolsó pontjának értésére tudni kell, hogy a gyűlésen Hurban személyesen jelen volt s „keserves színekkel rajzolta szlovák földiéinek elnyomatását Magyarországon, csupán azon okból, mert nemzetiségük mellett buzgólkodni merészlenek“ stb. — A gyűlés ezután megbizza Jellacicot, hogy bizottságot alakítson, mely, „mint egy szabad s Magyarországtól független nemzet“ képviselote az egyezkedést e két fölv alapján vigye. A) „Mindenesetre az osztrák monarchia egységére kell törekedni s azt fel kell tartani.... ennél fogva a jelenlegi

dualismus egyetlenegy kormányban s egy központi congressusban összpontosíttassék, mint az egység jelképében és létesítőjében.“ (Tehát a horvátok nemzeti és országos ügyeiről ismét (V. ö. jún. 10.) megfelelnek, az „egységes össz állam,“ a reakcio jelszava kedvéért!) B) A magyar korona alatt élő nemzetiségeknek egyenjogúság adassék, a szerbeknek és horvátoknak elkülönített közigazgatás és törvényhozás szükségese.“ (A határozat P. ej-nál 48. 49. l). A bán nemcsak az alkudozásokban nyer ekkép szabad kezet, hanem egy külön végzésben diktátpri hatalommal is ruháztat.ik fel mind a polgári, mind a katonai ügyekre nézve, miután, „a jóságos király“ nincs azon állapotban, hogy a nemzet iránti érzelmeit szabadon követhetné (XXXI. végz.). A gyűlés ekkor, miután még előbb 254, 250 pfrtnyi adót rótt a portákra, a só árát leszállította, az őrvideknek új szervezetet adott, az úrbériség eltörléséről, faizásról, makkoltatásról, közmunkáról stb. határozatokat hozott, — a diktátorban által feloszlatatik. De hogy mikor? arra nézve kútfőim biztos adatot nem nyújtanak. (A P. H. 118. száma már júl. 9-én szétosztatja a képviselőket, 12(5. száma pedig a bizottság kinevezését júl. 20-ra teszi). Jellacic még azon napon (júl. 10.) elhagyja Zágrábot s szlavóniai körútjára indul, hol a kiűtött osztály-harcz és zavargások személyes jelenlétét nagyon igénybe vették. (Böv. P. H. 119. 123. sz.).

A magyar képviselőház szervezi magát. Elnök ifj. Pázmándy Dénes. Alelnökök: Almásy P. és Pálfy János. Jegyzők: Záborszky Alajos, Zákó István, Ludvig János, Irányi Dániel, Keller János és Kazinczy Gábor.

Közl. 32. sz. P. H. 104. sz. Pálfy 1857. Záborszky j* 1862. Ide mellékeljük az első magyar képviselőház tagjai névsorát, a mennyiben az a hivatalos Közlöny és más egykorú magyar lapok egyes tudósításai nyomán összeállítható volt. .

Jegyek magyarzata: 1= 1849. márcz. 1-ig Debreczenhöl engedelem nélkül távozott. 2= 1849. márcz. 1-ig Debreczenben meg nem jelent s távollétét nem igazolta. 3= 1849. márcz. 1-ig a nyert engedelmen túl igazolás nélkül elmaradt. 4= 1849. márcz 1-ig lemondott. f = 1849. márcz. 1-ig meghalt. Átalában ezen megjegyzettek a ház által lemondottaknak tekintettek.

Abaujm. Bárczai Albert (mislei), Ferdinandy Bertalan (n. idai). Szentimrei György (szepsii), Darvas Antal (szikszai), Gábriel István (gönczi). Abrud-Bánya Remik Ágost. Alsó-Fehérm. Kemény Domokos, pótk. Fosztó Ferencz. A r a d m. Fábán Gábor (világosi), Szerb Tivadar 2. (radnai), Szőke Károly (pécskai), Mülek Ferencz (sz. annai), Orbán Gyula 3.(butyini), Simonyi Lajos (kis-jenői). Aranyos-szék

Zeyk József, Fejér Márton. Árram. Májericsik Márton (bobrói), Kubinyi Flóri (kubini). B á c s m. Latinovics Mór 3. (kulai), Zákó István (rigyiczi), Máncics Péter (ó-moraviczai), Szalmáy Ferencz (ó-becsei), Mártonfi Károly, Zahorai Márton 2. Hauke Béla, Állaga Imre, Vörösmarty Mihály (bácsalmási), Zákó Péter 2. B a j a: Mészáros Lázár. Baranya m. Batthyány Kázmér (pécsi), Angyal Pál (bükösi), Madarász József 3. (dárdái), Táncsics Mihály (siklósi), Perczel Vincze 2. (mágócsi), Bencke Iguác (mohácsi), Hegedűs Imre (pécsváradi), Barthos Ede 2. (németiirögi), Barsm, Sebestyén Ignác 2. (újbányai), Balogh János (a. marótfi), Farkas Pál 2. (lévai), Mácsai Lukács (1849. jún. óta). B é k é s-C s a b a: Ördög Frigyes. B é k é s m. Boczkó Dániel (orosházi), Oinaszta Zsigmond (gyomai). B e l s ő-Szolnokm, Torma István, Torma József. B e r e c z k Fejér János. Beregmegeye Budai Sándor, Román Ferencz (munkácsi), Lónyai Menyhért (beregzászi), Szintay János (kászonyi). Beszterez e-B á n y a: Szumrák János. B c s z t e r e z e v i d é k: Soltész Traugott, Stisbriger Dániel. — Láng Dániel és Witlstock Károly (e kettő 1849. ápr. 15 óta). Biharm. Dobozy Mihály (margitai) Bernáth József (székolyhidi), Haller Sándor (élesdi), Drágoss János (belényesi), Irinyi József (h. pályi), Ercsey Zsigmond (bihari), Szivák Miklós (b. ujfalusi), Beöthy Ödön (1849. jún. óta), Miskolczy Károly (bárándi), Nagy József (ugrai), Toperczer Ödön (szalontai), Ambrus József (tenkei), Gozmán János (csekei). Borsodm. Eötvös József 2. (kövesdi), Okolocsányi László (edelényi)¹, Vadnay Miksa (szirma-besenyői), helyette: Klapka György (1848. máj. 9. óta), Géncsy József (csáthi), Ágoston József 2. (dédési). helyette: Görgei Arthur (1849. máj. 18. óta). B r a s s ó v i d é k e: Mysz Károly. Róth Illés. Buda Perczel Mór, Házmán Ferencz 3. C z e g l é d: Varga Sándor. C s a n á d m. Glatz Antal (battonyai), Dedinszky József (nagylaki). Csikszék: Mikó Mihály 3. Boér Antal. Csik-Szereda: Horváth Dániel 2. Csongrádm. Somogyi Antal (tápéi), Bogyó Sándor (szeghvári). Csongrádváros: Klauzál Gábor 3. Dcbreczen: Komlóssy Imre, Tar Károly, Farkas Károly. D o b o k a m. Vas Samu, Bohetzel Sándor 4. Eger: Csiky Sándor. Erzsébetváros: Másvilági István, Karácsonyi János. Eszék: Freund Ferencz. Esztergom. Zsitvay József (dunáninenni), Varga Benedek (párkányi). Esztergomváros: Besze János. Fehér m. Fiáth István (ráczalmási). Madarász József (alcsuthi), Salamon Lajos (vaáli), Madarász László (csákvári), Festetics Géza 2. (bodaiki), helyette Lethenji Károly, (1849. jún. 6. óta). Félégyháza: Szabó Sándor.. F e l s ő-F e h é r m. Horváth István, Pócsa Ferencz 2. Fiume: Susánni József 2. Fogarasvidék Pap. Máté, Boer Antal. G ö m ö r m. Ragályi Ferdinánd (rozsnyói), Kubinyi Rudolf (r. szécsi), Bodon Abrahám (kövi), Hevesi Bertalan (putnoki), Nagy Sámuel (jolsvai), Kubinyi Ödön (r. Bzombathi). G y ö n g y ö s Almásy Pál. G y ö r m. Kálózi Lajos (sukorói), Bay Antal f (pusztai; Keresztesi Ambrus (öttevényi). G y ö r v á —

ros: Lukács Sándor. Gyula Bessenyei Károly, helyette: Huszka János (1848. okt. óta). Gyula-Fehérvár Kemény Dénes, Szoboszlói Tóth György. Hajdú-Böszörmény Silye Gábor. Hajdúkerület Kovács Miklós (szoboszlói), Molnár György (nánási). Halas: ifj. Gózon Imre. Háromszék Szentiványi György 2. Berde Mózs. Hátszeg Onucz János. Hevesm. Recski Andor (abádi), Borbély Lajos (túri), Grafl József 2. (szolnoki) helyette: Damjanics János (1849. jún. óta), Fehér Lajos (pétervársári), Német Albert (tiszanánni), Puky Miklós (n. függéi), Papp Pál (kápolnai). — Említetik még: Salamon György és Gosztonyi József (gy. patai). Hódmezővásárhely Török Bálint. Honf. Ivánka Zsigmond (ipolysági), Okolocsányi Antal (szálkái), Zsembery Imre (németi). Hunyadm. Gyulay Lajos, Győrffy Sándor, pótk. Várácsi Ádám. 111. elf. a. Gál Dániel. Jászberény: Illésy József. -Jász-Z. unkerület: Nagy Károly (szabadszállási). Szentkirályi Mór 3. (turkevi), helyette: Pompéry János (1849. máj. 30. óta), Pethes József 'árokszállási', Papp Mór (karczagi). — Említetik még Szabó Sándor. Kassa Luzsénszky Pál. Kecskemét Simonyi János, Karika János. Kézdivásárhely Fábian Dániel. Köhalmizék Falk Károly 2, Jakobi János 2, pótk. Todt János. Kolozsm. Mikes János, Zeyk Károly. Kolozsváros Topler Antal. Kolozsvár Méhes Sámuel, Gyergyai Ferencz. Komárom m. Halassy Ede (udvardi', Ghicz Kálmán ('csallóközi), helyette: Tíhaly Zsigmond (1849. márcz. óta), ifj. Pázmándy Dénes 2. (nagyigmáudi), Sárközy József 2. (tatai). Említetik még Csernátony Lajos (1849. febr. óta). Komáromváros: Tóth Lőrincz. Körmöczbánya Mátyás József. Középszolnok László Imre (tasnádi), Buda Sándor (szilágycsehi), Décsey László (zsisbói). Kővárvidék: Kemény Zsigmond, Pap Zsigmond. Krasznam. Bagosy Sándor, Lázár János. Krassóm. Murgu Euthym (lugosi), Vlád Alajos (nagyzorlenczi), Joanneszko István 3. (bogsáni), Borzsinka Axent (szász-kai), Csolokos Dénes 2. (facseti), Paszku Miksa 3. (oraviczai). Kükfi 1-1. ö. m. Haller Lajos, Teleki Domokos 3. pótk. Szentpály József. Lipót m. Szentiványi Márton (szentmiklósi), Jakubik Antal (rózsahegyi). Makó Bánhidai Albert. Máramarosm. Asztalos Pál f. (huszthi), Mánn József (sugatagi), Szaplouczai József (m. szigetin), Selevér Elek (ökörmezői), Mihály Gábor (f. visói), Móricz Antal (tései). Maroszzék Berzenczey László, Antal Imre. Marosvásárhely Pap János, Medgyes zsek Fabinyi Frigyes 2. Schnell József 2. Miskolcz: Szemere Bertalan, Palózy László. Mózsony m. Zichy Antal (zurányi), Imrédi Lipót (szentjánosi). Nagybecskerek Hadzsics Lázár. Nagykikinda Stojanovics Mihály 3. Nagykőrös Tanárky Gedeon. Nagyszékcséke Schnidrt Mihály 2. Schindler János, pótk. Capesius Gusztáv és Eitel Frigyes. Nagyvárad Szacsuvay Imre. Nyíregyház Hatzel Márton. Nyitra. Vayon Antal 2. (szakolezai), Szidor Ferencz (galgóci), Taruóczy Kázmér 3. (nyitrai), Markhot János 2. (érsekújvári), Rüd-

nyánszky János 2. (vágvecsei), Zmertics Károly (szénásfalvi), Tormay György (vágujhelyi), Zelenay Gida (vcrbói), Simonyi Ernő (privigyeij, Kovácsics János 2. (n. tapolcsányi), Brogyáni Imre (ny. zsauabokréti). Nögvádm.Kubinyi Ferencz ^losonczi), Sréter László (b. gyarmathi), Horváth Ödön (ecseghi), Pulszky Ferencz 2. (szécsényi), Repeezky Ferencz (füleki), Frideczky Lajos 3. (nógrádi). Ó Arad Szalbek György. O l áh-fal v a Gál János 2. Pápa Vermes Illés, helyette Horváth Mihály püspök (1849. jún. óta). Pécs Aidinger Pál. Pestm. Nyáry Pál (ráczke-vii), Hajnik Pál (váci), Eckstein Rudolf 2. (szentendre), Beniczky Ödön (gödöllői), Halász Boldizsár (dabasi), Széles Lajos (d. pataji), Teley László (abonyi), Nagy Ignác (keczeli), Hajós József 2. (d. vecsei), Patay Jórsef (monon). Pestváros: Kossuth Lajos (belvárosi), Irányi Dániel (lipótv.), Trefort Ágoston (terézv.) helyette: Molnár György (1848. decz. 23. óta), Kenedélyi Károly (józsefv.), Kacskovics Lajos (ferenczv.). P o z s onyn. Boldizsár István (szentgyörgyi), Szalé Antal (stomfai), Beniczky Pál(bazini), Olgay Lajos (somorjai), Bittó István (d. szerdahelyi), Cseh Zsigmond 2. (n. szombathi), Sebeotyéni László 2. (galantkai), Szililló György (szemp-czi). PozBonyváros: Neszter J ózsef 2. Hauser Ernő 2. Sárosul. Pillér Gedeon 2. (kisszebeni), Kapy Ede 2. (eperjesi), Dobay Hugó 3. (héthársi), Fábri István 2. (bártfai), Szirmai Pál 4. (kuriinai), Jakovics József (zborói). Segesváriszék Gosz Károly 2. Wennricli Mihály 2. Selmeczbánya Jendrassik Miksa 1. Sepsiszent-György Demeter József 3- Somogy m, Festetics Miklós 3-(lengyelóti!), Fekete Lajos (csurgói), Záborszky Alajos (szigetvári), Kund Vineze 3. (kápnsi), Mujszer József (n.atádi), Koller József (marczalii), Záborszky Imre. Em-lítették még Farkas Lajos (tabi). Sopronm. Csupor Gábor 3. (csornai), Niczky Sándor 3. (lövői), Tar János (uágymartoni), Lukinics Mihály (kapuvári), Széchenyi István 2. (nyéki), Glózer Ferencz (kismartoni). Sopronváros Mártini Frigyes. Szabadka Biró Antal, Szpe'letics Bódog. Szabolcsin.. Elek Mihály (bogdáni), Erős Lajos (kisvárdai), Bónis Sámuel (lőki), Kállay Ödön (nádudvari), Szuuyogh Rudolf (n. kal-lói), Somossy Ignác (nyirbátliori). Szamosujvár Sárosi Ferencz, Kor-buli Bogdán, pótk. Simay Gergely. Szarvas Boczkó Károly. S z á s z s e-besizék Majszer Sámuel 1. Ilallomiri Simon, Khaii Mihály (1849. jún. 19. után). Szászvárasizék Lészay Lőrincz, Popovics Mik-lós. S z a t m á r m. Kovács Lajos (nagybányai), Teryei János (a. med-gyesi), Nagy Ignác (esengeri), Riskó Ignác (n.-károlyi), Botka Imre (f.-gyarmathi), Ujfalusy Lajos (szálkái), Kricsfalusy Lajos. Szat-m á r-N é m e t h i Papp Endre. Szebenszék Rosenfeld József 2. Schmidt Henrik 2. Szeged Ösztrovzsky József, Rengy Ferdinand. S z é k v á r o s Nagy Károly 3. Székesfehérvár Batthyány Ist-ván. Szentes: Horváth Ferencz. S z e p e s m. Raisz Szilárd 2 (lub-lói), Hunfalvi Pál (szepesszombathi), Ludvig János (iglói), Francsek János 2. (lőcsei), Vesztei' Pál (kézsmárki), Jekelfalusy Emil (gölnicz-

bányai). Szerdahelyszék Schmidt Konrád 2. Zimmermann József 2. pótk. Lötv Vilmos. Szerémi végvidék: Fésűs György 1. (pétervárad). T e m e s m. Vnkovics Sebő (kisbecskereki), Gorove István (oivzifalvai), Várkonyi Ádám (csákovai), Fischer István (rékasi), Rötth Sándor (új-aradi), Kis Miklós 2. (rittbergi), Deskö Athanáz 2. (lippai), Nyéki Albert (moraviczai). Temesvár Fiilöp Lipót. T o l n a m. Bezerédi István (szekszárdi), Perczel Miklós (kölesdi), Radnoks Pál. (paksi), Bartal György (pinczehelyi), Dóri Frigyes 2. (bonyhádi), Simon Rudolf (szakcsi). T o r d a m. Demény József, Hörögi Sámuel. Tornám. Gedeon János (széni), Soltész János (görgei), Torontóim. Plechl József (sz. györgyi), Bogdanovics Vilibárd (párdányi), Bogdán Vincze (komlói), Bakalovics Szilárd 3. (zsombolyai), Dániel Pál (zichydorfi), Hertelendy Miksa (biliéti), Karácsonyi Antal (n.-sz.-miklói), Rónay Lajos (ó-bessenyoí), Raczkovics Kosza 2. (bassahidai). Trencsénm. Borsiczky István 2. (baáni), Kubicza Pál (tro.neséni), Ullman László 2. (vágbeszterezei), Nozdroviczky Gyula 2. (puchói), Marsovszki Bertalan (bicsai), Martincsek Miklós (kisutcaujhelyi), Dualszky ignác, Vitulay József 2. Turóczm. Justh György 2. (taosóczi), Prónay Gábor (szentmártoni). Udvarhely szék ifj. Bethlen János, Kellei- János. U g o e s a m. Abonyi István (tiszaújlaki), Egri János (halmii). Új egyháziszék Bransrh Mihály 2. Friedenfels Ödön 2. Újvidék Hermaun Gáspár. Unghm. Pribék Antal (szobránczi), Olcsvári Gábor (unghvári), Fekete Lőrincz (kaposi), Kandó Kálmán (szerednyei). Z a l a m. Bója Gergely (kanizsai), Deák Ferencz (szentgróthi), Tolnai Károly 2, (keszthelyi), helyette: Csány László (1849. jún. 15. óta), Glavini Lajos (Csáktornyái), Horvát Péter (letenyei), Gyika Jenő (lendvai), Puthéány József 2. (tapolczai), Simon Pál (baksai), Caertán Sándor (egerzegi). Zarándm. Batternay Imre (brádi), Dobolyi Károly (halmágyi). Zemplénin. Szirmay Ödön (liszikai), Budai András (mádi), Lónyai Gábor 4. (meggyaszói), Molnár György (trecbesi), Sennyei Pál 2. (helmecczi), Szirmai József (nagy Mihályi), Kazinczy Gábor (újhelyi), Luszénszky János (homonnai). Zent a Sinkay János. Zilah Sámly László helyette: Deáki Sámuel (1849. ápr. 2. óta). Z ó l y o m m. Havas József (breznóbányai), Kalauz Pál (szliácsi), Huszágh Dániel 1. (korponai). Zom bor Kovács Gáspár. Vajda-Hunyad Papfalvi Konstantin. V a s m. Battyány Lajos (sárvári), Széli József 3. (rumi), Szapáry Antal 2. (muraszombathi), Bezerédy László 2. (köszeghi), Reissig Alajos 2. (fésőöri), Hettyei István 2. (németujvávi), Horváth Boldizsár (szombathelyi) Szabadd Sándor (sz. gothárdi), Hettyei Vincze 2. (körmöndi), Békássy Imre 3. (kisczellli). Verőczem. Antal Mihály (rétfalvai), Szaliopek Lajos 3. (diakóvári), Tallián Ede (verőczei). Tanai Mátyás (oroviczai). V e r s e c z Császár Fevenz. Veszprém m. Szabadhegyi Antal (ugodi), Kupriez Imre (veszprémi), Bocsor István (enyingei), Ányói István 2. (zircei), Pap János 2. (s. vásárhelyi), Molnár Dénes (nagyvá-

sonyi). V i z a k na: id. Szász Károly. Összesen 415 képviselő. Nem küldték el követeiket: Bánsági végvidék (3) Csajkásker. (1), Horvát végv. (8), Horvátország (18), Pozsegam. (2), Szcrém. (6), Szeréna végvidék (2), minek következtében összesen 40 képviselő maradt el. A 415 megjelent képviselő között 16 gróf, 10 báró volt. A hírlapi tudósításokból csak 146 képviselő polgári állását sikerült kinyomoznom. Ezek között 109 hivatalnok (8 miniszter), 13 hivatal nélküli ügyvéd, 5 író, 5 pap, 4 földműves, 4 iparos. 3 tanár, 2 földbirtokos, 1 kereskedő, 1 „doktor.“

Július 11. Kedd.

Ferdinánd király az erdélyi tartományi gyűlés unio-törvényezikkét, melyet már jún. 10-én megerősített, szentesid, az országos törvények közé igtatja, s róla ünnepélyes oklevelet ad ki.

Az ok.l. Magyarosz. Szerk. P omp. 1861: 50. sz. V. ö. Szil. Fér. Érd. un. 43. 1. Pesti Napló 1861. 216. 270. sz.

A képviselőházban Kossnth Lajos azon tárgyban tesz indítványt, mely a jelen országgyűlés egybehívását leginkább szükségessé tette. „Midőn e szószeekre lépek“ úgymond Kossuth, „hogy önöket felhívjam, mentsek meg e hazát, e perzenek irtóztatós nagyszerúsége szoritva hat kebelemre. Úgy érzem magamat, mintha isten kezembe adta volna a tárogatót, mely felkiáltsa a halottakat, hogy ha vétkeztek vagy gyöngék, örök halálba sülyedjenek, ha pedig van bennök életerő, örök életre ébredjenek. Úgy áll e perczen a nemzet sorsa, uraim, önök kezében, és isten kezökbe adta mai határozattal a nemzet életét, de kezökbe adta a nemzet halálát is.“ Ezután szónok részletes rajzát adja a hon mostani állapotának. A minisztériumnak sem pénze, sem hadereje, pedig a felföld pánszláv mozgalmak miatt nyugtalanított. Horvátország. „nyílt pártütésben áll,“ élén Jellacic-esal s a kormány a horvátokat és a bánt hasztalan kísérletté meg lecsöndesíteni. A szerbek fölláztak s ellenök fegyveres erőre van szükség. Az aldunai tartományok helyzete s az orosz haderő ottani összevonása kormányunk részéről szintén éberséget kíván. Az Ausztriával való viszonyok a két kormány közt palástolhatatlan ellenségeskedéssé fajultak, mi-

után a pénz- és hadügyi tárczát vissza akarják tőlünk Bécs be vinni. „A nemzet veszélyben van, vagyis inkább lesz, ha el nem határozza magát élni.“ Külhatalmasságokkal való érintkezéseink semmi biztosítékot sem nyújtanak a honnak. Miután tehát a nemzet csupán önjereje által tarthatja meg magát, szónok nagyszerű határozatra hívja fel a házat, hatalmazza meg t. i. a kormányt: *a)* 200 ezer fegyveres kiállítására, miből 40 ezer azonnal hadi szolgálatba hívandó; *b)* a mennyiben e hadi erő felszerelésére az országos adó elég nem lenne, 42 millió pfírtig hitelnyitásra. Kossuth beszéde erejével meghatja a házat. Az ellenzék egyik fejének, N y á r y Pálnak jeladására a képviselők mindnyájan felemelkednek üléseikről, s míg Kossuth szól, félbeszakítják helyeslő kiáltásukkal. A pénzügyminiszter mellén keresztbe fonja kezeit, s a megindulás töredezett hangján mondja: „Ezt akartam kérni, de önök felállottak és én leborulok a nemzet nagysága előtt.“

Közl. 33. sz. P. H. 105. 106. sz. Klapka Memoir. 383—401 l. Szil. Forr. T. 79—93 l. Frey I. 87 — 105. l. A képviselők lelkesült magaviseleté magát Kossuthot is meglepte, a mennyiben ily módon előre is. határtalan bizodalom szavaztatott a kormánynak. Előző nap még heves viták folytak a felett, a válaszfelirat tüzessék-e ki napirendre, vagy a honvédelmi indítvány. Az alakuló ellenzék előbbiket követelte. „Nem ajánlom.meg“ úgymond Madarász József „semmi áron sem (t. i. a pénzt és katonát), mert bizonyosan tudjuk, hogy a múlt országgyűlés óta nagy részben ármány kezeié a rájuk bízott ország képviseletét; tudjuk, hogy a 200 ezer katona csak arra lesz megadva, hogy szünetidő köttessék a lázadókkal (czélzás a Hrabovszky által kötött fegyverszünetre l. jún. 24.) azoknak további megerősítésére.“ E méltatlan vád ellen a miniszterek tiltakoztak s Madarász oda fordítá el beszédét, hogy szavaival a kormányra nem czélozott. Az elnök szavazat alá bocsátván a kérdést, a honvédelmi indítvány tetemes szótöbbséggel kitüntetett másnapi (júl. 11.) tárgyalás alá. — Ezután júl. 12—17-ig a tanácskozások tárgyát a házszabályok képezik, melyeket láss. Közl. 34 — 39 sz. úgyszintén Récsynél Magy. Közjog 413 s köv. l.

Az osztrák örökös tartományok országgyűlése első ülést tart B é c s ben. A képviselők egymás nyelvét jobbjára nem értik s többen közülök írni és olvasni sem tudnak.

P. H. 108. sz. Az ekkori galliciai képviselők pásztori egygyűségökkel még az 186% ruthen követeket is felülmúlták. Olvassuk ró-

luk, hogy Bécsbe érkezvén „a ligurianusok kolostorában égésien neki vetkőzve, póre módon települtek le mindannyian, s mikor rendes követi szállásaikra meghivattak, nem fogadták el a meghívást, hanem együtt maradónak a pürcsken. Nagy része nem tud egyebet, mint a ruthen nyelvet, s így alig beszélhettek velők. Hogy a dolgon segítsenek, H. úrtól kértek tanácsot a jó bécsiek, ki őket ily rögtöni intézkedésre utasító: minthogy a bátorsági bizottmány a kormánnyal együtt is elég gyöngye, eszközöljenek Frankfurtból olyféle parancsot, mely megtíltsa a bécsi országgyűlésen más, mint a Németországban diplomatikai német nyelven beszélni. Ez anekdotának látszik, pedig tiszta valóság, megtörtént dolog“ (97. sz.). A Csehországban e gyűlésre megválasztott 92 követ közt (kik okt. közepén tömegesen ott hagyták a gyűlést) volt 40 paraszt és kisebb birtokos, 18 polgár, 12 hivatalnok, 4 jogtudós, 3 orvos, 4 író, 2 iparos és 1 pap. (99. sz.). A Kremsierbe áttett országgyűlésen pedig volt 133 földbirtokos, 66 hivatalnok, 43 jogtanár, 32 iparos, 26 orvostudor, 20 lelkész, 12 tanár, 9 író, 8 polgár, 8 gróf, 6 magánzó, 3 báró, 3 miniszter, 3 exminiszter, 2 nyugalm. katona és 1 herceg. (241. sz.).

Verseczi ütközet. B l o m b e r g ezredes a P a u l i s o n támadó sereket, kik ott 45 elfogott nemzetőrön irtózatos kegyetlenségeket vittek véghez, másfél órai küzdés után Verseczen megveri. Kitűntek Eszterházy és Kohlman őrnagyok. Veszteség szerbeknél: 294 halott, 194 fogoly, (ezek közt Stanimirovics nemzeti biztos és K o i c s felkelő őrnagy) 4 ágyú, 3 zászló, részükről 12 ember holtakban és sebesültekben.

Közl. 35. 36. 39. 41. 69. sz. P. H. 108. 110. 121. 136. sz. Serb. 120. 1. (hibás nap: aug. 11.). Klapk. Nat. II. 20. 1. (hibás nap: júl. 10.). A nevezett két foglyot a temesvári kir. katonai törvény-szék juh 19-én felakasztatja (Frey I. 187. 1. P. H. 117. sz.). A fentebbi harc alkalmával jutott a magyarok kezébe az a sokat emlegetett zászló, melyet rugó segélyével tetszés szerint szerb vagy osztrák szintivé lehetett alakítani.

Július 14. Péntek.

Első támadás Szent-Tamás ellen. B e c h t o l d altábornagy s magy. kir. bács-bánsági fővezér, Stefanovios és B o s z n i c s elsánczolt szerb táborát (3 ezer ember) Szent-T a m á s o n túlnyomó erővel támadja meg, de majd három órai kölcsönös ágyúzás után a Római sáncz felől fenyegettetve, vereséggel visszahúzódik Ó-Becsére. — Kolowráth ezredes,

É d e r vezérőrnagy.— T u r i a ellen D a m j a n i c h őrnagy intéz támadást szintén siker nélkül. Veszteség magyar részen állítólag 5—6 halott és a 3-ik zászlóaljnál 8 sebesült.

Közl. 40. sz. P. H. 113. 124. sz. A liiv. jel. még Szil-nál Forr. T. 95. 1. V. ö. Serb. 124. 1. — Vakot (Tört. Ad. III. 129. 1.) egy júl. 9-ki, Klapka (Nat. II. 20. 1.) egy júl. 10. Szent-Tamás elleni támadásról emlékezik. Bechtoldot a ráczok ellen Mészaros hívta meg a vezérségre, miután a számos) magyar születésű tábornokok közül e tisztre egyet sem nyerhetett meg. Felhívására sokan (mint Legedics és Vogel' Gallicziában) magyar származásukat is eltagadták, mások (mint Gyulay Frencz és Benedek ezredes) nem is válaszoltak, a legtöbben pedig (mint az említettek és még Puchner, Burich, Barco, Petriosevich Iíorvit) többé-kevésbbé ismeretesek voltak nemzetietlen érzelmeikről s később csakugyan ellenünk küzdöttek. (Mészáros nehéz gondjait a vezérválasztás körül maga beszéli el emlékiratában idézve Füg. I. 374. 1.). — Damjanichot, ki szerb eredete daczára magát hazafias érzületéről tette ismeretessé, a temesvári hadparancsnokság útján a magyar minisztérium ápr. 16-kán hívatta haza Olaszországból a Ruka vina-ezredtől. (P. lí. 39. sz.).

Taráson és Écskán szerb lázadás üt ki, elősegítette a Tiszán átjött csajkátoktól; Kiss Ernő ezredes azonban két lovas és két gyalog századdal Tarasra a fölkeltek ellen indul s azokat erőszakosan leveri. Tárás felerésze porrá ég. Másnap

Július 15. Szombat.

E c s k á nál n j u l meg a harc, mely alkalommal Kiss Ernő (6.ágyú és csupán lovasság), a csajkás hadcsapatokkal erősödött szerbeket (mintegy 6 ezer felkelő 12 ágyúval) 6 órai tüzelés után visszanyomja és megszalasztja.

Közl. 41. 78. sz. Hív. jel. 8 z i l.-nál i. h. A S o r b. B e w. (126. 127. 1.) szerzője e harcot így adja elő: Kissnek rendeleté volt Porlaszt bevenni, hol Drakulics 5 ezer emberrel a 12 ágyúval állott, 'ehhez képest N.-B ecsker ékről Eeskára mozdul, hol azonban a szent-tamási harc rász kimeneteléről értesülvén, tétova megáll; ekkor a szerbek, köztük Sztratimirovics is előnyomulva, 6 júl. 16-kéü Ecskánál megtámadják s N.-Beckerekre visszaverik. — Kisst júl. 8 án nevezte ki Bechtold a bántási összes hadak parancsnokává, a temesvári hadparancsnokságtól, mely őt eddigi előnyomulásaiban gátolá, fűggetlenné tévén.

Ó-Futaknál 300 főnyi szabadkai nemzetőrsereg mintegy 100 Don-Miguellel egyesülten, 500 emberből álló szerb csapatot 2 órai puskatűz után visszaver. Woroniczky és F o u l e főhadnagyk.

Közl. 43. 40. 50. sz. P..H. 115. sz..

Július 18. Kedd.

Az erdélyi tartományi gyűlés befejeztetik. M i k ó Imre az erdélyi unio-t. cikk szentesítését tárgyzó kir. leiratot (l. júl. 14.) felolvassa.

P. H. 118. sz. A t. gyűlés t. cikkei együtt Köv.-nál Okm. 25—41. 1. A követeket méltán sújtja a vád, hogy nemzeti hagyományos beszédési és szónoklási kedv miatt a hosszúra nyújtott gyűlés alatt rakásra csináltak és halmozták a törvénycikkeket, melyeknek nagy része hiányos és felesleges vala.

Földvárnál B e c h t o l d altábornagy a Róm a i s á n czból előtört szerb felkelőkön erőt vesz, A község, honnan tegnap éjjel a magyar őrség kiveretett, ismét a győzők kezébe jut, mely alkalommal a r. katli. templomban egy gúla találtatik, melyet a szerbek legyilkolt gyermekek fejéből raktak össze. Ripp alezredes, A l m á s y, M á r i á s y, B e r g m a n n századosok. '

Közl. 46. sz. P. H. 119. sz. Ezen összecsapás után. B e c h t o l d hitvány ürügy miatt odahagyja F ö l d v á r t, hol már júl. 14 és 15-én is voltak némi összecsapások. Mindezen harcok összes vesztesége részünkön 10 halott s 14 sebesült.

Szem ere belügyminiszter „a pártütők által előidézett polgárháboru“-nak véget vetendő, a Bács-Bánság, úgyszintén Záránd, Csongrád, Békés, Csanád és Pest megyékben rügtönítelő haditörvényszékek felállítását rendel el, melyek csupán halálra ítélandnek, s főleg a Szerbiából hazánk területére „berohant“ idegen csoportokkal, mint törvényen kívül állókkal kegyelem nélkül bánnak el. V. ö. júl. 29.

Közl. 44. sz. Délen már ekkor minden törvényes rend felbomlott s a lakosság a magyar kormányközegek és hadvezér erélytelensége miatt iszonyú anarchiában háborgott. „Míg mindenik nap a Római sáncában, az alibunári, perlaszi, tamásfalvai táboroknál és F e-

hértemplomnál apró, de annál véresebb viadaloikat idézett elő: a szerb és magyar lakosok a helységekben kölcsönösen megrohanták, kirabolták és szétűzték egymást s ma itt, holnap amott rendeztek sziczi-
liai estvét.... Itt szerb, ott magyar portyázó csapatok száguldtak maguk
szántukból harc és kalandok után a pusztákon, s a legelső emberen, ki-
vel találkoztak, aggastyánokon, nőkön s gyermekeken saját felelősségök-
re a kínvallatás és hóhérlás tisztét gyakorolták. Krónikát lehetne írni a
kegyetlenségekről, ha mindazon embertelenségeket számba akarnék ven-
ni, melyeket ezen két nép közt dúló harc története följegyzett, melyek
közül mindegyik megesküdni látszék a másiknak a földszínéről kiirtá-
sára. Barbárságokat, melyektől a lélek iszonyodik, beszélnek azon idő-
ből a magyar lapok, mint a melyeket a szerbek, — a szerb lapok, mint a
melyeket a magyarok követtek el, bizonyásgul arra nézve, hogy mindkét
részten előfordultak.“ (Serb. Bew. 146. 147. 1.). A magyar kormány
ugyan már egy idő óta rögtönbírósgot hirdetett a garázdaságok féke-
zésére, azonban, mint S z é m e r e mondja, Bácsban „nem találkozott em-
ber, ki a rögtönítélő bírósgában részt mert volna venni, és, ha a statá-
riális bírósg összeült és ítéletet hozott volna, annak Ítéletét végrehaj-
hajtani bátorkodott volna.“ (Szem. beszéde júl. 19-én P. H. 122. sz.).
A rögtönjogot tehát ki kellett venni a polgári hatósg kezéből s ka-
tonai székeknek adni át, ettől várván a minisztérium, hogy az Ítéleteket
végre is fogja hajtani. Piret bánsgái hadikormányzó azonban oly ki-
csinybe vette a kormány parancsát, hogy azt, mint a Közlöny 68.
sz.-ból láthatni, még aug. 7-én sem hirdettette ki. Senatus haec i n tel-
iig i t, Consul videt, hictameu stb. — Sztratimirovics
ezalatt a Bánsgában lakó minden népfajokhoz júl. 24-ről kiáltványt in-
téz „a császár és király nevében, kinek atyai kezei a hű szerbekre nézve
egyidő óta meg vannak kötve,“ s minden eddigi polgári és. katonai ha-
tósgot felfüggeszt, azok iránt az engedelmességet „honáruulás“ vétke
alatt megtiltja, ígéretet tevén, hogy új bizottságok fognak alakíttatni
a közigazgatás vezetésére. (A kiáltv. P. H. 147. sz.). A karloviczi
főbizottság pedig Raj acic-ot, ki helységről helységre járt a magya-
rok- ellen tüzelni a ráczokat, „a nemzet kormányzója“ czimével ru-
házza fel.

Július 19. Szerda.

Batthyány miniszterelnök Szalay Lászlónak, Ma-
gyarhon frankfurti követének (1. máj. 14.) utasításba adja,
hogy a németbirodalom és Magyarország közt oly
szövetség létrehozásán működjék, melynek erejénél fogva mind-
két fél kötelezze magát 100 ezerig terjedő segélyhadereknek
bárom hó alatt leendő kiállítására, azon esetben, ha a német bi-

rodalom és Magyarország határai szláv elem által, vagy a szláv elemmel szövetkező más hatalmasság részéről megtámadatnának.“ Az osztrák államadósság egy részének elvállalása felől kérdeztetve pedig oda nyilatkozzék, hogy „ezen adósságokból legfőlegb csak a franczia háborúból származott magyar kamarális kötelezvények elvállalásáról lehetne szó.“

Az utasítás P. N. 1861. 244. sz. (Szalay által közölve). Az osztrák államadósság Czoernig szerint 1848-ban: 1.238.062,395 frt, tíz évvel később 2,439.616,605 frt.

Jellacic bán Karloviczra érkezik, hol a szerbek roppant lelkesedéssel fogadják. Esteli 6 órakor a Maria S c h n e e kápolnánál Hrabovszky magyar kormánybiztossal, egykori bajtársával tanuk nélkül találkozik, s felhívja ezt, hogy csatlakozzék a horvátokhoz, kik a császári udvar érdekében, sőt „annak felhatalmazásával és jóváhagyásával“ tesznek mindent. Hrabovszky katonai kötelességére hivatkozik, mely neki azt parancsolja, hogy a kezében levő királyi rendeletekhez szabja magát.

Serb. 143. 1. P. H. 122. (júl. 18-án) 123 sz.

Lánczhídi szerenesétlenség Budapesten. D. u. a közép oszlop közti negyedik láncz a felhúzás alkalmával, miután az emelő láncz elszakadt, a vízbe visszabukik, s az alatt álló hajóhidat, melyen tömérdek néző állott, szétrombolja. A Duna felszínét a vízbe hullott emberek lepik el.

P. H. 112. sz. Levitschnigg í. 220. 1. (júl. 18-án).

Július 20. Csütörtök.

A képviselőházban a válasz felirati viták kezdődnek, s tartanak e hó 23-áig. K o s s u t h a kormány szószólója, a minisztérium politikáját fejtegeti a horvát és az olasz ügyben, miközben a horvát felkelést pártütősnek bizonyítja, az olasz kérdésben pedig oda nyilatkozik, hogy bár ő a maga részéről személyes rokonszenvet érez az olasz felkelés iránt, mindazáltal a minisztérium az ott harczoló 10—12 ezer magyar katonát nem híhatta vissza, mert hazánk a pragmatica sanctioból eredő köte-

lezettségénél fogva Ausztriát és királyát kül megtámadások esetén védeni tartozik, — másrésztől azonban saját hazánk területi épségének s belbékéjének helyreállítása után az olasz háború bevezését akkép kívánja elősegíteni, a hogy az a kölcsönös jogigényeknek s az olaszok alkotmányos szabadságának kára nélkül történhetik. A minisztérium, ha e politika nem nyerne többséget, kész lelépni. E politika ellen szólnak I r i n y i József, Nyáry Pál, Teleky László, Per ez el Mór, Madarász László s többen. Mellette p'cdig P u l s z k y Ferencz, K a z i n c z y Gábor stb. Végtére is a minisztérium győz s a Kossuth által tolmácsolt politika szellemében készült válaszfclirat kézbesítésére a ház júl. 25-dikén küldöttséget nevez ki. Innsbr u c k b a. V, ö. au g. 8.

Közl. 43—47. sz. P. H. 113 s köv. ez. A beszédek és a felirat még F r e y nál I. 119. 144.1. Szil. Forr.T.97 —101.1. Mint láttuk (ináj. 19. jún. 10. jegyz.) a magyar minisztérium mogigéré az udvarnak, hogy a mennyiben rajta áliand, a képviselőházzal az olaszok ellen 40. ezer újoncot megszavaztat, s a király e föltételhez kötötte Jellacic léteit s udvarának BudaPestre átköltöztetését. Ez Ígérethez képest a minisztérium már a trónbeszéd készítése alkalmával értekezletre hitta össze a ház legbefolyásosabb tagjait, felvilágosítván őket a helyzet s a nak követelése felől. Az egybegyültek majdnem négyötödrésze pártolta a minisztérium kívánatát, melyét Kossuth is védelmezett. „De a kisebb szám hangulatából látszék“ - - úgymond Kemény Zsigmond — „hogy majd a válaszfclirat tárgyalásakor a minisztériumot hevesen fogja az olasz ügyben ostromiani. Ez megdöbbsentő vagy felbátorítá Kossuthot, s minden miniszteri confrentia nélkül tisztársai nevében is kinyilatkoztatja, hogy a kormány az olasz kérdésben nem többséget, hanem egyhangúságot óhajtván, eláll kívánataitól és a nádor meg fog kéretni, hogy a trónbeszédnek ide vonatkozó szavai kihagyassanak. E nyilatkozat valósággal az országgyűlési miniszteri többség megbélyegzése és annak tudtul adása volt, hogy a kormány saját pártját örökké kész feláldozni a minoritásnak, mihelyt az heves és követelő. Csakhamar a minisztérium Kossuthra bizá parlamenti képviseltetését a vitatkozásokban. Rendszerint Kossuth indítványozott és felelt az átalános politikára vonatkozó interpellatiokra. De ö már augusztus elején titkos összejöveleteket tartott a minoritással s annak érdekei szerint compromittálta mindig a minisztériumot, mely, minél inkább nehezdedtek a körülmények, annál kevésbbé mert a tárczákról lemondani. Így jutott többségre a parlamentben a szélső párt s foglalt el az utczai és clubbi közvéleményben minden terénúmot.“ (Cseng érinél 510. 1.). Ezen tudósításból látható, hogyan történt az, miszerint Kossuth akkép tolmácsold a minisztérium kívánatát

és politikáját, hogy tolmácsolása valódi meghamisítása volt a miniszteri tanács köz megállapodásának, kijátszása és gunya a loyális kormányférfiak egyenes Ígéretének. Örökre sajnálandó, hogy e népszerűség-hajhászai módnak a többi miniszterek s vezértalentumok szabad tért engedni elég gyöngék voltak.

Július 23. Vasárnap.

A perlaszi szerb tábor egy része lízdin falut a németbánsági ezredben megrohanja s az oláh lakosok ellenállását legyőzvé, a helységet felgyújtja.

F ii g. g. I. 381. 1.

Sztratiitirovics szerb fővezér Pancsovát véletlenül megrohanja, 8 ágyút birtokába ejt, a lakosság magyar érzelmű részét lefegyverzi s a városi hatóságot meghódoltatja.

Serb. 133. 1. Innen bocsátotta ki másnap a fővezér azon kiáltványát, melyet júl. 18 ka alatt említettünk, melyben tudatva vap az is, hogy a pancsova-deliblati tábor főparancsnokául B obalics nemzeti alvezredes van kinevezve.

Július 24. Hétfő.

István nádor s kir. helytartó, Szemere ellenjegyzése mellett Bács, Torontál, Csongrád és Csanád megye területére, a visszalépett Csernovics helyébe, Szentkirályi M ó r i c z o t királyi biztosnak nevezi ki s rendkívüli polgári hatalommal ruhazza fel> kötelességévé tévén „a tábori főhadparancsnokokkal egyetértőleg munkálkodni, más részről a polgári és büntető ügyekben minden olyan intézkedést megtenni, jelesen a rögtönítélő bíróságokat megalkotni, melyek által a pártütés elnyomása s a béke helyreállítása biztosittatika nevezett megyebeli hatóságok a biztos iránt engedelmességre köteleztetnek. (V. ö. a u g. 26.).

Közl. 48. sz. P. H. 120. sz. A Füg. I. 395. 1., hol különben érdekes adatok vannak Szentkirályi és biztos müködése jellemzésére, abban hibázik, hogy a kinevezést aug. elejére teszi. Windischgrätz es. kormányzó később 1849. febr. Szentkirályit vasra vette. (Közl. 1849. 20. sz.).

Július 29. Szombat.

A képviselő ház Hadzsics képviselő júl. 24-ki indítványa folytán, mely akkor el nem fogadtatott, szükségesnek látja Bács, Temes és Toron tál megyéknek ostromállapot alá helyzetését, s ehhez képest megbizsa a minisztériumot, hogy ezen ügyben törvényjavaslatot készítsen.

Közl. 52. 54. sz. P. H. 122. sz.

Békekisérlet Jellacic-csal Bécsben. A János főherczeg közvetítése folytán megjelent bán, nemzete nevében e három pontot fekteti az egyezkedés „megmásíthatatlan“ alapjául: 1) „Egyesíttessék a magyar pénz-, had- és külügyminisztérium az összbirodalom kormányával. 2) Nemzetiségijüknek és nyelvünknek adassék meg a tökéletes érvényes egyenjogúság, a belkormányzatban épen úgy, mint a közös magyar országgyűlésen. 3) A magyarországi szerb nemzet kívánalmi és igényei teljesíttessenek.“ István nádor és Ba tthyány miniszterelnök azonban kijelentik, hogy az országgyűléssel és pártjukkal szemben nincsenek oly helyzetben, hogy e pontokat, így a mint formuláztattak, elfogadhassák. Ezzel az értekezletnek vége szakad.

Jeli. hlv. tudós. 1848. aug. 6-ról Pej.-nál 124. 1. Úgyszintén P. H. 135. sz. és Frey-nál I. 208. 1. V. ö. R ü s t. 1.88. 1. Frey, ki nagyon szereti regénnyel keverni össze a történetet, azt mondja, hogy Jellacic és Batthyány ingerültségben váltak el egymástól. Utóbbi azzal búcsúzott: „Viszontlátásra a Drávánál!“ Mire Jellacic: „Nem a Drávánál, hanem a Dunánál!“ — A bán júl. 28-án, küldött társai azonban már júl. 20-án érkeztek fel B é c s b e s minden helyet eljártak, hogy a döntő körökben kedvezőleg fogadtassanak, s hogy Horvátország követei a bécsi országgyűlésbe befogadtassanak. (P. H. 120. sz.). Annyi sikerült nekik, hogy nemcsak az osztrák minisztériumot teljesen megnyerték, hanem a gyűlés és a politikailag éretlen székváros érületét is elidegenítették hazánktól. Mire Jellacic Bécsbe érkezett, a katonatisztek és lakosok nagy része fáklýs zenével fogadá (P. H. 122. sz.). A küldöttség által formulázott alkupontok, melyek a tartományi gyűlés által kiszabott határon is (V. ö. júl. 10.) túlcspontgk, olvashatók P e j -nál 122. s köv. 1. E pontok között nevezetes az, hogy ámbár a háromegy királyság a bécsi minisztériummal állana közigazgatási tekintetben közvetlen kapcsolatban, s ámbár Magyarhontól minden egyéb tekintetben független és önálló állást kapna, mégis követeltetik, hogy „a ma-

gyar korona jövedelmei, a népességi szám arányában, a hárommegy királyság javára is fordíttassanak.“ — Másnapra a fennebbi találkozás után János főbe rezeg Frankfurtba elutazott s ezzel vége szakadt közbenjárói szerepének, mely után a horvátok még nagyobb vérszemet kaptak ellenünkben,

Július 30. Vasárnap.

A bécsi országgyűlés követeli s nem kéri a császártól, hogy haladék nélkül visszatérjen elhagyott székvárosába.

P. H. 125. 12(5. sz. Rendkívül jellemző az akkori bécsi dolgokra nézve az Augs. Zeit. egyik bécsi levele júl. 28-ról: „Minden viszonyaink csupa zavar márczius óta. Fiquelmout mindig halogatott mindent, Pillersdorf mindenre igent mondott; az új minisztériumnak kellene tisztába hozni dolgainkat, ez azonban semmit nem tesz. Még mind csak Innsbruckból várja megerősítését, mi egyre elmarad.“ (Ezután nem sokára végbement ez is). „Akarná, hogy itt lenne a császár, hogy az eljövételéhez csatlakozó népi elemet a történeti formák pártjával erősíténé. De a császárnak tollába mondatja az orosz követ: Van Bécsben törvényhozó gyűlés, a császár ott nem Szükséges. Ma az országgyűlésen kormányzóról lesz szó. De azzal semmit sem nyert a minisztérium. Hogy a császár leköszönjön, a baloldal szeretné, sőt Stadion is a mellett nyilatkozott; de ki legyen utána s helyébe? A legközelebbi trónörökös meghasonlott a közvéleménnyel, s csak ha volna lehetséges azon esetben, ha ki tudná magát venni az anyai befolyás alól.“ (P. H. 130. sz.). — A császár visszatérésének sürgetésére nézve v. ö. aug. 15. jegyz.

Július 31. Hétfő.

A képviselőház Pesten, Kossuth júl. 26-ki törvényjavaslata nyomán, miután az aldunai s tiszai részekben kiütött lázadás is bebizonyította, hogy ott a magyar lakosság erősítésére szükség van, határozatot hoz a Bács, Torontálás K r a s s ó megyékben kincstári javakon eszközlendő székely telepítvények ügyében, e tekintetben vezérelvül állapítván meg, hogy „egy-egy telepedőnek oly kiterjedésű földbirtoknál kevesebb ne nyújtassék, mint a mennyinek műveléséből egy szorgalmas család úgy élelmét, mint önállását biztosíthatja.“ Hat éven át adómentesség, a kevésbbé vagyonosak segítése, a

birtok méltányos áron átengedése állapítottak meg. Az imaházak, lelkészek, tanítók 6 évig az állam költségén tartatnak fenn.

Közl. 49. 54. sz. P. H. 119. 123. sz. Mondanunk sem kell, hogy a beállott háborús napok miatt, e telepítvény ügyében, az indítványon kívül semmi egyéb sem történt.

Augusztus 1. Kedd.

A kun nemzetőrök S z e n 11 a m á s nál a tanyai kukoricza-földeken, a Verbász irányában előrenyomuló szerbekre támadnak, s bár vigyázatlanul lesbe rohannak, elleneiket visszavonulni kényszerítik., Zichy Ferencz őrnagy hős halála.

Közl. 60. 66. 81. sz. P. II.'131. sz. A S e r b. (149. 1.) következő hibás tudósítást adja: „Aug. 20. (szept. 1.) esett Zichy az ifjú magyar gróf Verbásznál, egy marok szerviánnal harczolván; tíz nappal később Castiglione ezredes J á r e k nél a Római sánczban megveri a szerbeket.“

Augusztus 2. Szerda.

Eötvös vallásminiszter Rajacic karloviczi érseket, mint a ki az ápr. 26-ról elrendelt egyházi gyülekezetét megtartotta, sőt pártlitó gyűléssé változtatta, magát törvénytelenül pátriárkává választatta s ezen felül még nyílt lázadás élén is áll, — érseki és metropolitai hivatalától felfüggeszti, s a g. n. e. egyház kormányzásával ideiglenesen Athanáczkovics Plátó püspököt bízza meg. V. ö. j ú n. 3.

Közl. 58. sz. P. H. 130. sz.

Legay alezredes (2 lovas és 6 gyalog század) Fehértemplomnál a város megrohanására készülő szerb-illyr csapatot (1500 — 2000 ember) reggeli 7 órakor megtámadja s két ízben visszavervén szétkergeti. Veszteség a támadók részén 3 halott és 8 sebesült.

Frey-I. 202. 1. (a K o s s. H i r l. után). Közl. 62.66. sz. P. H. 131. sz. A felkelő csapat, mely a L o q u a-nál táborozott, előző nap alkudozni próbált s a városba bocsátatást követelt. A fehértemplomi tanács azonban így kezdte hozzá intézett válaszáat: „Rablókkal és gyilkosokkal nincs alku, ezeknek a rögtönbírság kötele való“ stb. (Az eredeti okmányok Freynál 200 1.) V. ö. aug. 23.

Auguszt. 3. Csütörtök.

Akép viselőház, Gorove István indítványára, a németországi kérdésben kinyilatkoztatja, hogy a kormány követküldését (1. máj. 14.) helyesli, a német nemzet egységét rokonszenvvel üdvözli, a német elemmel a legszívesebb barátságban és szoros szövetségben akar élni, és hogy a bécsi kormány azon esetre „ha a frankfurti összpontosult német hatalommal a német egységnek kérdése felett háborúba keverednék, Magyarország pártfogására Frankfurt ellenében ne számíton.” — Továbbá Eötvös vallásminiszter elemi tanügyi t. javaslatát veszi tárgyalás alá a ház. A javaslat szerint, mely legnagyobb részben elfogadtatik, joga van az államnak a szüléket kényszeríteni is gyermekeik iskoláztatására, a közoktatási költségeket általános adó útján pótolni, s fő felügyeletet gyakorolni a tanügy kezelése körül. A vallásos oktatást a többitől el kell ktilönneni s a lelkészeknek átadni. Közös iskola állítatik olyan helyeken, hol a gyermekek száma egyik felekezet részéről sem haladja meg az ötven'et. — Az elemi tautigy körüli tárgyalás aug. 10-ig nyúlik.

Közl. 57 — 64. sz. P. H. 126—131. az. Prey I. 152—165 l. A megállapított törvényezikk P. H. 136 sz. — A németország. kérdésben hozott határozatot, mely egyébiránt a pragmatika sanctió-ból reánk háramló kötelezettséggel össze nem egyeztethető, megelőzte az, hogy a frankfurti képviselőház júl. 22-én egyhangúlag kijelenté, miszerint Magyarországgal szövetségre óhajt lépni. A magyar képviselőház viszonzta e nyilatkozatot s azon parlamenttel készült szövetségre lépni, mely Ferdinánd király örökös tartományait a német birodalomban felolvasztani czélozá. Kossuth maga is, Ferdinánd király minisztere, minisztertársai nevében (de megkérdezése nélkül: Sze mere III. 100. l.) támogató a ház határozatát. — A közoktatási kérdést a felsőtábla aug. 25-én mellőzi, miután a jelenlegi országgyűlésnek „a haza megmentésén kell tanácskoznia.” A méltóságos urak azonban, kik egy-két héten tartottak egy-egy ülést (fél-fél órára), e határozatukkal csupán közönyösségeket árultak el a nagy fontosságú tárgyban, mi annál kevésbé menthető, mert a körülmények a közoktatási ügyben gyors határozatot és orvoslást sürgettek. A lelkészi és tanítói osztály jövedelme ugyanis, a beállott mozgalmas napokban majdnem mindenütt fennakadt, s naponként érkeztek a minisztériumhoz siralmas panaszok, hogy az eddig is nyomorúságos helyzetben lévő papok- és tanítók, ha a státus nem segít rajtuk, éhen fognak elveszni, mert a nép az 1848: 20-ra támasz-

kodva, megtagadta tőlök fizetősöket. (P. H. 145. sz.) — Egyébiránt az utóbb idézett törvénycikket egész kiterjedésében nem is lehetett volna foganatosítani, mert Eötvös számítása szerint, csupán a néptanítók kiktartása, legkisebb fizetést számítva, 8—9 millió pfírtot vett igénybe, mi az állam erejét túlhaladta.

A jarkovácziés thomasováczi szerbek mintegy 200-an Karácsonyi István 1600 főnyi torontáli nemzetőrseregét Neusina lói elkergetik s közüle futás közben többeket leöldösnek.

Közl. G8. 69. sz. P. H. 130, 136. sz. Klapk. Nat. II. 22. I. Serb. 149. I. (nap nélkül).

Auguszt. 5. Szombat.

Kossuth pénzügyminiszter, István nádor s kir. helytartó jóváhagyásával „5 millió ezüst pénz alapján, 12% millió pfírt erejéig, egy és kétförintos magyar pénzjegyek kibocsátását vévén munkálatba“ (v. ö. máj. 24.), e dologról újólag azon hozzáadással értesíti a közönséget, hogy a kétförintos pénzjegyek, melyek ezüst helyett minden közpénztáraknál elfogadotatnak, ezennel forgalomba is tétetnek. Első nemzeti bankjegyek. V. ö. au g. 10.

Közl. 58. sz. P. H. 130. sz. A hird. még Frey nál I. 168. I. Az egyforintos bankók okt. 6-án tétettek forgalomba. (Kossuth jelentése Közl. 120-dik vagyis okt. 8. szám.)

Kiss Ernő ezredes Neusina és Szárcsa visszafoglalására Schiffner őrnagyot kiküldvén, ez Szárcsát reggel ostrom utján beveszi és felégeti. Neusina ellen azonban a szerb tüzéség túlnyomósága s majd katonáinak lankadsága miatt sikerrel támadhatni nem remélvén, miután ellenein Ernesztházánál is győzelmet vett, Lázárföldre visszavonul. Estére a szerbek az üresen hagyott Ernesztházát kirabolják és felgyújtják. Másnap —

Auguszt. 6. Vasárnap.

Schiffner őrnagy segédcsapatokat nyervén, Neusina t Lázárföldre felől megtámadja, s miközben a Don-míg u e

lek a Bucsákerdőt elfoglalják, maga egy osztály élén az égő falut rohanja meg s veszi be kétségbeesett védelmeztetés után. Meussinger főhadnagy.— A szerbek Jarkovácra hátrálnak.

Közl. 68. (magán tudósítás). 64. 69. sz. (hivatalos tudósítások, melyek a napra nézve egymásnak ellenmondanak). V. ö. P. H. 131. sz. Szil. Forr. T. 104. 1. Klapk. Nat. II. 22. 1. (hibás nap: aug. 7.).

Maderspach őrnagy Fehértemplomról a várost nyugtalanító szerb táborn Vracsegájon megtámadja, azonban Blomberg m. k. ezredes tétlensége miatt siker nélkül.

A 8 b. I. 124 1.

Augusztus 8. Kedd.

Az országgyűlés küldöttsége Innsbruck bán átnyújtja a válaszfeliratot s megkéri a Főlséget, hogy miután egészsége helyreállt, jöjjön Budára magyarjai közé, s „legfőbb jogait a törvények szentesítése által hű nemzete közt gyakorolja.“ Ferdinánd, ki épen visszautazandó volt Bécsbe, megígéri, hogy az országgyűlést személyesen fogja berekeszteni. V. ö. j u l. 2.0.

Közl. 70. 71. sz. Jelentés a küldöttség eljárásáról P. H. 136. sz. A válaszfelirat tartalmából következtetve Pesten előre is tudták már, hogy a Főlség nem fog lejőni Budára. Kossuth, Ferdinand minisztere, a maga hírlapjában ehhez képest már júl. végén egy indítványt állott elő, hogy t. i. koronáztassák meg az ifjú Ferencz-József főherczeg Magyarország külön királyává. „Atyja életében“ úgymond IC. „Őfelsége (Ferdinand) is koronás ifjabbik királya volt Magyarországnak, oly eset, a mi gyakran előfordult történetünkben. A magyar nemzet kedveli ezt a drága főherczeget, Ferencz-Józsefet, kinek születésénél fogva a trónöröklésre kilátása van. A magyarok Istene hozza urunkat és királyunkat közénk, de hogyha ez meg nem történhetnék, akkor tegye meg Őfelsége tekintélyének legkisebb rövidsége nélkül, tegye meg a fenséges Ferencz-Icároly főherczeg atyai szeretetből azt az áldozatot, hogy adjon nekünk Ferencz-Józsefben egy ifjú királyt. A magyar nemzet, mint győzhetetlen óriás fogja őt védelmezni, ha kell, a pokol ellen is, az osztrák ház jövendője biztosítva leendő; — a magyar azonban Budán akarja tisztelni királyát.“ (Köss. H i r l. júl. 29. sz. Freynál I. 144—148. 1.). — Talán ez idő tájon történt az is, mit Szemere mond (III. 100. 1.), hogy Kossuth, Ferdinand király minisztere, négyszem közt István főherczeget megkínálta a magyar koronával, melyet azonban ez visszautasított.

Aug. 10. Csütörtök.

Kossuth pénzügyminiszter az osztrák egy és két forintos új bankjegyek elfogadásától eltiltja a magyar közpénztárakat, miután aug. 7 én az osztrák pénzügyéség is eltiltotta az állampénztárakat a magyar kormány egy és két forintos pénzjegyeinek elfogadásától. Egyszersmint a pesti pénzügyminiszter az arany és ezüst Ausztrián kívülre vitelét általában eltiltja, az örökös tartományokba való ezüst-kivitel pedig csak 500 firton alóli összegeknél engedi meg.

Közl. 64. sz. P. H. 134. sz. K o s s. rendeleti még Szil-nál Forr. Tört. 103. és F r e y-nál 1.210. 1. V. ö. máj. 2 4. jegyz. Az arany és ezüst kivitele tilalmának indokát és történetét Kossuth aug. 24-én a képviselőházban adja elő. Ekkori beszédét 1. P. H. 148. sz.

A szerb felkelők d. e. 11. órakor J á r e k falut B á c s megyében három oldalról megrohanják. Castiglione ezredes azonban két órai vitéz harc után a támadókat visszavonulásra kényszeríti. Veszteség magyar részen 8 ember holtakban és sebesültekben.

Közl. 69. sz. P. H. 137. sz. Mészáros hadügyminiszter e napon érkezik N.-B ecskerekre.

Augusztus 13. Vasárnap.

Batthyány miniszterelnök megrendeli a hatóságoknak, hogy miután a nemzetőrök gyakori változtatása s összes ki-mozdítottása czéltalannak bizonyult be, „olyan nemzetőrökből álló hadi erőt teremtsenek, mely önkéntesen ajánlkozó, erős, egészséges egyénekből alkotva legyen, kik kötelezvék mindad-dig míg a harc tart, vagy a haza szolgálatukat igényelni fogja, a kormány rendelete alá helyezni magokat.“ V. ö. j uú1. 5.

Közl. 66. sz. P. H. 134. sz. A rend még K ö v.-nál 0 k m. 73—76. 1.

A S z i r e g elfoglalására törekvő Sztratimirovics rácz fő-vezért (2 ezer ember s 8 ágyú) Wollnkoffer vezérőrnagy készen várva, V e r b á s z nál reggeli 4. órakor megtámadja. A

meglepett ellenség szekereit a kukoriczában hagyva harczirendet képez, de majd heves küzdelem után visszaűzetik. Jász-kun nemzetőrök. De-Vitte és Balázs őrnagyok. J ó n á k ütegparancsnok.

Serb. 151. 152. 1. Közl. 66. P. H. 138. sz. Szireg birtokára az ellenség rendkívül nagy súlyt fektetett, mert az itteni sánczok bírása volt a kulcs azon egyetlen töltéshez, melyen át a Krivajamocsárokon közlekedni lehetett, ezen kívül e falu, valamint Temeri n és Jarek is, Szenttamással és Turiával szemben feküdvén, míg a magyarok kezében volt, a szerbek szabadon mozgathatását igen megkötötte.

Augusztus 14. Hétfő.

Ferdinánd király Eszterházy miniszter ellenjegyzése mellett leiratot intéz a magyar országgyűléshez, melyben tudtul adja, hogy miután B é c s b e visszatért s egészsége helyre állott, a jún. 26-án István nádorra ruházott rendkívüli ideiglenes megbízást királyi jogainak gyakorlására nézve (v. ö. júl. 5.) ezennel megszünteti. Másnap

Augusztus 15. Kedd.

A Főlség írásbeli választ is kiadja az országgyűlés f e l i r a t á r a, melyben megígéri, hogy az országgyűlést szept. 17-én személyesen fogja berekeszteni, kinyilatkoztatván egyszersmint, hogy meg fogja védni az országot azok ellen, kik királyi parancsának s a törvényes hatóságnak nem engedelmessé válnak, s hogy a horvátoknak meghagyta, miszerint béküljenek ki s Magyarország határát megtámadni s átlépni nem merészeljék. V. ö. aug. 8.

Közl. 76. sz. Füg. I. 336. (hol az utóbbi válasz kelt nélkül). Az előbbik leirat, (mely Szilágyi nál is Forr. T. 120. 1. megvan), aug. 22-én olvastatott fel a házban. — Utóbbi napokban Radeckzy mind több-több előnyöket vivott ki az olasz fegyverek ellenében s aug. 5-én Károly Albert Majlandot, székvárosát, is kénytelen volt a diadalmal vezérnek feladni. Ekkor a két harczoló fél közt Anglia és Franciaország közbenvetésére fegyverszünet létesült. Bár Ausztriát e két idegen hatalmasság beavatkozása nagyon sérté, nemsokára a fegyverszünet meghosszabbításába is beleegyezett, remélvén, hogy ezen

idő alatt Magyarország ős Bécs megzaboláztatik. A bécsi minisztérium tehát nyíltan el kezdé hagyni eddigi ingadozó politikáját s merészen állott a reakció élére. Hogy ezélját annál biztosabban elérje a Fölségnek közel kellett lennie, s visszatérnie rendes lakóhelyére. „A császárnak Innsbruckerban vonulása a magyarok számára gyümölcsözőtt” ügymond az egykorú hiv. Wien. Zeit. „E félreeső városban lelt legkívánatosabb alkalmat az orozátlanul vakmerő Batthyány Lajos gróf, az osztrák miniszterek tudtán élkel, cselek, ármányok és insinuatiók által kicsikarni azon rendeleteket, melyek Magyarországnak a birodalombéli kiszakasztatását még határozottabbá még bevégzetebbé tévék. E kiorozszakolásban a gróf hű segédre talált a jó érzésű de hígeszű Eszterházy herczegben.” (P. H. 230. sz.). — A magyar országgyűlés tudta azt, hogy a Fölség lakása csak azért tétetett vissza Bécsbe, hogy a reakzionárius miniszterek és birodalmi képviselők annál inkább ellensúlyozhassák hazánkban a szentesített törvények foganatosítását s megakadályozhassák a hongyülés júl. 11. határozatainak helybenhagyását, és ezt a föltevést a bécsi döntő körökről még a fentebbi júl. 15. válasz som hárihatta el, habár úgy látszik, mintha annak feladata lett volna a királyi leirat kellemetlen hatását csillapítani.

Batthyány miniszterelnök megrendeli a Duna és Dráva közt fekvő törvényhatóságoknak, hogy miután J e l l a c i c, dac zára hogy neki „János főherczeg jelenlétében Ígéretet tett, hogy azon feltétel alatt, ha a magyar kormány hadi erejét a horvát határról hátra húzza (a mi meg is történt), maga is ugyanazt fogja tenni, most Horvátországba, nevezetesen Varásd körül, tetemes haderőt gyűjt,” s határainkat megtámadással fenyegeti: állítsák ki tüstént minél nagyobb számmal a kiindulásra önkéntesen ajánlkozó nemzetőröket, fegyverezzék fel s gyűjtsék egy helyre azokat, hogy velők egy a dunántúli kerületbe e napokban kivezendő hadvezér rendelkezhessék; ezenkívül intézkedjenek a hatóságok, hogy a horvátokat, ha betörnének, népfölkeléssel is visszaverhessék.

A Tendelet P. H. 137. sz. és F r e y n á l I. 217. l.

Auguszt. 16. Szerda.

A képviselőházban Mészáros hadügyminiszter újonczállítási t. javaslata napirenden. A javaslat szerint a rendes katonaság létszáma, ide nem értve a határőröket, 200 ezer főre emelendő, miből 40 ezer gyalog és 4300 huszár tüstént kiállítandó, ugyan-

annyi gyalog és lovas pedig első felhívásra készen tartandó. A katonai szolgálat ideje 6 év, (a határozatban 4), egy apának két fia be nem sorozható, megváltásnak és helyettesítésnek módja nincs, újonczozás alá esnek a 19—22 évesek, az eddig szokásos toborzás megszűnik, az egyházi személyek, és egyetlen fiúk vagy nők nem soroztatnak be stb. — A tárgyalás ang. 23-ig tart s rendkívül heves jellemet ölt magára ezen kérdésnél, hogy minő lábra állíttassák a katonaság? Végre a miniszter javaslata nyer többséget mely szerint sor ezredek a régi német lábón hagyatnak s csak további kiegészítetéseök rendeltetik el, az újonczok ellenben magyar vezényletet, nemzeti színű jelvényeket s „honvéd“ nevet kapnak.

Közl. 70. 77. sz. Szil. Forr. Tört. 105. 110.1. Forr. Férf. 6—8 1. A honvédújoncz, országgyűlési végzés folytán megyéjétől előre 20 pftot kapott. (P. H. 226. sz.). A viták menetére nézve v. ö. aug. 21.

Auguszt. 18. Péntek.

Batthyány miniszterelnök Szalay frankfurti követet felszólítja, hogy a B.-Pest és Frankfurt közti szövetség megkötését siertesse. „A reakció“ úgymond Batthyány „már nyíltan lép fel, és többé nem titkolja szándékát s terveit. Magyarország van kijelölve első áldozatul. E végre az olasz győzelem után huszonnégy ezer katona küldetett Olaszthonba szint-annyi végvidékinek felváltása végett, hogy ezek egyesüljenek azon tizennégy zászlóaljjal, melyeket Jellacic Var ásd körül már is koncentrált. Ő hidakat készít s proklamációiban betörését ígéri. Ha aztán a horvátok, szerbek és reakzionáriusok segedelmével legyőzik a magyart, akkor akarnak Bécsnek menni, hol Windisch-Gratz és Hammerstein Jellacinak segédkezet nyújtand a végre, hogy megbüntessék azon oktalan várost és minisztériumot, ki most bajunkat nagyobbítja és veszedelmünknek örül. Ezekből következik, hogy előttünk legfelebb három hét van. Arra szólítom tehát fel önt, hogy ezt értesse meg a német diétával, és bírja azt mielőbb egy oly diplomatikai fellépésre nemzetiségünk és függetlenségünk mellett, legyen az követküldés, legyen az szövetségkötés, mely lépésnél fogva

megakadályoztassék azon irány és törekvés, melynek diadala csak antigermán felsőbbiséget tenne uralkodóvá A u s z t r i ában.“

A levél Függ. 1. 346. 1. Szalay minden sürgetése a szövetség dolgában eredmény nélkül maradt. Aug. 19-én ugyan János főherczegnek, a birodalmi kormányzónak, bemutatattva, ettől szívesen fogadták, de már szept. 15-én Heckscher külügyminiszter azzal lepi meg, hogy István nádortól nyert meghatalmazása az aug. 14-ki leirat (1. e.) folytán megszűnt. Szalay tiltakozott e képtelenség ellen, mígnem S m e r l i n g, az új külügyminiszter, okt. 1-én kijelenté előtte, hogy a Frankfurtban lévő osztrák követ közlése szerint, F e r d i n á n d király roszalja ide küldetését, s felhatalmaztatását semmisnek nyilvánítja. Sz. ekkor elhagyta Frankfurtot. (További működését 1. nov. 11.)

Aug. 18. Szombat.

B é l d i Ferencz V a y kir. biztos parancsa folytán oly célból jelen meg Nagyszebenben, hogy az ott fészkelő „román nemzeti bizottság“ bujtogatásainak véget vessen. A bizottság tagjai azonban menekülnek, s csupán Laureanit és Balacescut sikerül Béliinek a Puchnertől nyert katonasággal elfogatnia.

Közl. 88. sz. Köv. E. T. 78. 1. Az elfogottak, miután kiszabá-, dításukra társaik mintegy kétezer kétezer kérelmezőt vezettek Szebenben aug. 25-én szabadon bocsáttattak. — A balásfalvi csoportozás utót, (1. máj. 15.) az oláhok nemzeti bizottsága a szászok fővárosába húzódott, hol ez utóbbiak egy választmányt neveztek ki (élén Benigni, a Sieb Boté szerkesztője), mely az oláh bizottsággal összhangzásban működ-jék vagy is inkább azt sugalmazza, és a magyarokkal bekülni ne engedje. A szász burocraták hivatalukat befolyásukat, a papok gazdag dézmájokat féltették az unió foganatosítása esetére, s miután a Föl-ség az unio-törvénycikket, melyre « szász követek is rászavaztak, megerősíté, az ellene tiltakozó szász küldöttséget pedig rendre utasította, nem maradt más hátra, mint „körültekinteni“, s a románok ellenszegülési hajlamát titkon ápolgatni, arra oktatóván őket, hogy az unió érvényét nem lehet elismerniök, mert a román negyedik alkotmányos nemzetnek még nincs elismerve. (P. H. 66. sz.). A mihálczfalvai eset (1. jún. 2.) igen kedvező alkalmat nyújtott nekik, hogy a székelyek és magyarok elleni gyűlöletet szítsák; egyszersmind azon eszmét is bele oltották a tudatlan oláhokba, „hogy most annyi szántóföldet, rétet és erdőt kell elfoglalni, mennyi csak lehetséges, mivel a földesurak is évek előtt némely darab földet majorsági földekké tettek, melyek pedig úrbériek voltak“ s t eff. Az oláh bizottság tehát ezen különben is kedvelt

hangon húrolta a kedélyeket, s a pópák által, kikkel az egész tartományban összeköttetésben állott, a legveszélyesebb kommunisztikus eszméknek lón terjesztőjévé. E miatt a lelkeseket, kik erőszakoskodásra vezették a népet, több helyen be is kellett fogatni. Az oktatás kesernyés gyümölcsét a szászoknak is nem sokára meg kellett kóstolniok. „Az oláhok jószágai szász szántóföldekre és rétekre hajtottak... A szebeni oláh majorosok ... barmaikkal ... háborítlanul legeltették heteken, hónapokon át a szebeni polgárok buja búzaföldéit és réteit. Százankint lehetett látni naponkint az ökröket és lovakat, melyek a szebeniek buja földjein és rétéin barangoltak, senki sem gátolta ezen botrányt mindaddig, míg a jó egyetértés a szász és oláh politikuskok közt fennállott... Végre azonban ... az oláh majorosok nomádi működése erélyesen félbeszakasztott. Két század polgárorség segélyével a mezőkön legelő barmok behajtottak. A mezőkön okozott kár összesen mintegy 10 —12 ezer vfrtra rúgott.“ Az oláh „Gazetta“ hirdette, hogy a tizedszedés törvényesen megvan szüntetve, az unió ellen azonban, mely e törvényt az oláhokra is kiterjesztő, tiltakozott. A szövívők átalában „úgy állították fel a dolgot a nép előtt, hogy a mit nyertek, egyedül a császárnak, nem pedig a rendeknek, s különösen nem a nemességnek köszönhetik. TJJ tér nyílt meg a cselekvényekre a bujtogatók előtt, mikor az oláh határörvidékiek parancsot kaptak a szegedi táborba indulásra. Már előre ki volt minden csinálva. Hónapok óta vannak már Barnucz és Laureani stb. folytonosan útban a tartomány egyik végétől fogva a másikig. Néhány nappal ezelőtt azonban ismét visszatértek S z e b e n b e, és itt tartották és a környékben hol a másik oláh határezred főtisztikara van, 0 r l á t h o n titkos gyűléseket.“ (153. sz.).

Első támadás Fehértemplom ellen. Bobalics ráczai (mintegy 6 ezer ember) Vracsegaj és Kusich felől reggeli 4. óraker három csapatban megrohanják a várost. A polgárság azonban, élén Maderspach őrnagygyal, s a kevés számú temesi nemzetőrök (S k u b l i c h főhadnagy) és illyr-bánsági katonák (Philipeszko hadnagy) kétségbeesett elszántsággal védelmezik a minden oldalról felgyújtott város sánczait. D. e. 8. óraker a város fele része már az ellenség birtokában. Déli 12. óraker a lángok a templom köríti is kiütődnek s Knicanin szervianai a védők háta mögött a vásártérre nyomulnak. Ekkor érkezik Verseczről Blomberg ezredes segédcsapata, minnek folytán a támadók a házak közül kiveretnek. Azonban künn még 6 óra hosszat folyik a csatározás, mig nem esti 9. óraker a szerbek Thomasovác felé elhúzódnak. A német polgárság a városi áruló szerb lakosokat leöldösi. Vesztesség a szerbeknél

290 halott, a védők részéről 64 ember holtakban és sebesültekben.

Serb. 174 s köv. 1. Közl. 79. sz. 81. 82. P. H. 144. az. Frey 238. 1. Vali o t I. 82. 1. (képtelenségekkel vegyest.) V. ö. aug. 2. 23.

A K i s s Ernő ezredestől küldött V é c s e y őrnagy T a vasnál a szerb felkelőket a Tiszán átveri s a falut egészen fölégetteti. V. ö. j. ul. 14.

Közl. 81. sz. P. H. 143. 144. sz. (aug. 20.). Szil. Főrt. T. 121. lap.

Második támadás S z e n t - T a' m á s ellen. B e c b t o l d m. kir. fővezér a Sztratiurovics vezérlete alatt álló el-sánczolt szerb tábornok reggeli 6. órakor Wollnhoffer dandárával K i s-K é r felől megtámadtatja, s míg maga a sánczokat és a községet löveti, azalatt a verbászi vonal ellen Bakonyi gyöngye csapatát küldi rohamra. A S á n d o r-gyalogok már belől jutnak a sánczokon s a kétségbeesett bátorsággal küzdő szerbiánokat és albániaiakat visszaverik, midőn a legyőzötteknek egy zászlóalj határőr érkezik segítségökre, minek következtében a támogatás nélkül hagyott magyarok visszahúzódni kényszerülnek (d. u. 3. óra). Végre 8 órai kölcsönös s főkép a szerbek részéről heves ágyúzás után a hadereje legnagyobb részét vesztéglésre kárhóztató B e c h t o l d érzékeny veszteséggel vonul vissza. Kítűntek Aulich alezredes és L e n k e y százados. Veszteségünk 2 halott és 110 sebesült. Piáth Pompejusfőhadnagy bajnoki halált hal.— A szent-tamási működéssel egyidejűleg KolowrathésCa&tgliione ezredesek T u r i á t támadják meg (reggeli 5. óra), hol Joannovics parancsnokolt. Öt óra hosszat tart már a kölcsönös ágyútűz, midőn a V á s á k és Schw arzen'ber gek a helysége rohamnak, azonban a szerbek gyilkos lövései elől, s miután hátban is fenyegetettek, végre eredménytelenül húzódnak vissza. — E nap Földvár ellen is intéztetik szintén sikertelen támadás.

P. H. 141.143.148.149. sz. Közl. 74.82. sz. Serb. 153—102 1. Klapka Nat. II. 23— 25. 1. S z i l. F. Tört. 111—113. 1. — E támadás a magyar kormány határozott rendeletéből történt, melyet a szerbek naponként való térfoglalásai s kegyetlenkedései valahára kizhoztak türel-

méből. Bechtold azonban úgy intézte az ostromot, hogy a siker lehetetlenné váljék. Wollnhofer ezután öregség miatt leköszönt s helyébe Bakonyi lépett, miről Deak miniszter aug. 26-án értesíté a képviselőházat.

Auguszt. 20. Vasárnap.

Ferdinánd király Mészáros hadügyminiszternek rendeli, hogy a Magyarországon tanyázó, nem a magyar koronához tartozó ezredeket a többi örökös tartományokban elhelyezett magyar ezredekkel váltassa fel, egyedüli kivételével azon ezredeknek, melyek jelenleg még Olaszországban az ellenség előtt állanak.“

Közl. 79. sz.

Auguszt. 21. Hétfő.

Percze l Mór a képviselőházban a szenttamási harcok miatt árulással vádolja a vezériséget. E vád által a minisztérium sértve érzi magát s Perczel ellen az egész ház felindul, ki azonban, bár a ház rosszsalását fejezi ki a gyanúsítás fellett, a vádat vissza nem veszi. Napirendre nem kerül a sor.

Közl. 75. sz. P. H. 140.142. 143. sz. A beszédek még Fr e y nál I. 220—228. V. ö. L e v. I. 127. Szil. Forr. Tört. 115 — 119. I. F. Férf. 180. 227.240. I. Perczelnek ezen, a képviselőház előtt mindenetre tapintatlan, habár egyébként helyes sejtelmén alapuló, vádjából Batthyány csinált magának legtöbb kellemetlenséget, kit többi minisztársai most is (sak gyöngén támogattak. Miután Mészáros magát a hadsereggel azonosítá, s arra szólítá fel a házat, hogy vagy öt kárhóztassa, vagy P e r e z e l idő előtti kifejezését: a miniszterelnök, mint a kormány feje, ezt szintén kívánta, azon hozzá tétellel, hogy vagy a kifejezés rovassák meg, vagy mondja ki a ház a minisztérium ellen a bizalmatlanságot. P e r c z e l azonban megmarad kifejezése mellett, sőt a minisztereknek „szarnokság“-ot lobbant szemökre. M a d a r á s z folytatja a támadást, s kimondja, hogy ha az ellenség meg nem veretik „a kése-delem oka egyenesen őket terheli.“ N y á r y szintén a minisztérium gyöngeségét emeli ki s Madarásznak védelmére kél, a dolog mibenléte felől azonban Szentkirályi .kihallgatását sürgeti, ki a délvidékről épen ekkor P e s t r e érkezett. Végre Batthyány elkeseredéssel jeleníti ki, „hogy ha ház elfogadja Nyáry képviselő úr indítványát:

holnap minisztérium nem leszen, mert én még ma lelépek.“ A pesti közvélemény, mely a kormányt általában erélytelenségről és tétlenségről vádolá, e miatt már ekkor nem sokat búsult volna, annál kevésbé, mert a miniszterelnök az épen ekkor tartó újonckizállítási vitákban czélszerűség tekintetéből makacsul ellenszögzé magát oly követeléseknek, melyeket a katonaság megmagyarosítása tekintetében a baloldal igen erősen sürgetett.

Aug. 22. Kedd.

A s b ó t h alezredest Ú j-M o l d o v á n mintegy 400 főnyi szerb-határőr csapat reggeli 4½ órakor megtámadja. A s b ó t h öt óra hosszat tartó csatározásban védi magát, s már-már győzelemre jut, midőn túlnyomó erőttől tartva S z á s z k á nak elhúzódik. A szerbek Uj-Moldovát felgyújtják. Veszteség magyaroknál 3 halott s 12 sebesült, a szerbeknél összesen 21 ember.

Közl. 87. sz. Szil. F. Tört. 122. 1. F. Férf. 141. 1. ö. P. H. 150. 152. sz.

Aug. 23. Szerda.

Vitális őrnagy Fehértemplomnál a Versecz felőli szőlőhegyek körül a város ellen támadó szerb felkel őket visszaveri s K r u s i c z á-ig űzi. K á I n o k y főhadnagy, S c h ö l s k o r n hadnagy. Veszteség magyar részen 3 halott s 4 sebesült.

Közl. 110. sz; P. H. 147. sz. (hivatalos jel). Szil. F. Tört. 121. 1. Frey I. 240. 1. Serb. 177. 1. (aug. 24.). —Aug. 19. (1. e.) után a szerbek ismét alkudozáshoz kezdtek, szertelen követeléseikkel azonban elutasításra találtak. Fentebbi harc végeztével este ismét egyezkedési ajánlatot tesznek, minek folytán Vitális többekkel együtt más nap átmegy a szerb-osztrák táborba. Az alkuból semmisen lett, V i t á l i s azonban, ki a 9. honvéd zászlóaljjal aug. 21-én érkezett Fehértemplomba, lelép tisztségéről, midőn a veres sipkások vezénylete R á c z századosra marad. V. ö. aug. 19. 23.

Aug. 24. Csütörtök.

A képviselőház bán az országos költségvetés s K o s s u t h pénzügyi javaslatai szőnyegen. A kiadás címői. Királyi udvar ½ évre 2.166,667 frt. Nádor udvara és hivatala 112,860 frt. Miniszterelnök 41,750 frt. Külügyminiszter 49,398 frt. Belügyminiszter 408,720 frt. Pénzügyminiszter 1.44,910 frt. Közmunka és közlekedés 4.412,475 frt. Földművelés ipar és ke-

reskedés 318,813 frt. Vallás és közoktatás 825,414 frt. Igazságminiszter 404,590 frt. Hadügy 16.480,000 frt. Összesen 28.845,507 frt, melyből a bevétel bevonása után fedezendő marad 18.718,777 frt. — Apr. 11-én találtatott a pénztárban 506,015 frt. Ettől kezdve június végéig a bevétel 3.010,943 frt. Az 1848 és 1849-diki mindkét évre szóló költségvetés eredményét összefoglalva, a hiány 1848-ban 16.000,000. frt, 1849-ben 45.000,000 frt, összesen 61.000,000 frt, azon esetre számítva, hogyha a háború 1849. végéig tartana. Miután nem tudhatni, hogy a javasolt adónemekből mennyi gytilend be, a pénzügyminiszter ájúl. 11. határozat nyomán az egész hiányzó összegre hitelt kér, s felhatalmazást, hogy kamatmentes pénzjegyeket bocsáthasson ki, melyeknek beváltásáért az állam minden jövedelmével felelős legyen, s melyek az 1852 évtől kezdve évenként 3 millió pfrttal törlesztessenek. E jelentés és a kapcsolatában lévő t. javaslat, melyre a központi bizottság részéről L ó n y a y Menyhért előadó tesz észrevételeket, huzamosabb ideig állandó tanácskozási tárgy marad, azonban a ház mingyárt az első napon felhatalmazza a pénzügyminisztert, hogy a mennyiben a költségvetést a közjövödelmek nem fedeznék, az ország 1848. második félévi és 1849. évi közszükségeinek fedezése végett a kincstár számára 61 millió forint erejéig hitelt nyisson, illetőleg kamatmentes pénzjegyeket bocsásson ki.

Közl. 82 — 86. sz. Az általános tárgyalás aug. 28-án fejeztik be.

Aug. 26. Szombat.

A magyar kormány Beöthy Ödön főispánt B á c s, T o rontál, Csöng rád és Csanád megyékbe Szentkirályi Mór helyére rendkívüli királyi biztosnak nevezi ki. V. 3. júl. 24.

Közl. 83. ez. Szentkirályi, a Jász-kun nemzetörökkel együtt, kikre személyesen akart felügyelni, már ekkor visszatért a déli táborból, az események szellemével s némiképp múltjával meghasonlva.

Aszenttamási szerbek az ókéri magyar tábor egy részét Sziregén d. u. 2½ óraker ismét megtámadják. Harmadfélóraker tüzelés után rohamot intéz az ellenség, de a ma-

gyarok szuronyától, kiknek időközben 2 ágyú érkezett segélyekre, T e m e r i n ről véresen vissza kergettetik, s futásnak ered. Veszteségünk 6 ember.

Hivat. jel. P. H. 150. sz. Közl. 86. (aug. 24.). Sziregre vonatkozólag v. ö. aug. 13. jegyz.

Aug. 28. Hétfő.

Batthyány és Deák miniszterek a buda-pesti kormány megbízásából B é c s b e indulnak, oly czélből, hogy ott a júl. 11-ki határozatra megerősítést nyerjenek, továbbá rábírák a Föliséget, hogy parancsolja meg a Magyarorszáiban lévő katonai parancsnokoknak, miszerint a magyar kormánynak engedelmeskedjenek, J e l l a c i c-nak pedig izenje meg, hogy hazánkat meg ne támadja, sőt a horvátokkal együtt fegyvereit tegye le, — egyszerűsmint óhajtják a miniszterek megtudni, mikor jó le a Föliség hosszabb időre hazánkba.

Függ. I. 413. I. Kossuth beszéde: Közl. 82. sz. és S z i I-nál F. Tört. 116. 133. v. ö. 152. I. B.-Pesten a délvidéki szerencsétlen har' ezok s általában a minisztériumi ingatag és tétlen politika miatt a kedélyek igen fel voltak ingerülve a kormány ellen, melynek feje Batthyány minden erőleyesebb rendszabályt került, mit Bécsben forradalmi szándékra magyarázhatnának, nehogy ez által a dynasztiaival kiegyezkedés útjába akadályok gördíttessenek. Végre azonban a minisztérium tisztába akart jöni a bécsi dolgokkal, miután belátta, hogy az eddigi erőtelen politika, csak ellenségeink bátorságát növeli, s időt enged nekik harci készületre. A miniszterelnök azonban hazáját végveszélytől féltette, ha a forradalom árja elborítaná, s ez okból, csakhogy a bécsi kormánnyal való nyílt szakadást kikerülje, kész volt engedményekre s nevezetesen a birodalmi államadosságok egy részének elvállalására .is, habár ez eszme Pesten legkisebb népszerűséggel sem bírt, annyival kevésbbé, mert a politikai körök és gyüldék szelleme, Kossuth által sugalmazva, a szigorú jogosság teréből egy lépést sem volt hajlandó önként feladni. V. ö. szép t. 4.

Kiss Ernő ezredes huszár előőrsei Aranyi főhadnagy alatt E c s k á nál a szerb felkelőket, kik közt két század gyalog is volt d. u. 4. óraker visszaverik. Veszteség magyaroknál 1 hantott s l sebesült. .

Közl. 88. sz. P. H. 152. sz.

Asbóth őrnagy Rác Sándor századossal egyesülten Ó-M o l d o v á ból kiveri a szerbeket s részben a Dunába szorítja. Ó-M o l d o v a porrá ég.

Közl. 90. sz. P. H. 154. sz. (hiv. jelentés). Asbóth (I. 124. l.) a harczot aug. 23-ra teszi, hibásan. Az aug. 22. alatt idézett hivatalos tudósítás Asbóthot alezredesnek, a kéz alatti ugyancsak hivatalos jelentés pedig őrnagyak írja.

Aug. 29. Kedd.

A szerb felkelők Istvánföldnél (Hajdusitza) az Allibunár irányában átkelt magyarokat megverik s Istvánööldét hamuvá és rommá változtatják. A magyar csapat vesztesége 20 halott.

A Sieb. Bote után P. H. 187. sz.

Aug. 30. Szerda.

Második támadás Fehértemplom ellen. K n i c a « n i n szerviánai reggeli 4. órakor túlnyomó erővel rohannak a város ellen, azonban a polgárság s legkiváltkép a 9-ik zászlóalj (P l i e c z százados) hősieles küzdelme folytán d. u. 2. órára visszazüzetnek. B l o m b e r g ezredes sorkatonaságát a harcz ideje alatt a várostól egy órányi távolságban lieverteti, s a küzdelem végére érkezik Fehértemplomba. A harczban kitűnik Abancourt Károly őrmester. Gyurics szerb kapitány elesik. Készsünkön veszteség 5 halott s 22 sebesült.

Hiv. jel. Közl. 128. v. ö. 88. 110. sz. Serb. 177. 1. (nap nélkül). — A s b ó t h (I. 124. l.) és V a h o t (Honv. K. I. 85. l.) a Dapot aug. 31-ára teszik. Az ellenség számát a hiv. közlemény 2, Asbóth 5, Vahot (szokása szerint jól elhajtván a sulykot) 13 ezer emberre teszi. — P l i e c z nevét a Közlöny egyik magán tudósítása „B l i c z”nek, másika (189. sz.) „Blietz János”nak, egy hivatalos harmadik értesítés pedig (egyenesen a 9-ik zászlóaljtól Fehértemplomról szept. 24.) „Plicz János századosiak, Asbóth végre a 9. z. a. egyik századosát „Villámának írja. Egy juu. 19. ki tiszti kinevezésben (Közl. és P. H. 89. sz.) a 9. z. a.-hoz századosnak „Pleitiz János főhadnagy” nevezetik ki. — P l i e c z János okt. 16-án a 88. z. a. hoz neveztetett ki őrnagyi ranggal, s egy hiv. kimutatásban már „Villámi János” néven fordul elő. (Közl. 161. sz.) — Biomberg előző napok valamelyikén személyesen találkozott Nilyent tel Jellaöld ügynökével s ezt a jún. 10. kir. nyilatkozmányt előmutatván, felhívta, hogy mutasson neki ezzel ellenkező írásos királyi rendeletet. Nugent válaszóla, hogy olyan még most nincs, de lesz nem sokára. (Böv. Közl. 85. sz.)'

Aug. 31. Csütörtök.

Ferdinánd király kéziratot intéz István nádorhoz, mellékelvén az osztrák minisztérium ily című dolgozatát; „E emlékirat a Magyarország és Ausztria többi országai közt fennálló egységi kapocsról.“ A kéziratban megrendeltetik, hogy a magyar minisztérium néhány tagja 8 — 14 nap alatt menjen fel Bécsbe, értekezni egyfelől az emlékiratilag kifejtett egységes összbirodalmi kormányzatról, melynek tervét a Fölség is helyesli, másfelől azon előfeltételekről, melyeknek alapján remélni lehet, hogy a János főherczeg Frankfurtba távozásával megszakadt alkudozás a horvátokkal ismét megújítható s a háború kikerülhető leend. Az előfeltételek ezek. 1. Az alkudozáson Bécsben Jellacicnak vagy felhatalmazottjának jelen kell lennie. 2. Minden ellenségeskedést kölcsönösen meg kell szüntetni. 3. A „bán és metropolita“ személyét sértő rendszabályokat vissza kell vonni. 4. A határőrséget ideiglenesen a bécsi hadügyminiszterség alá kell bocsátani. — Az emlékirat pedig bebizonyítani igyekszik, hogy a legfelsőbb államkormány vezetésénél a pénz- és hadügyek kormányzásában való egységet hazánk és az örökös tartományok között már a pragmática sanctio megállapította, régibb országgyűléseink több törvényezikben elismerték, s hogy annál fogva a magyar független had- és pénzügyi minisztériumokat a bécsi központi minisztériumba kell olvasztani s a Magyar ország alkotmányába márczius óta behozott változtatásokat, ezek közt különösen az 1848: III. 2. t. cikket is, melyek az összbirodalom egységének ártnak, meg kell szüntetni, annyival inkább, mert a császár márcz. 15-én az osztrák-német tartományok számára is alkotmányt Ígervén, „e perez óta a törvényhozó hatalom nem vala, mint régen, kizárólag a monárkhánál“, s az uralkodónak jogosultsága sem volt a márcziusi engedményeket a birodalom egy részének nyújtani. Ezenkívül elpanaszolja az emlékirat, hogy a magyar minisztérium a birodalmi államdósságok egy részének elvállalására nézve mindedig semmi tényleges biztosítékot sem nyújtott, s számos példákat hord fel arra nézve, hogy a magyar független had- és pénzügyi minisztériumok a biroda-

lom L a j t h á n innen és túl fekvő részeinek kormányai között zsur-lódásra és szakadásra adtak okot, s a közös birodalom rövidsége állanak fel, hogy a független magyar kormány az országban kiütött „fölkeléseket és lázadásokat“ nem bírta megfékezni, hogy több, jogkörét túlhaladó dolgokba avatkozott u. m. Frankfurtra követeket küldött, a katonák esküjét megváltoztatta, a hongyűlésen 200 ezer újonczot szavaztatott meg, mely „veszélyes színben“ tűnik fel, mert a belföldön a rendet kisebb haderővel is helyre lehetne állítani stb. Végül kimondatik: hogy „az Ausztriai császárságtól különvált magyar királyságnak fennállása politikai lehetetlenségnek tekintendő.“

A kézirat és emlékirat S a m m l u n g der für Ungarn erlass. Al-lerh. Manifeste u. Proklam. Auliaug 1 — 23. 1. A kézirat még Pej. nál 128. 1. és FreynálII. 5. 1. Az emlékirat. P. H. 161—164. sz. — E nagy ügyességgel szerkesztett, de lelkiismeretlen emlékirat egyike a forradalmi korszak alatt felmerült legfontosabb államokmányoknak. Határozottan jelzé a dolgok új fordulását s kimutatta a politikai irányt, melyet a bécsi kormány szakszakodok óta titkon követett, ezután pedig követni akar n y i l l a n. Mídon ez emlékirat a magyar királyság független fennállását „politikai lehetetlenségnek“ nyilatkoztatta s a királyilag szentesített törvények megváltoztatásának „mellőzhetlen szükségét“ és módját kijelenté, megalapító a jogvesztési tant, melynek mindazon vezéréseit előadó, melyeket egy későbbi politikai iskola bővebben is kifejtett és reánk alkalmazott. A Pesten lévő miniszterek nagy megütközéssel vették az osztrák kormányférfiak által szerkesztett iratokat, az elsőt, annyival inkább, mert a) Batthány és Deák már két nap óta (1. aug. 28.) Bécsben lévén, különösként tünt fel, hogy az udvar magyar minisztereket kíván, holott a fennlevők kihallgattatást sem képesek nyerni a Fölségnél, s mert b) a bécsi miniszterek hivatlanul megsabták a J e l l a c i é-csal való egyezkedés előfeltételeit, kit az emlékirat már „bán“ néven említ. Szept. 4-én tehát futár által értesítik a magyar miniszterek Batthyányi és Deákot az érkezett iratokról, kijelentvén, hogy valamint eddig, úgy most is hajlandók a horvát viszonyokat a jog és méltányosság alapján kiegyenlíteni, de a királynak Magyarországot illető dolgokban csupán ők adhatnak törvény szerinti tanácsot, mint felelős magyar miniszterek. — Az emlékiratra a magyar országgyűlés, a bekövetkezett háborús idő miatt, mely minden közjogi vitákat háttérbe szorított s feleslegessé tett, adós maradt a felelettel, azonban újabban Deák Ferencz Lustkandl művét tüzetesen czáfolván (Csengery, Budapesti Szeml. 1865. 1—170.1.) közvetve az emlékirat politikai és jogi állítmányait is halomra döntötte, a mennyiben előttünk úgy látszik, hogy Lustkandl könyvének irányát és fölveit

az emlékiratból kölcsönözte. — Nekünk nem lehet feladatunk e helytüzetes vizsgálat alá vennünk a terjedelmes emlékirat minden javaslatait és elveit, csupán azon viszonyt akarjuk röviden érinteni, mely az u. n. *pragmatica sanctio* és hazánk országos függetlensége közt létezik és gondoltatik. Az emlékirat azt mondja: „A *pragmatica sanctio* értelme mindig oly világosnak, oly kikerekítettnek tekintett, hogy iránta soha semmi kétség fenn nem forgott. A legfelsőbb kormányzás egysége, az összes finánczügy vitele, a sereg kezelése és vezetése volt a monárkhia osztatlanságáról szóló alap törvény szükséges folyománya.“ De hogy ha ez igaz, volna, akkor a *pr. sanctio* nem biztosítéka lett volna önálló alkotmányunknak, hanem eltörlése, s nem az ország nagylelkűségének és bölcseségének, hanem a korlátlan uralkodói jognak lenne oklevele. Ily felfogást pedig maga az 1723. II. 9. hazudtol meg, mely azt mondja, hogy „a nőágnak ekképen elfogadott örökösödésére is kiterjesztések az 1715. évi 3-ik törvényczikknek rendelete, mely szerint a nemzet biztosíttatik, hogy a fejedelem Magyarországbán soha másként ország-lani s kormányozni nem fog, mint az országban alkotott s jövendőben alkotandó törvényei szerint“ stb. E törvényekben szó sincs „a legfőbb kormányzás egységéről,“ sőt inkább határozottan ki van kötve, hogy Magyarországot a többi tartományok mintájára nem szabad kormányozni; sem a pénz- és hadügy Bécsben összpontositásáról szó, sőt inkább meg van szabva, hogy az adóts és a katonaságot a hongyülés határozza meg, annak hova fordításáról és elhelyezéséről ugyanaz intézkedik a m. k. helytartótanács után. Így értelmezték az 1723: 1. 2. t. csikkeket (vagyis a Magyarhont kötelező *pragmatica sanctio*t) Mária Terézia s II. Lipót, kik esküt tettek le az ország alkotmányának megtartására, s utóbbiak az 1790: 10-ben, világosan kijelenté, hogy hazánk „egész országikéi formájára nézve független és semmi más országnak vagy népnek lekötte nincs hanem saját önállással és atkotmányyal bír“ stb. Az 1723: 1. 2. Magyarországot a német-szláv örökös tartományoktól való azelőtti teljes függetlenségében tehát meghagyták, a birodalom Lajthán inneni és túli része közt az uralkodó személyének egységén s a kölcsönös védelmi kötelezettségen kívül, melyet már az 1790: 6 is elismer, semmiféle más közös ügyet nem alapítottak, s kiváltképen semmi igényt és jogot sem nyújtottak az örökös tartományoknak arra nézve, hogy törvényhozásunk s országos önállásunk jogkörét csorbítsák vagy elnyeljék, s a törvényalkotásnak ezer éves szerződvényeken és szentesített határozmányokon alapuló tényezői közé zavarólag lépjenek. Ily szerep annál kevésbbé illeti meg az örökös tartományokat, mert ha szintén a *pragmatica sanctio* ép úgy magában foglalná a birodalmi had- és pénzügy összpontositását, a mint nem foglalja, azon esetben is ezen összpontositásra sokkal inkább Buda-Pest tarthatna számot, mintsem B e c s, miután Magyarország a Fejedelelem országai közt

területileg legnagyobb, s folyvást alkotmányos önkormánytattal bírván, politikailag legérettebb. Magyarország sohasem vágyódott felül kerekedni az örökös tartományokon, s az összbirodalom pénze és vére felett intézkedni magának jogot nem formált. A bécsi miniszterek részéről pedig ily igény különösen botránkoztatott volt ránk nézve 1848. nyarán, midőn ők az örökös tartományokat sem tudták kielégíteni, magában Bécsben sem voltak képesek jó rendet tartani, hatalmukat kényszerültek huzamosabb ideig megosztani az Aulával és a „Sieherheits-Comité“-val, nem csak a Szent-István tornyán kényszerültek eltűrni a német nemzeti színeket, hanem közelállottak ahhoz, hogy a frankfurti minisztérium parancsára az osztrák színeket még a katonaságnál is német birodalmi színekkel cseréljék fel, és a mi mindezeknél több, arról voltak ismeretesek, hogy Magyarhon ellenségeivel rokonszenveznek, J el la óiának pénzt és ágyúkat küldöznek, politikájukra nézve legkisebb öaállással sem bírnak, mert egy titkon működő reakciónak sugalmazásait követik. Ily körülmények micsoda biztosítékot nyújthattak volna arra nézve, hogy a magyar nemzet pénze és vére, Bécsben rendeltetéséhez hiven fog kezelteni? s hogyan nyugodhatott volna bele e szerint Magyarország legfőbb jogainak átadásába főkép oly időben, midőn az Európszerte megindult demokratikus és szabadsági szellem inkább hajlandó volt több jogokat követelni, mintsem a régi önállóságot is feladni. De azt sem engedhetjük meg, mintha „a magyar kormányba márczius óta behozott intézkedések“ ellenkezésben állának a pragm. sanctióval. Ugyanis az utolsó pozsonyi országgyűlés czikkei százados törvényekre vaunak fektetve, és oly alapelvekre, melyeket minden koronás király esküvel szentesített. A független s felelős kormány azon ősi törvényes elven alapul, hogy Magyarország szabad ország, semmi más népknek vagy országnak lekötvé nincs, saját eddigi vagy ezutáni országgyűlési törvényei szerint kormányzandó (1790: 10; 1715: 3.) s a hűtlen kormányférfiak és tanácsosok az országgyűlés által feleletre vonhatók; a nádori hatalom, szintén régi törvényekből ered, melyek megszabják, hogy ha a király nem lakik az országban, a végrehajtó hatalmat helyette a nádor gyakorolja; a had- és pénzügy eleitől fogva országgyűléseinken tárgyaltatott s határozottat meg, mire nézve töméntelen t. czikkeket idézhetnénk (lásd ezeket Kécsy M. közjog, és Deák i. m.); egy szóval az 1848. törvények, a mint az 1861. magyar országgyűlés mondja, csak újabb és határozottabb alakot adtak a nemzet jogainak, tisztába hozták s a kor igényeihez alkalmazták, miket az ország évek sőt századok óta mint alkotmányának s törvényeinek szelleméből szorosan következőket folyvást sürgetett, de a nemzet és fejedelem közti viszonyt illetőleg lényegben újabb jogokat nem teremtettek.“ (Felirat P. N. 1861. 182. sz.) E szerint a pragm. sanctióból az 1848. törvények megváltoztatása szükségét teljességgel nem lehet következtetni, már csak azért sem, mert e változtatás oly régi törvényes alapok lerontásával eshetnék meg,

melyeknek épségben tartására épen a magyarországi pragm. sanctió is kötelezi az uralkodót. — Egyébiránt sok álokoskodásnak és sok közjogi zavarnak eleje vétetett volna, ha az idegen államférfiak és jogászok nagyobb lelkiismeretességgel, a magyar publicisták pedig több vigyázattal szólnak a pragm. sanctióról midőn az Magyarhonra alkalmazzik. A tudományos külföld s az osztrák államférfiak pragm. sanctió alatt oly szerződést értenek, mely a magyar közjogterén jogérvénnyel nem bír, érték t. i. alatta azon családi szerződést, melyet 1713. ápr. 19. a trónöröklés rendére nézve az uralkodó család tagjai magok közt megállapítottak, B melyet az alsó ausztriai, steyeri, sziléziai, és csehországi rendek is elfogadtak. (így péld. a miramarei kötvényben: „a VI. Károly császár által pragmática sanctió neve alatt 1713. ápr. 19-én felállított házi törvény.“ A kötv. P. N. 1864. nov. 19. sz.). Miután tehát a név már e házi törvény számára le van foglalva, s azzal a politikai nyelvhasználat terén tökéletesen azonosult, a mi 1723: 1. 2. t. cikkünket, melyek a nőág örökösödését változhatlanul megszabják, mint ezt az 1861. országgyűlésen Révész Imre kifejté, nem lehet pragm. sanctiónak neveznünk, annyival kevésbé, mert azon szó sem az idézett, sem a későbbi t. cikkünkben 1848-ig elő sem fordul. Különböen e név használata áltai magunk adunk okot a zavarra, s arra, hogy a név köpenye alatt a két pragm. sanctió egymással kicseréltsék s a mi kétoldalú szerződésünk helyett reánk oly törvényt erőszakoltassék, mely merőben császári oklevél, számunkra törvényes Önállásunk felől semmi biztosítékot sem nyújt, s az 1723: 1. 2. t. cikkektől, mint ezt Deák kifejti (i. m. 49. s közü.), igen lényeges *pontokban* különbözik. Mindaddig pedig, inig Magyarországon minden szorosabb körülírás nélkül széltében és egyszerűen használják a „pragm. sanctiót“ ép úgy mint az örökös tartományokban, magunknak tulajdonítsuk, ha a Lajthán inneni és túli tartományok ugyanazon egy pragm. sanctió kalapja alá fogatnak, s hogy nemcsak Lustkand l-nél hanem még hivatalos munkákban is olyat olvashatunk, mint péld. Czoernignél, ki (Stat. Handb. Wien 1861. 1.1.) „az összes birodalomra“ (s így Magyarországra is) „tartozó alaptörvényül az 1724. decz. 6. pragmática sanctió“-t jelöli ki, mely a trónöröklés rendét az 1713. ápr. 19. családi törvény szerint szabályozza. Legérthetőbb és leghabadosabb kimondani; hogy a magyar közjogban pragmática sanctió nincs, hanem van 1723:» 1.2. törvényezikk, mely a trónöröklés rendét ép oly szentül és változhatlanul megszabja, csakhogy saját feltételek mellett, mint aközönségesen úgynevezett s a német-szláv tartományokat kötelező pragmática sanctió.

Sztratimirovics fővezér (5 ezer ember s 20 ágyú),
 hogy Péterváradot közléki vonalától elszakítsa, Bech-

told m. k. altábornagy seregét éjjel (aug. 30 és 31. közt.) négy hadoszlopban támadja meg, maga a főerővel N a d á l y ról indulván T e m e r i n re, hol M a t h e ezredes és Széchén 8 ezer emberrel s 14 ágyúval állottak, két hadoszlopot pedig Gospodinczeről és Kátyról Szireg és Jarek ellen rendelvén. Mathe e terv meghiúsítása végett a két utóbbi csapat elébe a Római sáncz megrohanására tetemes erőt küld, hol reggel tájon kemény viadal fejlődik. Sztratimirovics e dologról értesülvén maga is e harc színhelyére siet, midőn Mathe Temerin felé visszahúzódik s a támadásra előnyomuló hadoszlopokat erős ágyűtüzével viasszariasztja. Jarek és Temerin a szerbek által fölégettetik.

Serb. 166. 167. 1. A Közl. (87 sz.) és P. H. (151. sz.) tudósításai Temerin megtámadtatását és elhamvasztatását aug. 29 és 30 közötti éjre teszik. — Mészáros hadügyminiszter személyesen jelen volt e harcban, s kis hia vala, hogy el nem fogatott. V. ö. szept. 1.

Eszékvár őrsége kinyilatkoztatja, hogy „a várat császári birtoknak s az ősszállam vagyonának tekintii, melyet a Magyar- és Horvátország közt kifejlett pártharcban mindkét fél által semleges területnek kíván tartatni és respektáltatni“, ennélfogva nem engedi meg, hogy a magyar minisztérium parancsára honvédek menjenek falai közé, valamint védeni fogja magát akkor is, ha Horvátország részéről megtámadatnék, mely esetben segítségre a honvédszászlóaljakat is befogadandja.

A nyilatkozat Freynál II. 84. 85. 1. Mint a tiszti aláírásokból látszik, az őrséget leginkább Vása és Zanini gyalogok képezték. Az eszéki eseményekből az tűnik ki, hogy a tisztikar általában s a városi lakosság egy része ellensége volt a magyar nemzeti ügynek, s e két elem Pest felé csak akkor hajlott, midőn valamely erélyesebb hazafi fellépése a reakzionáriusokra ráijesztett. Az alsóváros Jellacic támogatására a jún. 5. gyűlésre elküldte követeit, a felsőváros és a vár azonban a követküldést megtagadta, minek folytán a zágrábi gyűlés Jellacic ügynökét Nugent-et bizta meg, hogy a nép által vétesse foganatba a választást. (A végz. Pej-nál 40. 1.). Ezalatt azonban a magyar országgyűlésre küldendő képviselők választási ideje is elkövetkezvén; a városi közgyűlés nem tudta, mit kelljen csinálnia. Végre Jankovics pénztárnok befolyására jún. 10-én azt határozza el, hogy a pesti követek választásáról csak azután tanácskozik, hogyha a bán Innsbruckból visszatérend. (P. H. 96. sz.) Jún. 30-án azonban már a magyar be-

folyás lön a túlnyomó, s Tallián Ede eszközlésére a pozsonyi törvények és a jún. 10. nyilatkozmányok kihirdetettek (98. sz.). Az országgyűlési képviselő ezután Pesten meg is jelent (Közl. 131. sz.). Aug. 6-án a vukovári dandáregéd J o v i c h várparancsnoknak ajánlatot tesz, hogy az erőd védelmére két zászlóalj gradiskai és broodi ezredbeli katonaságot kész bevezetni; de ajánlata visszautasítatik (P. H. 153. sz.) Nemsokára ezután a reakció nyílt fellépésének ideje elkövetkezvén Eszékre is erélyes biztos érkezett B u n y i k József személyében. Ez okt. 7. és 8-án a törvényes tanácsot feloszlata újat választott s ezt Jellacic irányában engedelmességre kötelezte, a pesti képviselőnek pedig meghagyta, hogy azonnal haza térjen, mit azonban ez nem tett meg.. A honvédelmi bizottmány okt. 17-én Bunyikote tettéért „törvényen kívüli honaruló“nak nyilvánító (192. sz.), s egzsersmind erélyes kormánybiztot küldött az ingadozó vár megtartására. Nemsokára J ó v i c h rábiratott, hogy a vár onmaira a nemzeti háromszint kitüzéssé. (Eszékről 1. tov. Febr. 14.) V. ö. okt. 8.

Szept. 1. Péntek.

A magyarországi e v. ref. egyházkerületek képviselői értekezlete B.-P e s t e n, némely az egyház önkormányzatát illető s a törvényhozásilag kimondott vallási egyenlőség és viszonyosság alkalmazását czélzó elveket és javaslatokat állapít meg, ezúttal a honvédelem által egészen igénybe vett kormánytól csupán némely halaszthatlan egyházi és iskolai szükségletek fedezését kívánja (megszüntettvén s kárpóltatván mindennemű u. n. ágy vagy párbér), s végül egy képviseleti alapon B.-Pesten tartandó nemzeti zsinat idejéül 1849. aug. 1 ét tűzi ki. V. ö. júl. 10.

Az ért. jegyzőkönyve (Az alsószab. és hajdúk, ref. e. megye levéltárában, kéziratban). Az értekezleten részt vett Tiszamellékről 16, Tiszántúlról 33, Dunántúlról 22, Dunamellékről 18, Erdélyből 9 tag. Elnöknek megválasztatott Teleki József, jegyzőknek Salamon József és Apostol Pál. Az 1848: 13. és 20. felolvasása után a tiszántúli kerület véleménye, mint legkimerítőbb fogadtatott el a tanácskozás vezérfonalául (aug. 30.). A miniszteri rendeletben előforduló „reform“ szóra nyilvánítatik, hogy azt „egyházi beléletünkre nem érthetjük,“ s az államségélyt csak az ön kormányzat rövidsége nélkül fogadhatjuk el. Azután az 1848 . XX. 2. életbe léptetéséül a kül reformra vonatkozólag következő megállapodások történnek. Az állam hős való viszonyt illetőleg: 1. Beléletünkbe az állam ne avatkozzék. 2. A protestan sok mindenütt szabad lakással a polgári joggal birjanak. 3. Az állam közügyeibe (törvény-

hozás, kormányzás, bíráskodás) vagy egyik egyház se folyjon be, vagy mindenik egyenlően. 4. Népeesség arányában legyen segítve minden egyház az állam által. 5. Tábori papok egyházunk részéről is állíttassanak. 6. A válóperek folytatása, elítélése, a háromszori hirdetéstől való felmentés adassák át az egyháznak. Más egyházakhoz való viszonyt illetőleg: 1. Az áttérési törvény» (184^{3/4}) formások vagy más hitfelekezetre is alkalmaztassanak, vagy (mi inkább kívánatos), a hozánk átjövökre nézve is szüntettessenek meg; az áttérők korára nézve vagy semmi korlát se legyen, vagy minden egyházbeliekre nézve egyforma legyen; „a nagyszámmal történő átmenetekről rendelkező XX. 7. §. a templomoknak mint feloszthatlan tárgyaknak birtokára nézve minden hitfelekezetre kiterjesztssék.“ 2. Vegyes házasságoknál a „hirdetés végetti bejelentésről két tanú bizonyoságot tévén, ezen bizonyoságtétel mellett az egybeesketés érvényesen megtörténhessék a válófelek szabadon választhatják a bíróságot, s a felperes az alperes bíróságát követi, a protestáns léi az elvlasztó ítélet után bármely felekezeti egyénnel új házasságra léphet; a gyermekek vagy mindnyájan atyjuk vallását kövessék, vagy a fiú az atyáét, a leány az anyáét. 3. R. kath. ünnepek megtartására a protestánsok ne köteleztessenek. 4. A kölcsönös iskolatartási szabadság életbe léptetessék. — Az 1848: XX. 3. foganotosítása tekintében az állam által csak „a belhivatalnokok fizetését kívánja teljesíttetni az értekezlet, még pedig oly módon, hogy eltöröltetvén az egyháztagokra kivettetni szokott adók, megtartatván ellenben az e végre szolgáló föld és egyéb ingatlan birtokok, mint szintén az e célra rendelt alapítványok, ezeknek jövedelmét a meghatározandó mennyiségig pótolja ki az állam, meghagyatván ezen felül a stolarék is, a majdan eltörendő keresztelési díj kivételével“. A kormányzási költséget vagy mindenik egyház maga fedezze, vagy minden egyháznaknál az álladalom. Az állam az egyházi költségeket az egyes egyházkerületek útján fogja kiszolgáltatni. A lelkészi fizetések három osztályba soroltatnak; 600,800, 1000 pft. és a segédlelkészek 300, 400, 500 pft minimummal. — Az iskolai reform szüksége elismertik; a közös iskolák ügyéhez csak akkor fognak szólani ha az 1848: XX: 2-ben kimondott egyenlőség és viszonyosság életbe léptetve lesz; a nemzeti egyetemnek mind a tanítókra mind a tanulókra nézve közösnek kell lenni, s a hitfelekezetek számára ott alapítandó hittani szék betöltésére az egyház befolyást kíván magának. Az állam vállalja el az elemi, közép és felsőbb tanodákban a tanítók fizetését, az eddigi tandíj eltöröltetvén, az iskolai czélokra szolgáló földek és egyéb ingatlanok azonban a tanítók fizetésébe betudatván. A fizetéseknel az elemi, közép és főiskolák szerint 400, 600 és 1000 pft legyen minimum. (Aug. 31.) Ezután Eötvös vallásminiszter kinyilatkoztatja az értekezlet küldöttsége előtt, hogy az országgyűlés egyházi szükségekre 1 millió, iskolai czélokra pedig 1.500,000 pftot rendelt, s ennek nagyobb részét a szepességi plébá-

niák, az oláh és orosz lelkészek veszik igénybe. (Szept. 4.); — „A megdöbbentőleg” kevés összeg felől azonban bővebb felvilágosítás kérvén, kijelenti, hogy azon összeg csak a megkárosult hivatalnokok ideiglenes felségelésére van szánva, a minden egyházi és iskolai szükségek fedezésére kívántató összeg pedig azután lesz meghatározva, hogyha az e részben szükséges adatok és összeírások elkészülnek s igazoltatnak, mi 1850-nél előbb nem történhetik (szept. 6.) — Ezután a zsinat ideje és helye az ág. és unit. atyafiakkal egyetértőleg kitűzvetvén, s e tárgyban az egyházkerületek előmunkálatokra szólottatván, miután az útiköltségek megterítése a kormányra hagyott, mely az értekezletet összehiíta, a képviselők szétszalanak. (Szept. 7.)

S z t r a t i m i r o v i c s fővezér Szír eget, Temer int és Járeket a tegnapi (1. e.) terv szerint megtámadatja. A harc éjfél tájon kezdődik J á r e k nél, hová M a t h é ezredes Temerinről főerejével indnl. Ezalatt azonban Sztratimiro vics a csekély őrséggel hagyott T e m e r i n t megrohanja, s az ottani sánczokat véres küzdelem után elfoglalja, minek következtében az égő várost a magyar csapatok odahagyni kényszerülnek. Járek és S z i r e g szintén elfoglaltatnak s a magyarok Ókérre hátrálnak. E hadi műtét után Péter várad szeged-szabadkai közléki vonalától elmetszetik, s a ferenczsatornai és tiszai vonalak az ellenség javára felszabadúlnak.

S e r b. 167—169. 1. (a nap: szept. 13. hibás v. ö. 183. 1. és P. H! 151. sz.). Temerin romjain ekkora győzedelmes Sztratimirovi csot vajdának akarták kikiáltani liarczosai.

J e l l a c i é b á n Zágráb bán rendeletet küld Fiume tanácsához, mely szerint miután a kerület megszállása s a báni kormány előtti meghódolása felől értesült, tudomásul adja, hogy a város kormányát Busán Hermann teljhatalmú biztosára ruházta, ki oda nem sokára megérkezendik. A csend és rend fenntartására ottani főhadai kormányzónak V i k t o r tábornokot nevezi ki. V. ö. máj. 30.

A rendelet P. H. 158. sz. Fiúmét aug. 31-én Bunyevác Jellacic biztosa fegyveres erővel kényszerítette a meghódolásra.

Szept. 2. Szombat.

Első támadás Perlasz ellen. Kiss Ernő ezredes (4 ezer ember s 16 ágyú) Drakulics szerb táborát (mintegy

4 ezer ember s 11 ágyú) a perlaszi sánczokban reggeli 4. óraker megátadja, s három órai tüzelés után a várost rohammal bevévén (V e l l e r alezredes) az ellenséget tökéletesen legyőzi és szétkergeti. Pesti önkéntesek Woroniecki alatt. Bihari nemzetőrök Kiss Pál százados alatt. Veszteség szerbeknél 260 ember (holtakban és sebesültekben), 9 ágyú, 30 mázsa lópor stb. Magyaroknál 14 halott, 69 sebesült.

Közl. 88. 89. 91. 103. sz. P. H. 152. sz. Pr ey II. 61. 66. 1. Serb. 179 s köv. 1. (nov. 2.-hibás). Szil. F. Tört. 124. 1. F. Féri. 98. 1. K ü s t o w I. 8 7. 1. K l a p k. Nat. II. — Becht'old tábornok már ekkor lemondott a vezérségről, s a győzelem dicsősége első helyen Kiest illeti, ki azonban teljességgel nem tudta felhasználni diadalát. „Ha Kiss“ úgymond a szerb író „rögtön T itt el ellen fordult volna, ez első támadásra kezeibe esik vala, ha Pancsova ellen nyomult volna, ez kénytelen vala elébe hozni a fehér zászlót, oly nagy volt a megdöbbenés, oly megsemmisítő hatással volt e veszteség az egész tartományban.“ Kajacic ekkor egy bátorító kiáltványt intézett a szétfuttakhoz s őket összegyűjteni iparkodott. Sztratimirovics pedig sietve küldött K n i c a n i n ért, kivel egyesülten P e r l a s z és Pancsova között nemokára védelmi helyzetbe tette magát. Mindezen rémület és intézkedés azonban felesleges volt a magyar vezér aluszékony-sága miatt, ki harczoait nem előre, hanem hátra vezette a diadal után, t. i. Ecskára és Becskerekre.

Szept. 4. Hétfő.

Ferdinánd király kéziratot intéz a „kedves báró Jellacic“-hoz, mely szerint „atyai szívének különös megnyugtására szolgál, hogy eltérhet azon nyilatkozatától, melynek kimondására f. é. jún. 10. nyilatkozmányja által oly előterjesztések alapján bíratott, melyek az ő tettleg kimutatott hű engedelmességében legteljesebb czáfolatukat találják.“ A báró minden eddigi hivatalába és méltóságába a legfelsőbb megalégedés nyilvánítása mellett állítatik vissza.

P. H. 166. sz. Az ellenjegyzés nélküli kézirat még Pej.-nál 130 1. Samml. Anh. 23. 1. Frey ná l II. 7. 1. Klapkánál. Mem. XXI. 379. 380 1. v. 5. Nat. I. 36. 1. Szil. F. Tört. 135 1. S z a p l o n c z ay, az 1861. képv. házban P. N. 1861. 119. sz. Köv. E. T. 77 1. —v E levél, bár az osztrák kormányférfiak egyetértése J e l l a s i C-csal eleitől lógva tudva volt, rendkívül lesújtó volt a magyar körökben. A P. Hirf ap o t szept. 12. számában tudósítják először felöle, a szerkesztőség

azonban egyelőre nem adott egészen hitelt a hírek, majd a dolgot „a kamarilla gyalázatos cselszövényének“ tulajdonítá „mely által jó fejdelmünket akarják gonoszul kompromittálni.“ (V. ö. szept. 21. sz. hasonértelmű nyilatkozata.) A kormánykörökben azonban még nagyobb megdöbbenést szült a levél. A Pesten levő miniszterek épen szept. 4-én izentek Bécsben levő társaiknak, hogy a horvátokkal készek egyezkedni (1. aug. 31.), s míg feleletet várnak, gr. Teleki Ádám utján a táborból kapják (szept. 10. vagy 11.) Neustadter varasdi tábornoktól egyéb báni iratok közt a fentebbi kéziratot. István nádor a kézirat felől rögtön megkérdezte, oda nyilatkozott, hogy annak igaz eredetéről semmit sem tud. Ferenc z-K á r o l y főherceg azonban a Bécsben lévő Deák kérdésére kinyilatkoztatta, (szept. 16.), hogy a kézirat a Fölségtől ered.

Kossuth az aug. 31. kir. kéziratról értesülvén, felhívja a képviselőházat, hogy támogassa a minisztériumot azon céljai elérésében, melyekért most két tagja időzik Bécsben (1. aug. 28.), mert ha a törvény szerint kormányozni akaró miniszterek nem hallgattatnak meg a Fölségtől, a vész készületlenül fogja meglepni a hazát. Indítványa folytán tehát elhatározza a ház, hogy 100 tagi! küldöttséget indít a Fölséghez, megkérni őt, hogy a júl. 11. határozatok szentesítését ne halogassa tovább, jöjjön le Budára, távolítsa el köréből a reakziót, parancsolja haza a külföldön lévő s ellenség előtt nem álló magyar katonákat, az itt benn levőkkel teljesítse pontosabban a honvédelem kötelességét, s vegye ki Horvátországot a jelen katonai hatalom alól, hogy törvényes kívánságai az „egyenlőség, testvériség és szabadság“ alapján elintéztethessenek. Továbbá bizottságot nevez a ház Európához és a nemzethez intézendő nyilatkozmányok készítésére, melyekben elmond va legyen, a nemzet „joga, mérséklettsége és hűsége“, s az, hogy e hazát „ármánnyal akarják megdönteni.“ Végre a déli táborba a lelépett Bechto l d helyére a sereg vezérletére ideiglenesen Mészáros hadügyminiszter rendelatik, s a kormány által kinevezett Beöthy Ödön (1. aug. 26.) biztos a ház részéről is teljhatalommal ruháztatik fel, különösen a végett, hogy a seregben hűséget és összetartást létesítsen.

Közl. 89. sz. P. II. 153. sz. Kossuth és Pázmándy beszédek még Szil-nál F. Tört. 125 129., 131., 132. 1. F. Férf. 182. 1. és Frey-nál I. 242 — 252. 1. E határozatok a d. u. ülésben.

hitelesítettén, esti 8. órakor a felső táblán is elfogadtatnak, mely a küldöttségbe a maga részéről 20 tagot nevezett. Az Európához szánt kiáltvány, melynek szerkesztésével Szemere bízott meg (Közl. 119. sz.) nov. 27-én olvastatott fel a házban (P. H. 225. sz.), de az olmcúzi iratok érkezete után decz. 4-én már kérdésbe tetetett, van-e reá a beállott körülmények közt szükség? (231. sz.) A nemzethez intézendő nyilatkozmány tárgyalása decz. 4-én kezdődött s másnap be is végeztetett (231. 232. v. ö. 226. sz.) A kiáltvány javaslata (K ö z l. 179. sz. P. H. 229. sz.) így kezdődik: „Atyánkfiai! Az örökké való Istennek nevében szólunk hozzátok az igazságnak szavával. Szólunk hozzátok magyarok, németek, tótok, oláhok, rácok, horvátok, szólunk elárult közös hazánk nevében“ stb. A tárgyalás alkalmával a javaslaton némi változtatások tetetvén, miután az egészet a felső tábla is elfogadta, decz. 11-én a ház meghagyja a honv. bizottmánynak, hogy az okmányt tegye közzé. Ebben elő vannak sorolva a nemzet és a legfőbb hatalom közt márczius óta kifejlett viszonyok s különösen intetnek a honfiak, hogy a nov. 6. és 7. irományokat semmiseknek tartván, az országgyűlés kívánása szerint minden erőt fejtsenek ki a hon megmentésére. Az elfogadott szerkezet a K ö z l ö n y ben nem tetetett közzé. A küldöttség útját-1. szept. 9.

U r b á n Károly cs. alezredes Bécsből a 2. oláh ezredhez Naszódra érkezvén s annak parancsnokságát a megbetegedett J ó v i e h-től átvévén, tiszteit összegyűjti, a magyar kormánynak az engedelmisséget felmondja, s magát Erdély északi szélén a reakció leghatalmasabb eszközeül veti fel.

Köz. E. T. 79. 1. A második oláh ezred már régibb idő óta fanatizálva volt ellenünk, annyira, hogy midőn júl. 26-án Dézsen Jablonszki és Pap ezredesek, a n. szebeni hadparancsnokság máj. 7. azon rendelete folytán, hogy a régi eskümintába e szavakat kell bele szúrni: „az alkotmányt megtartani és megoltalmazni“ (Puchner körirata K ö v. Okm. 9. 1.)— az ezred zászlóalját felkarták esketni, a legénység kijelentette, hogy az új eskü mintát nem fogadja el, s inkább az oroszokkal tart, mint a magyarokkal. (Közl. 68. sz. Köss, H i r l. aug. 3. sz. Frey-nál. I. 204. 1. v. ö. K ö v. E. T. 71. 1.) Urbán. további működéseit, 1. szept. 14.

Szeptember 5. Kedd.

Széchenyi közlekedési miniszter Buda-Pestről betegen távozik, 8 útját B é c s irányában a döblingi tébolyda *elé veszi.

Balogh Pál orvosi jelentése Közl. 103. sz. vagy szept. 20. sz. ugyanaz P. H. 168. sz. Szil. Forr. Férf. 240—242. 1. V. ö. Új. Ism.

VI. 313. 1. Utolszor szólott a képviselőházban szept. 1-én, a költségvetés tárgyalásakor, a Tiszaszabályozás s a hazai vasutak ügyében. (Közl. 86. sz.) Az utóbbi napok eseményei különös megrázó hatást gyakoroltak a nemes grófra. A reakció merész fellépése elrablotta a békés kiegyenlíthetőség reményét tőle is, nyilvánvalóan inkább, mert Buda-Pest hangulata sem kedvezett a körülményekkel való megalkuvásnak, s titkon támogattatva Kossuthtól, a békülékeny politikájú Batthyány ellen mind hangosabban nyilatkozott. A közvélemény elkeseredve volt a felett, hogy a minisztérium a fenyegető veszéllyel szemben igen keveset tesz a haza megmentésére, s már-már nyílt kitéréssel fenyegetődött. Köveie a bajt, hogy egy idő óta (1. aug. 28.) Batthyány nem volt látható Pesten, s ez némelyek előtt gyanúra adott okot. Széchenyi „folytonos álmatlan éjjeli virrasztásai közt nem látott egyebet, mint rémképeket, melyek ellen lelke diadalt vívni ki, képes többé nem vala. És ezen lelki küzdelmekhez azon gondolat csatlakozott legkínosabb hatással, hogy imádott hazája veszedelmének legfőbb oka, ő maga, ő ébresztvén fel a nemzetet százados álmából. Szüntelen hazája szerencsétlenségét emlegető, s egész komolysággal fejtegető, mikép nincs többé menekülés nemzetünkre nézve. Már látá hazánk fővárosát ellenséges vad csordák által elpusztítatva, e század egyik legpompásabb mesterművét, a budapesti lánchidat, a hullámok mélyébe temetve, s mint Márius Karthágó dűledésein, úgy képzelő ő magát elpusztult hazája romjain. Es mikor a szerencsétlen gróft megleri az eszelőség haragja, mint Esquirol a dühöt nevezi, az eltorzult arez barázdáin gyakran a kétségbeesés keserű könnyei görgedeznek le“ stb. A Jeli acic beütéséről szóló hírek hivatalosan is megerősítettek (1. aug. 15.) Pesten a toborzások nagyobb mérvben kezdettek meg, a sorkatonaság hazafi érzelmű tagjai saját ezredük oda hagyásával a honvédek közé lépni buzdítottak, az idegen eredetű katonák a fővárosból eltávolítottak, Kossuth az utczai és clubbi párttal kezét fogva, valami zenebonát tervezte, hogy ez alatt Budavárát elfoglalja s több ezer fegyvert tartott elrejtve, miket nem akart kiszolgáltatni. (Cseng. 51IV 1.) A nádort magát is rémület fogja el, és sietve izén Batthyáynak, hogy jöjön haza rögtön, mert a Kossuthpárt kicsapongásait csak őlehet képes még fékezni, s Zsedényit Becsbe küldi, hogy hozzon magával Budára katonai erőt. Latour bécsi hadügyminiszter azonban, ki Pesten rakoncztatlankodást óhajtott, hogy Jellációnak annál jobb ürügye legyen a betörésre, a kért katonaságot megtagadta. (V. ö. Füg. I, 438. 1.) Ily események súlya alatt aludt ki Széchenyi elmevilága. Pestről eltávozva több hírlap (Márcz. Tiz. 151. 6z. s utána az Életképek és a Népelem) nem átalotta hirdetni, hogy a gróf csak álbeteg, s a veszélybe jutott hont ide hagyva, Bécs pártfogása alá siet. E vád ellen aztán Wesselényi szólalt fel a Pesti Hírlapban „alacsony rágalmozók“ nak mondván a vád terjesztőit. Wesselényi kijelenté, hogy ő

ugyan Széchenyivel elvben meghasonlott, de szívben mindig barátja maradt. E védelem a báró lovagias jellemének becsületére válik ugyan, azonban kétségtelenül mutatja, hogy ő messzelátó barátjáról ítélve nem kevésbé volt elfogult és vak, mint azok, kiket megczáfolni igyekezett. Vádiratában ilyen hely is fordul elő. „Mindig nagyon fájt nekem, hogy magam előtt sem tudtam, s nem a világ előtt menteni azt, miként ő (Sz.) e közölebbi években oly ügyet, melynek sokáig volt buzgó harczosa, s oly személyeket, kik a jó ügynek mindig hív.bajnokai voltak s maradtak, gyöngédtelenül támadott meg. Nem tagadom azon hitemet, hogy Széchenyi a jó ügynek, melynek ő előbb oly roppant sokat használt, később, bár használni akarva, sokat ártott.“ (A levél P. H. 158).

Szeptember 6. Szerda.

Kossuth pénzügyminiszter értesíti a közönséget, hogy az 5 forintos magyar pénzjegyek ezennel forgalomba tétetnek. V. ö. szept. 4.

Közl. 90. sz.

Futakon és Kérnél a szerbek diadalt aratnak.

Szil. F. Fort. 189. I. Ezen harczot Sz. kívül senki sem említi.

Nagy-Szeben a minisztériumtól rendelt honvédállítást megtagadja, miután a jul 11. határozat még királyi megerősítést nem nyert.

Köv. E. Tört. 7 7. I. V. ö. P. H. 163. sz.

Szeptember 7. Csütörtök.

Maderspach őrnagy Fehértemplomról a 9-ik honvédzászlóaljjal Kruschiczát és Kusichot a szerbek-től elfoglaltatja. Amott P l i e c z itt R á c z Sándor századosok. Utóbbi a kalugyer-zárdát Szlaticzán fölégeti. — Ugyan e napon a 9. zászlóalj egy század határőr s 4 ágyú segítségével könnyű viadal után Vracsegájából is kiveri a szerbeket, kik sáncaikból is kiszorittatván a K a r a s o n túl vesznek állodást. Vracsegaj elhamvad.

Közl. 97. 98. sz. P. H. 163. sz. Frey. II. 64. I.

Brassóban kerületi ülés, mely „a magyar minisztériumot mint kormányt egyáltalában el nem ismeri.

P. H. 167. sz.

Szeptember 8. Péntek.

Knicanini szervianai (mintegy 400 ember) D e b e l l i ácsa határörvidéki falut megrohanják, lángok martalékvá teszik, s a szerencsétlen lakosok közül mintegy 10-et leöldösnek.

Nagylstván volt debell. tautító kézírata után (birtokban.) Hivatalos: Közl. 97. sz. P. H. 187. 171. sz. (utóbbi helyen hibásan: szept. 10.) Szilágyi (F. Tört. 210. 1.) és Vahot (III. 85. 1.) a napot szintén elhibázzák, amaz okt. 24-ét, ez decz. 16-át említvén, noha ez időtájt újólagos támadások ismét tétethettek a falu ellen. Nagy István, ki a debelliácsi eseményeket személyesen végig élte, e tárgyban így ír: A szerbek május óta rábeszélés, ármány és kecsgetetés után számtalanszor megkísértették e református magyar falut pártjukra áttéríteni, de mindig siker nélkül. Idővel azonban a helység állapota aggasztó lón, s Vörös Mihály, „mint D.-án régibb tanító, a vidék és népség ismerője, egy tájékozó s némi tanácsadással ellátott jelentést irt“ a falu helyzetéről a magyar kormány és közönség számára, mely jelentést nem sokára hírlapi úton is közzé tétetett. E közlemény, mely a ráczok elszakadási terveire és akkori egyéb dolgaira kellő világot vetett, általános figyelmet költött, de egyszersmind a szerbek ingerültségét is annyira felkelté, hogy Vörös, a leendő bosszúállóé hozzá elhatott hangjai által megrémítve, nemsokára minden nyugalmát elveszíté. „Előbb tehát családját kiszökteté a határon” azután pedig maga is útra kelt, s mint a helység követe Pestre ment, a minisztériumot tudósítandó a dolgok állásáról. Ez történt június közepén. Ez idő óta nem tért többé vissza Vörös D.-ba s a mit a Füg. Harez Írója (1. 237. 238. 1.) az Ő magasztalására ír, az hibás értesülésen alapul. Vörös eltávozása után a szerbek újra levelek és követségek útján igyekeztek maguk számára megnyerni a falut, mely azonban elég szilárd volt el nem szédítettetni magát, habár Kiss Ernőtől többszöri kérelmezései daczára sem kapott egyebet szóbeli biztatásnál. A falu küldöttei ez időtájon (júl.-ban) Kiss Ernő táborában találkoztak Vörös Mihálylyal is, ki Kossuth által időközileg mozgó nemzetőrségi kapitánynya neveztetett ki. Ezalatt a szomszédfalvak saját biztonságuk szempontjából mindnyájan szövetségre léptek a szerbekkel. Szept. elején szétvertvén a perlaszi tábor „s a ráczok mindenféle szétszaladván az örvidéken, D. felé is rohanva jött a veszély napja, mert a szétvert had Pancsován Összeszedvén magát, mintegy 5 — 6000 fővel s 8 ágyúval ellátva szept. 8-án pénteken délután helységünk ellen megindult, s hat lovas szervián legelőbb is a ménest körbe fogva, vágta sebesen a rácz sereg felé, mit látva a mind sűrűbben előrohanó lakosság, löni kezd rájok. A ráczok egyelőre egy lövést sem tettek, s ha talán mi nem kezdünk, egészen más sorsunk lesz), mert a czeľba vett szervián jól felénk vágatva megfenyegetett, de szavát a roppant zajban nem értvén meg, a debelliácsi népség rohamot

intézett ellenök. Ekkor aztán ők is elkezdtek 3 fontos golyóikat 8 ágyúból sebesen küldözni, mire mi azonnal hátráltunk, s üzetni kezdeténk a sebesen nyomuló ágyúzó ellenségétől. Egy fél óra múlva a fél falu be volt kerítve, s egymást derékszögbe vágó utcáin keresztül-kasul süvöltött a golyó, a futó síró-rívó lakosság között; majd fél oldala egyszerre lángba borult. A ki menekülhetett, ment, alig gondolhatva családjára. Az egy mérőföldnyire lévő Antalfalvára vezető ut el volt lépve menekülőkkel. A ki hátra maradt, elfogatott. A ráczok azonban nem üzének, hanem zsákmány után láttak. Mi Antalfalvára bebocsátva, s kevés vizet kapva csupán — de menhelyet Istenért sem — égő helységünknek hátat fordítva, mentünk még este tovább s falunk lángjainál 9 óra tájon E c s k á r a értünk. Én onnan még éjjelre Becskerekre Kiss Ernőhöz mentem, s a történeteket neki elbeszéltem. Mintegy 300 férfi, lány, gyermek, öreg pedig barom módjára fogságba vitetett s Zimonyban tartatott hat hétig, aztán pedig elbocsáttatott. Halottunk 10—12 lehetett. Mintegy 4,-ed napra a Periasz városba ismét bevonulni akaró ráczok újra megveretvén s egész Periasz hamuba döntetvén, az előre nyomult magyarság védelme alatt sikerült a debelliácsiaknak mintegy 2 ezer pfrnyi cassájukat a torony hegyéből, hová rejtetett, előhozni, s legégetőbb szükségüket ebből fedezni. Különben kenyérral az országos bizottság látott el bennünket Becskereken. Deballiács harangjait a ráczok elvívék, s azok csak később kerültek vissza.“ Hogy a helység 100 halottat veszített volna, mint némelyek állítják, az be nem bizonyítható. E 100 halott egyébiránt benne áll azon folyamodványban is, mely, hihetőleg Vörös által készítettve, egy néhány d.-i. lakos nevébeu a képviselőháznak benyújtott, s itt szept. 2 6án tárgy altatott. (Közl. 110. sz.) A képviselők azt határozták a segélyt kérő levélre, hogy a D.-iak számára „rögtön országszerte segély gyűjtessék“, első szükségük pótlására pedig nekik az országos pénztábol némi összeg nyújtassék. Az ekkori magyar hírlapokból láthatni, hogy a segély szépen gyűlt a D.-iak számára, de hogy miképen osztatott az ki, arról N. I. semmit sem tud. A télen át a menekülők közül igen sokan Makón és H. M. Vásárhelyen húzták meg magokat, hol, mint egykori származási helyeiken, emberséges vendégszeretetre találtak. A falu ügyeinek bátor vezetője, ki a levelezéseket is vitte Vörös eltávozása után, s ki a helységből utolsó távozott, a fent említett Nagy István volt.

Szeptember 9. Szombat.

Ferdinand király Schönbrunnban az országgyűlés küldöttséget fogadja s Pázmándy elnök beszédére válaszolja, hogy az ország integritását s jogait királyi hite szerint védeni, a felterjesztett törvényczikkeket átvizsgálni, s a fennállókat megtartani fogja, gyöngye egészségé miatt azon-

bán Budára nem jöhet le. P á z m á n d y és a nagy küldöttség a király beszéde s maga meghajtása után némán és feszesen megfordulnak, s eltávoznak a teremből. A nemzet és királya utolszor találkoznak egymással. V. ö. szept. 4.

Legkörülményesebben P. H. 158. sz. (egy szemtanútól.) V. ö. Pázmány jelentése: u. o. 159. sz. Közl. 96. sz. Frey I. 254—260. 1. Klapka Mem. 380—383. 1. Függ. 1 432—437. 1. (szept. 8.) Szil. Fór. Tört. 131—133. 1. (szept. 9.) Kővár i E. T. 78. 1. (szept. 8.) A küldöttség szept. 6-án már Bécsben volt, másnap elkészítette a beszédet, melylyel Pázmány a Fölséget üdvözölni akarta, s Deák miniszter bejelentő a küldöttséget a királynak, és lépéseket tett az elfogadtatásra. Ennek napja szept. 8-ra tűzetett ki. Már épen indulni akart a küldöttség a kiballgattatásra, midőn Lobkovitz a Fölség segéde azon hírrel érkezik, hogy az elfogadás el van halasztva, miután Pázmány beszédében (melyet német fordításban „tudomás végett“ előre bekívántak), sértő kifejezések vannak (1. ezeket Függ. i. h.) melyeket előbb meg kell változtatni. A küldöttség, bár maga részéről úgy volt meggyőződve, hogy a beszédben „a tiszteletlenségnek még csak árnyéka sem foglaltatik,“ kívánta a sérelmeseknek talált helyek kijelölését, mi esteli 9. órára meg is történt, midőn Batthyányhoz a Fölség részéről adandó válasz is megérkezett. A kívánt módosítások ekkor a beszédben megtétek, a küldöttség szept. 9-én reggel Bácsban maradt, s bár azon 48 óra, melyet a képviselőház a bécsi időzésre kiszabott, már elmúlt, mindazáltal megakarta tenni a végső próbát, s bizonyosságot akart szerezni arról, igaz-e az, hogy Jellacic lázadása a király helybenhagyásával történik. Batthyány már reggel a schönbrunni palota lépcsőin állott, bebocsátásért sürgetve. „Déli 12. óráig semmi tudósítást sem kaptunk“ úgy mond a P. H. tudósítója „midőn fájdalmas elkéserrültséggel felkerekedtünk, és száz s egynéhány bérkocsival egyenesen a király udvarára hajtattunk. A nép köszöntő szerencsekívánatai közt már az előteremben voltunk, midőn a királynak bejelentettek. A bámulásig egyszerű ruhájú küldöttség, ridegül teljesítette kötelességét. Egyetlen szava nem hallatszott a lelkesedésnek.“

Szeptember 10. Vasárnap.

Jellacic hadizenése. Az altábornagy „a Drávánál“ két nyilatkozmányt ad ki. Az egyikben előadja, hogy „egy elbizakodott önző párt Magyarországon“ a márcziusi izgatottságot „oly engedmények kivívására használta fel, mely a magyar korona alatt lévő idegen nemzeteknek szolgásgára és elnyomására“ s az egységes öszbirodalomtól elszakadásra vezet. Horvát-

és Szlavonország létezése megsemmisítettett, a szerbek ellen erőszakos rendszabályokhoz nyúltak, János főherceg közbenjárásának semmi haszna sepi lett, mert Batthyány nem fogadta el a feltételeket (1. júl. 29.), J e l l a c i c ezután a magyar országgyűlés határozatát várta „utolsó békeszava“-ra, de mind-
 eddig tárgyalásra sem került a dolog. Ezalatt pedig a sérelmek szaporodtak, a mennyiben „a magyar párt“ Horvátországban „az anyagi (materielle) nyugalmat“ megzavarni, Szlavóniában Pestre képviselőket választani, a szerbeket erőszakosan legyőzni törekszik, Triestben és a Dunán vízi harc-
 készületek folynak, s a magyar nemzetörök a bán hatósága terü-
 letére berontottak. „Mi. egységes, hatalmas, szabad Ausztriát akarunk, s annál fogva elmaradhatatlan feltételül a had-, pénz és kultigyek minisztériumának összpontosítását,“ a nemzetiségek jogegyenlőségét kívánjuk. „Miután a magyar minisztérium azt véli, hogy erre nem állhat rá, s miután megmarad különszakad-
 ási törekvéseinél, vagyis a szép monarchia felbomlását akarja előidézni, annál fogva a kötelesség és becsület azt parancsolják, hogy merjük a legvégsőt és ragadjunk fegyvert!“ — A másik nyilatkozmány a „magyar nemzethez van intézve, lényegben az elsővel azonos tartalommal, benne felhivatnak „a magyarok, a testvérek,“ hogy a bán csapatait fogadják barátságosan, miután azok nem ellenők, hanem csak a miniszterek ellen mén-
 nek, a személy- és vagyonbátorságot azonban nem támadják meg, sőt védelmezni fogják.

A két nyil. Pej.-nál 131—135. l. P. H. 167. sz. E nyilatkoz-
 kozmányok szerint a bán hadizenésére okot az 184^{1/8}. t. cikkek s a magyar minisztereknek azokhoz való állhatatos ragaszkodása képezte, csakugyan, a horvát nemzeti párt még máig is azt tartja, hogy azon törvények „Horvátország és Szlavónia municipális önállóságát és autonó-
 miáját, valamint minden törvényhatóságának szabadságát a legtökélete-
 sebb megsemmisítéssel fenyegették,“ (Agr. Zeit. P. N. 1861. 87. sz.), hogy általuk „a horvát nemzetet a bárómege királyságban a világ szín-
 padáról ki törülni, s a török rajákhoz lealacsonyítani“ akartuk (Zágrá-
 rábin. körlevele 1861. febr. 14-ről Magy. Orsz. Szerk. P o m p. 1861. 61. sz.), sőt egyenesen is kimondják, hogy az említett törvények „egyetlen indoka volt a szerencsétlen polgárháborúnak.“ (Kőrösm. végz. i. m. 69. sz.) Azonban a vád, mintha az- 1848. törvények Hor-
 vátország helyhatósági és önkormányzati jogait sérelmesen megváltoz-

tatták, vagy megsemmisítették volna, mérőben alaptalan. Márczius előtt Horvátország közigazgatásilag a m. k. kancellária és helytartótanács alatt állott, s ez állásán az új törvények semmit sem változtattak, azon kívül, hogy a kancellária és helytartótanács helyére a minisztériumot igttatták, a korábbi kapcsolat és helyhatósági jogok pedig érintetlenül maradtak. De Horvátországnak kipróbálni sem volt alkalma az új állapotot, miután Jellaöic vezetése alatt tényleg felmondta a régi kapcsolatot, s elszakadt tőlünk, még mielőtt a minisztérium a kormányt átvette volna. A fentebbi vád tehát egészen méltatlan, s annál kevésbé illik az 1848. törvényekre, mert ezek azon felül, hogy a politikai jogok gyakorlatát, az úrbéri mentességet (mint ezt maga Jellacic is elismerte! Fe j. 5. l-), a közteherviselést a kapcsolt részek lakóira is kiterjesztik, a horvátok irányában különös kedvezménynyel is voltak. Horvátország csekély terjedelme miatt az úrbéri kármentesítést maga nem eszközölhetvén, Magyarhon saját erszénye rovására a horvát földesuraknak oly kármentesítést határozott, mint az itthoniaknak, a régi országos sérelem tárgyát, a határörrendszert, embertelen és baromi szolgálatával együtt eltörölte, a báni hatóság s a főbb törvényszékek jogkörét érintetlenül hagyta, Horvátországtól, mint országtól, 'kívánt képviselőket, kiknek választási módjuk elintézését a zágrábi tartományi gyűlésre bizta, annyi előzékenységgel, hogy az iránt a márcz. 31. országos ülésben maga B u n y i k József, a horvátországi követ is köszönetét fejezte ki (K. K. és R. R. Napi. 206. l.). A pozsonyi törvényhozás elismerte, hogy a horvátoknak orvosolatlan sérelmeik vannak, (nem voltak-e Magyarországnak is?), miket még a letűnt kormány okozott, s e sérelmek eligazítása végett rendelte (1848. 3) az álladalmi tanácsot, s ha ott nem képviseltette magát Horvátország ámbár meghívatott; — ha a bán a miniszterek májusi szíves felszólítására, hogy jöjjen Pestre s adja elő a horvát óhajításait' és panaszait, hogy orvosoltathassanak, Pestre el nem jött: vájjon mindezekért az 1848. törvényeket, a magyar törvényhozást és kormányt kell-e vádolni? A magyar kormány annyi 'előzékenységet mutatott a horvátok iránt mingyárt működése kezdetén, a mennyit soha az előtt nem tapasztaltak. Május elején azt is elhatározta, hogy a bél- és igazságügyi minisztériumban külön horvát osztályok állíttassanak fel, hogy a Horvátországgal való levelezés latin vagy horvát nyelven folyjék, (P. H. 57. sz. miniszteri közö.) a tengeri só árát leszállította, a szicíliai só behozatalát megengedte, a miniszteri osztályokba keresve kereste a horvát és szlavón eredetű hivatalképes egyéneket, s a határőrökről a legembéresebb szabadelvűséggel intézkedett (részletesen i. m. 114. sz. a határőrök korábbi nyomoru helyzetét 33. sz.) Csak az eddig mondotakból is látható, hogy az 1848. törvények Horvátországra sérelmesek nem voltak, s nem lehettek, sérelmeseknek csupán a nemzetiségi ábrándoktól elfogult elme tartható, oly czélból, hogy ekkép ürügyet találjon azon elszakadás végrehajtására, mely felé az illyr párt már évek óta

gravitált. S valóban azt látjuk, hogy midőn a bálványozott Jellacic, nemzete ezen hangulatára támaszkodva, az 1848. törvények ellen hadat izent, korántsem arra fektette a fősúlyt, hogy ezen törvények Horvátország helyhatósági jogait sértik, hanem, mint est hivatalos okmányokból kimutattuk (júl. 10. 29.) arra, hogy Magyarországnak külön pénz- és hadügyminisztériumot adtak, melyet szerinte Bécsben kell összpontosítani. £ tétel van legerősebben hangsúlyozva a fentebbi nyilatkozványban is, úgy hogy az altábornagy nem annyira a megsértett Horvátország nevében jó elégtételt követelni, mint inkább a bécsi minisztérium nevében elvenni tőlünk a független had- és pénzügyi kormányt, a mi már Horvátország helyhatóságai jogaival legtávolabbi összekötetésben sem áll, mert hiszen az Horvátországra teljességgel nem tartozik, hogy egy merőben idegen ügy felett, t. i. a tulajdonképeni Magyarhon pénzé és vére felett Pesten intézkedjenek-e vagy Bécsben? Jellacic világosan tudta, mit akar. 0 Bécsben tett alkujja szerint (Jellacic saját levele P. II. 173. sz.) „az egységes Ausztria létesítéséért“ harcolt, mire nézve az összpontosított minisztérium szükséges, de nem Horvátorszáért, e ezért történt, hogy mihelyt hadai átlépték a Drávát, a horvát nemzeti színeket azonnal császári színekkel cseréltette fel. (Kraljevic) képviselő az 1861. zágrábi gyűlésen P. N. 1861. 148. az.), sőt a serezsánok zászlóira, melyek a Dráván át hoztak, már otthon e jelszó Íratott fel „Császárukért!“ (Laib. Zeit. P. H. 1848. 169. sz.) Hogy horvát atyánkfiai Jellacic szándékai felől később magok is gondolkodóba estek, s hogy Stojanovics képviselő az 1861. zágrábi gyűlésen a múltak igazolására szükségesnek látá kimondani, miszerint: „1843-ban csak min magunkért harcoltunk s ez által nem akartunk senkinek sem szolgálni, sem senkinek hálája után nem sóvárgánk, akkor nemzetünk fenntartásáért, a háromgy királyság alkotmányáért harcolánk“ (a beszéd P. N. 1861. 153. sz.): azt utólagosan tökéletesen értjük, és méltányoljuk.

Szept 11. Hétfőn.

Jellacic altábornagy hadseregének nagyobb részével átkel a Dráván, s Magyarhon földére beront.

P. H. 187. 188. sz. V. ö. 180. Közl. 98. sz. S z i l. F. Tort-142. 1. R ü s t. I. 90. 1. K l a p k. Nat. I. 35. 39. 1. — A Pesti Hírlapban (187. 188. sz.) közlött levelezésből, Jellacic tiszteli tudósításai szerint, tudjuk, hogy az előhad Grammont ezredes alatt szept. 11 és 12-én vonult Varasdrol Csáktornyára, s onnan Letenye majd N. - Kanizsa felé vette útját. A jobbszáron R o t h tábornok, az utóhadnál K e m p e n vezérőrnagy, a tartaléknál Hartlieb tábornagy parancsnokoltak. Maga Jellacic, kinek összes hadereje mintegy 50 ezer főre ment, szept. 12-én Csáktornyáról kiindulva Per-

lak, Kottori, Kanizsa, Berény, Sárd stb. felé tartott, betörési szándékát a magyar kormányval sem előre, sem utólagosan nem tudatva, minék következtében ez hivatalos tudósításaiban ezen stereotyp kifejezéssel élt: „a hazánk földére rabló módjára betűtt Jellacic é.“ És e kifejezés tökéletesen illet a hadseregére is, melynek legénysége mindenféle gyűlevész fegyvelmetlen emberekből állott, kiket úgy látszik csupán a rablási vágy és a tisztok parancsszava tartott együtt. E részben, mellőzve a magyar hírlapi levelezők egykorú tudósításait, a horvát tábor elfogott levelezése is teljes hitelű adatokat szolgáltat. Kempen vezérőrnagy péld. Így ír: „Én 12 ezer főnyi osztályt vezetek, oly tarkán összeszedtettem, a mint csak képzelhető. Határőrségi gyakorlás, nép, serezsánok, vasasok, báni lovasok, kovás puskák, pisztolyok, vadász fegyverek, kaszák, láncsák, stb. Ezt mind egybeilleszteni az én nehéz munkám leendő.“ (A lev. P. H. 174. sz.). Egy másik tiszt Székesfehérvárról szept. 27-ről így ír: „Az idő ránk nézve igen kedvező, csak-hogy igen nehéz feladat a csapatok ételmezése, melyből mindent requirálnunk kellünk . . . Négy nap alatt Pest előtt fogunk állani. Jaj ezen városnak, mert határőreink annyira el vannak keseredve és felbőszítve, hogy ott borzasztóan fognak gazdálkodni, most sem lehet őket a legdurvább kihágástól visszatartani és lopnak s rabolnak borzasztóan; minden nap kiosztogatattunk köztök ezer botot, de mit sem használ, maga az Isten sem, nemhogy egy tiszt lenne képes őket visszatartani. . . . Én ezen rablókirándulásban már kétségbeestem, és úgy tetszem magamnak, mint valami rablófőnök, mert az ételmezésről nekem kellünk gondoskodnom, s ha az ételmezereket szép szerével ide nem adják, akkor requirálnom kell. . . . Naponként szükségem van 9 ezer kenyérre, 280 akó borra, 100 mázsa húsrá, 5 mázsa sóra, 60 mérő zabraj röviden, ez borzasztó, és mégis mindamellert az itt előszámláltakat naponként mindedig behajtottam“ stb. (A levél 187. sz.) Egy másik tiszt: „A velünk jövő serezsánok és a felső határvidék mezei osztályai rettentő gazdálkodást visznek véghez. A bán halált rendelt ugyan minden rablásra, de hasztalan, ők csapatonként hajtják táborunkba a juhokat. A mit meg nem foghatnak lelővik“ stb. (A lev. 190. sz.) Ismét másik: „Borzasztó egy hadjárat. Ez zsarnoksággal bemázolt emberség, már nem is kívánok élni. . . . A határvidékik a legdurvább kihágásokat követik el. . . . Rablás és lopás az ő foglalkozásuk. Én nem értem a bánt, miért hozta el e szemetet, mely jól fel sincs fegyverezve“ stb. (És így tovább! Lásd azon több százra menő ellenséges elfogott leveleket, melyek a betörés után közzétettek a magyar lapokban.)

A képviselőházban esti 6. órákor Pázmány küldöttségi elnök jelentést tesz a bécsi útról (1. szept. 9.), azután István nádor s kir. helytartó levele olvastatik fel, melyben ívva áll, hogy a Főlség a magyar miniszterium lemondását elfő-

gadta, s addig is, míg az új miniszterelnök, ki már felterjesztve van, megerősítést nyerhetne, ő maga veendi át az ország kormányát. Kossuth ekkor, bár előbb már lemondott, székét a miniszteri padra vissza teszi s kijelenti, hogy ismét miniszter akar lenni, a ház pedig az ő indítványára óvást tesz a nádor szándéka ellen s tudtára adatja, hogy rendelete, miután ellenjegyezve nincs, nem érvényes, egyszersmind Kossuthot és a le nem mondott Szemerét megbízza, hogy mindaddig vigyék tárczáikat, míg az új minisztérium meg nem alakul. Ezenkívül értesülve lévén, hogy Jellacic a határszél felé már megindult a fegyveres betörésre ugyancsak Kossuth indítványára határozatba teszi, hogy a kormány addig is, míg a 61 millió pfrt-nyi hitelre (1. júl. 11. aug. 24.) királyi szentesítés érkeznek, az ország összes közjövödelmeivel biztosított 5 forintos pénzjegyeket forgalomba bocsássa, a szerint, a mint a pénzügyminiszter már előlegezen is (1. szept. 6.) intézkedett, a megajánlott újonczok számából a hatóságokra eső számot vesse ki s állíttassa elő, szabadság adatván a régibb hadfiaknak, hogy a sorezredeből rangjuk megtartása mellett a honvédszászlóaljakra átjöhessenek. — Esteli 9. órakor megérkezik A l m á s y Pál elnök, ki egy küldöttség élén a ház fentebbi óvását Budára átvitte, s elmondja, hogy a nádor, fentebbi iratához, miután az csak egyszerű tudósítás volt és nem rendelet, ellenjegyzést nem látott szükségesnek, hogy ő azzal törvénytelenséget elkövetni nem akart, s az irányában nyilvánított „bizalmatlanságot“ igen sajnálja. A ház ezen izenetre kijelenti, hogy általa tökéletesen meg van nyugtatva. V. ö. szept. 15.

Közl. 97. sz. P. H. 159. sz. A beszédek még Freynál Í. 10—19. 1. Szilágyinál F. Tört. 133—138. 1. Az első magyar minisztérium lemondásának történetet és napját a kútfők ellenmondásai miatt alig lehet bizonyosan megírni. A Füg. I. 440. lap ide vonatkozólag ezt mondja: „Szept. 10-én végre Batthyány és Deák is megérkezett (Bé.sből), s a minisztérium azonnal tanácsba gyűlt az elsőhöz... E tanácskozásnak az lett eredménye, hogy a miniszterek mind ő eszesen még a gyülekezetből átküldték lemondásukat a nádorhoz, kivéve Szemete belügyminisztert, ki Kossuth indítványára az új minisztérium kinevezetéseig tárczáját megtartotta, mind hogy a közrendet és bátorságot fenntartsa, mind hogy legyen, ki az új elnökmiszter kinevezetését ellenjegyezze.“ Ezen előadás azonban ismét hibás

értésülésen alapul. Először is nem áll, hogy a tanácskozmányból „a miniszterek mind összesen” küldték volna el lemondásukat a nádorhoz. Ugyanis Szemeréről és Deákról később szólván, M é s z á r o s hadügy-miniszter a lemondókhöz nem csatlakozott (Közi 1849. 24. sz. P. H. 1848. 160. sz.) s tárczáját ezután is vitte, még pedig a Pölség jóváhagyásával, mi onnan tűnik ki, mert Ferdinánd király még okt. 17-én is Mészáros felterjesztésére és ellenjegyzése mellett nyugalmaz és léptet elő több katonatisztet. (A főkorm, szék irata P. H. 217. sz. v. ö. Közl. 141. sz.). Eszterbázy szintén nem ezen tanácskozmányból küldte el lemondását, miután ő Pázmándy küldöttségi előterjesztése szerint a schönbrunni fogadtatást megelőző nap (szept. 8. vagy 7. de nem 6. mint Füg. I. 431. L állítja) leköszönt és eltávozott Bécsből. (Baththyány lemondására nézve v. ö. szept. 12.) Másodszor téves azon előadás, (mely Kossuth szept. 11. képviselőházi beszéde nyomán készült), mintha S z e m e r e Kossuth indítványára tartotta volna meg egyidőre tárczáját. Szemere maga az egész dolgot így írja le: „Miután a király Bécsben a nemzetgyűléstől megszavazott hadi és pénzerőt nem szentesítette, a minisztérium, mintha normális időket élt volna, sietett feloszlani, minden ik miniszter nyakrafőre és e gyen kint (tehát nem is gyülekezetből) beadván lemondását a nádornak. Ily körülmények közt a képviselőház elnöke szept. 11-én titkos ülést hívott össze. Mindenik miniszter, kivéve Deákot (igazság) és engem (belügy), mint a kik visszalépésünket nem adtuk be, elhagyta a miniszteri padot... Volt tisztársaink bejelentették, mintegy dicsekedve, a háznak, hogy lemondásukat benyújtották, és Kossuth, ki az általa azelőtt „törpe“-nek nevezett ellenzékben foglalt helyet, örömet fejezte ki a felett, hogy: „valahára megengedte az Isten, hogy a minisztertárczától megszabadulhatott.“ Ekkor Deákra került a sor, röviden kinyilatkoztatta, hogy 8 nem vágyik tárcza után, de nem tartotta kellemes dolognak, a ház tudta nélkül oly állást odahagyni, mely a mostani körülmények közt annyira fontos; azonban miután tisztársai elhagyták a miniszteri padot, ő is hasonlóan cselekszik. Ekkor én kezdtem el beszélni és mondók: Ámbár igen kellemetlen dolog félreértem, azonban e miatt nem hagyom magamat polgári kötelességem teljesítésében megzavartatni, és ezennel kinyilatkoztatom, hogy épen most jövök a főherczeg nádor s kir. helytartótól, kinek kijelentem, hogy a miniszteri tollat mindaddig nem fogom letenni kezemből, míg új minisztérium nem lesz alakítva, attól félvén, hogy ha ezen törvényes minisztérium lelép, második nem fogna kineveztetni.“ És ez valósult is. E nyilatkozatom hallatára mintha hályog esett volna le a ház szeméről, és hangos tetszéssel jutalmazá tetteimet, általános szavazattal felszóllítottak, hogy a miniszteri hatalmat ne bocsássam ki kezemből. Nehány óra múlva a titkos ülés nyilvánossá alakult, és mit tőn itt Kossuth? Belátván a minisztérium nagy hibáját, hogy visszalépése által könnyelműleg kibocsátotta kezéből a kormányt, és va-

lőszínüleg boszankodva azon, hogy e hiba helyrehozását talán másnak és nem neki fogják tulajdoníthatni, azt állította, hogy én a ház részéről hozzám intézett kérelmek folytán maradtam helyemen, és aztán így kiáltott fel: „És én, ki lemondtam, ezen széket ide teszem (egy széket megfogva és a miniszterek asztala mellé helyezve), ráülök (tetszés, leül a miniszteri padon), és akarom látni azon embert, a k j merészelné tagadni, hogy én pénzügyminiszter vagyok.“ (Ül, 110—112. 1.) Azonban Szemere is hibázik (I, 75. 1.) midőn állítja, hogy „a miniszterek szept. 11-én nyújtották be lemondásaikat,“ mi képtelenségnek bizonyul be, mielőtt meggondoljuk, hogy szept. 11-én István nádor már azt tudatá a házzal, hogy a Főlség B é c s b e n elfogadta a lemondást, melynek e szerint, (oly időben, midőn Pest és Bécs között még sem vasút, sem táviró nem volt,) egy vagy két nappal előbb kellett történnie. (Klapka Nat. I. 37. 1. pedig abban téveszt, hogy a lemondást szept. 8. előtti időre teszi.)

Második támadás Periasz ellen. Kiss Ernő ezredes értesülvén Sztratimirovics rácz fővezér azon tervéről, melynél fogva N a g y-B ecskereket, az ő főhadiszállását megtámadni törekszik, ennek meghiúsítása végett V e l l e r alezredest a támadás egyik kiinduló pontja, Periasz ellen küldi, honnan az alezredes Stefanovics szerb főnököt (3 ezer ember, 7 ágyú) véres szuronyharcban kiveri. A város kétharmada porrá ég. K l o c k tüzérfőhadnagy, V é c s e y őrnagy.

Közl. 102. 118. sz. P. H. 165. 180. sz. Serb. 186. 1. Szil. F. Tört. 98. 119. 1. Frey II. 74. 1. Klap. Nat. II. 30 1. (szept. 10.) Asb. I. 128. 1. (nap nélkül.)

Tordamegyében Aranyos-Lónánaz oláh néptömeg az újonczösszeíró bizottságnak ellenszegülvén, a katonaságtól szétveretik. Elesik 13 oláh.

Közl. 112. sz. P. H. 174 sz. (szept. 12-én, az oláhok közül 23 hal meg). Köv. E. T. 78. 1.

Szept. 12. Kedd.

A képviselőházban déltájon, miután a Kossuth által ezúttal formulázottan benyújtott indítványok (1. szept. 11.) megerősítették, Z s é m b e r i képviselő javaslatba hozza, hogy a ház, miután a haza veszélyben van s egy reakzionarius miniszterium kinevezése sem lehetetlen, azon időre, míg az ország megmentve nem lesz, nyilvánítsa permanensnek magát. A tét-

széssel fogadott indítványt Nyáry és Palóczy is pártolják, Bezerédy, Schmidt, Klauzál és Batthyány Lajos azonban helytelenítik, ez utóbbik főleg azon az okon, mert ily módon a nemzetgyűlés lelépven a törvényesség teréről, a nádor főberczeket arra kényszerítené, hogy „sorsát elvალaszsa a mi-
 énkttől.“ Az indítvány mindamellet szám szerinti többséget nyer Batthyány ekkor pártfeleivel egyesülve, névszerinti szava-
 zást kíván, miközben az ő hívására Deák a terembe lép, kifejti hogy az 1848: 4. az országgyűlés időelőtti felozlatása ellen tökéletes biztosítékot nyújt, s hogy így a forradalmi célzatu permanentia kimondására nincs semmi szükség. Zsembery ekkor indítványát visszaveszi. — Este másik ülés tartatván, Kossuth indítványára elhatározatik, hogy keressék fel a nádor az áprilisi törvény által reá ruházott hatalomnál fogva meg-
 alakítani a kormányt, s tovább feszültségben nem tartani a nemzetgyűlést, melynek aggodalmi vannak, hogy B é c s b e n va-
 lami reakcionarius embert fognak miniszterelnöknek kinevezni. Batthyány ekkor kijelenti, hogy a nádor őt hízza meg mi-
 niszterium alakításával. A ház ezt örvendetes tudomásul vévén, István főherczeg iránt küldöttségileg osztatlan bizalmát fe-
 jezi ki.

P. H. 160. sz. Füg. I. 448—452. 1. (hol a jelenet érdekes és tárgyavatott leírása). Az eseményeket összevetve, s tudva, hogy Batthyány már B é c s be utazása előtt (aug. 28.) kijelenté a nádornak, hogy visszatértével Kossuth nélkül akar új miniszteriumot szervezni, igen valószínű, hogy neki nem volt komoly szándékában végkép visszavonulni, s a forradalmi elemnek szabad tért engedni, hanem midőn lemondott, e formalitás csupán arra való volt, hogy általa miniszterársai is hasonló lépésre ösztönöztetvén, ő módját ejthesse az új kormány meg-
 alakításának. — Zsemberi, ki permanenciát sürgetett, két hét múlva azt indítványozá, hogy a ház egy időre függeszse fel magát. (P. H. 170 sz.)

István nádor s kir. helytartó köztudomásul adja, hogy miután az ország a végrehajtó hatalmat egy perczig sem nélkülöz-
 heti, a leendő új miniszterium elnökét, Batthyány Lajost, a ki-
 rály jóváhagyása alá már felterjesztette^ őt lemondásának vissza-
 vételére is rábírtá, hogy rendeleteit vele ellenjegyeztesse. Egyszersmind felelősekké teszi a közigazgatás közegeit a tör-
 vényes rend fenntartásáért, s kijelenti, hogy ő „az ország törvé-

nyeit, alkotmányát, szabadságát minden ellenség ellen erejéhez képest megvédeni s fentartani el van határozva.“

A rendelet Batth.-tól ellenjegyezve P. H. 161. sz. és Szik-nál F. Tört. 142 I. B. kinevezetésé-e nézve v. ö. sz. ept. 15.

Sztratiurovics fővezér Nagy-Becskerek el-foglalása végett Zsablyaés Mossorinról éjjel(szept. 11. és 12. közt) két hadoszlopot a Tiszán áttévén, Elemért és Aradacgot heves csatározás után birtokába veszi, s ott Knicaninra várakozik, kinek utasítása volt Tomasoóczról támadni Becskerek ellen. Kiss Ernő ezredes azonban e tervről értesülve lévén, Knicanint visszatartóztatja, a többi ellenség csapatok ellen pedig támadólag lép fel. Aradacról Appel vezérőrnagy (2 század ember és 4 ágyú) könnyű szerrel elkergeti a szerbeket, Eleméren azonban, hol Sztratiurovics maga vezényelt, véres küzdelem fejlődik ki, míg végre az ellenség, miután Kiss pompás kastélyát feldúlta, visszaveretik, s a Tiszán keresztül hajtatik.

Serb. 192. I. Közl. 102. 118. sz. P. H. 180. Klapka Nat. II. 80. I. (szept. 11.) E meghíúsult vállalat után Rajacic letette parancsnokságából s elfogatta az eddigi fővezért, kinek tisztán nemzeties iránya és pazar pénzköltése eddig is szálka volt szemében (v. ö. szept. 30.) Sztratiurovics azonban megszökött fogságából, s nemsokára tekintélyes szerb had élén állott, szemben a többi rácz hadakkal. Az érsek megrémülve, nemzeti gyűlést hív össze (1. okt. 9.) Sz.-csal, kit előbb mint honárulót száműzött, kibékül, s őt a vajda megérkeztéig fővezérnek elismeri. Három nap múlva megérkezik a vajda.

Szept. 13. Szerda.

Batthyány miniszterelnök a dunántúli megyéket rögtöni tömeges fölkelésre szólítja. „Az ellenség“, úgymond felhívásában „a d r á v a i vonalat három helyen nyíltan megtámadván“, készül hazánk földét fegyverrel elfoglalni s a „magyar nemzetet szolgává alázni.“ V. ö. szept. 11.

Közl. 98. sz. P. H. 160. sz. Szil. F. Tört. 140. I. Másnap a képviselőházban M a d a r á s z L. interpellálta Batthyányt. „Miért történt az“ úgymond M. „hogy a miniszterelnök általános népfölkelést rendelt, a nélkül, hogy ez iránt a törvényhozó testet megkérdezte volna.“ B. válaszóla, hogy a felhívás nem általános fölkelést céloz, CBupán azon

vidékre szól, mely az ellenséges táborhoz közel esik. M. nem volt kielégítve a magyarázattal, miután népfölkelést a ház mellőzésével csak diktátor rendelhet. Végre is Kossuth-nak kellett a miniszterelnök védelmére kelnie, s a becsmérő és kötekedő szónoklatoknak vége szakadt.

Szept. 14. Csütörtök.

Urban alezredes Naszódon kiáltványt bocsát ki, melyben tudtul adja a hatóságoknak, hogy tőle már ezideig 50 falu kért segílyt a magyar kormányműén és nyilvánítja ki, hogy az uniót el nem ismeri s újonczokat a b.-p esti minisztérium számára szolgáltatni nem fog. Az alezredes tehát ellene fog működni a márcziusi vívmányoknak, melyek a császártól csak kikerőszakoltattak s a birodalom egységét és fennállását veszélyeztetik, ez okból megtiltja a magyar minisztérium iránt az engedelmességet, s felhívja az oláhokat, hogy saját kívánságuk szerint keljenek fel a császár és a monarchia védelmére s minden 100 főtől egy újonczot küldjenek hozzá Naszódra. V. ö. szept. 4.

A kiáltvány töredéke Frey-nál II. 92. 1. v. ö. Közl. 126. 109. 134. 131. (ez utolsó számban a m. kormány jutalmat tűz Urbán fejére.) Füg. II. 123. 1. Naszód ezután valóságos Mekkáj a lón mindazoknak, kik Erdély északi részén a reakzio kezére dolgoztak, hol Urbán a híres oltalom leveleket, vagyis p a z s u r a-kat (oláhu: sas) osztogatá híveinek. Messze vidékekről nagy seregekben jártak, útközben hógomolyhoz hasonlóan szaporodva az oláh néptömegek, hogy bemutatnák hódolatukat a „Császár“ emberének. E csoportok hol keresztül utaztak, mindenütt félreverték a harangokat (s ezt még oly község sem tagadta meg tőlök, minő D é z s), foglyokul magukhoz ragadták a tekintélyesebb magyarokat, kik közül Urbán, miután az oláhok által megcsufoltatni engedé őket, nehányat szabadon bocsátott. Az erdélyi hatóságok összegudogott kezekkel nézték e népvándorlásokat, s nem csuda, hogy befolyásukat a magyar parasztságnál is csaknem egészen elveszítették. B e l s ő-Szolnok bán a nép az eddigi tisztviselőknek sok helyt felmondta az engedelmességet, K ö v á r v i d é k ről pedig Urbánt szólítá fel, hogy adjon nekik új tisztviselőket, az újonczozásnak ittott ellenszegült, s az anyakönyveket hatalmába ejté, utóbbik helyen a megye pénztárát is erőszakkal lefoglalva (Monostoron) Naszódra küldte. (Urbán befolyását a máramarosiakra 1. máj. 10. jegyz.)

Szept. 15. Péntek.

Ferdinand király S c h ö n b r u n n ból írt levelében kijelenti István nádor s kir. helytartónak jóváhagyását Bat-

t h y á n y új minisztériuma iránt, s a leendő miniszterek neveit felterjesztetni kívánja, — a feltételekre nézve azonban, melyek mellett Batthyány új minisztériumot alakítani ígérkezék, oda nyilatkozik, hogy azokra most „még nem adhat határozott feleletet.“ Egyszersmind szemrehányást tesz a magyar országgyűlésnek, hogy két hónapi ülésézésé daczára még mindeddig semmit sem tett a horvát viszály kiegyenlítésében, (mire nézve a Fölség a Reichsversammlung-ra fogja bízni az alkalmas eszközök feltalálását), s hogy szept. 11. határozatában elhagyta a törvényes tért, a sorkatonáknak engedélyt adni merészelve (sich entblödete) a honvédseregbe lépniök.

K ö z l. 1. 1 02. sz. P. H. 164. sz. Szil. F. Tört. 145 1. A képviselőház utóbbik engedélye a kibékülést szíven hordozó Batthyánnak is nem csekély aggodalmakat okozott. Szept. 12 —14 a budapesti rendes katonaság tagjai százként mentek átíratni magukat a honvédek közé. Önmagok kezdték lehányini és tépni fekete-sárga jelvényeiket. A gránátosok, egynéhányat kivéve, mind átjöttek B u d á ról. Batthyány végre szept. 14-én rendeletet ad ki, hogy több áttérni kívánók nem vétetnek föl, mert az épen alakuló H u n y a d y-csapat már ki van egészítve. E miatt azonban keserű megtámadtatásokat kellett szenvednie, (1. szept. 16. midő'n a királyi levél felolvastatik a ház elő'tt.)

A képviselő ház Kossuth indítványára elhatározza, hogy az örökös tartományok országgyűlésének küldöttségileg rokonszenvetfog nyilvánítani, s ajánlatot tesz neki, hogy Magyarország és a birodalom közt fennforgó kérdéseket és összeütköző érdekeket igazítsa el a két ház egymás közt barátságosan. Napirenden a szöllődézma, mely elvileg, eltöröltetik. Éjjel C s á n y kormánybiztos leveléből értesül a ház, hogy Teleki Adám vezérőrnagy, a Jellacic előtt álló hadsereg vezére, a bán ellen, kivel közös katonai eskü köti, harczolni nem akar, mire szintén Kossuth indítványa folytán, rögtön fölszólíttatja István nádort, hogy tiszte szerint álljon azonnal a had élére s Magyarhon földéből védtelenül egy talpalatnyit se engedjen oda. A nádor a felhívásnak készséggel enged, s kijelenti, hogy „ha a nemzetet mindenki meg fogja is csalni, ő halála után is tisztán akarja a maga emlékét fenntartani.“

Közl. 96. 100. 101. sz. P. H. 163. 165. 167. sz. Frey II. 52. 1. A nádor nyilatkozata őszinteségében Kossuth már nem bízott

s így történt, hogy indítványára a ház a nádoron kívül még három embert küldött a táborba, a kik tökéletesen „bírák a ház bizodalmat” s „mindre felhatalmazva legyenek, a mi a haza megmentésére szükséges.” — A drávai magyar sereg vezére május vége óta a hazai származású O t t i n g e r Ferenc volt, ki Mészáros megérkezéig Budapesten a hadügyminiszteri tanács elnöke vala (P. H. 38. vagyis apr. 20. sz.) Otting er azonban Jellaóió beütésekor több ezredekkel együtt átpártolt hozzá, s ekkor szállott a vezérlét Telekire. Csány fentebbi tudósítását a nádorral egyetértve szept, 18-árólmár oly magyarázattal kíséri, hogy Teleki kész a haza ügyét védelmezni. A képviselők előtt azonban ekkor is különösnek tűnt fel, hogy egy királyi biztos előbb árulásról ír, később pedig egyszerűen azt mondja, hogy tévedés volt. A dolog tulajdonképeni állását a tábor tisztikara igyekezett felderíteni egy nyilatkozmányban (P. H. 166. vagyis szept 21. sz.) E szerint Teleki főhadiszállására „B u d a-P estről nagyszerű republikánusi mozgalmak és minden törvényes rend megszűnéséről hírek érkeztek. A dolgok ezen állapotában haditanács képződött, mely oda nyilatkozott, hogy egy ideig a horvátokkal semmi nemű harcza ne bocsátkozzanak, mert különösebben a trón jogait kell szemök előtt tartaniok. Ennek következtében Keszthelyig visszavonulás határozottatott. Itt az összes tisztikar összegyülekezett, s ezek azt határozták, hogy miután az ország törvényes állapota még mindig fenn van, ők lettek esküjükhöz hiven, a horvátokkal minden harcot elfogadni, és a trón s magyar királyság jogaiért épen oly hősileg harcolni akarnak, mint ezt társaik Olaszthonban megmutatták.” Előbb azonban szept. 16. küldöttségileg felszólították Jellációt, mutassa meg nekik a Fölség világos parancsát a Magyarhonba betörsére nézve, ellenkező esetben védeni fogják ellene magokat. E tárgyra vonatkozólag érdekes összevetésre ád alkalmat Csány említett tudósítása s dr. Hibl levele a Jellacic táborából, ez utóbbikból is kiderül, hogy a B u b n a órnagy által vezérelt tisztí küldöttség készeknek nyilvánítá magyar a sereg tiszteét átmenni Jellacichoz azon esetre ha Ő Felségétől a nádor és magyar minisztérium által a bán serege elleni harcolásra adott parancs visszavonatik. A lev. i. m. 187. sz.) Batthyány közléséből azt tudjuk, hogy a Miklós- és Sándorhuszárok tisztikara nyilatkozattata ki először (B u b n a és B á r c z a y százados vezetése alatt) Telekinek, hogy tovább hátrálni nem akar. (164. sz.)

Szept. 16. Szombat.

A képviselőház esti ülésében Batthyány előmutatja a tegnapi kir. kéziratot, s ennek folytán kijelenti, hogy miután ő néhány nappal azelőtt csupán azon esetre ígérkezett minisztériumot alkotni, ha egyfelől a Fölség az ő föltételeit (ezek

veleje: hogy Jellacic rögtön parancsoltassék ki az országból) teljesíti, másfelől a képviselőház is bizalmával támogatja, s miután jelenleg egyik eset sincs valósulva, ő a miniszterelnökségről visszalép. Nyáry és Kossuth szerint a kézirat pusztán cselvetés akar lenni a bécsi kormány részéről, hogy ekkép a nemzet leszoríttassék a törvényesség teréről, s úgy vélik, hogy meg kell rakadni „a fonalat, mely meglehet, éppen azoktól hagyott fenn számunkra, kik azt hiszik, hogy mi azt el fogjuk lökni magunktól.“ Hasonló szellemben szól Madarász L. Ígervén, hogy ő és elvtársai ezentúl támogatni fogják Batthyányt, csak fogadja el az állást. Majd Kossuth ismét felszólalva, kéri a grófot: „hossa meg a hazának ezt az áldozatot,“ maga részéről ő nem kíván miniszter lenni, nehogy egyes ember személye ürügyül használtassák a nemzet szabadsága elnyomására, ellenben megvárja a háztól, hogy a királylyal való egység kedvéért az új minisztériumot elfogadja. Ennek, így szól, két jó következménye leend, ugyanis megmarad „azon constitutionális erő, mely a nádor fővezérségében rejlik, az ármány pedig kénytelen lesz vagy lemondani feltett céljáról, vagy nyíltan kimondani: én reakció vagyok. Batthyány ekkor kinyilatkoztatja, hogy kötelességének tartja engedni a felhívásnak, s minisztériumot fog alkotni.

Közl. 102. P. H. 164. sz. Az utóbbi napokban főkép Jellacic betérése folytán a forradalmi szellem annyira erőt vett a házon, hogy Batthyány nak alig lehetett többé reménye, hogy elkésettnek tartott kibékülési politikáját a többség támogatni fogja, pedig okvetlen erre volt szüksége, hogy magának B é c s ben is befolyást szerezhesen. Szept. 13-án d. e. hosszú szónoklatok tartattak a sorkatonák honvédek közé állásának felmerült akadályai felett, azonban Kossuth befolyására a ház végre is a miniszterelnök hazafiságában megbízáván, az áttérések foganatba vételét az ő belátásától függesztő fel. A baloldal, és a bécsi fogadtatás s a raboló horvátok előnyomulása folytán felingerült utcai közvélemény azonban minden áron erélyes védelmi intézkedéseket követelt s Batthyány irányában minden bizalmat elveszítvén, Kossuth akarta az ügyek élén látni, és már széltében beszélgették, hogy őt diktátornak kell kikiáltani. A radikálpárt a népet és a magyar érzelmű sorkatonákat izgatá a közohajtás foganatosítására. Batthyány a tervről értesülvén, átlátta, „hogy ha a csíny sikerül, a forradalom kitörését nem lehetend többé meggátolni. Még azon éjjel (szept. 14.) a katonai laktanyába sietett tehát és czélszerű intézkedései által a katonaság el-

csábítottaáának elejét vette. Utóbb értekezett K o s s u t h-tal is, ki ezen izgatásokról mit sem látszék tudni, s kijelenté, hogy azokat nemcsak nem pártolja, hanem azoknak engedni sem hajlandó“ (Függ. I. 475 1.) Szept. 14-én azonban a tárgy ismét a ház elibe hurczoltatott. Madarász interpellálta a miniszterelnököt, miért nem szabad a sorkatonáknak áttérni a honvédek közé? A zaklatott Batthyány rekedtsége miatt személyesen jelen nem lévén, írásban küldte meg feleletét; ez azonban nem találtatott kielégítőnek, Balogh János átalában bizalmatlanságot nyilvánít a miniszterelnök iránt, s a haza megmentőjét egyedül Kossuthban látja. Ekkor tomboló lelkesedés ragadja meg a házat. Madarász L. „a miniszterelnök által adott feleletet úgy tekinté, mint a legnagyobb oklevelet, az általa követelt politika ellen.“ stb. Végre ismét Kossuth csöndesíti a viharokat, s határozatba téteti, hogy a miniszterelnöki felelet felett a ház nem kíván tovább tanácskozni. Ily jelek után csak az oly rendületlen, honáért minden áldozatra kész férfi maradhatott még tovább is az ostorozott helyen, minő Batthyány volt. A következő nap a király kézírata, s azon megdöbbsentő hír, hogy nincs hadsereg, mely Jellacic ellen harczolni kész legyen, aggodalomba ejté a nagy szavú népszónokokat, a ház jobb szellemétől vezetette bizalmat kezdett érzeni. B. iránt, mert belátta, hogy most Kosuthot állítani a kormány élére, annyit tenne, mint készületlenül egyszerre belerohanni a forradalomba. Batthyány eleintén vonakodott. „Egyik lehetlenség“ úgymond „Bécsben, másik Pesten. Bécsben lehetlenné van téve oly férfiakkal kormányoznom, kik e háznak s talán a hazának is nagy mértékben kedvesek volnának, itt lent pedig nem engednek oly férfiakat jelölni ki, kiknek kedvéért némi kedvezményeket lehetne az országra nézve remélni, kedvezményeket, melyek ha mindjárt csak bizonyos subjectumok kedvéért adatnának is, a nemzetnek respiriumot szerezének“. Egyszersmind panaszkodott, hogy hozzá nincs bizalma a háznak. A képviselők ekkor mindnyájan felállva, lelkes kiáltással nyilvánítják bizalmukat. Bathánynak azonban még mind ez nem volt elég. Mintegy fürkészve a köznyilatkozat őszinteségét, kérdé: „Vegyék jól fontolóra, nem érkezett-e el azon végpercz, (szept. 16.) melyben a nemzetnek utolsó elszánt védelemre lévén szüksége, a törvényesség bilincseit nem tartozik többé respectálni.“ A ház azonban érezte, hogy e politika, melynek még pár nappal azelőtt hódolt, most bizonyos veszélybe sodor, s a mérséklettség mellé szavazott. Így állott elő azon visszásnak tetsző jelenet, midőn Batthyány „a törvényesség bilincsei széttöréséről“ szól, Madarász L. pedig Kossuth tál együtt a törvényesség terén maradás mellett szónokol.

A román nemzeti gyűlés Balásfalván az erdélyi oláhok kívánatait a következő pontokban foglalja össze. 1. A „magyar terrorismusból származott rögtönbíróságok szűnjenek

meg, az elfogott egyének s a lezárolt vagyonok adassanak ki. 2. Az üldözéseknek, a falura küldetni szokott katonai végrehajtásoknak, a robotnak s minisztériumi újonczállításnak szakittassák végök. 3. Román nemzetörség állittassék fel s ágyúval és egyéb fegyverrel láttassák el. 4. Az eddigi „erőszaktételek“ és elítélések megvizsgálására a különböző nemzetiségekből „parasztok-, polgárok- s értelmesekből“ vegyes bizottság nevezessék ki. 5. A földesurak és parasztok közt kifejtett viszályok kiegyenlítésére egy másik bizottság szerveztessék. 6. Az unió nem ismertetik el érvényesnek, valamint 7. a magyar minisztérium joghatósága sem. 8. Az oláhok a hadparancsnokság közvetítésével a császári minisztériumtól kívánnak függeni. 9. Mielőbb közönséges nemzeti gyűlés tartassák a román érdekek szempontjából, a májusi nemzeti bizottság pedig erősítettessék meg. 10. Erdélyi országgyűlés is tartassák, melyen a román nemzet is képviselve legyen. 11. Az osztrák alkotmány Erdélyre is terjesztessék ki, 12. s itt ideiglenes kormány alakítottassák, melynek népességi arányban legyenek tagjai románok, németek és magyarok. — A jegyzőkönyv ezen végződik: „Éljen az osztrák kormány!“ V. ö, szept. 27.

A jegyzőkönyv Szil.-nál F. Tört. 195. I. V. ö. Köv. E. T. 81. 1.. E gyűlést,, melyre az oláhok több napokon át fegyveresen gyűltek, Vay eleintén karhatalommal szét akará kergettetni, de majd hűzékenységére folytán rászédetvén, engedélyezé, sőt tagjainak oltalomlevelet is adott. A kívánati pontok ujjal mutatható bizonyossággal hirdetik, hogy e gyűlés tagjai az osztrák reakció sugalmazásai alatt állottak, s azokról egyenként szólni fölösleges. Csupán a 6. pontban foglalt tétel az, a mi megérdemelheti további figyelmünket, annyival inkább, mert e tekintetben a román közvélemény 17 esztendő lefolyása alatt is úgy látszik keveset változott. Az 1861. felső táblán Go zsdu Manó elsorolá az okokat, melyeknél fogva az erdélyi oláhok a Magyarhonnal egyesülést nem tartják „jótékonságnak, kívánatosnak és bevezett ténynek,“ s ez okok közt fő az, hogy az erdélyi unio-t. cikk befolyásuk nélkül készült, róluk nélkülük határozott. „Az erdélyi országgyűlésnek“ úgymond G1 o z s d u egy régi tan szerint (1. aug. 19. jegyz.) „az lett volna teendője, hogy a román nemzetet jogosult nemzetnek kellett volna nyilvánítania, s egy általános népképviselőt alapján összehívandó országgyűlésben az uniót a román nemzettel együtt határoznia el.“ (Gr. beszéde P. N. 1861. 142. sz.) E tárgyról az 1863. nagy szebeni tartományi gyűlekezeten is számtalan szónoklatok folytak, melyek már korántsem maradtak

meg a mérséklettség azon színvonalán, hová Gozdsu magát felemelni tudja. A vég nélküli beszédek közül csak a 8 t e r c a Siultiu érsekét (Lemény utóda!) érintjük, ki többek közt ezeket mondá: „Az 1848. (erdélyi) országgyűlés vastag politikai hibát követett el, mert a balászfalvi gyűlés követeit nemcsak nem fogadta el, hanem elkergette s az uniót nélkülük erőszakosan kikiáltotta,“ holott ez országgyűlésnek, „midőn Magyarhonban a jogegyenlőség már ki volt mondva, nem volt joga a román nemzet követeit el nem fogadni.“ (St. beszéde P. N. 1863. 189. sz.) Ezen ellenvetésekre, bár az ügy magyar nemzeti részről újabban is kellőleg felvilágosított, nem tartóztajuk meg magunkat, alkalmilag röviden meg nem felelni. — Első tekintetre feltűnik, hogy az érsek kevesebb szerencsével szólott a dologhoz, mint Gozdsu. Ugyanis, midőn az erdélyi gyűlés összehivatott, még akkor a polgári (és nem nemzeti) jogegyenlőséget megalapító magyarhoni törvényeknek nem volt törvényes érvényük Erdélyben, miután a Királyhágón túl eső résznek külön törvényhozása volt, melynek beleegyezése nélkül ott semmiféle jogelv sem vala kötelező. E szerint a balászfalvi küldöttöket el nem fogadni igen is joga, sőt kötelessége volt a kolozsvári gyűlésnek (bár a küldöttség elnöke, Lemény püspök részt vett a tanácskozásokban, s mint látandjuk, beleegyezett az unióba), annyival inkább, mert az elfogadásra a magyarhoni jogegyenlőségről Szülő törvényekből sem meríthetni semmiféle érvet, nemcsak azért, mert ama törvények nemzeti egyenjogúságról semmit sein szólnak (ez csak 1849. júl. 28-án határozatott el), hanem azért is, mert a sokadalom módjára összereglott balászfalvi gyűlést szabályszerű képviseletnek egyáltalában nem lehetett volna elismerni. Az elfogadás nem is jogegyenlőség, hanem a jogegyenlőség megsértése lehetett volna, a rendi és demokratiai képviseletnek oly csodálatos összekeverése, melyben a román elem vegyszáma merőben hamis fogott volna lenni. Azonban úgy látszik, Sterca nem is tudja, mit akartak voltaképen a balászfalvi követek. Miután abban lát hibát, hogy a gyűlés a román követek nélkül „kiáltotta ki „erőszakosan“ az uniót, szerinte ama követeknek a tanácskozásokban is részt kellc venniük. De ily képtelenséget még a balászfalvi gyűlés sem kívánt, s arra fel sem hatalmazá küldöttéit, kiknek egyes egyedüli teendőjük volt, a jegyzőkönyv szerint, „a kérést Kolozsvárra az országgyűlésnek elvinni.“ E kérés 15-ik pontjában volt aztán az, hogy az uniót ne vegye tanácskozás alá az országgyűlés a román nemzet nélkül.—Es ez az, a mit Gozdsu is szükségesnek tartott, oly formán, hogy mondja ki az országgyűlés a román nemzet törvényes elismerését, s aztán egy második „átalános népképviselet alapján összehívandó országgyűlésre“ hagyja az unió-kérdés tárgyalását Ily dolog az akkori viszonyok közt kivihetetlen lett volna. A bel- és külföldi erő szakos rázkódások következtében a birodalom alaposzlopai kezdtek ingadozni, annyira, hogy az első erdélyi tartománygyűlés összehívására

nézve sem lehetett bevárni, míg a Fölség írja ki a gyűlést, hanem a kormányzónak önfelelősségére kellett annak napját kihirdetnie. Májusban még borultabb lett a láthatár, s a fejedelem kénytelennek érzte magát székvárosából menekülnie. Ennek következtében tüzetett ki, idő előtti gyorsasággal a pesti országgyűlés egybegyűlésének ideje. Ily körülmények közt a dynastia leghűbb tanácsosai is szükségesnek tarták, az Erdélyben legelső rendű alapkérdéssel minél előbb tisztába jöni, s ekkép tüzetett ki a király által a kolozsvári gyűlés elébe a Magyarhonnal egyesülés égető kérdése. E gyűlés május végén teljes joggal vette tanácskozás alá mindazt, mi a királyi előadásokban foglaltak, s a fennálló törvények értelmében határozhatott az unió-ügyben is, annyival inkább, mert azon elem, mely egykor Erdély földét megszerző s alkotmányát az idők folyamán át fenntartotta, legméltóbb és egyedül illetékes volt dönteni ezen, a jövő szabad alkotmányos életét biztosító kérdésben is. — Az unió t. czikk érvényét a román nemzet előleges elismerése különben is semmivel sem fogta volna emelni. Ugyanis Erdély gyűlésén a tanácskozás és szavazás régi gyakorlat értelmében nem a nemzetiségek szerint történt, s kétségen kívül áll, hogy valamint a t. czikk hozatalába a magyar, székely és szász nemzetiségek, mint olyanok, nem folytak be, úgy a netalán törvényesnek elismertett román sem fogott volna befolyni. Mindazáltal nem lehet mondani, hogy a kolozsvári gyűlés az unióczikkben az oláhokat illetőleg „rölk nélkülök” határozott. — Ugyanis e gyűlés rendi szerkezetű volt, hová az ország kiváltságos tagjai, bármely nemzetiségből valók voltak is, elküldték követeiket s benne az oláh nemesség tényleg s ép oly jogosan volt képviselve, mint a magyar. Már pedig maga Gozsdu mondja, hogy „Erdélyben a nemesség fele része román”, s magok az erdélyi oláhok elismerik, hogy a „román nemzet, mint nemes 1848. előtt is (1848-ban is) részt vett a polgári és politikai jogok gyakorlásában.” (M a n n Gábor az 1863. n. szeb. tart. gyülekezeten P. N. 1863. 203. sz.), s hogy mily mérvben vett részt, gondolhatjuk onnan, hogy Mann szerint csupán „az ő megyéjében 500 nemes család közül 400 román és 100 magyar család van.” (u. o.) E szerint kétségen kívül áll, hogy az unió t. czikk az erdélyi illetékes oláhok befolyásával készült, s valóban máj. 23-én egyetlen egy oláh követnek sem jutott eszébe az unió tárgyalás alá vétele ellen azon képtelen kifogást tenni, hogy a tárgyalás halasztassék el, miután ők (kik jelen vannak), nincsenek jelen. Figyelemmel kísérve itt az unió t. czikk keletkezését, azt látjuk, hogy tárgyalás közben az oláhok érdekében Bohetzel Sándor Hátszeg követe szólt fel először is, kijelentvén, hogy neki „utastása az uniót pártolni, de küldői azt kívánják, hogy ugyanazon törvényben, mely az uniót kimondja, mondassák ki az oláh nemzetnek az erdélyi három nemzetteli hasonjóságát tudja ugyan a szóló, hogy c kívánat a magyarhoni törvényekben már teljesítve van, de

a kedélyek megnyugtatósa végett mégis szükségesnek látja annak különös megadását. Ez indítvány hosszú vitát idézett elő. „Elvileg“ úgymond az Erdélyi Híradó egykorú tudósítója „minden szónok pártolta, csupán formulázása felett ágaztak el a vélemények.“ Lemény püspök ezután még annak kimondását is óhajtá, hogy „a nemzetét alacsonyítói kifejezései törvényeinknek megsemmisítettek.“ — És „e kívánatokhoz, jóllehet az unió eszméjében is bennfoglalvák, a nemzeti ülés többsége hozzá járult, s a törvényjavaslat ahhoz képest lón szerkesztve,“ beleigtattatván t. i. azon szavak, hogy „minden lakosok jogegyenlősége nemzet-, nyelv és valláskülönbség nélkül elismertetett és az ellenkező eddigi törvények eltörölteknek nyilvánítatnak.“ (V. ö. máj. 30. jegyz.) Ekkép készült az unió t. czikk a törvényesen egybegyült oláhok közreműködésével, sőt egyenesen kívánságuk szerint. Más nap a javaslat országos ülésben is elfogadtatott, a nélkül, hogy ellene csak egyetlen egy oláh követ is óvást tett volna. Juu. 10-én és júl. 11-én megerősíthető és megszentíthető a Fölség a t. czikket minden aggály nélkül, mert egyhangúlag szavaztatott meg. Puchuet királyi biztos pedig a végső ülésben, miután a törvények magyar és oláh nyelven kihirdetettek, a Fölség nevében e szakkal rekeszté be a gyűlést: „Bezárom Erdély utolsó országgyűlését“ s ismét nem volt senki az oláh követek közül, ki az „utolsó“ ellen tiltakozva, még egy másik gyűlést kívánt volna. Ezután az oláhok tényleg elismerték az unió érvényét, midőn a pesti országgyűlésre képviselőiket elküldötték. — Se kétségbe vonhatatlan történelmi tények daczára, azt mondani, hogy „az unió t. czikk nem érvényes“, csupán annyit jelenthet, mint legszelídebben szólva, megtörtént dolgokat meg nem történekké tenni óhajtani s ezáltal oly törekvéseket igazolni, melyeknek kezdete: országos törvényeink és integritásunk tagadása. — A nemzeti bizottságot, melynek megerősítése sürgettetett, ezután a n. szebeni hadparancsnokság is („P acifications-Auss chuss dér Románén“ czim alatt!) elismerte, s a kölcsönös solidaritás fenntartása végett ahhoz állandó ügynököt küldött. Elnöke volt a bizottságnak Barnutz (kicsapott tanár), titkára: Flórián, pénztárnoka: Belecescu (szintén volt tanár és nyelvész.)

A Verseczet és Fehértemplomot ostromló szerbek d. u. 5. órákor Szuboticzát megrohanják, Udvarszállást felgyújtják, (az ott talált magyarokat leöldösik), s innen Jámba tódulnak, hol az urasági házat feldúlják s magtárait kirabolják.

Közl. 111. sz. Ez események Oraviczát annyira megrémítették, hogy a város bár megtámadatva sem volt, előre meg akart hódolni a ráczoknak, mit csak Asbóth L. őrnagy és Graenzenstein Gusztáv bányaigazgató akadályoztak meg (i. h.)

Szeptember 17. Vasárnap.

Batthyány miniszterelnök közli a képviselőházzal az új minisztérium felterjesztett tagjait. Ezek: Ghyczy Kálmán, Szentkirályi Mór, E r d ö d y Sándor, V a y Miklós, Kemény Dénes, Eötvös József és M é s z á r o s Lázár. A m olezadik minisztert nem terjeszthette fel, mert a személyre nézve még nincs önmagával egészen tisztában.

Közl. 102. sz. P. II. 14.6 sz. Szil. F. Tört. 146. 1.

Komárom város nagyobb s szebb része (mintegy ezer ház) porrá ég.

P. H. 165. 167. sz. Közl. 106. sz. A képviselőház szept. 21-én Tóth Lőrincz komáromváros képviselője előterjesztésére, a leéget-városnak 5 évre 300 ezer pfirtot kamatmentes kölcsönt határoz. A szerencsétlenség napja egyébiránt összeesik a V i l m o s-gyalogok mozdulataival, kiket Maercz várparancsnok az erődbe belopott volna, ha az éber komáromi nemzetőrök az érkező katonaság előtt még idején fel nem szedik a hidat. (V. ö. P. H. 170. sz.) Ugyancsak szept. 21-én határozatott el, hogy a minisztérium a várparancsnokságot Maercz kezéből kivévön, azonnal született magyarra bízza. —• Hogy a vár kézbekerítésében mennyi ármány és fondorlat követtetett el, az a mélyen beavatott és részes Lamberg és Maercz levelezésekből tűnik ki, melyet Becsben a hadügyminiszteri palota ostroma alkalmával a tanulók feltaláltak s Tausenati tanár közrebocsátott. (A leveleket 1. P. H. 194. sz.)

Puchner nagyszebeni hadparancsnok az erdélyi katonai alhatóságoknak megrendeli, hogy ezentúl a polgári kormányynak semmiben se nyújtsanak támogatást.

Köv. E. T. 79. 1.

Szeptember 18. Hétfő.

Muraköz képviselői a Horvátországhoz leendő csatlakozás végett a S i m u n i c h cs. k. tábornok által összehívott Csáktornyái gyűlésen kinyilatkoztatják, hogy ők „a királynak s a magyar minisztériumnak engednek, Horvátországhoz tartozni pedig nem akarnak.“

P. H. 179. sz. Hogy Muraköz mennyiben tartozik az anyaországhoz, s mily jogtalanul követeltelik a horvátok által maguk részére,

újabban kifejtették Deák Ferencz (P. N. 1861. 70. sz.), Inkey Adára (i. m. 141. és 176. sz.) s legkiváltkép Botka Tiv. (i. m. 167. 168. sz. és B u d a p. Szeml. 1861.1.)

A magyar nemzetörök Nagy-Kanizsán a szőlők- és pinczékben garázdolkodó horvátokat megrohanják, s közülük mintegy 100-at levernek.

P. H. 179. V. ö. 187. sz.

Miavára, Húrban és Hodzsa evang. tót papok vezetése alatt „a magyarok által 900 évig nyomott szlávok felszabadítása“ végett mintegy 500 cseh tanulóból alakult csapat érkezik, mely az országbeli tótokat fegyveres csatlakozásra hívja fel a magyarok ellen. V. ö. máj. 10.

P. H. 168. 170. sz. A csehek szept. 17-én indultak ki Bécsből 1, hol Mii os volt szerb fejedelem fia is befolyt a toborzásba (174. sz.) s a tót „nemzeti tanács“ levele szerint, melyet az ellenük küldött parancsnokokhoz intézett (1. e. 180. sz.), külön vonaton, katonai vitel-bérrét ntaztak, miután „czelunk és érzelmeink 0 Felsege kormánya előtt már előbb is tudva voltak,“ fegyvereiket és egyéb szerelvényeiket pedig egyenesen a cs. k. hadiszertárból kapták, mint ezt Windischgratz maga is írja. (W int. 17. 1.) Miavára a lakosok egy része vezette be az idegen csapatot, mely alkalommal a vezetők egyike S t u r (a „Narodne Novini“ volt szerkesztője) azzal lelkesíté a népet, hogy „most van ideje a magyarok által elfoglalt tótok földjét visszavenni.“ Az első összeütközés szept. 21-én történt, melyben „a rablók közül 9 esett el, a katonaság közül pedig“ (ezt Lamberg küldte Pozsonyból) „csak egynek is még hajszála sem görbített meg“ (173. sz.) A pán-szláv csapat Szeniczzeig előnyomulván, itt a falusi elámitott tótok egyelőre rokonszenvvöl fogadták, azonban Zmertich képviselő, Vojnics őrnagy és Koronthály biztos erélyes fellépésük a további esábitgatásoknak pár nap alatt elejét vették (Böv. i. m. és Közl. 123. sz.) V. ö. szept. 20. — Kossuth a pánszlávok betöréséről csakhamar értesülvén, határtalan dühösségro fakadt. „Az ilyen vérebeke“ úgymond, „melyek a szegény magyar hazát vérrel áztatni akarják, agyon kell verni, mint a veszett kutyákat. Fogjátok meg a gaz lázitókat, bitóra velők irgalom nélkül.“ (Köss. Hírl. Freynál II. 98. 1.) Később a kormányt kezéhez vevén, Húrban, Stur és Hodzsa fejekire egyenkint 50 pirt jutalmat tűzött ki (okt. 17-én Közl. 130. sz.), s őket mint honárulókat számüzé. — Idők folytával Húrban, úgy látszik, jobb meggyőződésre tért, mint a melynek 184⁹/₉-ben hódolt. Az 1851. tót értekezleten legalább oda nyilatkozott, hogy a tótság „nem kifelé, hanem Morva- és Csehország is Pest felé fog

gravitálni“, a hogy „ő maga is Pestre fog lemenni, nemzetisége sorsút az országgyűlés kezeibe egész bizodalommal letenni, ha tudná is, hogy mingyárt, felakasztják.“ (P. N. 1861. 133. sz.) Hodzsa ellenben magyar gyűlöletében javíthatatlan s a protestánsokra tartozó 1859. cs. k. nyílt parancs köpenye alatt mindegyre folytatja izgatásait.

P e r c z e l Mór, a képviselőház által a d r á v a i hadseregbe kinevezett biztos, felhívja Buda-Pest harczképes egyéneit, hogy miután ő a táborba magával egy a kormány költségén alapítandó u. n. Zrinyi-csapatot akar vezetni, ezen csapatba Önkéntesen minél számosabban Boroztassák be magokat.

A. felhívás Freynál II. 95. 1. Okt. 13-án e csapat 35. honvédszászlóalj nevet kapott. (Közl. 127. sz.)

Szeptember 19. Kedd.

A képviselőházban Kosenfeld és Schmidt Henrik szebeni, Bransch és Friedenfels újgyeházi, nemkülönben Schnell József és Fabinyi Frigyes megyesi szász képviselők kinyilatkoztatják, hogy ők visszalépnek a nemzetgyűlésről, miután ezt oly irányúnak tartják, hogy benne részt venni a két elsőt és két utolsót nemcsak egyéni meggyőződésök, hanem küldöiknek állítólagos politikai iránya, a két közbülsőt pedig egyedül magánvéleményük tiltja. E nyilatkozatra Kossuth kijelenti, hogy a nemzetgyűlés a törvényesség s „a pártütők elleni védelem“ terén áll, „a ki ezen irányt nem követi, az Jellacic irányát teszi magáévá, ki pártütő,“ sa ki elhagyja a házat, a nélkül, hogy helyébe más követ válasz tatnék, „azzal úgy kell bánni, mint árulóval.“ Nyáry indítványára határozatba megy, hogy az elnökség új választások felől intézkedjek, addig pedig, míg ezek végbe nem mennek, a lemondók maradni tartoznak, átalános szabály lévén, hogy „eltávozni rövidebb időre az elnök, hosszabb időre a ház akarata nélkül nem szabad s kik ezzel ellenkezőt tesznek, szökevényeknek tekintetnek.“ — Napirenden a szöllő dözma.

P. H. 165. sz. Közl. 103. sz. (előleges rövid tudósítás, a következő 104. sz. előttem nem ismeretes.) F r e y II. 94. 1. Szil. F. Tört. 156. 1.—F a b i n y i két nappal e retentő leczke után egészségi változás miatt kórt 3 heti engedélyt a háztól, mit meg is kapott. (Nem emlékszem rá, hogy egészsége helyreállításával ismét visszaszájott volna) Brassó

követe Myss már szept. 18-án kért és nyert eltávozási engedélyt családi ügyek miatt. Saguna azonban még a szept. 22. felsőházban is Leménynyel együtt erdélyi ügyben kiküldetést fogadott el, szept. 25-én pedig ugyanott mondá egyebek közt: „Az 1848: 20 elég biztosságot nyújt a g. u. e. vallásúaknak, s ezt annyival inkább mondhatom, midőn már Erdélynek az anyahonnal egyesülése királyunk által is szentesítve van.“ (Közl. 109. sz.) Hogy Schmidt Henrik, ki az unió érvényét tetteg elismerte azzal, hogy Pestre ment s ott hónapokon keresztül tanácskozott. mint lépett később a czenalista burokratia zsoldjába, s mint szerzett Schmerlingianus érdemeket a H e r m. Zeit. szerkesztése körül, működve az unió ellen: az sokkal közelebb esik hozzánk, mint hogy csak említeni is kellene.

Az örökös tartományok országgyűlése Bécsben 189 szavazattal 108 ellenében kijelenti, hogy a házszabályok értelmében, melyek a küldöttségek elfogadását tiltják, a magyar honygyűlés küldötteit el nem fogadhatja, hanem megbizva Strobach elnökét, hogy érintkezzen a küldöttekkel, s írásos jelentését tegye meg az országgyűlésnek. A küldöttek erre kijelentik, hogy ők magához a gyűléshez voltak küldve s az elnökkel írásbeli nyilatkozatok tételére nincsenek felhatalmazva. B é c s lakói este nagyszerű fáklyás zenével tisztelik meg a magyar küldöttséget. V. ö. szept. 15.

Közl. 107. sz. (hol az eredeti okmányok és Deák küldöttségi jelentése szept. 22.érol.) P. H. 107. 108. és 169. sz., (ez utolsó, mely a bécsi országgyűlési tanácskozomány folyamat adja, legkimerítőbb). A bécsi országgyűlésen („Konstituirende Reichsversammlung“) határozottan uralomra vergődött a szláv szellem, mely a reakezionárius minisztereket levezgeté. Szept. 11-én péld. Rieger prágai képviselő, a magyarok tüzes ellensége, a ház tetszése közt jelenté ki, hogy „a monarchia addig áll, míg mi (t. i. a szlávok) akarjuk. Én és mi nem ismerhetjük el a parlamenti nyelvet; hogy németül beszélünk, ez engedmény tőlünk.“ (P. H. 160. sz.) — Kossuthot, kinek érzelműs politikája sugallá a küldöttséget, leginkább hosszantá a fentebbi kudarez. „Ha hottentottákhöz küldött volna a nemzet egy ily küldöttséget“ úgymond szept. 22-én a képviselőházban „barátsággal hajolt volna meg előtte! De a bécsi országgyűlés tette egy impertinens durvaság s szégyen, gyalázat, mely civilizált emberekből álló gyűléshez nem illik. Azonban a dolog engem nem kofundál“ stb.

A magyarok segítségére kiindult bécsi légió főosztálya (1100 ember) Buda-Pestre érkezik s a városháztéren

Kottenbiller polgármester által ünnepélyesen fogadtatik. A légió részéről Mathey Gusztáv százados tart üdvözlő beszédet.

P r e y II. 105. 1. (hol M. szép beszéde is.) E légiónak, melyet a bécsi egyetemi ifjúság (élén S z e r é d y) toborzott diákokból és mesteremberekből, egy része (mintegy 400 ember) Breszlern-Sternau F.mő vezérlete alatt már e hó közepén leérkezett Pestre (i. m. 46. 1.) Tetemesen szaporodtak pedig a legióbeliek Bécs meghódolása, után, midőn számuk összesen mintegy 2 ezer főre emelkedett. November 20. a Muzeumtéren nagy ünnepélyességgel szenteltetett fel zászlójuk (L e v. I. 157. 1.) Ezután közülök az első csapat Erdélybe küldetett, hol Bem seregének egyik állandó díszét képczé. Mathey azonban elesett még a horvátok elleni harcban. Breszlernt pedig Wmdischgratz végeztette ki s Erdély hegyeit egyik sem látta meg, hol vitéz bajtársaik Bem oldalánál legnagyobb részt harcban hullottak el. Az életben maradtak mint tisztiek különböző zászlóaljakra beosztattak. A légió feloszlására egy méltatlan vád szolgáltatott alkalmat, minek folytán a légió podgyászai lopás gyanúja alatt megmotoztattak. E lealázó tény után egy méltóságteljes nyilatkozat (olvasható Honv. 7 7. sz.) kíséretében feloszlátja önmagát a hős csapat, melytől Bem a szebeni csata után Szeliindeken könyezve búcsúzott el.

F e r d i n a n d kézirátát lásd szept. 23.

Szeptember 20. Szerda.

Mayerhofer alezredes s osztrák konzul Belgrádban, tudósítja Jellacicot, hogy ő hosszabb idő óta folyamatosan utazással járja be a Bánság és Szerémség örvidékeit oly czélból, hogy a határőröket a magyarok ellen fegyverezze, kéri a bántól az Ígért fegyvereket és a gőzhajókat.

A levél Közl. 179. sz. — M a y e r h. (kinek működéseiről l. Klapp. Nat. 36— 39. 1. Riist. I. 82. 119. 1.) küldetésének egyik felét, a szerbiai segédhadak kinyerését már ekkor bevégezte, (1. jún. 12.) s a délvidékre jövén sok tevékenységet és ügyességet fejtett ki. (V. ö. szept. 21.) Sztratimirovics letétele után K a j a c i ó a szerb hadak ideiglenes vezérletére is őt hitta meg. (L. szept. 30.)

Hurbán tót felkelő főnök Brezováról „a szláv nemzetet“ fegyverre szólítja. V. ö. szept. 18.

A felhívás közölve P. H. 174. sz. Egészen lakonice így hangzik: „Parancs a szláv nemzethez, üdvözet Ó-Tura lakóihoz. Siesse-tek magatokat felfegyverezni a szabadságért, a mint csak tőletek telik. A felfegyverzett szláv népség Brezovára jön. A szláv nemzet

tanácsából. Szept. 20. Jaroslav és Hurbán, a szláv nemzet titoknokai.“ — (Hurbánt a Fölség később ezredesnek nevezte ki.) A pecséten hármás halom, a középsőn kettős keresztel, körirat: „Narodna liada Slovenska.“ (A szláv nemzet gyülekezete.) Ezután Ó-Turáról 800, Szeniczéről 3 ezer, Lubináról 150, Hradek és vidékéről „minden ép, fegyverviselhető egyén“ harcra szállott Hurbán.. ellen. (P. H. i. sz.)

Szeptember 21. Csütörtök.

István nádor és J e l l a c i c altábornagy kitűzött találkozások Szemesnél a Kisfaludy gőzösön. A bán a nádoi érkezése előtt a Balaton partján beszédet tart tisztjeihez. „Ha a találkozás“ úgymond „nem nyujtand biztosítékot a felől, hogy a magyar minisztérium az ausztriaival összekapcsolatik, nem leend semmi eredménye. Az én célom egy erős Ausztria létesítése. Bánná neveztetésem óta“ így folytatja „huszonegy kéziratot kaptam a Fölségtől, melynek, fájdalom, nem oly helyzetben voltam, hogy engedelmeskedhettem volna; de végre a császár maga is méltánylá eljárásomat.“ A nádor megérkezéével Jellacic „a magyarok hűtlenségétől tartva,“ nem megy a gőzösre. Ekkor a felindult főherczeg nádor a magyar sereg vezérletét másra bízván, Budára, s innen másnap titokban B é c s b e utazik, s a nélkül, hogy eltávozásáról értesitené a nemzetet, elhagyja vészben forgó hazája földét, csupán Batthyánnak jelentvén ki bizalmasan, hogy a királytól vett parancs következtében távozik.

Közl. 104. 108. sz. Jellacic magaviseletére nézve legrészlete-sebb egy elfogott levél a liorvát táborból P. II. 174. sz. A nádor eltávozására, mely szept. 24. d. e. Ghyczy által jelentett be a háznak: Füg. I. 504—511. 1.— Küstow (I. 95. 96.1.) és Ecvitschnigg (I. 1 6. 1.) hibáznak, a találkozást megtörténtnek mondván. Ghyczy említett alkalommal többek közt monda: „Nádor ő fensége ezen méltatlanságról, mely irányában elkövetetett, szükségesnek tartván Ő Felségét is értesíteni, hogy tudja, miként az utolsó kísérlet Ő Felsége generálisának engedetlenségén múlt el, Becsbe ment“ stb. Úgy látszik, ezen a többség akkor megnyugodott. Szept. 27-én jelenti a ház elnöke, hogy a nádor lemondása megérkezett, mire a ház titkos ülésé alakul, melynek tanácskozmányai nem jutottak nyilvánosságra. Ettől kezdve a közvélemény egészen más hangulatot öltött a főherczeg megítélésében. Okt. 10-én Madarász már így szólt a képviselőházban: „István, Magyarország nádora, minden előrei bejelentés nélkül, melyet e háznak tett volna,

a sereget elhagyván, éjjeli időben Budára jött és innét éjjeli időben Bácsba eltávozott. István főherczeg, Magyarország megbízott fővezére, elvállalván ezen fővezéri méltóságot, egy iratot küldött, a mely egy egész ívből áll Batthyány miniszterelnök úrhoz, melyet magánlevelével kísért, melyben kimondja, hogy a Fölségtől egy parancsolatot kapván, melynél fogva meghagyatik neki, hogy mint ausztriai főherczeg a Jellacic táborával szemközt mint ellenség ne merészeljen állani, hanem tartóztassa meg magát minden személyes befolyástól, ennek engedni köteles lévén, nádori hivatalát kénytelen letenni, s ekként elmegyen Bácsba s megpróbálja az utolsó lépést, s ha ezen eltávozása a háznak némi aggodalomra s erősebb vitákra adna alkalmat, azon esetre felhatalmazza a miniszterelnököt, hogy lemondását, melyet én is olvastam, a képviselőháznak azonnal adja be“ stb. A honvédelmi bizottmány átvévén a kormányt s a háborús idők mindenféle szenvedélyeknek szabad tért engedvén, István személye oly nyilvános Ítéleteknek lett kitéve, melyek tekintve a főherczeg eddigi érdemeit és helyzetét, nyilván túlságosak és méltatlanok voltak. A Közlöny decz. 6. száma a nádori lefoglalt irományok közül, egy 1848. márcz. 23-ról kelt s a Fölséghez intézett levelét is közli a nádornak, minden legkisebb magyarázat nélkül ugyan, de a célzat érthető volt, s a közvélemény és a féktelenkedő napi sajtó nem késett a közzé tett levelet, mely egyébiránt, mint Horváth helyesen megjegyzi, a főherczeg ellen fegyverül egyáltalában nem alkalmas, a legszélsőbb vádak alapjává tenni. (E levél közölve van az egykorú többi magyar lapokon kívül Frcynál is II. 119 —122. l.) — Visszatérvén a fentebbi találkozásra, J e l l a c i C maga így tudósítja arról Kaimért, barátját, szopt. 23-ról: „Tegnapelőtt Beöthy, S z a p á r y kíséretében zöld, veres és fehér loboóval ellátott Kislafudy nevii gözöson István főherczeg Szemesre jött; felakartam keresni, de nem engedték meg, épen nem engedték meg. A főherczeg becsületszót becsületszóra halmozott, de az emberek azt hitték, hogy a gép mégis erősebb a becsületszónál, s hogy daczára a főherczeg kétségbeesésének, magokkal vihettek volna. Elég az hozzá, hogy nem bocsátottak a főherczeghez“ (ez a hajó fedezetén állott, Jellacic a somogyi parton s ladikba kellett volna ülnie, hogy a gözösrre, mely a víz sekélysege miatt a parthoz egészen közel nem köthetett ki, felléphessen), „s így az értekezésből semmi sem lön; de különben sem lett volna az értekezésnek eredménye, mert habár a nádor Isten tudja mit Ígért volna is, nem fekvük benne alkotmányos garanezia, az országgyűlés vagy a minisztérium mindent désavouirozhatott volna, de egyébiránt is minek az alku-dozás, az nekem nincs természetemben,“ stb. A horvát tábor tisztjei, kiktől a bán fennhangon kikiáltva kérdé, beleüljön-e a ladikba vagy sem? azon ürügy alatt tartóztatták vissza a hős altábornagyot, hogy a gözöson 4 nemzeti zászló mellett egy császári színű sincs kítűzve.

Ú j h á z y László, sárosmegyei főispán egy fölhívást bo-

csát ki egy szabad vadász-csapat alakítása iránt, melynek tagjai a győzelemig saját költségükön harcolandnak.

A felhívás K ö z l. 107. vagyis szept. 24. sz. E csapatba U. és három fia sorozzák be először magukat. Szept. 25-ről már jelenti 11., hogy Szontagh Gusztáv ny. százados is belépett. Decz. 5-éről pedig Pozsonyból, (a toborzásnak Batthyány rendeletéből Pest határán kívül kellett, történnie), azt teszi közzé, hogy csapata felszerelését és kintartását a kormány vállalta el. (Lev. II. 99. 1.)

Harmadik támadás Szent-Tamás ellen. Mé-sz á r o s tábornok s ideiglenes vezér, (25 ezer ember) B i g g a százados sánczait (mintegy 5 ezer ember s 14 ágyú) hajnali 3V₂ óraker ágyúztatni kezdi, aztán pedig a verbászi vonal ellen rohamoszlopot rendel, melyet azonban félútról meg visszaparancsol. Majd d. e. 10 óraker Okér felől erősebb csapatot indít a hídfő megtámadására, melyet már-már elfoglalnak a magyarok, midőn Csurogról Joannovics Mihály 3 ezer határőrrel érkezik, s az ellenében küldött huszárokat visszavervén, a veszélyezett hídfőig magának utat tör. Mészáros, ki személyes vitézségét egész a vakmerőségig kitüntette, ezután pusztá ágyúzásra szorítkozik, s 12 órai harc után az ostromot félbeszakítja.

Serb. 19G—198.1. K l a p. Nat. II. 32. 1. P. II. 170. sz. Közl. 108. sz. Rüst. I- 119.1. V a h o t II. 50. 1. III. 04. 1. Szil. F. Tört. 158. 1. F. Férf. 108. 1. Mészáros, ki e támadást a kormány egyenes parancsából tette (P. H. 218. sz.) a szerencsétlen ostrom után visszahivatott tározójához. Helyét a hadseregnél Eder foglalta el.

B l o m h e r g ezredes V e r s e c z en, miután M a y e r h o f e r osztrák ügynök személyesen felszólítja, hogy a várost engedje át a rácoknak, a városi tanácsülésben kijelenti, hogy Magyarország ügyéért ő és ezrede többé nem akar harcolni, s a várost sem fogja tovább védeni. Azonban maga részéről semlegességet ígér. De miután másnap a magyar had ágyúit lefoglalni akarta, a városi nemzetőrök katonái ellen fegyvert szegeznek. Blomberg szept. 23-án, miután hasztalan sürgette a tanácsot hogy hódoljon meg a szerbeknek, kivezeti dsidásait a városból.

P. II. 173. 181. sz. Ezzel ellenkező a Serb. Bew. (199. 1.), mely szerint szept. 21-kén Versecz feladta volna magát a szerbeknek, illetőleg Mayerhofernek. A P. II. 159. (okt. 17.) száma pedig közli is a szerződvényt, mely mellett Versecz meghódolt. Czi-

me: „ügyesség egy részről cs. k. ezredes ülőmbe rg és kir. kir. Verseez városa küldöttsége, másrésztől cs. k. ezredes Mayevhofer és az, osztrák — szerb nép küldöttsége közt Lagerdorfon (Straza) szept. 22. 1848.“ A dolog mibenlétére a Közlöny 118. (okt. 6.) száma vet tiszta világot, hol D a m a s z k i n főbíró (Verseez szept. 25.) hivatalos pontossággal tesz jelentést Vukovics kir. biztosnak a verseczi eseményekről. E jelentés szerint szept. 23-án vonult ki Blomberg, és se-regeivel a Vatina felé vezető úton ütött táborn, Verseez irányában előőr-söket állítván, s újólág felhíván az előjáróságot, hogy lépjenek egyez-ségre a szerbekkel, miből azonban semmi sem lett, sőt a 9-ik zászlóalj épen ekkor is harczolt velők. Szept. 24-én a dsidások kalauzólása mel-lett az alibunári táborból új szerb csapat érkezik, mely másnap megtá-madja a várost. Szóval Blomberg és a szerbek egyezkedni akartak a vá-ros birtokára, a verseczi nemzetőrök azonban Sz kübli eh százados alatt visszautasították az egyezkedést, ép úgy mint az erőszakos támadást. A sbótlí (I. 125. 1.) ismét hibázik, midőn állítja, hogy Blomberg már szept. 6-án elvonult Verseczről Temesvár és Lúgos felé. — Jú-liusban a b. pesti hadügyminisztérium „hazánk igazságos ügyének hő felkarolásáért“ elismerést és köszönetét nyilvánított Blombergnek (P. H. 116. sz.); forradalom végeztével pedig a bécsi hadügyminisztérium fejező ki elismerését irányában azzal, hogy az ezredest tábornoknak ne-vezte ki.

Szeptember 22. Péntek.

Ferdinánd király a hivatalos Wiener Zeitungban érzelmeit közli Magyarország népeivel s az itteni katonasággal. E szerint különösen roszalja a Fölség a Magyarország és a többi örökös tartományok közt fennálló kapocs gyöngítését célzó tö-rekvéseket, melyeknél fogva a magyar kormány magát idegen kormányokkal érintkezésbe tette, az országgyűlés az Olaszor-szág ellen nyújtandó segílyt feltételekhez kötötte s kinyilatkoz-tatta, hogy Ausztriának nem fogna segílyt, adni, ha a német bi-rodalommal habomba keverednék. Oly katonai intézkedések is történtek a királyi jogok csorbítása mellett, melyeknek komo-lyan ellenállani ájul. 11. országgyűlési határozatok meg nem erősítése által a Fölség kötelességének tartotta. A magyar mi-niszterium félrevezette az uralkodót, midőn a horvát mozgal-makat csak egy pártos kisebbség fondorkodásainak monda, ho-lott azokban „egy egész hű nemzet kívánatai“ nyilatkoznak, melyeket miután sem a magyar miniszterium sem a pesti or-szággyűlés ki nem egyenlített, a királynak „nem maradt egyéb

hátra, mint egy szerencsétlen háború iszonyatosságain sajnálkozni, s királyi akaratját kinyilatkoztatni“. Ezen akarat az, hogy a sorkatonák, kiknek az országgyűlés merészkedett az átlépést a honvédek közé megengedni, el ne hagyják zászlóikat, a pártharcokban az összeütközést kerüljék, annyival inkább, mert a Főlség valamint megfogja büntetni a katonaság áttérését és a papírpénz kibocsátását illető rendszabályok szerzőit, ugve el van határozva „az ország törvényes jogait figyelembe venni.“ A fejedelem azon meggyőződésben él, hogy népei „iukább hien-denek királyuk szavának, mint a bujtotatók és csendháborítókéna k.“

A kőt nyilatkozván^ (kelt Schönbrunnban ellenjegyzés nélkül) i. í. 178. sz. és Pejnál 139. 1. úgy szintén Samml. 1—4. 1.

A honvédelmi bizottmány keletkezése. A képviselőházban di. e. 10 óraker az elnök jelentést tesz, hogy Nyitr a megyébe „nehány száz fegyveres lázító“ ütött be Morvából, s az ország veszélyes helyzetét festő szónoklatokból kitűnik, hogy Komárom vára sincs biztosítva a nemzet számára. Ily körülmények közt Kossuth indítványára a ház küldöttséget indít a miniszterelnökhöz, hogy tőle a honvédelmi ügy mibenléte felől felvilágosítást nyerjen, s egyszersmint megkérdezze, hogy a mennyiben az új minisztérium mindekkorig nincs megerősítve s a kormányteendőkkel ő egymaga annyira tulkalmazva van, hogy azok elintézésére elégtelen, jelentse ki, nem érzi-e szükségét annak, hogy a képviselőház közreműködését a kormány kezelésében rendkívüliig igénybe vegye, mely esetben a küldöttség tagjai rendelkezésére állanak. E küldöttségbe Kossuth, Nyáry, Madarász László, Pálfy József és Z s e m b e r i nevezettek ki. Napirenden az úrbéri viszonyok s szőlődézsma. — A délutáni ülésben tudtul adatik Batthyány válasza, mely szerint ő a honvédelmi intézkedéseket kellőleg megtette, rendeletéi mindenütt készséggel foganatosíttatnak, s szükségtelen, hogy a ház a végrehajtásban segédkezet nyújtson. Az állandó bizottság kinevezését tehát feleslegesnek, sőt állásával összeférhetetlennek tartja. Egyébiránt ő kész számot adni tetteiről, s ha a ház másra akarja bízni a végrehajtó hatalmat, bár mikor leteendi azt. V. ö. s z e p t. 28.

Közl. 107. sz. P. H. 168. 169. sz. — Kossuth, ki ezen ügyben tel óra alatt ötször beszélt, kívánta, hogy Batthyány vagy a ház rendkívüli közreműködését vegye igénybe, vagy dig a miniszterjelöltek foglalják el rögtön helyöket. Madarász L. Batthyány intézkedéseivel nincs megelégedve, s kiküldetéseket sürget. Ghyczy, Bezerédyés Deák e forradalmi lépések ellen szólnak. Kossuth azonban kereken kijelenti, hogy „azon bizalomnál fogva, melylyel a miniszterelnököt hivatala elvállalására felhívta, támogatni akarja azon politikájában, hogy az országban egy talpalatnyit se. engedjen védtelenül.“ — Miután Batthyány a kormány gépezetébe való avatkozástól visszautasító a bizottságot, ennek teendője egyelőre csak a tanácskozára s arra volt szorítva, hogy a hadügyi híreket a miniszterelnöki irodából a képviselőházba hordja.

Ürményházát, Torontálm. déli szélén, mintegy 3 ezer főnyi szerb csapat megrohanja, s a falut, mely a rácز betörések ellen hónapokig sikerrel védte magát, egészen lángok martalékává teszi. Az órajársnyira fekvő Zichydorfon a közbiztonságra kirendelt uhlánok jó előre megadják magokat a szerbeknek.

Közl. 112. sz. 1'. H. 175. sz. Ezen helyeken egy nagybecsercki tudósítás van közölve, úgy látszik, hivatalos tollból. S ez írja: „a tőlünk elfogottakkal iszonyú kegyetlenséggel bánnak, kínozzák, korbácsolják, nyúzzák, hasokat felhasogatják s oly rettenetességeket visznek rajtuk végbe, melyre megborzad az ember, s nem képes leírni a toll.“ Zichydorfon ezután hosszabb időre tábornok utítottak a rácзok.

Szeptember 23. Szombat.

A képviselőházban István főherczeg közléséből Ferdinand király kézírata tárgyaltaik, mely szept. 19-én Schönbrunnban ellenjegyzés nélkül kelt. E kéziratban felszólítatik a nádor, sürgetni a minisztériumot, vonatkozva az aug. 31. királyi levélre, hogy a Bécsbe küldendő miniszterek által az osztrák minisztérium emlékirata nyomán tárgyalassa mindazon kérdéseket, melyek a pragmatica sanctionál fogva Magyarországgal összeköttetésben lévő tartományok nyugalmát érintik. Ezen kéziratra másnap Deák Ferencz indítványa szerint határoztatik, hogy miután sem a kézirat, sem az emlékirat nem az országgyűléshez küldetett, azokra felelni az országgyűlésnek nem szükséges, hanem a minisztérium elibe

azon elv tűzetik ki, hogy a fenn forogható kérdések kiegyenlítése körüli alkudozásokban, a mi Magyarország területi épségét, független önállását, és szabadságát illeti, a törvény korlátai közül egy hajszálnyira sem szabad eltávozni.

Közl. 107. 108. sz. P. H. 109. 170. sz. Az osztrák miniszterek szept. 19. irata különösen alkalmas volt Buda-Pesten a végletekre kényszeríteni az elkeseredettséget, a mennyiben rendkívül ingerlő volt, hogy azon befolyás, mely az országra ráküldte Jellacicot, magyar minisztereket kíván látni Becsben, holott azok már szept. 11-én lemondtak, az újakat pedig épen azon befolyás megerősítettét nem engedő.

Somogy megyében Szántód és Zamárdi közt d. e. 11 órától d. u. 4 óráig magyar és horvát csapatok csatároznak.

P. H. 172. sz.

Jám, Kustil és V o j v o din ez Kr a s s ó me gy ei falvakat Rácz és Pliecz századosok, Udvarszállást pedig Maderspach őrnagy a fehértemplomi őrség élén meg' tisztítják a szerb felkelőktől, kik R o b a l i c s vezérlete alatt Verseczet megtámadással fenygették.

Közl. 119. sz. P. 'H. 180. sz. Szept. 25-én Mayerhofer Fehértemplomot Jellacic nevében önmegadásra hívta fel siker nélkül.

Szeptember 24. Vasárnap,

Kossuth Lajos Buda-Pestről Czegléd, Szolnok, K ő r ö s és Kecskemét felé indul, szónoklata hatalmával, tömeges fölkelésre buzdítani magyarjait.

P. H. 170. 172. sz. Közl. 108. sz. A d. e. ülésben Kossuth ekkép nyitá meg a beszédek sorát: „Lelkemben felvágó k^t úgymond „indulva azon gondolattól, hogy egy 40—50 ezer potom ember bejö az országba, s úgy szólván kardvágás nélkül foglalja el az országot. Én nem érzek magamban annyi erőt, hogy ezt tűrjem egy fél óra múlva mint a miniszterelnök által kiküldött biztos megyek a vasúton s megkezdem Czeglédnél felhívni a népet, hogy tömegestül fegyverbe szálljon, s így megyek tovább faluról falura, és vagy nem látnak önök többé, vagy látnak, mint utócsapatát oly seregek, mely maga is képes lesz semmivé tenni azon gyalázatos rablócsordát.“ Ezután egy pár indítványt tesz, hogy t. i. a képviselők hasonló czélból oszoljanak szét, mindenki azon vidékre, hol a népre befolyása

van, a aztán, hogy a karzat menjen a Duna bal partjára a városi néptömeggel egyesülve, s kövekkel, kaszákkal verjék vissza J e l l a c i c o t, ez alatt a boltokat be lehet zárn. Ez időtájon történt, hogy Kossuth egy képviselő által útlevelet kéregett magának Batthyányié l valami megbízással Franciaországba, ki azonban „nehogy őt ott is kompromittálja“ a kérelmet megtagadá. (Cseng. 185. 1. Szem III. 65. 1.)'

Szeptember 25. Hétfő.

Ferdinand király a hivatalos Wiener Zeitungban nyilatkozványt intéz Magyarország lakéihoz. „Magyarhoniján a polgárháború minden oldalról kiterjedéssel fenyeget.“ Hogy ti veszélyes helyzetnek vége szakittassék, „az anarkhia félelmei eltávolítottassanak“, 8 a vérontás megakadályoztassék, Gróf L a m b e r g Ferencz tábornagy nevezetik ki az országban lévő, bármily néven nevezhető fegyveres csapatok főparancsnokának s rendkívüli kir. biztosnak, kinek kötelessége a további villongásnak elejét venni s a törvényes rendet kivált az északi részen helyreállítani. Az országban lévő hadsereget Lamberg irányában engedelmességre intvén a Fölség, figyelmezteti katonáit, hogy „a magyar minisztérium és a horvátországi bán parancsa alatt álló csapatok közti harcot semmi esetre sem enged meg, s mindazoknak, kik eninagukat zászlóik elhagyására csábíttatni engedék, tetteket megbánva, a visszatérésre s királyuk iránti kötelességük teljesítése“ paranesoltatik.

Közl. 132. az. P. H. 181. sz. A nyil. még Pe j.-nál 139. 1. és ti a m m 1. 5. I.

A verseczi nemzetőrség a B l o m b e r g ezredes katonái által Allibunárról kalauzolt szerb felkelők (mintegy 800 ember) támadását megelőzve, Boros székely főhadnagy vezérlete alatt az ellenséget Vlaikovecz felé megrohanja s ágyúlövéseivel megszalasztja.

Közl. 118. sz.

A szeg ed városi lakosság távolból egy ökörcsordát rácz csapatnak vélvén, népfölkelést rendez, s a helybeli szerbek ellen kegyetlenkedik. Végre a honvédek lecsillapítják a hűhót.

Vah. II. 51.1. Hasonló eset történt ez időtájon Besztercz óu, hol a szászok félreverték a harangot, s fegyvert ragadtak „egy csorda marha“ közeledésére, melyet toronyból vizsgálva, ellenséges magyar csapatnak láttak. (P. H. 181. sz.)

Szeptember 26. Kedd.

Ferdinand király Schönbrunnban levelet ír Batthyány miniszterelnöknek, kapcsolatban küldvén Majláth György országbíróhoz intézett rendeletét, mely szerint ez utóbbik a királyi helytartói tiszt ideiglenes vitelével megbizatik, és az országgyűléshez szóló leiratát, melyben ez december 1-sejéig elnapoltatik, — meghagyván Batthyáynak, hogy mindkét okmányt ellenjegyezze, s azok végrehajtására a szükséges lépéseket tegye meg.

A levél Függ. I. 531. 1. E levelet Lamberg hozta le Budára, s ennek megyei koltatása után küldte meg Kossuth Batthyáynak. Ez Jellaéiához ment a levéllel, hogy meggyőzze őt arról, miszerint a f-jedelem nem fegyverrel, hanem békés utón kívánja eligazítani a bonyodalmakat, s hogy e szerint a bánnak meg kell szüntetnie a király újabb rende ete vi teléig az ellenségeskedéseket; mire azonban Jellaéi nem hajlott. Aztán haladék nélkül Bécsbe sietett a miniszterelnök, hogy ott a kapott rendeletek törvénytenségét kifejtse, (különösen, hogy helytartót a törvény nem ismer, g a költségvetés tárgyalása előtt az országgyűlést nem lehet berekeszteni), s megakadályozza, hogy Lainberg időközben történt megyiilkolta,ása valami állampaszapás véghezvitelére föl ne használtassák. (Batthy. levele P. H. 191. sz.) Majláth hasonló szellemben működött. „Mihelyt“ úgymond maga, a felsőtábla nov. 1. ülésében „hitelesen értesültem az iránt, hogy a nádornak lemondása után a helytartói hivatal személyemre czéloztatott ruházattal, mulhailan kötelességemnek ismertem azonnal Bécsben személyem megjeleni a végett, hogy az el nem fogadhatás törvényes okait az illető helyeken előadhassam, s minden ez iránt netalán teendő további lépéseknek ideje kováj lejét vegyem Ez sikerült is.“ (Közl. 145.sz.) Majláth távollétében egész október alatt Percnyi vitte a felsőtáblai elnökséget.

Somogy megyében Marczali és Boronka közt a megyebeli nemzetőrök bőit csapatokkal győzedelmesen csatároznak, s foglyul 118 embert, zsákmányul pedig 242 lovat s 95 szekeret nyernek.

Közl. 147. sz. (hol a somogyi táborozás szept. 15-től 30-ig hivatalos pontossággal leiratik.)

Szeptember 27. Szerda.

A k é p v i s e l ő h á z b a n d. e. 10 óraker Jelláció elfogott levelezése szőnyegen, melynek érdekesebb darabjai felolvastatván, a ház többek közt megérti, hogy a bán ismételve pénzt kér a bécsi hadügyminisztertől, s Kulmer horvát minisztert is „arany és határozott (cs. k.) nyilatkozmány“ küldésére sürgeti. Éjjeli 11 óraker pedig az új minisztérium (1. szept. 17.) meg nem erősítése, V a y Miklós miniszterelnöknek kineveztetése jelentetik be a háznak s ezen kívül két kir. leirat német nyelven szept. 25-ről, melyekben L a m b e r g Fercncz kineveztetése a magyar néppel és a katonasággal közöltetik. A ház Kossuth indítványára, (ki jelenté, hogy vidéki kőrútjában mintegy 12 ezer embert gyűjtött össze, kik az ellenség elébe kiindultak), elhatározza, hogy miután Lamberg kinevezése miniszteri ellenjegyzés nélkül történt, s e szerint törvénybe ttközö: az „érvénytelen és semmit érő,“ minek következtében Lamberg irányában az engedelmség megtiltatik, másként cselekvők „az alkotmány és nemzeti szabadság felforgatásának bűnébe“ esvén. Egyszers-mint „a miniszterelnöknek s a honvédelmi bizottmánynak“ meghagyatik, hogy az ország s alkotmány védelméről gondoskodjanak, s e határozatot a legsietösebb úton közöljék a hatóságokkal és katonasággal.

Közl. 111. vagyis szept. 21). sz. (rövid közlemény a szept. 28. sz. végén is.) P. II. 172. 173. sz. A határozat még Szil.-nál F. Tört. 163. I. s Frcy.-nál II. 113—117. I. Batthyány Lamberg kineveztetéséről értesülve, kijelentette, hogy azt ellenjegyezni fogja, miután Lamberg közvetítése által a kiegyenlítést s a forradalom meggátlását még lehetségesnek tartá, és mielőtt elhagyá Pestet (szept. 27. d. u.), megígértette a befolyásosabb képviselőkkel, hogy e dologban addig, míg ő vissza nem érkezik, nem fognak határozni. (H o r v á t h S. Ludw. Bath. 50. 1.) E terv meghíusult. Alig hagyta el Batthyány a várost, Jelláci-al találkozandó, midőn Lamberg megérkezvén Budára, este 31 képviselő (ezek közt Kossuth és Madarász L.) fől szólítja az elnököt, hogy tartson azonnal ülést, különben a hazára háramolható veszedelemért őt teszik felelőssé. Az ülés megnyilván, először is Madarász emelt szót s hazaárulóknak nyilvánítá azokat, kik Lambergnek engedelmeskedni fognak, mire a karzati közönség oly formán nyilvánítá tetszését, hogy

az elnök kiürittetéssel feyuegetődzött. — V a y a neki szánt miniszterelnökséget nem fogattá el s tovább is megmaradt királyi biztosi hivatalában. (A főkörin. lev. Köv.-nál okin 120. 1.)

A „r o m á n n e m z e t” — populus Romanus — Érdé 1 y-ben nyilatkozatilag kijelenti, hogy a Fölségnek nemzetörséget illető rendeleténél fogva „önvédelmére és a közbiztonság tekintetéből” fölfegyverkezik, s azok ellenében, kik ebbeli szándékát gátolni törekszenek, védeni fogja önmagát. V. ö. okt. 21. decz. 28.

A latin nyelvű nyilat. Ko v.-nál okin. 70. 1. — Kemény N. E. Vesz. 46. 1. Ezen okmány azon gyűlésről adatott ki, melynek egyéb dolgait szept. 16-áról már említők. Ugyanazon gyűlés hagyta meg a nemzeti bizottságnak, hogy Erdélyt oszsa fel praefecturákra s D a e o-Romaniának vesse meg alapját. A románok ez irányú tervezkedéséivől sok érdekest tud Kővári E. T. 109—114. 1411. 1.

Szeptember 28. Csütörtök.

Lamberg Fereucz tábornok s királyi biztost, a felbőszült utczaí néptömeg Buda-Pesten a lánchíd közepén d. n. 1—2 óra közt némely nemzetörök védelmezése daczára meg-rohanja, s kegyetlenül kivégezi. V. ö. szept. 25. 27.

Közl. 111. az. P. H. 173. 174. 175. az. F r e y II. 117. 1. P a l. 87. 1. Szil. F. Tört. Kő v. E. T. 83. 1. Mint mondják, Lamberg már előző nap Budán volt, s rendeleteket osztott szét a katonaságnak. Szept. 28. Batthyányt várták vissza a táborból, egymásután érkeztek különböző hírek, majd hogy a harez folyik, majd hogy Jellacic békét kötött. A lakosság a köztérekén, a fehérvári utón, a G e l l é r theyen gyűlőngött, ágyúmorajt és seregmozdulatot figyelve. Ily feszült hangulat nyomása alatt terjedt el a hír déltájon, hogy Lamberg, kiról a hírlapok napok óta írnak, s a képviselőház határozott, a városba érkezett. A dobok verettek, a nemzetörség fegyverhez kapott, az izgatottságot növelé azon látmány, hogy Budán a várbeli főörhelyen két ágyú közé egy cseh tüzér állíttatott ki. Hőre terjed, hogy Lamberg már elfoglalta a várat, a kapukat bezáratja, s nemsokára átjö Pestre, feloszlalni a nemzetgyűlést. „Halál az árulóra, nem illanhat el a gazember!” kezdé kiáltani a tömeg. Lamberget balsorsa épen ekkor hozta az utczára. Hrabovszkytól kiindult s a lánchíd felé tartott Ennek közepén a kaszákkal, rudakkal, s puskával felfegyverzett tömeg előtt habozás nélkül bevallja kilétét, mire egy dőfással nyakán megsebesíttetik, s bérkocsijából kiráztatik. Lamberg kéri a népet, hogy „bocsássá Kossuthhoz, vagy a kép-

viselőházba!“ Mind hasztalan; legyilkoltatik. Az irtózatosan átszurdalt és vagdalt hullát vérszomjas emberek a Károlykaszárnyába hurcolták, honnan azt 1849. febr. 1-én Windischgratz felásatva nagy pompával takarította el. A halottnál a szept. 26-ki kéziratok találtak. Éjszakára a város kivilágított a zavargások eltávolítása végett, s Lamberg katonáinak támadásától tartva, a nemzetőrség kiállított. A képviselőház e nap reggeltől d. u. 2. óráig zárt ülésben tanácskozott. Ekkor nyilvános üléssé alakulván, némelyek a vész színhelyéről a terembe tódultak s egy idegen beszélni kezdé, hogy a Budára átrendelt ágyúkat visszatartattatta. A betódult egyéneket s az idegent azonban kiutasítá az elnök, a zárt ülés határozatát kimondá (l. alább), s az utcai gyilkosság fölött roszalását jelenté ki. Másnap a ház határozatilag kárhóztatta a véres tettet, s elkövetői ellen Kossuth indítványára bünvizsgálatot rendelt, mire annyival inkább szükség volt, miután úgy látszott, hogy a pestvárosi hatóságot e napon egészen elhagyta eszmélete és erélye. A Közlöny szept. 29. száma élén irtózattal szólott a politikai gyilkosságról. „Gróf Lamberg nem a becsület mezején esett el“ úgymond egyebek közt, „hanem elesett úgy, mint a legelvetemültebb ármány által felzaklatott népbosszu áldozata ... Őszintén fájjaljuk azon férfiú gyászos végét, ki szolgálati készségében urának s honának talán becses szolgálatot vélt tenni, midőn oly missziót vállalt el, melyet a jó hazafi sem törvényesnek, sem természetesnek nem ismerhet.“

A k é p v i s e l ő h á z d. u. 2. órákor, a f. h. 22-én kinevezett bizottság három jelenvő tagját, u. m. Kossuthot, Nyáryt és Zsemberit, miután Batthyány a fővárosból Velen- c z é b e (Fehérm.) utazott s a kormányt nem viheti, a közcsend fenntartásával, „azon rendetlenségek és véres bosszúk eltávolítása végett,“ melyek legújabbán előfordultak, megbizta, hatalmat adván nekik, „minden oly intézkedések sikeres megtételére, melyet jelenleg az ország állapota kíván.“ V. ö. o kt. 8.

Közl. 112. sz. E bizottságba a ház okt. 1-jén még Szemerét és Mészároszt (ki időközben a délvidékről haza érkezik), a felsőtábla pedig okt. 3 án a maga részéről Perényi Zsigmondot, id. Észte r h á z y Mihályt, S o m s i c h Pongráczot, Józsika Miklóst és id. P á z r nándy Dénest küldi ki. Az államtitkárokra nézve pedig szept. 29-én határozzatik, hogy a bizottmányoknak engedelmeskedjenek.

P e v c z e l Antal, nemzetőrségi őrnagy, Baranya megyében Oroszlón Roth tábornok podgyászát elfogja. Zsák-mány: 189,600 puskatöltés, 80 fegyveres határőr, s 16 két lovas szekér.

Közl. 113. sz, P. H. 175. sz.

Szeptember 29. Péntek.

S u k o r ó i ütközet. J e l l a c i ó b á n (30 ezer ember s 58 ágyú) M ó g a m. k. altábornagy jobb szárnyát, hol 3500 emberrel M u b l b o c k ezredes áll vala, d. e. 9¹/₂ órakor P á k o z d felől megtámadja, oly czélből, hogy a V e l e n c z e-tónak szorítsa. A magyar had azonban bátran megállja a tüzet s három ízben veri vissza a K e m p e n osztály támadását, midőn a Sukoró előtt fölényre jutott középpel (4500 ember) H o l l s c h e vezér-őrnagy is a jobb szárnya támogatására nyomul. A bán ekkor (d. u. 2. óra) Székes-Fehérvárra visszahúzódik. M ó g a túlnyomó ellenséges erőtől tartva, estére szintén odahagyja állását s Martonvásárra vonul, miközben némely tüzerek egy magyar lovas osztályt ellenségnek véelve, erre parancs nélkül rátüzelnek, miből kölcsönös lövöldözés és rendetlenség fejlődik ki. Kítüntek Makk tüzérfőhadnagy és Kohlmann József százados, úgy szintén Ivánka őrnagy, ki vigyázatlanságból foglyul esik stb. Vesztesség részünkön 8 halott, s 37 sebesült, a horvát-osztrák részen holt és sebesült összesen mintegy 100.

Rüst. I. 97. I. K lap k. Nat. I. 40—43. I. Görg. I. 30. 35. GO. I. Közl. 114. sz. P. H. 175. 17G. 17 9. zz. F r e y II. 12 9—131. I. Szil. F. Tört. 166—170. I. Vali. I. 61. I. A képviselőház okt. 1-jén a magyar seregnek vitéz magatartásáért elismerését nyilvánítja, Kohlmannak pedig, ki a táborkarnál tett igen fontos intézkedéseket, „mint-hogy (a bánati táborból) áttétele nem járt anyagi áldozathozatal nélkül, annak némi pótlékául“ köszöneté jeleil 500 db aranyat határoz kifizettetni. — A magyar táborban, melynek vezérsége Telekiről szállott Mógára, Batthyány is jelen volt, keresvén ott Lamberg-et, de miután nem találta, s azt hitte, hogy Jellacic táborában leendő, M ó g a beleegyezésével B ú b n a őrnagyot küldte át oda, (szept. 27-én), oly utasítással, hogy Lamberg-et még azon éjjel Batthyány nevében találkozára kérje fel. Bubna Lamberg-et természetesen nem találta ott, liánom azon reményben, liogv Lamberg ezalatt megérkezendik, a miniszterelnök előleges tudomása és helyeslése nélkül egy napos fegyverszünetet eszközölt ki. Szept. 30-án a magyar sereg ellenállása által meglepetett bán maga kéretett néhány napi fegyverszünetet, melyet M ó g a, ki új csapatokat várt, helybenhagyott. A bán e végett Ivánkát szabadon eresztő. A fegyverszünet három napra kötötten, oly feltétel mellett, hogy állomását mind a két ellenfél megtartsa. Jellacic azonban a feltételt nem tartotta meg. Mint okt. 6-ról maga írja Dahlcu altibomagyhoz „működései vonala ellenséges

befolyások által veszélyeztetve kezdett lenni. Budát fölszereléssel bevenni lehetetlen volt, minthogy a magyar csapatok vakbuzgósággal küzdenek az enyéim ellen. Én tehát az ellenféllel kötött három napi fegyverszünetet arra használtam fel, hogy Győr felé egy oldalfordulatot (Flankenbewegung!) tegyek, hogy így biztosabb tért nyerhessek, és segítséget vonhassak magamhoz.“ (Jeli. levele P. H. 190. sz.) Mire a fegyverszünet ideje letelt, az elámult magyar sereg csak hült helyét látta a gyors lábú bánnak, ki okt. 6-án már Győrben ütötte fel hadiszállását, (P. H. 174 sz.), honnan harmadnapra ismét tovább M. - Ó v á r i g hátrált. Ez oldalfordulat azonban a bán hadiképzetségü tisztjei önértét is szégyennel borítá el, s bár, a dolgok ezen változásáról Becsben semmit sem tudva, az okt. 3 ki leiratban Jellacic magyarországi főhadparanesnoknak és fővezérnek már kinevezve volt, mindazáltal később döntő körökben belátták, hogy bár Jellacicnak minden szabad és elnézhető, de e tétellel a katonaság előtt mint fővezér lehetlenné tette magát, s ekkép a főparancsnokság Windischgratzre ruházottat. (1. okt. 16.) — A bán e perfid mozdulata következtében Eoth és Philippovich s tábornokok hadteste fedezet cs támadás nélkül maradt s a fő erőtlől cserbe hagyatva, mint látni fogjuk (okt. 7.), rövid nap kénytelen volt letenni fegyverét.

Miavánál Vojnics Lajos őrnagy, Hurbán szláv főnök csapatát szétrobbantja.

Közl. 123. sz. P. II. 174. sz.

Szcbenszék az unióról semmit sem akar tudni, a magyar kormánynak nyíltan felmondja az engedelmességet, s volt pesti képviselőinek hazajövetelökért (1. szept. 19.) köszönetét szavaz.

P. H. 180. sz.

Szeptember 30. Szombat.

G ö r g e i Arthur őrnagy Zichy Jenő grófot, kit Adonynál a felbőszült nép körmei közül kiragadott, a Csep elszigeteli rögtönítelő haditörvényszék elibe állítja, s itt, L ó r é n, azon okon, hogy „a haza ellenségeivel egyetért s tettleges részt vett a dél-szláv lázadásban“ halálra ítéltetvén, felakasztatja.

Görg. I. 8—29. l (hol Görgei igen terjedelmeián akarja igazolni eljárását). Közl. 117. (okt. 5.) 121. 122. sz. P. H. 179. sz. Szil. F. Tört. 170. l. F. Pérf. 12. l. S z e m. I. 11. l. V. ö. okt. 4. — V a h o t (I. 43. l. III. IC. 1.) és Kővári a napot szokásuk szerint elhibázzák, valamint a Függetlenségi harcz írója is téved, midőn a kivégez-

tetést okt. 1-re Újfaluba teszi. — A még adminisztrátor korából gyűlött Zichy-nek a hadi törvényszék előtt minden bűne az volt, hogy kocsiájában ruhái közt a szept. 22. nyilatkozmányok nyomtatott példányai találtak s Roth táborába Kálozdra utazott Székes-Fehérvárról (hol Jellacic irányában kitüntető nyájasságot tanusított), egy levéllel, mely így hangzik: „Roth cs. k. tábornok dandárvezérhez. Tábornok úr! Gr. Zichy Jenő úr megkeresése folytán rendelem, hogy a gróf urnák sauve-garde adassák s általában minden oltalom nyujtassék. Székes-Fehérvár 1848. szept. 27-én. Jellacic m. k. altbngy.“ A kivégeztetést Pesten okt. 2-án következő falragasz tudatá: „Az árulók így bűnhődnek. Gróf Zichy Ödön (így) fehérmegyei volt adminisztrátor, szept. 30-án */j9 órakor Csepel-szigetén mint a haza ellenségeivel szövetező hazaáruló kötéllé ki végeztetett.“ (P. H. 179. sz. és Szil.-nál). E megdöbentő fellépés az egész hazában hihetetlen mértékben ragadta Gőrgoire a figyelmet. Mint Lambert megyyilkoltatásáról, úgy e kivégeztetésről is a véres tettekben gyönyörködő nép számára csakhamar verszetek és ponyvairodalmi termékek készültek, s míg felsőbb körökben a határozatlanok előtt Görgei rémképpé vált, a nép szemében úgy tűnt fel, mint a forradalom hőse, ki vérell is kész áldozni a szabadságnak. Zichy lefoglalt ingóságai később egy szennyes tetre adtak alkalmat, melynek érdekében Kazinczy Gábor 1849. márcz. 17-én interpellálta a kormányt. (A Madarász bűnrészességét a drágaságok meglopásában lásd a Közlöny egykorú számaiban, úgy szintén H o n v. 9. 71. sz. Lev. II. 25 — 27. 1. és Szil. F. Tört. 344—348. 1.) Mi ez ügyet részletesen nem fogjuk tárgyalni.

Somogybán Sz. Győröknél a megyebeli nemzetőrök horvát csapatok ellen csatároznak s azokon győzelmet és jelentékeny zsákmányt (201 szekér, több mint 600 ló) vesznek.

Közl. 147. sz.

Mayerhofer ezredes Karloviczon közhírré teszi, hogy őt az alvidéki „mindkét főhadparancsnokság tehetetlensége folytán a kilátásban lévő vajda távollétében, Jellacic bán a horvát-serb szövetség természeténél fogva megbízta a határhozi ezredek s a szerémségi és bánági zászlóaljakra újra szervezésével,“ hogy a szerb nemzet ereje kifejtessék s a magyarok ellenében megvédessék. Működése oda lesz irányulva, hogy a szerb nemzet a császár által kimondott alkotmányos szabadságban részesüljön s régi kiváltságait visszanyerje stb.

A hirdetm. töredéke S erb. 193. 1. Mint láttuk (szept. 20.) a cs. k. ezredes tevékenysége délen már rég óta megkezdődött, s fentebbi

szavaiban azt akarja mondani, hogy miután az érsek Sztra timirovicsot a fővezérségtől elmozdította, egy időre ő veszi azt kezébe. (V. ö. szept. 12.)

Október 1. Vasárnap.

Batthyány Lajos a kormányról s képviselői állásáról lemond.

Horváth S. Gr. L. Batthy. 51.1. Itt van közölve Batthyány levele (németben), melyet egész terjedelmében átveszünk: „A magyar képviselőháznak. Épen most vettem híret a képviselők utolsó határozatát nyomban követő gonoszságnak, gr. Lambeg borzasztó meggyilkoltatásának; e tény minden a hon javára tett fáradozásaim sikerét különben is meghusitá, úgy, hogy majdnem fölöslegesnek látszik, midőn ezennel tudtul adom, hogy rögtön letettem hivatalomat, melynek törvényes hatáskörét nyirbálni (schmaleru) a képviselőház ismételt ízben köteletségének tartá. Azonban nyíltan ki kell jelentenem, hogy ámbár e pillanatban visszalépek, benső meggyőződéseim szerint jogom van megvárni, hogy ezen lépésemet senki ne tulajdonítsa sem a haza szent ügye iránt való közönyösségnek, sem semmiféle önző aggályoskodásnak, hanem a joggal megvart bizalom hiányának, mely hiány a házat oly úgra vezette, hová a törvényesség iránti tisztelettől, melyhez hivatalos állásomat s cselekedeteimet mindig fűzem, nem követhetem, s nem is fogom követni. — Egyszeremiut lemondok képviselői állásomról. Becs 1848. okt. 1. Gróf Batthyány Lajos.“ E rendkívül érdekes levél a képviselőház nyilvános ülésében és naplójában soha meg sem említettett, s az egykorú lapok, tudtomra, szintén teljesen hallgattak róla. Azonban úgy látszik, zárt ülésben sem vétegett elő, s így történt, hogy azok, kik a titokba zárt választásokban nem voltak, el nem tudhatták képzelni, miért nem jön vissza Batthyány Pestre. Ezek közül az okt. 6. ülésben Mártonfy képviselő interpellálta az elnököt: „Tudjuk“ úgymond „ hogy Batthyány miniszterelnök Becsbe távozott, de arról, hogy mily minőségben és miért van Becsben, a ház értesítve nincsen. Ha ő mint magánember van Bécében, az ellen nincsen szó, de ha úgy van ott, mint miniszterelnök: e részben... felvilágosítást kérek..., nehogy oly gyanú ébredjen, mintha a miniszterelnök talán oly alkudozás végett volna Bécében, melyről beszélni szégyen s melybe ereszkedni bűn volna.“ Erre Pázmándy azt válaszolja, hogy Batthyány feltételekhez kötötte a második minisztérium megalakítását, melyek Bécében nem fogadtattak el, és ott Vay Miklóst bízták meg új minisztérium alakításával, „ideiglenesen pedig mint minden más alkotmányos országban lenni szokott, meghagyatott gr. Batthyánynak, hogy vigye addig a miniszterelnökséget és a felülről érkezendő parancsokat ellenjegyezze. Most gr. B. ilyen állapotban távozott el a táborba, ily állapotban távozott a táborból Bécsebe;“ hogy

mit csinál Becsben, azt ő sem tudja, de ez nem is szükséges, mert a honvédelmi bizottmány viszi a kormányt, s erre Batthyáynak nincs befolyása. (Közl. 120. sz.) Végre nagy sokára nov. 9-én jelenti az elnök a háznak, hogy Batthyány képviselői állásáról is lemondott (hogy mikor? elhallgatja) s helyébe új választást kell elrendelni (154. sz.) Ez meg is történt, minek folytán Batthyány újra megválasztott s deczember elején ismét megjelent a képviselőházban, hol a kormány oldal és karzat hangosan nyilatkozó nemtetszéssel fogadá. (Horváth S. 29. 1.)

A Fehértemplomból kiindult Rá ez és Pliecz századosok (3 század s 4 ágyú) a szerbek táborát Vracsegg a j n á 1 korán reggel megtámadják s d. e. 10. óráig tartó kölcsönös ágyú- és puskatűz után szétkergetik. Déli 12. óra tájon azonban, a mieink miután a Karason túl és Palán kán túlnyomó ellenséges erőre bukkantak, Fehértemplomba visszahúzódnak. Részünkön a veszteség 1 halott s 2 sebesült.

Közl. 126. sz. P. H. 186. 187. v. ö. 181. sz.

A Jellacic-csal kötött fegyverszünetet 1. szept. 29. jegyzt.

Október 2. Hétfő.

Ghyczy Kálmán igazságügyi államtitkár Buda-Pesten a népfölkelési rendszabályok által igényelt törvényszünetet Magyarhon minden joghatóságainak, a váltótörvényszékeket is ide értve, megrendeli, köteletségül tevén a hatóságoknak, hogy ott, hol a népfölkelés már életbe lépett, minden törvénykezést függeszsenek fel és csupán a rögtönbírósi s oly rendőri és bűnvádi ügyekben szolgáltassanak igazságot, melyek a közbátorság, a személy- és vagyónbiztonság tekintetéből haladék nélkül intézkedést kívánnak.

Közl. 115. vagyis okt. 3. sz.

L a t o u r, osztrák hadügyminiszter meghagyja P u c h n e r nagyszabeni hadparancsnoknak, hogy miután „Magyarország nyílt lázadásban van, s a monarchia épsége fenntarthatása végett fegyverhez kell nyúlni,“ küldje egyik tábornokát bizonyos számú hadsereggel Nagy-Váradra, az ottani várnak azon esetre leendő biztosítása végett, ha a felkelők Pestről Nagy-Várad és Debreczen felé futnának. Továbbá értesíti arról,

hogy „a magyar minisztériumnak minden lehető parancsa, mely a seregekre vonatkozik, mostantól kezdve semmi érvényességgel sem bír, s hogy a cs. seregeknek mindent el kell követniök, hogy a nemzetőrség lefegyvereztessék.

Latour Erdélyben elfogott levele Közl. 132. vagyis okt. 20. sz. úgyszintén P. H. 193. sz. és K ö v.-nál Okm. 79. 1. (okt. 3. hibás nappal).

Az erdélyi szászok emlékiratban kérik a Fölséget, hogy az általuk lakott területet (összesen 200 □ mértföld) Erdélyből kiszakítván, emelje Márkgrófságra a. V. ö. júl. 3.

Köv. E. T. 85. 1. A szászoknak politikai és vallási elszigeteltségre törekvésök már régebben is többször nyilvánult, habár a magyar királyok által nagylelkűleg adományozott föld, melyen a többi nemzetbeliek is, péld. az oláhok velök egyenjogúak voltak, soha sem volt kizárólagos birtokuk, s az András — kiváltság alapján már az 1770. decz. 15-ki Productionale Fórum Nagy-Szebenben kimondá: „terrae proprietatem ad hospites teutonicos haud transivisse, ac etiam hodié ad saxoniam nationem non pertinere,“ s e földet az erdélyi törvények is „fundus regius,“ „terra regia“ néven említik, de „Sachsenland“-nak sehol. A szász nemzet esküt tett a magyar és székely nemzettel való unióra (melynek köszönheti fennmaradását), számára a L i p ó t-okmány s az 1791. érd. országgyűlés önkormányzatot s a legszebb jogokat biztosítottak, melyeket az 1848. törvényhozás érintetlenül hagyott, (v. ö. júl. 3.)— 1850. febr. 8-án történt az a lépés, mely a történelemben ritkítja párját, hogy a szász egyetem Wohlgemuth és Bach Ede cs. k. biztosok előtt önkéntesen lemondott önkormányzatáról, s helyhatósági alkotmányáról; hogy pedig e botrány egyedül ne álljon, 1802-ben még azt is kimondá: „hogy az egyetem szerkezeténél fogva többé nem alkalmas megfelelni az újabb korban egy főtörvényszék igényeinek“, s ekkép igazságszolgáltatási jellemét is leteszi, mit Schmerling azon évi nov. 4-én helybenhagy. Ekkép pusztították el a szászok gyönyörű jogaikat, önként és saját kezökkel. (A szászok történelmi s jogviszonyait bővebben lásd M. O. 1861. évf. 193. 194. sz.)

Október 3. Kedd.

Ferdinand király Schönbrunnban „mély fájdalommal és megütközéssel tapasztalván, hogy a képviselőház Kossuth Lajos és társai által nagy törvénytelenésekre magát rávenni hagyta, sőt több törvénytelen végzéseit királyi akaratumk ellenére végrehajtotta, és közelebről a béke helyre-

állítására általunk kiküldött kir. biztosunk gr. Lamberg Ferencz tábornagyunk ellen, mielőtt ez a törvényes formában kiadott megbízó levelünket előmutathatta volna, f. é. szept. 27-én egy végzést hozott légyen, melynek folytán a nevezett királyi biztosunk egy a dilkösségre fölhevült vad csoport által az utcán vakmerőleg megtámadtatott és irtózatosan meg is öletett,“ ezeknél fogva a Fölség a magyar országgyűlést szétoszlásra parancsolja, nem szentesített határozatait semmiseknek nyilvánítja, Magyarhont és Erdélyt hadi törvények alá rendeli, s az összes magyarországi haderő teljhatalmú főparancsnokának, királyi helyettesnek és biztosnak Jellacic bánt kinevezi. Ezen királyi rendeletet ellenjegyzí R é c s e y Ádám, kit a Fölség magának Récseynelc ellenjegyzése mellett e nap Magyarország miniszterelnökének nevez ki. V. ö. okt. 7.

Közl. 121. (okt. 9.) sz. P. H. 182. sz. A k. leirat s Re'ese y kineveztetése még S z i 1.-nál P. Tört. 173.1. Klapkánál Nat. I. 46. 1. Memoir. 401. 1. Köv.-nál Okm. 82. 1. Pej.-nál 140. 1. Samml. 5. 1. és Frey-nál II. 147. 1. E leirat, a mint tartalmából kétségbevonlatlanul kitetszik, rögtön azon benyomás hatása alatt készült, a mint Lamberg megöletett, s talán azon biztos hiedelemben, hogy mire a leirat Pestre érkezik, oda már akkor győztes serege élén Jellacic be fogott vonulni. — Kécsey, (erdélyi születésű előregedett katonatiszt), annyira ismeretlen volt a képviselőházban, hogy a leirat vételekor ott előbb tudakozódni kellett felőle, hogy „vajh ki ő?“ Miniszterelnöksége történetét lásd okt. 6. jegyz. A leirat méltatását okt. 7. jegyz.

Székes-Fehérváron a helybeli polgárság Roth borvát-osztrák tábornok 1800 főnyi tartalékhadát, mely a városban a megfutamadott Jellacic élelemszereit és betegeit őrizte, azonban egyszersmint rabolt és garázdálkodott is, fegyvert ragadva, tífyes terv szerint megtámadja, s komolyabb összeütközés nélkül lefegyverzi. Szász Ferencz éslzmay János.

Közl. 126. sz. P. H. 187. 220. sz. fez utóbbi helyen I z m a y -nak köszönetét szavaz a honv. biz.)

Zalamegyében Kis - Kan i z s a és Szén t-M i hály-nál Vidos nemzetőr-parancsnok Nugent illyreivel puskatűzet vált, mely alkalommal Szent-Mihály felgyujtatik. Másnap a kanizsai nemzetőrök a K i s - K a n i z s á n maradt 50 illyrből 46-ot leöldösnek.'

P. H. 183. sz.

A r a d o n a várba nyomulni törekvő Schwarzenberg-uhlánoknak a nemzetőrség ellenszögi magát, s ezzel a vár és a város közt a nyílt egyenetlenkedés elkezdődik. Másnap

Október 4. Szerda.

Berger altábornagy, a várparancsnok, felszólítja Arad-várost, hogy nemzetőrségével a fegyvert rakassa le, Máriássy őrnagy önkénteseit a határból távolítsa el, s nyilatkozzék: „a császárral akar-e tartani, vagy a provisorius kormánnyal?” V. ö. okt. 8.

P. H. 186. sz. Yah. III. 15. 1. Klap. Nat. II. 145. 1. Máriássy parancsnoksága alatt ekkor 5,550 ember és 230 ló állott, a várőrség hadereje pedig, hivatalos tudósítás szerint (F. Z. 243. 1.) 1,381 ember és 207 ló vala, egyelőre csak 30 napi élelemmel ellátva. — A Schwarzenberg-uhlánokat (147 ember), mint ugyanezen forrásból tudjuk, a magyar kormány Gallicziába rendelte, az ulilánok azonban, megtagadván az engedelmességet, a vár védelmére nyomultak elő.

Kossuth, honvédelmibizottmánytag, Szegeden óriás néptömeg jelenlétében harczra buzdít. Leírhatatlan lelkesedés.

Közl. 130. sz. Itt van közölve K. ez alkalommal tartott roppant szóközi hatású beszéde. Ugyan ez megvan Freynál is II. 152. 1. mint szintén L e v.-nél I. 4 4. 1. A beszéd, mely nincs túlzás nélkül, így kezdődik: „Szegednek népe, nemzetem büszkesége, szegény elárult hazámnak oszlopa, mélyen megilletődvo hajlok meg előtted.“ Átalában Kossuth igen értett nemzeti büszkeségünk simogatásához s kevés szóval igen sok hízelgőt tudott mondani, mi a nagy tömegnél soha sem téveszti el hatását. így mondd (és sokkal méltóbban) 1849. júl. 18-án, midőn Aradra utazott, a tisztelgő aradiaknak: „Boldognak érzem magamat e határon, mert szent földre lépteim . . . Közmondással teszem az állhatatosság jellemzésül, „állhatatosak mint az aradiak.“ (Honv. 178. sz.) A nemzetnek azonban, miután vezetői arról győzték meg, hogy Jeli a elé és a reakció egyéb eszközei a magyar fajt kiirtani, hazánk földét és szabadságunkat elragadni akarják, (mert ez volt alapértelme minden harczra buzdításnak), nem volt szüksége oly üres dicsérgésekre, melyekkel sokan szemben illették, annyival kevésbé, mert Kossuthot, bár merre fordult, mindenütt készen várta már a lelkesedés. De az egész izgatás, mely tömeges felkelésre irányult, ekkor egészen felesleges is volt. Kossuth és a kormány mi hasznát vették volna egy óriási népfelkelésnek, oly vidéken, melyet közvetlen nem fenyeget az ellenség? Hogyan tartott volna fegyelmet e tömegben, melyet rendes foglalkozásától elszólyított, zsolddal pedig el nem látott? A következők megmutatta, hogy az innen-onnan Pest felé megindult népcsapatoknak

a honv. bizottmány sem fegyvert, sem öltönyt, sem alkalmas tiszteteket nem tudott adni s azokat félútról vissza kellett hazájukba küldenie. Az akkori körülményeket szorosabb szemügyre vévén, úgy látszik, hogy Kossuth ezen vidéki útja ismét (v. ö. szept. 24.) a hadi eseményekkel állott közvetlen összefüggésben. A szept. 29. harc folyamáról óráról órára gyors futárok hozták a fővárosba a hirt, mint az e napi képviselőházi beszédekből kitűnik. A barcz kimenetele nagyon bizonytalannak tartaték, annyival inkább, mert falragaszok hirdették (d. u. 3 óra), hogy „némany“ tábornokok nem akarnak harcolni. Kossuth a házban folyóvást védelmi és fegyverkezési tárgyakról beszélt s azt is felemlíté, hogy kevés az ember a kormányban, a státustikárokot is fel kellene venni, mit a képviselők helyeselték. E nap ésfa rákövetkező éjjel számos gazdag polgár kincseivel együtt elfutott Buda-Pestről. A másnapi (szept. 30.) képviselőházban (d. e. 10. óra) már Kossuth nem jelent meg. A sukorói harc kimenetele tudva lett, s azt, miután rendetlen visszavonuláson végződött, egyelőre nem lehetett győződclennek venni. Az elnök beszédén a képviselőházban, bár bizatató akart lenni, keresztül látosztott az aggodalom, kijelenté, hogy a főváros védelmére a néptömeget kell fegyverezni, s itt igen rövid idő alatt ütközetet várt. Majd nyomatékai emeld ki: „Azon nem várt esetben, ha itt elvesztenék az ütközetet, azt fogom tenni, mit a körülmények javasolnak, kik itt leszünk — összefogunk jöni, mert a nélkül hogy mindent meg ne próbáljunk, Pestet elhagyni nem fogjuk. — Ha elhagyta a nádor, elhagyták többen, én elhagyni nem fogom“ stb. (Közl. 114. sz. az utóbbi tételt, szórt sorokkal szedette az elnök s Szemére szerint Kossuthra ezéltott vele). Okt. 1-én és 2-án Kossuth szintén nem volt látható Buda-Pesten s e napokról a honvédelmi bizottmány rendeletét Szemere, Madarász, P á l f y stb. Írtak alá. Kossuth az alföldi városokon át, mindenütt harcra buzdítva, végre okt. 4. d. u. 3. óraker szakadatlan esőben Szegedre érkezett. „Mi“ úgymond Szemere „kik akkor ideiglenesen a kormányt vittük, kénytelenek voltunk Kossuthnak futárt küldeni utána, hogy ne menjen már messzebb, hanem jöjön vissza. És így jött vissza okt. 7-én, midón Jellacic már Pozsonynál állott; — de miután lakásából minden ki volt hordva, — világos bizonyosság arra nézve, hogy Kossuth menekült, — kénytelen volt vendéglöbe szállani“ (i. h.). — Röviden semmi sem jellemezheti jobban e korszak két főhösét, mint az utóbbi napok eseményei. Jellacic közelgetésekor Batthyány elébe megy Székesfehérvárra; K o e s u t h fut tölo Szegedre. Batthyány Lamberg kineveztetést előre helyesli, a meggyilkoltatás után pedig Bécsbo a reakciói torkába siet, hogy ott a törvénytelenések ellen óvást tegyen; K o s s u t h Lamberg kineveztetését előre kárhözhatja, a gyilkosság elkövettetése után pedig a tettesek ellen biinvizsgálat rendeltessék el. Batthyány nem vágyik hatalomra, de a veszély perczében óvást tesz, midón a ház Kossuth indítványára a kormányt ki akarja kezéből ra-

gadni, s csak akkor hagyja oda tárczáját, midőn a hatalmat, távollétiben, tudta és beleegyezése nélkül, másra bízva a ház; Kossuth rábeszéli képviselőtársait, hogy a kormányt neki adják át, Lamberg megöletésekor azonban megalázódva ir rögtön levelet Batthyáynak, csdkeelve kérvén, hogy siessen vissza Pestre, vegye magához ismét a kormányt, mert a hatalmat „a nép dühe“ készül átvenni, s ezt csupán egyedül ő tudhatja még fékezni (a levél Függ. I. 530. 1.), — aztán pedig, bár köztudomáson volt, hogy a fővárosi néphez ő tud legnagyobb hatással szólani s bár azelőtt való nap jelenté a képviselőházban, hogy a kormányban kevés az ember, ott hagyja a kormány székhelyét, s távol vidékekre megy merőben felesleges munkát végezni!

Az ichydorfi nemzetőrök Weize Napoleon százados vezérlete alatt Szent-János helységet Torontál déli részén megtámadják s ágyúzzák, mire a szerbek a helység egyszét felgyújtván a kukoricza-földekre húzódnak, innen pedig a nemzetőrök rohama folytán rendetlen szakadásnak erednek.

P. H. 180. sz.

G ö r g e i Avthur őrnagy Perczel Mór ezredes előhadával Fehér megyében T á c z ról merész huszártámadással elveri a horvátokat. Veszteségünk 1 halott s 3 sebesült, a horvátoké 11 halott s több sebesült.

Közl. 120. sz. P. H. 181. sz. A liiv. jel. még Szil.-nál Forr. Tört. 171. 1. Görgői Szolnokban (1. jún. 13.) szeptember folyamán mintegy 700 főnyi mozgó nemzetőrséget szedett össze, melylyel e hó végén Csepel szigetét szállotta meg, feladatául tétetvén az ellenségre nézve az átkelést meghíúsítani. Hogy e feladatát annál sikeresebben megoldhassa, előre felhatalmazást kért B a 11 h y á n y tói, hogy az előfordulható engedetlenség, gyávaság ér áruulás büntetésére hadi törvényeket alkalmazhasson, mi neki meg is adatott, (v. ö. szept. 30.) sőt a kormány mindjárt megérkezése első napjaiban a Duna-Földváron állomásozó vegyes csapatot (Hunyady-csapat, némi lovassággal együtt) s e vidékbeli kaszás népfölkelést is parancsnoksága alá helyező (okt. 2.), oda módosítván feladatát, hogy R ó t h tábornok egyesülését Jellacic-csal akadályozza meg. Görgői ezen minőségben csak egy napig működött, s okt. 3-án a Roth elleni vezérést P e r c z e l Mórnak kénytelen átadni, kinek ő is alárendeltetett s kit a kormány a Zrinyi-csapattal küldött az elszigetelt horvát tábor megsemmisítésére. Görgői azonban a honv. bizottmányhoz írott levelében már okt. 6-án kétségbe vonja Perczel „hadtudományi ismeretét.“ (Görg. I. [4—32. 1. Görgői levele a h. biz.-hoz M é s z.-nál 18. 1.)

Október 5. Csüt.

Fehér megyében B á r á n d pusztán, R o t h tábornok előhada (mintegy 1500 ember) P e r c z e l Mór ezredes és G ö r g e i őrnagy által fenyegetett állásában, előbbiknek önként megadja magát.

Közl. 120. sz. Hír. jel. még Szil.-nál F. Tört. 171. 1. V. ö. Vali. 1.43. 1.

Kolozsvár a pesti kormánytól oltalmat és Vay helyett erélyesebb királyi biztost kér Ur b á n cs. ezredes és Puchner hadparancsnok erőszakoskodásai ellen.

Köv. E. T. 85. 1. Vaynak kir. biztossága alatt Erdélyben a legszomorubb állapot idéztetett elő. A magyar nép földönfutóvá lön saját honában, s fegyvertelenül és védtelenül maradt, míg az oláhok a szc-beni kormány fegyverrel és zsarolási felhatalmazással látta el. A hálásfalviak és Urbán ellenében mindekkorig semmi erélyesebb lépések sem történtek, s a garázdálkodás folyt háborítatlanul. Az erősségek, a katonai, kamarai, sőt a polgári hivatalok nagy része is a rcakezióhoz szító egyénnel maradt megrakva, s e miatt több (péld. a marosportusi, dévai, gyulafehérvári) pénztárakat az ellenség ürítette ki. Az alsóbb hatóságok s magán egyének sürgetései, (péld. hogy Gyula-Fehérvár magyar várparancsnok hatósága alá helyeztessék, úgy a mint a törvény kívánja,) ép azon felszeg simogató politikánál fogva, melyet Magyarhonban is általában követett a kormány, mind eredménytelenek maradtak. Baldacci főparancsnoksága szintén kevés jót eredményezett, miután minden intézkedéseit határozatlanság, bátortalanság, és erélytelenség jellemző.

Latour Bécsi hadügyminiszter Majthényi ezredest, Komárom vár parancsnokát felszólítja, hogy a vár kapuit Jellacic katonái előtt felnyitni kötelességének ismerje. Majthényi a levelet okt. 9-én a honvédelmi bizottnáynak küldi meg.

L. levele P. H. 190. sz. s Frey nál II. 144. 1. E levelet Jellacic 0 v árról okt. 6-áról küldé meg lepecsételten Majthényihoz. (A várról 1. tovább decz. 30.).

Okt. 6. Péntek.

Bécsi forradalom. A magyarokkal rokonszenvező bécsi nép nyílt fölkelésben tör ki reakzionarius kormánya ellen,

s midőn Latour hadügyminiszter J e l l a c i c támogatására a vasúton egy gránátos zászlóaljkat akar útnak indítani, az indóház körül felszaggatja a sineket, s az elindulást erőszakoló n a s s a u i ezreddel összeverekedik, miközben maga a gránátos zászlóalj is a nép részére áll. A városban hirtelen torlaszok emeltetnek, s az utca-harczban a katonaság általán megveretik, vagy átpártol a felkelőkhöz. A halálra keresett miniszterek közül Latour elfogtván, lámpásíára akasztatik, Wessenberg, Bach és K r a u s c az országgyűlésbe menekülnek, s tárczáikról lemondanak. R é c s c y elbocsáttatását megkapja, s királyától az okt. 3. leirat visszavételét sürgeti. A Fölség, okt. 6. és 7. közti éjen, ismét elhagyja székvárosát.

P. H. 182 —186: sz. Közl. 1241 sz. A bécsi minisztérium, mint a Magyarországhoz küldött legfelsőbb rendeletek is mutatják, utóbbi időben teljesen letevő az álarczot; melyet eddig viselt, s nyíltan bevállá retrograd és reakzionárius irányát. A hivatalos Wiener Zeitung néhány nap óta megvetéssel és gyűlölettel utalt a nemsokára letiprandó magyar mozgalmakra. Növelte az ingerültséget, főleg Latour ellen, a Jellacic leveleinek közzé tétele, melyekből tisztán látható volt, hogy e két férfiú régóta egy célra dolgozik t. i. a márcziusi szabadság megsemmisítésére; s midőn pár nappal előbb a hazajövetelre kész magyar katonaság Beesből Olaszországba iudittatottj oly tüntetések történtek, melyekből a közelgő zivatar kitörése már sejthető volt. — Bécs ezután majdnem egy hónapig állott ellenséges lábón a Fölség katonáival, mi nek következtében mi időt nyertünk a hadi készülétekre. Récsey szintén elfogtván, később az A u l á bán vallatás alá lőn vettette, s miniszterelnöksége történetét ez alkalommal így adá elő. Okt. 3-án hitták a S t a t s -Kanzleira miniszteri tanácsba, miután két nappal előbb a lemondott Észte rházy tárczáját elfogadni vonakodott, mivelhogy Batthyány nem akarta ellenjegyezni, valamint a szintén felajánlott hadügyi tárczát sem. A miniszteri tanácsban tudtára adaték, hogy a Fölség b. V a y t bízza meg új minisztérium alakításával, de míg ez megtörténnék, hogy az ügyek folyama fennakadást ne szenvedjen, a császár őt nevezte ki Magyarország miniszterelnökének. Miután „a hosszas katonai szolgálatban megszokta az engedelmességet a kellemetlen manifestuinot“ (okt. 3.) ellenjegyezte, de egyszersmint rögtön benyujtá elbocsáttatásért folyamodványát. Azonban Vay megérkezéig maradnia kellett, bár ő felségét a manifestum visszavételére is kérte, mely kérelmét másolatban a pesti képviselőháznak is megküldé. Okt. 6-án 1½ órakor megkapta elbocsáttatását, de K r e m s be parancsoltatott az udvarhoz, a király parancsait ellenjegyezni Vay megérkezéig. (Récsey vallomásai P. H.

190. sz.). Batthyány Vay kineveztetését ellenjegyző, Récseyt azonban figyelmeztető, hogy „ne hagyja magát eszközül felhasználni egy készülendő státuscspásra“, inít Récsey neki egyelőre meg is ígért (Batthy. levele Deákhhoz i. m. 191. sz.). Okt. 9-én Kossuth az országgyűlésnek bomutató Récsey lemondását, Ferdinánd német levelével (kelt Sicharz-Kirehenben, okt. 8) együtt, melyben a lemondás elfogadtatik; mindazonáltal a képviselőház másnap (okt. 10-én) kinevező a közvád-
 lókat, kik Récsey ellen a keresetet megindítsák. V. ü. okt. 7.

Egy szerb csapat (körülb. 500 ember s 1 ágyú) Szárca falut Toron tál déli részén déltájon Botosh és Neusina felől két oszlopban megrohanja s a lakosság és a kevés számú helyőrség ellenállását legyőzván, elfoglalja és kirabolja.

P. H. 188. sz.

Okt. 7. Szombat.

A képviselőház az okt. 3.kir.leiratot,melyet eleinte (d. e. 11. óraker, midőn annak egyik nyomtatott példányára Jellacic irományai közt akadt) hajlandó volt koholtnak tartani, miután a ház elnökéhez Récsey által hiteles példányban megérkezett, tárgyalás alá veszi, s Kossuth indítványára törvénytelen alakja és tartalmáért érvénytelennek nyilvánítja és elveti (esti 9. óra), ehhez képest Jellacic királyi biztosi minőségének ellentmond, a neki engedelmeskedőket honárulóknak nyilvánítja, s kijelenti, hogy törvény értelmében (1848: 4.) addig el nem fog oszlni, míg az utolsó évi országos számadás s a következő évi költségvetés átvizsgálva s jóváhagyva nem lesz. Egyszersmint Récseyt mint honárulót bfinvád alá helyezi, s ellene, mint a ki az 1848: 3. ellenére az ország alkotmányát sértő rendeletet irt alá, közkeresetet határoz. A f e l s ő t á b l a e határozatot másnap egészben magáévá teszi.

Köz l. 191. vagyis okt. 9. sz. és köv. sz. P. H. 182—184. sz. Ahatározat még Szil.-nál F. Tört. 174—180. I. Freynál II. 155—159. I. A délelőtti ülés kezdetén az elnök a benyújtott kérvényeket fel-
 említvén így folytatá: „Jelentein a háznak, miként Jellacic némely levelei elfogattak, melyekben Magyarország törvényhatóságai és katonai hatalmai fölött már úgy intézkedik, mint egy oly kormány- és királyi biztos, a ki, lehet mondani, mint egy királyi hatalommal van felhatalmazva. Ezen elfogott levelek mellett találatok nyomtatásban egy irat,

melynek alá van írva „Ferdinand“ király és „Récey Ádám“ mint miniszterelnök. (Kaczaj). Ámbár eddig sem az országgyűléshez sem az ország más törvényhatóságához egyenesen Ő felségétől ily irat nem érkezett, mindamellet úgy vélekedik a bizottmány, miként ezen nyomtatott leirat, vagy nem is tudom minek nevezzem, az országnak jelen viszonyaiban a ház előtt el nem titkolható; következéskéül ez fel fog olvasatni, a ház böles határozásától függvén a további intézkedés.“ A felolvasás végeztével Kossuth Lajos „lelkés éljenezések közt“ a szószeke lép. „Tisztelt képviselőház“ úgymond „mielőtt ezen ocsmány dologhoz szólnék (helyes), engedje meg a ház“ elmondania azon meggyőződését, hogy a magyar nép kész utolsó emberig meghalni inkább, mintsem országát eltipratni engedni. Aztán elbeszéli, hogy a tiszavidéki nép őt oly lelkesedéssel fogadta, hogy abból következtetve „nem kerül bele 3 hét, s 300 ezer ember fegyverben áll. Jöhet tót, szerb, oláh lázadás, Jellaic a maga irtózatosságával, s mind ezt jegyözuedjük. . . . Ezen gyalazatos komédiát illetőleg (hosszas cs kedélyes gunyakcaj), én még arról a hajdani híres rabló) Sobriról is oly véleménnyel vagyok, hogy isten , és az emberiségnek szemérmotessége érte előtt még ő is szégyenelne ily valamit tenni. Nincs az a bandita Olaszországban, ki el nem pirulna önmaga előtt, lia ilyet cselekednék; (igaz!),“ s alább megemlíti, hová vezet az, ha ily lépésekkel ki akarják irtani a nép szívéből a király iránti kegyeletet. Az esteli ülésben a jegyző felolvassa a hiteles iratokat t. i. Récey levelét és a két királyi iratot okt. 3-ról „mely iratok részint „köz kaezajjal, részint általános indignációval, s „„gyalázat““ felkiáltásokkal fogadtattak“ úgymond a napló. — Visszagondolva Jellaic szótörésére, melynél fogva a fegyverszünet alatt megszökött (1. szept. 29.), a serege által elkövetett általános zsarolásra és rablásra, s Peresi tudósításaira, melyekben kilátásba helyezd, hogy a bennszorult horv&tok nem sokára kénytelenek lesznek mindnyájan lerakni fegyvereiket: kétségen kívül áll, hogy az ő, királyi biztosnak és főliadparancsnoknali. kinevezetése a közérzüleire igen különösen hatott s azt mélyensérté, a házat pedig midőn törvényellenesen feloszlatásra ítéltetek, önvédelemre ösztöüzé, s az utolsó bátor szó kimondására kényszerűé, — ezt azonban a hongyülés annyi mérséklettel tévé, hogy bár onnau támadatott meg, honnan mindenki a törvények védelmét várja, minden utógondolat nélkül semmi egyébért sem küzdött, mint megtámadott élete és törvényei fenntartásáért. Azok, kik a Eölséget az okt. 3. leiratok kiadására birták, midőn ennél fogva a magyar nemzet ellenszegülésére számítottak, elfeledkeztek arról, hogy a nemzet a törvényes térre fog állani, midőn alkotmányát törvényben nem gyökerező utón akarják megdöntöm, s ennél fogva hasonlíthatatlanul előnyösebb és biztosabb helyzetbe jut, mint megtámadói. A nemzet nem feledte még el, hogy a Felség az országgyűlés megnyitásakor a llonátokat lázadóknak nyilvánította, jún. 10-én Jellaic letételét helyeselte, hogy a ház területének és törvényeinek megvédését ismételt ízben

ígérte, s az alkotmány fenntartását még szeptemberi nyilatkozataiban is fogadta. A nép előtt tisztelt volt a fejedelem neve, s tekintélye erősen állott, annyival inkább, mert sok helyt azon véleményben élt, hogy szolgasága eltörlését is csupán neki köszönheti. Nem sokára azonban a bécsi miniszterek emlékirata kétségtelenné teszi, mit addig is sokan sejtettek, hogy döntő körökben alkotmányunk ellen halálós csapást szándékoznak mérni; Jellacic hivatalát vissza nyervén, a nemzet megérti, hogy a bécsi kormány hazánk nyílt ellenségeivel tartózkodás nélkül szövetezik, s a bán elfogott levelezései közzététele folytán L a t o u r azon állítása, hogy Jellacic-csal összeköttetése nincs, nyilvános hazugsággá aljasul; majd a bán Bécsből fegyverrel, pénzzel és cs. kir. nyilatkozmányokkal ellátva hazánk földére tör, rablással és zsarolással jelőlve meg mindenütt útját, és ekkor királyi biztos küldetik ki Lambe g személyében, hogy a magyar seregeket fegyverezze le s az ellenállásra tegye képtelenné, Jellacic visszaparancsolásáról azonban még mindig nincs szó; sőt sajátkezü leveleiből kitűnik, hogy a szept. 22. nyilatkozvány egészen az ő ezéjjai tekintetéből adatott ki. E tények minden habozást eloszlattak s kétségenkivülivé vált, hogy némelyek a királyi tekintély háta mögé állva, senkitől sem korlátolt kezekkel azon működnek, hogy míg szóval jogai fenntartásáról biztosítják a nemzetet, az alatt tetteleg nemzeti életét és alkotmányát támadják meg. A képviselőház mai határozata a végelszánás bátorságát mutatja fel, mely igaz jogaiban bízva, többé semmitől sem riad vissza, mi által a bont megmenteni remélheti. Azon kényszerítő szükségnek engedett, melyet G r o t, (De Jure Belli et Pacis Amstel. 1670. 877.1) „summa necessitas“ név alatt méltányol, s mely a Hármaskönyv szerint (1. sz. XIV. czim 2. szakasz) jogot ad az alattvalónak fegyverhez nyúlni, még királya ellen is, büntelenül. A támadó fél nem a nemzet volt. Ki az 1848. törvényeket már előbb nyíltan megtámadt, az osztrák minisztérium vala (főleg aug. 31.); ki hazánk földére valóban rabló módjára beütött, Jellacic volt. És ekkép a nemzet a legméltatlanabb modorban volt kihíva szentesített törvényei, házi tűzhelye, s liarcz becületle védésére, s hogy erre teljes joga van, oly kétségbevonhatatlannak látszék, hogy a királyi helyettes, az uralkodó család egyik tagja habozás nélkül vállalta el a vezérseget, s vezette táborba seregeinket azok ellen, kiknek bevallott czéljuk volt hazánk alkotmányát megsemmisíteni s integritását aláolni. Az ekkép megkezdett harcz okt. 7-én is megtartotta jellemét, miután a nemzet nem új engedmények kicsikarását, hanem csak szentesített törvényeinek s országos életének megóvását határozd el, oly ellenfél irányában, kire ugyan időközben a legtöbb hatalom ruháztatott, de a ki szószegeggel megfutamodva győztes hadaink előtt, s elfogott levelei által tetőtől talpig lelepleztetve, többé a becületle ellenség tekintélyével sem birt, s úgy tűnt fel, mint kezdettől fogva ugyanazon kész eszköze a királyt környező reakciónak, kinek tehát a nemzet a legfőbb jog gya-

korlátát át nem engedheti, ha csak önértetét levetkezni, és jogainak eltírására önmaga segédkezet nyújtani nem akar vala. — Egyik nagy szerencsétlensége volt ez időszaknak, hogy nem volt oly jóra való nemzeti párt, mely hathatós felvilágosításait a trón körül, s mérsékletét, meny nyiben szükséges volt, a képviselőházban érvényesíteni akarta és tudta volna. Az u. n. conservatívok, kik közé az udvarnál befolyásos ésszivesen látott arisztokrácia nagyobb része tartozott, előbbi működésük s a nyilvános szereplés helyét egészen oda hagyták, többen még képviselőknek sem hagyták magokat megválasztatni. A kik a pesti politikát a dynastia, az összbirodalom s az ősi viszonyok szempontjából nem helyeselték, egy lépést sem tettek, hogy annak más fordulatot adjanak, s kik márczius előtt annyi tevékenységet és befolyást tudtak kifejteni, úgy viselték magokat, mint a kiknek többé semmi kötelességük sincs a közös hazá iránt, — sem becsben sem Pesten nem voltak láthatók, jobbára magányba húzódtak vissza külföldre vonultak, s indolentiájokkal még inkább megkönnyítették a bécsi kormány politikája érvényre jutását. Annyit azonban a conservatívok múltjának igazolására ki kell jelentenünk, hogy bár W i n d i s c h-Gratz, Haynau és Faskiev i e s politikai ügynökei leginkább közülök teltek ki, mindazáltal a legkiválóbbak és jelesbek ha elhagyták is e vészteljes időben a nemzet ügyét, de az ellenséges kamarillának országos életünk megsemmisítésére ezelő törekvéseibe ném folytatnak be, sőt azokat kárhoztatták. Egyik közlönyük Jellaöiü betörésekor kimondó, hogy az csak legmagasabb kegyélvezése folytán történhetik, s „büntetésre méltó állampolitika“ kifolyása, s hogy az osztrák minisztérium emlékiratát, „az absolutismus szelleme lengi át“, melynek nálunk nincs jogosultsága. (A czikk Frey-nál II. 33 — 38. 1.). S ily meggyőződés lehetett egyik oka annak, hogy Bécsset egészen oda hagyták, annyira, hogy Lamberg megöletésekor csupán két egyén volt, ki döntő körökben munkásságát és életét felajánló: Pálffy Mór, ki nemsokára őrnagy rangot nyert, és Majláth János, kinek szolgálatát Ferencz Károly nem vette igénybe. (Majl. II. 83. 1.). — A képviselőház okt. 7. határozatára vonatkozólag végül még azt

241
jegyezzük meg, hogy annak hozatalakor a legutóbbi (okt. 6.) bécsi események felől Pesten senkinek sejtelve sem volt, s azok hire csak okt. 8-án hatott el a hókba, s okt. 9-én tétettek közé a lapok által.

Ozori fegyverletétel. A Csapó Vilmos őrnagy nemzetőrei által a siófoki átkelésnél feltartóztatott, Tácsról és Soponyáról hátráló Roth és Philipponovics cs. tábornokok horvát csapatai (összesen 7,500 ember s 12 ágya) Perczel Mór ezredes felszólítására d. e. lerakják fegyvereiket. Görg-ei ezredes és Gáspár százados.

Közl. 122. (vagyis okt. 10.) és 126. sz. (utóbbik helyen Perczel hivatalos jelentése, mely a kitüntetette közt Görgeit egy szóval

sem említi). Csapó hivatalos tudósítása P. H. 191. sz. v. ö. O örg. I. 43—47. 1. Mész. Köss. Lev. 17—20. 1. — Szilágyi (F. Férf. 12. 41. 1.) és Klapka (Nat. I. 44. 1.) a napot hibásan okt. 8-ra és 6-ra teszik. — Az ellenség már okt. 6-án alkudozási kívánságát jelenté Csapó előtt, ki egyelőre annyit Ígért, hogy ha ágyúit itt hagyja, kész visszakísémi őt Horvátországba. De majd Görgeitől éjjig azon tudósítást nyervén, hogy S z i l a s felől segítségére jó, másnap reggel feltétlen hódotatot kívánt s tolnai nemzetőreit harci rendbe állítá ki. Mire az ellenség megadja magát Csapónak. Ekkor jelen meg Kökényess i, Perczel küldötte, s a hódotati pontok megállapítatnak. A fegyverletétekről Perczel jelentéséből okt. 7. d. e. értesül a képviselőház, s a magyar hadseregnek, Perczelnek, és Göröginek, daczára, hogy ezt amaz agyonhallgatni akarta, s a Perczel által kiemelt tiszteknek köszönetét szavaz, a népfelkelésről sem feledkezvén meg, Csapó nevét azonban, kinek az egészben legnagyobb érdemei voltak, s kinek parancsnoksága alatt Ozoránál, Szilason, Sár-Kereszturon és Simontornyáu összesen 13,500 ember állott, egészen mellőzvén. — A horvátokat, miután esküt tettek, hogy Magyarország ellen soha többé harcolni nem fognak, Perczel hazájukba útnak indíttatja. Az országgyűlés ebbe beleegyezett, később azonban a kormány, tudtára esvén, hogy a már előbb eskü mellett hazabocsátottak, ellenünk ismét behozattak, a haza felé utazókat nagy részben visszatérítteti, s Budán, Munkácson és a Tiszaszabályozásnál mint hadi foglyokat földmunkákra használja fel. A sereg tisztei elzárattak, a két tábornokot a bonv. bizottmány okt. 12-én honárulási vád alá lielyezé. — így végződött azon hadjárat, melyet a liorvát tisztek olyan reményben kezdtek meg, hogy „a magyar minisztériumot pokolba üzendik“, s „hihetőleg Magyarhon el fog játszatni“ (Weuzel tisztt levele P. H. 188. sz), s melyre visszagondolva, bárki előtt is különönsnek tűnik fel, ha még napjainkban is dicsekedni hallja az illyreket, hogy ők győzték le a forradalomban Magyarországot! (Briclii képviselő az 1861. zágr. tart. gyűlésen P. N. 1861. 293, sz.) Az 1848. év őszén magok a horvátok sem állítottak olyasmit, sőt hogy a kudarcot szépitgessék, Koth tábornokot gyávának és árulónak kiáltották, ki a legénységet nem fizette (hihetőleg pénze nem lévén), s apró csapatokban, mellékutakon „barátságatlan vidékeken“ (!) szántsándékkal vezetie a magyarok hálójába. (A gr. Zeit. a P. II.-bán 1848. 213. sz.) — Perczel okt. 6-án pöröl össze Görgeivel, kit, miután az ő tervét rosznak állította, az örökkel minden elítélés nélkül főbe akar lövetni.

Arad városát, miután az okt. 4-ki felszólításnak nem engedelmeskedett, Berger várparancsnok déli 12—1 óráig első ízben ágyúztatja.

Feldz. i. Som. 243. 1. Klapk. Nat. II. 146.1. Váh. III. 16. 1. Előző nap levelet küldött Berger a városba, követelvén a ma-

gyarok kezében lévő 6 ágyú kiadatását, a honvédek közé állott sorkatonák visszaküldetését s Máriássy csapatának kiutasítását a városból. (P. H. 186. az.)

A ráczok előnyomulásának és dúlásának hírére a szegedi népfölkelés Szőreg felé vonul, s itt miután az előre küldött fegyverekből 150 elsikkasztott, több szerbet legyilkol. Majd azon hírre, hogy egy szerb csapat K i k i n d a felől nyomul Szeged ellen, visszafordul, s megtudván, hogy Szőregen a ráczok három magyart megöltek, a városbeli rácz lakosokat rohanja meg, s rajtok embertelen kegyetlenkedést és rablást követ el.

P. H. 193. sz. V. ö. Függ. II. 63. I. (hol ez esemény igen körülmenyesen tárgyalatik, belevonatván a sept. 25-ke alatt említett ő körcsorda szereplése is).

ASzent Jánosról előnyomuló szerbek mintegy ezeren Zichydorfort megtámadják, de a Verseczről érkezett katonai őrségtől és nemzetőröktől ágyúlövésekkel fogadtatván, csakhamar visszaverettetnek.

P. H. 193. sz.

Október 8. Vasárnap.

A képviselőház, Kossuth indítványa szerint, addig inig az ország normális állapota visszatérével törvényes kormány nem alakíttatik, az ország teljhatalmú kormányával a honvédelmi bizottmányt ruházza fel, s elnökké, kire a tagok működési körének megszabása is tartozik, Kossuth Lajos képviselőt rendeli. E határozatot másnap a felső tábla is magáévá teszi. V. ö. szept. 28.

Közl. 122. 123. 132. sz. Szil. Forr. Tort. 182—185.1. A kormányval felruházott testület eleintén „honvédelmi választmány“, „honvédelmi bizottmány“, „országos honvédelmi bizottmány“, „a király s haza nevében az országgyűlés által választott honvédelmi bizottmány“ stb. neven felváltva nevezte magát, ez utóbbi néven főleg, midőn tisztí kinevezésekről volt szó Ezek eleintén így vezetettek be: „A miniszterelnök helyett Nádor s kir. helytartó utólagos jóváhagyása reményében ezennel kinevezettek.“ (Közl. okt. 6. sz.) vagy: „Miniszterelnök távollétében a honvédelmi bizottmány által utólagos jóváhagyás reménye alatt kinevezettek“ (Közl. okt. 9. sz.). Okt. 8. után már csak így:

„Utólagos jóváhagyás reményében kinevezetnek.“ Deczember elejétől kezdve pedig csak egyszerűen: „Kinevezetnek.“ — Később a testület megállapodott a legrövidebb „honvédelmi bizottmány“ kifejezés mellett. Kossuth a fentebbi ülésben kormányelnökké választatván, arra kérte a házat, hogy a bizottság csak három tagra redukálva neveztessek ki, vagyis az elnökön kívül lenne még két tag. A ház ezek egyikeül N y á r y t kinevező s mellé még Pázmándyt óhajta, kihez Nyáry is ragaszkodott. A diplomata Pázmándy azonban kijelenté, hogy a táborban némely politikai fontosságú tekintetek adandják elő rövid időn magukat, s ő még ma oda akar menni. Különbén is ő a törvényhozó test elnöke, és „kimondom nyíltan, hogy ezentúl menni nem akarok!“ Ajánlja maga helyett Perényit. Ekkor azonban Nyáry visszalép a triumvirátus eszméjétől s óhajta, hogy a bizottság maradjon mint eddig 10 tagú, Kossuth elnöklete alatt, a ház pedig mondja ki, hogy „miután Magyarországbán más konstituált hatalom nem létezik mint a ház, e ház kormányoz a maga küldöttei által,“ egyébként nem vesz részt a bizottságban. — Nov. 26-án elhatározaták, hogy a honv. bizottmány elnöke és tagjai az előbbi miniszterek számára rendelt fizetést húzzák, de a honv. bizottmány tagjai kijelentették, hogy nem akarják magokat minisztereknek tekintetni, s a miniszteri fizetést el sem is fogadják. Kossuth hasonlóképp kijelenté a háznak (decz. 19.), hogy azon 2 ezer p. frt havi pótlékdíjt, mely a költségvetésben a miniszterelnök számára van kitéve, semmi esetre sem fogadják el. Ekkor tehát elhatározaták, hogy „a honvédelmi bizottmány azon tagjai, kik az ország kormányzásában folytonosan tetteles részt vesznek, a miniszteri fizetéshez alkalmazott napidíjakat húzzanak“, melybe a havi pótdíj mellőzésével a képviselői fizetés is betudassék, — egyszersmind kijelenté a ház, hogy a honvédelmi bizottmány a ház kifolyása, s azt nem akarja oly nemű felelősségre szorítani, mint a minisztériumot; ezzel azonban a nemzetgyűlés a parlamentarizmus felelősség elvét elejtő, miután oly kormány, mely önmagának felelős: diktátorság. De bár mint nyilatkoztak is a ház előtt a honvédelmi bizottmány tagjai, tiltakozván a miniszteri nevezés ellen, a bizottság egyes osztályai mégis felvették s tényleg használták hivatalosan is a „minisztérium“ kifejezést. Eltekintve a hadügy-miniszterségtől, mely mint láttuk (szept. 1. l.) törvényesen maradt fenn, olvashatni rendeleteket „pénzügyminisztérium“ (K ö z l. decz. 22. sz.) „vallás és közoktatási minisztérium“ (u. o.), „igazságügyi minisztérium“ (P. H. 226. sz.), „kereskedési minisztérium“ (Köz l. 174. sz.) stb. feliratokkal. A tárczák Levitschnigg szerint november (Lev. I. 245. l. s. ö. II. 4. l.) közepén így osztattak vala ki: bel: Nyáry, pénz: Kossuth (Dusчек', igazság: Szemere, kül: Batthyány Kázmér, rendőr: M a d a r á s z László, had: Mészáros, kereskedés: Pulszky Ferenc, ki deczember végén Budapestről külföldre menekült. Mindezen osztályok azonban kevés önállósággal működtek, miután Kossuth, bár

magának egy külön kormányelnöki osztályt rendezett be (ennek hivatalnokai névsora Közl. 182. sz.) mindenik osztály ügyeibe intézőleg avatkozott be, s október elejétől kezdve 1849, ápril végéig a kormányhatalmat saját kezeiben összpontosította, miközben a veszély nagysága érteze alatt főleg a hadsereg előállítására és szervezése körül valóban bámulatos tevékenységet és óriási eredményeket fejtett ki. Hatalmi korlátlanlansága azonban némely keblekben eleitől fogva aggodalmakat szült. Febr. 8-án végre Halász képviselő indítványozta a házban, hogy a miniszteri tárczák osztassanak ki, s Kossuth a bizottmány eddigi eljárásáról adjon számot. Ez indítvány tárgyalása febr. 26-ra halasztott, midőn a ház tetszését megnyeré, a kormányelnök azonban végre is ki tudta vinni, hogy miután a kormány rendezése „pártszakadást” idézhetne elő, az indítvány mellőztessék. — Az egyes miniszteri osztályok s az alsóbb hivatalok eddigi szerkezetükben és hivatalnokaikkal maradtak változás nélkül, s a minisztérium visszalépése után önként és készséggel rendelték magokat alá a honvédelmi bizottmánynak. Csupán az eddig Bécsben székelő, u. n. „külügyminisztérium” tagjai jutottak igen sajtóságos precar helyzetbe. Okt. 4-én királyi rendelet jelent meg Récssey ellenjegyzésével, melyben Pulszky az államtitkári további hivataloskodástól felmentetik. Pulszky ennek következtében Pestre jött. Itt azonban a honv. bizottmány okt. 11-ről meghagyja neki, hogy miután a királyi fölmentésnek azon alaptalan állítás szolgál indokolására, mintha ő lemondását benyújtotta volna, a mi pedig nem történt meg, nem tekintve a legfölsőbb rendeletre, menjen vissza Bécsbe s hivatalát tovább is folytassa, s „mindazon tisztviselőket a külügyminisztériumnál és erdélyi kanczelláriánál, kik a haza s alkotmányos szabadság iránt rokonszenvvel nem viseltetnek, utólagos jelentés föltétele alatt tüstént elmozdíthassa.” (Ah. biz. rendelete Közl. okt. 12. sz.). Pulszky távollétében az államtanácsosok fenntartották a királylyal való előbbi összekötését. így Mészáros hadügyminiszter fölterjesztésére a Fölség okt. 17-én két királyi rendeletet jegyez alá, melyben a sorenzredekhez különböző egyéneket tisztekké nevez ki, előléptet és nyugalmaz. (A kir. rendelet Közl. 141. vagyis okt. 29. sz.), Okt. 22-ről Bartal György államtanácsos küld a hadügyminisztériumhoz újabb királyi rendeletet, melyben a Fölség okt. 17-ről Mollináry Károly csajkás csapatbeli őrnagyot magyar nemességgel ruhazza fel díjmentesen. (A rend. Közl. 143. vagyis okt. 31. sz.) A „külügyminisztérium” további történetét a következő jelentés foglalja magában:

„A magyar külügyminisztériumnál lévő álladalmi tanácsosok az országgyűlési elnökségnek. Herczeg Eszter házy leköszönésével és Pulszky álladalmi altitkárnak Bécsből eltávoztával, mi alólirtak kötelességünknek tartánk: e miniszterségnek törvényesen kiszabott foglalatosságait szakadatlanul folytatni, nemcsak, hanem a legújabb bécsi események következtében, midőn jelesül Szirma y, Ragályi és Heteyi

országgyűlési követeknek letartóztatásuk értésünkre jött, az ország által szerzett fegyverek térítvény nélkül lefoglaltattak, és Vargha titoknok, hivatalos szállásának lepecsétlése mellett, hadi személyek által elfogatott, — minden erélyességgel föllépni, miután pedig a hadi parancsnoksághoz intézett leveleink siker nélkül maradtak, egyenesen Ófelségének sérelmeinket előterjeszteni.

Mielőtt azonban Ófelsége kegyelmes válaszát vennénk, f. h. 12-én W i n d i s c h-G r i t z herczegnek abbeli határozott rendelése adatott tudunkra, hogy minden hivataloskodással azonnal felhagyván, mi két alólírottak 2 4 óra alatt Bécsből távozzunk; midőn pedig törvényes állásunkat, az épen függőben lévő számos hivatalbeli tárgyaknak, nevezetesen életkegyelemért beadott 12 folyamodásnak sürgető voltát és e részbeni személyes felelősségünket akaránk kifejtteni, nemcsak minden értekezés tőlünk megtagadtatt, sőt Bécsváros kapitánya katonatisztek kíséretében, a volt két kanczellária épületébe rendeltetvén, ott minden hivatalos szobákat és szekrényeket elzárt, lepecsételt, és minket a többi hivatalnokokkal együtt kiutasított; Cordoa generális pedig nekünk röviden olykép válaszolt, hogy tőlünk semmi óvásokat avagy nyilatkozatot nem fogadhat el, hanem egyedül arra int, miszerint a vett utasításhoz pontosan alkalmazzuk magunkat.

Ily helyzetben minden további kísérletünk foganatlanóságáról meggyőződvén, személyeinket pedig veszélyeztetve látván, nov. 13-án Bécsből minden ingóságunk hátrahagyásával elutaztunk és még utunkban is több akadályt szenvedvén, csak másnap érkezhettünk honunkba; mit ezennel az országgyűlés elnökségének tisztelettel bejelentünk. — Kelt S o p r o n b a n nov. 20. 1848. Bar tál György, Platthy Mihály.“ (Közl. 172. sz. P. H. 225. sz.)

A honvédelmi bizottmány az országbeli várparancsnokoknak „a király és nemzet nevében“ megrendeli, hogy hűségök és engedelmességi készségük felül hozzá 7 nap alatt Írásbeli nyilatkozatot küldjenek s a hármas szint a várakra kitézzék, ellenkező esetben hazaárulóknak fogván tekintetni.

Közl. 121. sz. — Arad mint láttuk (okt. 3.4. 7.) oly magaviseletét tanúsított, mely a jövőre nézve minden kétséget kizárt, s a kormánynak már előzőleg nyilvánítá, hogy mint „császári osztrák birtok“, „semleges“ akar maradni, a pártharczba nem elegendik, a megtámadások ellen azonban utolsó emberig fogja védelmezni magát. Temesvár sok határozottabban nyilatkozott, a mennyiben Rukavina parancsnok az ok. 3. leirat értelmében a város területén kihirdette (ok. 7.) az ostromállapotot s a haditörvényszékeket, (R. hirdetménye P. H. 190. 198. sz.) s okt. 16-án az őrség nevében kinyilatkoztatta, hogy „Teraesvárat, míg az általános zűrzavar teljesen rendbehozva nem lesz s az erős

nem kényszerítő törvényekre alapított kormány helyre nem állítatik, senkinek át nem adjuk, senkitől parancsot el nem fogadunk, hanem ezen fontos erősséget a fejedelemnek és dynastiának“ tartjuk meg. (V. ö. okt. 25.). Eszéken melynek állapotát fentebb (aug. 31.) már érintettük, J ó v i e h a hó közepén kitűzte a három szint. Pété r-V áradon Beöthy H e n t z i t elmozdítá a várparancsnokságtól s őrizet alá téteté. (P. H. 201. sz. Füg. T. 698. 1.) és bár Blagoevich hadikormányzó az okt. 3. leirat vétele után kijelenté, hogy „Kossuth tulfeszíté a dolgo- kat“, s ő „a császárnak“ kíván engedelmeskedni, (bővebben Közl. 132. sz.) mindazáltal okt. 15-én a várfalain már nemzeti lobogó lengett, minek örömére a kormány Pl.-nak köszönetét, a Dóm Miguel és Este gya- logoknak pedig a várban két heti ingyenszondtot határoz. L i p ó t v á ron Jeszenák János kormánybiztos erélyes fellépése folytán, ki az oláh ha- tárőröket a várból eltávolítá, okt. 13-án tűzték ki a három szint. M u n- kacsot 1. okt. 21. Komáromot 1. okt. 5.

A thomasováczi szerbek Zsigmondfalvát To- rontálban éjjel megrohanják. Millutinovics őrnagy honvédei meglepetve futnak, s a falu népe az ellenség véres ke- gyetlenségének áldozatául esik.

Közl. 126. sz.

Hunyad megyében Rákösd lakosai R i e b e l Őrnagy ellenük küldött osztrákjait visszaverik.

Köv. E. T. 89. 1. Riebel őrnagy Hátszezen azt a szerepet vitte, melyet Urbán Naszó dón, t. i. a magyar falvakat lefegyve- rezni, az oláhokat a felkelésre szervezni törekedett. (Bővebben Közl. 159. sz.) azonban Kővári szerint kevesebb pusztítást engedett meg mint Urbán. (Mindazáltal ö. ö. okt. 18).

Október 9. Hétfő.

A szerb nemzeti gyűlés Karloviczon Rajac- cinnak és a főbizottságnak (1. máj. 15.) eddigi működéséért elismerést szavaz, s a megérkezett Suplikáciz tábornokot felhívja, hogy álljon az ügyek élére s vegye át a fővezérséget, ez azonban kijelenti, hogy míg hivatalában megerősítve nem lesz s legfelsőbb helyről utasításokat nem nyerend, addig csak mint cs. tábornok időzhetik s működhetik szülőföldén. E nagy kedvetlenséget szült nyilatkozata után teljhatalom adatik Rajac- cinnak a kormány vezetésére, nemzeti pénzjegyek kibocsátására,

a magyarokkal alkudozásra s az osztrák kormáuynyal való viszonyok elintézésére.

Serb. 211. 1. (a nap nem egészen biztos). I. m. (200. 1.) írja, hogy Sti-admirovicé szept. 9. (21)-én szökött meg Kailoviczból, s hogy (204. 1.) Rijaeió szept. 25. (okt. 7)-re hirdette ki a gyűlést, a mikorra Suplikácé megérkezett; a gyűlés összeille napjául azonban szept. 9- (21)-et ír, hol a hónap nyilván el van tévesztve. Sajnos, hogy a különben használható könyv számos ily leírási hibáktól hemzseg! — Suplikácé ezután körutat tesz a Bácskában és Bánságban vérei közt, kik rajongó lelkesedéssel fogadják, melyre csak az hatott hűtoleg, hogy mindenütt „a császár nagylelkúségét a „császár“ irányában kötoles hűséget hirdeti, melylyel a lázongás össze nem fér, Ez alkalommal a végvidékieket rávette, hogy a határrendszerbe vi szatérjenek. Stratimirovicé-tól pedig egyidőre úgy szabadult meg a diktatór-érsek, hogy a tüzes vérű ifjat diplomatiai megbízásokkal küldte fel Ollmützbe, hogy ott nemzete érdekein működjék, s mindenekelőtt pénzt, fegyvert és szabadalmakat sűrgessen. A pénzjegyek „a szerb nemzet kezességére“, nemzeti nyelven, Suplikácé aláírásával bocsáttattak ki. (A g r. Z e i t. P. H. 225. sz. hol egy 5 forintos utalványról van szó, forgalm ik azonban csupán a fölkelés helyére szorítkozott, s már llukawina is betiltá a nemzeti jegyeket. (P e s t. Zeit. P. H. 242. sz.) Forradalom után azonban a bécsi kormány c jegyeket névszerinti teljes értékűkben beváltotta s e czélból Trifunácé pénzügyi biztost küldte le Z i m o n y b a, hol 1849. decz. 13—1850 febr. 12-ig történtek a beváltások. (Trif. liird. S a m m I. Anli. 48. l).

Bácskában Fekete hegy-nél a székely honvédek az ágyúk ellen támadó szent-tamási szerbeket visszaverik.

Közl. 129. sz.

Október 10. Kedd.

A képviselőház Kossuth indítványa szerint megrendeli a honvédelmi bizottmáynak, hogy a külföldön lévő magyar katonaságot hívja haza, továbbá megparancsolja, hogy a hon határain kívül tartózkodó magyarok, miután most reájok szükségé van a nemzetnek, akár birtokosok akár nem, 15 vagy, (a mennyiben az osztrák birodalom határain túl lennének), 30 nap alatt haza térjeuk, s megahgyja a kormáynak, hogy azon 480 olasz foglyokról, kiket a bécsi kormány „javíthatatlan rendzavarási hajlamaikért“ minden ítélet nélkül Szegeden tart elzárva, miután a szegedi várra egyébb czélból van szükség, „a

szabadság alapján“ intézkedjék. Ezen kívül utasítja Móga vezért, hogy J e l l a c i o t Ausztriába is üldözze, köszönetét szavaz a bécsi országgyűlésnek a Magyarország ellen kiindított seregek átjöhetségének megakadályozásáért, tudatván vele, hogy Jellacic üldözése „csupán a baráti érzelmek viszonzásából“ ered, s végre kijelenti, hogy „a nádor legveszélyesebb pillanatban hagyván el a tábornokot, a milyen nagy volt azon remény és bizalom, mely hozzá a magyar nemzetet kötötte, azon tette által megszakadt.... s hogy a nádori székeknek ekénti megürülése következtében az ország kormányzása iránti intézkedések annak idejére halasztatnaU.“

Közl. 124. vagyis okt. 12. sz. P. H. 184. 185. 192. sz. A határozat Freynál is II. 159 —161. 1. Ezen határozat alapján történt hogy Kossuth az Olaszországban szolgáló magyar katonákhoz fellívást intézett, hogy siessenek hazájok védelmére, Radeczky azonban idegen tisztekkel rakta meg a magyar ezredeket, halált szabott a felhívás terjesztőire, s annak sikerét meg tudta hiúsítani. (Bővebben Füg. I. 611. 1. és Frey) V. ö. decz. 21.

A honvédelmi bizottmány kiáltványa az erdélyi oláh néphez. A magyarok újabban testvérileg megosztották minden szabadságukat az oláhokkal, kik ha szenvedtek is régi id' óta, ennek okai „a királyt környezett tanácsosok... kik a magyarok felett is kiterjeszték a szolgaság páleázját.“ Ugyanezek „lázták“ fel a többi testvér népekkel együtt az oláhokat a magyarok ellen, oly czélhól, hogy a magyar megtöretése után a többi nemzeteket is újra leigázhassák. A magyar azonban valaminth Jellacic hadán erőt vett, úgy le fogja győzni és megbüntetendi a fellázadt oláhságot is; azért a kinek élete cs vagyona kedves, 8 nap alatt a törvényes rendhez és engedelmességhez visszatérjen.

A kiáltv. Köv.-nál Okm. 89. I.

Kolosmegyében Bárén az oláh felkelőket a Vay királyi biztos által kiküldött nemzetőrök és honvédek megrohanják, s miután közülök mintegy 10-et elejtettek, szétkergetik.

Közl. 133. sz. F ü g g. II. 128. 1. A felkelők főnökei B rat ér ti ai (Tyivorán) Sándor mezőségi praefect, és Simonicz tribün ez al-

kalommal elfogattak, s okt. 13-án Kolozsváron rögtön törvényszékiileg kivégeztettek. (Közl. 13 4. sz.)

Sopronmegyében Nemes-Kéren Ptehe nemzetőr, főhadnagy és Parlekovics sorgyalogsági főhadnagy (összesen 335 ember) a haza felé vonuló túlnyomó erejű horvát tábornok Löwö felől megtámadják. Egy negyedórái tüzelés után a kaszás nemzetőrök meghátrálnak s az egész magyar csapatot rendetlen szaladásba keverik. A horvátok Löwöt felgyújtják s a szomszéd falvakat kirabolják. Másnap

Október 11. Szerda.

A magyar csapat ész nélküli támadásátismételi, minek következtében teljesen szétveretik s a horvátok a visi hegy tövében fekvő falvakat (Zsír a, Salamon a, Vis és G y a l ó k a) feldőlják és elpusztítják.

P. H. 197. sz. Ellenben Reissig és Szél kormánybiztosok okt. 11-ről így írnak: Ok a vasmezei maradék nemzetőrséget és a népfelkelést Szombathely és Kőszeg közt áhítottak fel, oly célból, hogy a Cs e p r e g vidékét megszállott s Móga csapatai által megtámadott horvátoknak (8 ezer ember Tódorovich alatt) útját állják. Okt. 11-én egy pár órai távolságban ágyúmorajt hallottak és felgyújtott falvak füstjeit szemlélték, s csakhamar azon tudósítást vették, „hogy Móga tábornok erejének egy része az ellenséget, melyet tegnapelőtt (okt. 9.) némely sopronmezei nemzetőrök és 120 főből álló Ernőezredbeli sorkatonák siker nélkül támadtak meg, mai napon 11. óra tájban megrohanta s egy részét megsemmisítette, a másikat megszalasztotta, egy részét pedig elfogta. Ezeknek megértésére táborunknak lelkesedése és harczvágya annyira növekedett, hogy a népet már többé a táborban megtartani lehetlenné vált, el kellett tehát őket gr. Zichy Hermannak vezérlete alatt az ellenség felkeresésére bocsátani... Ezen kívül van megyénkben még egy tábor, melyet Vidos József vezérel, ezen táborban Batthyány Lajos gróf nagy erélyességgel működött, nagy elszántsággal lelkesíté a sereget, ki azonban mai napon szerencsétlenül járt, mert midőn nemzetőreinket Hegyfaluból az ellenség ellen vezette és földabroszát zsebéből kihúzta, lova megijedt s vele együtt elesvén, keze kitérött.“ (A jelentés, mely okt. 14-én a képv -házban felolvastatt, Közl. 128. sz.) V. ö. okt. 12.

A honvédelmi bizottmány Görgői Artbur ezredet az osztrák határszélre a parendorfi magyar táborba küldi, színleg

a fővezér rendelkezése alá, valósággal pedig a Móga altábornagy lelkületének kipuhatólása s netalán áruló szándékának megghiúsítása végett.

G ö r g. I. 88. 1. Görgei okt. 7-én neveztetik ki ezredesnek (Közl. 122. sz).

Október 12. Csütörtök.

K a r g e r alezredes Zichy Manó és Kovács Zsigmond őrnagyok (összesen 1,800 ember) Todorovich tábornok seregét d. e. 11 órakor Horpács és Salamonfa közt S o p r o n megyében megtámadják s hátranyomják, d. u. 4. óra tájban azonban a túlnyomó erejli ellenség ágyútüze elől a magyar sereg visszahúzódik, de majd Vidos nemzetőrvezér s hadparancsnok 3 új zászlóaljjal C s e p r e g alá érkezvén, ennek hírére az ellenség Pereszny éré, az erdőkebe, sinnen másnap Kösze-gen keresztül Ausztriába szalad. Veszteségrészünkön 5 halott s 4 sebesült, az ellenségénél 200 halott, sok sebesült s 38 fogoly.

Közl. 133. sz. P. H. 194. sz. V. ö. okt. 11. jegyz.

Október 13. Péntek.

P u c h n e r nagyszebeni hadparancsnok az E r d é l y ben lévő ezrcdeknek megrendeli, hogy ő rajta kivlil senkitől se fogadjanak el rendeleteket. V. ö. szept. 27.

Közl. 91. i.

A Zichydorfi magyar őrség Aranyi huszár százados vezérlete alatt a végvidéki határsáncokban táborozó túlnyomó erejű szerbeket megtámadja s I l l a n c s a falun túl kergeti. Veszteségünk 2 sebesült, a szerbeknél 30 halott.

P. H. 193. sz.

A Csurognál átkelt szerb felkelők (3 ezer ember) Török-Becsénél Csuha alezredes és Rohonczy őrnagy őrségét (ezer ember s 2 sajka-ágyú) korán reggel megtámadják s a város falai közé szorítják. Az ellenség már tüzet vet a házakra s az utczákon a nők és gyermekek öldőséséhez kezd, midőn a lakosok csatlakozásával erősbödött őrség újból rájuk

ront a haramiákra, kik egy órai kölcsönös megszárlás után megszaladnak, azonban az Ó Becséről érkező Damjanics őrnagy (3 zászlóalj) szemben találván őket, közülök sokat legyilkol, sokat pedig a Tiszába szorít. Az ellenség kezére működő Frányova felgyújtatik.

A Földvárról előnyomult szerbek (3 ezer ember s 8 ágyú) Fach ezredet (9 század gyalog, 2 század huszár és 4 ágyú) O-Becsenél megtámadják s két Ízben visszaverik, végre azonban az ó-becsei nemzetőrökkel erősödött magyar csapatok Földvára visszakergetik az ellenséget, Veszteségünk 7 halott s 7 sebesült. Másnap

Október 14. Szombat.

Piquetell százados a Nagy-Kikindát megszállott vég vidékieket a város előtt támadja meg, de majd belátván, hogy csekély erejével sáncaikból ki nem verheti, mintegy 20 sebesült veszteséggel, Tordár a visszahúzódik. E közben Nagy-Sándor őrnagy, ki okt. 13-án a szerbek közeledése hírére 300 főnyi lovasságával N.-Kikindáról északra kivonult, a szomszéd helységekből időközben összegyűjtött néhány száz felkelővel erősödve, a nélkül, hogy Piquettit előre értesítené, Nagy Teremi a felől a városra tör, ennek déli szélén azonban a végvidékiek és Piquetti (ki Nagy-Sándor embereit újabb szerb csapatnak vélte) gyilkos ágyútüzétől visszaveretik, midőn a kikindai ráczok leshelyökből előtörvén, futó emberei közül több mint 150-et leöldönsnek. Estére a szerbek önként elhagyják sáncaikat s Thomasovác irányában visszahúzódnak. Nagy-Sándor pedig okt. 15-én az áruló várost nagy részben fölégettetí.

Klapk. Nat. II. 40—43. I. Szerb. 222. I. Közl. 134. 139. sz. P. H. 190. 192. 194. 198. 202. sz. L. e. v. I 106. I. Vali. III. 131. I A szerbek hadjárati terve volt, hogy azalatt míg Jellacic dunántúl nyomul Pest felé, ők a Duna bal partján fognak támadólag működni, mely célra első dolognak tarták Ó- és Török-Becsené s mintszintén Nagy-Kikindát elfoglalásával a Bácska és Bánság közt elvágni az összeköttetést s Temesvára támaszkodva a magyar hadseregnek háta mögé kerülni. E terv az okt. 13. és 14. szerencsétlen kezdeményezéssel meghiúsulván, a szerbek egyideig nem mertek tenni újabb támadásokat. Beöthy ez időközt alkudozási kísérletekre fordítá. Rajacic egyideig úgy

tett, mintha szíven feküdne a béke ügye, noha követeléseit igen magasra csigázta. Bécs eleste után azonban világosan elárulá, hogy a kiegyezkedés nincs szándékában (V. ö. nov. 9).

A képviselőház a Bécs gyámolítására rendelt magyar hadsereget (v. ö. okt. 10.) miután „üglátszik, hogy az osztrák nemzet, seregeink segélyével élni nem akar“, a magyar határra visszatérni parancsolja. Kossuth kormányelnök ez alkalommal tartott beszédében előadja, hogy a Fölség okt. 1-re „egy kombinált terv szerint“ kilencz felől akarta hazánkat meg' támadtatni. A támadók ezek: Arad vár, Temes vár, G a 11 i- czia, 011mUtz tája, J ellacic és Au ersper g, May erbofer, Nugent, Urbán saz erdélyi oláhok.

Közl. 126. sz. P. H. 188 —190. sz. A határozat még Freynál II. 162 —165. I. Szil. F. Tört. 188. I. — A magyar sereg a ház okt. 10. határozatát vévén, az előhaddal (Ivánka) Bruckot Ausztriában megszállotta. Bécsben ezalatt a felkelés tényezői között rendkívül nagy zavar uralkodott. Auersperg 10 ezernyi serege a Marchfelden táborozott s a birodalmi gyűlést hódolatra szólítá fel. Ez, Vargha István tudósítása szerint „minden intézkedésekre a Géméi nde-Auschusst hatalmazta fel s határozatait előlegesen is magácinak vállalta el.“ Az Ausschuss azonban „nem érezvén magában elég erőt, hogy a magyar sereg segélyül hívassuk, ez iránt az országgyűlési bizottmányhoz járult.“ J e l l a c i é ezalatt szintén szorongató a székvárost s ennek a birodalmi gyűlés, okt. 16-áról a következőket írta: „Kegyelmességed a béke első feltételül mondja azt, hogy a magyarok ne lépják át az osztrák határokat, s úgy vélekszik, hogy eziránt csak az országgyűlés tehetne lépéseket. Az országgyűlés nem hívta be a magyarokat, s épen oly kevésse parancsolhatja ki. A magyar országgyűlés jelenté nekünk, hogy a magyar tábornak parancsot ada Kegyelmességedet üldözni, s csak akkor állani meg, ha Kegyelmességed le van fegyverezve. Az országgyűlés annálfogra ismétli, hogy békére más eszközt nem lát, mintha Kegyelmességed seregével visszavonul hazájába.“ stb. (A levél P. H. 193. sz.). Látni való, hogy az osztrák nemzet egyáltalában nem utasítá vissza a magyar segélyt, de ennek részére határozottabban nem nyilatkozhatott oly időben, midőn ellenségtől volt körülfogva s időnyerés tekintetéből követségei a császár előtt és Jellacic-nál béke felől alkudoztak. — Kossuth ezután személyesen a táborba indult s az ő felelősségére hadaink átlépték a határt, (mely tényre a képviselőház utólagosan semmit sem határozott P. H. 211. sz). Ugyanis okt. 16-án a magyar csapatok Bécs felé mozdultak előre, de éjjel ismét visszahúzódtak. Okt. 17-én a Brucknál álló zászlóaljkat ellenséges lovasság háborgatta, mely azonban a

imáink kartácslővéseire visszavonult. 17-én a lajtliai hidat a honvédek szétrombolták s a vaspálya sínéit felszaggatták. 21-én táborunk ismét megindult Bécs felé, mintegy két mértföldet haladván, az ellenséges elővéddel rövid ideig tartó ágyúzásba bocsátkozott, másnapra pedig a magyar határra ismét visszahúzódott. (IOI. sz. V. ö. Görg. I. 58. s. köv. 1.) Azon nyilatkozat, melyet okt. 14-éről a magyar sereg a bécsi nemzetőri főparancsnoksághoz intézett, olvasható P. H. 196. sz. — Az okt. 1. „kilencz támadás“, melyről annak idejében oly sokat beszéltek, s melyről Kossuth annyiszor írta, hogy „terve a nádori irományokban megtalálható“, bár alapeszméjében az akkori tények által igazolt vala, részleteiben a történelmi igazság világánál mint ködkép foszlik szét.

A honvédelmi bizottmány tudatja az országgal, hogy „egy bizonyos Simunich nevű ember, ki magát Gener a l nak nevezi, hivatkozva valamely rendeletre, melyet a magyar kormánytól soha sem kapott“, S á r o s megyébe, minden hadüzenés nélkül „rablóként“ beütött. Ő tehát vagyonával és minden társaival együtt „közprédálul jelöltetik ki“, ellene a felső megyékben népfölkelés rendezendő, melynek vezérévé P u l s z k y Sándor alezredes van kinevezve. Simunich fejére 100 ezüst forint s csapata minden egyes tagjaira 20 ezüst forint jutalom tűzetik ki. Y. ö. o k t. 28.

Közl. 124 vagyis okt. 16. sz. P. H. 189. sz. Simunich sáros-megyei betörését valamennyi forradalmi munka megemlíti. A „Függ. Harcz“ (I. 593. 1.) e tárgyban így ír. „Simunich tábornok október elején néhány zászlóaljjal Szepesmegyébe (jobbán Sárosba) tört, s Bártfáig haladt, pár nap múlva azonban hmet kitakarodott az országból. E gyors távoztának az volt-e oka, hogy a derék szepesi népet felfegyverkezve s ellenállásra készen találta? vagy mivel más parancsokat vett az új fővezértől, bizonytalan.“ — Azonban egykorú hiteles tudósításokból kitéjük, hogy Simunich Sárosba (vagy Szepesbe) egyáltalában nem tört be. A tényállás ez: Okt. 12-én Eperjesen a megyei bizottság rendkívüli ülésében az alispán előterjesztette, hogy „hiteles magán tudósítás folytán értésére esett, logy Hartmaun nevű német gyalog ezred a szomszéd Gallicziából e megyébe beütni készülvén, f. h. 14-én Bártfa városába szállásolandó A bizottság „a netalán bevonulandó ezred“ parancsnokának tudtnl adatnihatározza, hogy katonái mint ellenség fognak tekintetni. Ugyanaz nap esti 10. órakor az alispáni hivatalhoz „sürgöny útján érkezett Simunich vezérőrnagnak felszólító levele, hogy miután ő Magyarország felső részébe bevonuland“, a megye csapatai élelmezéséről gondoskodják. „E felszólítás rögtön közöltetett Irányi Dániel körünkben működő kormánybiztos úrral, ki ezt sürgöny útján az

országos kormányának haladéktalanul átküldte.“ stb. (Vidéki tudósítás Eperjes. Okt. 13-ról. Közl. i. h.) Ezután a sárosmegyei bizottság okt. 13. és 14-ről Eperjesen tartott üléséből egy harcra szólító felhívást formulázott „Sárosnak lelkes fiaihoz“, melyben őket élelmiszereiknek az ellenségtől való megvonására és Simunich ellen fegyverre szállítja. Azonban már 14-én megérkezik „Simunich altábornagynak, mint a beütési szándékolt hadsereg hadiparancsnokának arról értesítő levele, hogy a közbejött viszonyok (eingetretene Verhältnisse) miatt jelenleg Eperjesen keresztül Magyarországra be nem vonulandó A levél, melyből e tudósítást vesszük, így kezdődik: „Azon vész, mely a gallicziai sereg berolianási szándékával oly közel fenyegette felső Magyarország részeit s különösen a megyét, jelenre legalább eltávolítottat tőlünk.. Mivel azonban ellenségnek hinni nem lehet....“ a megyei bizottság már kész felhívását, közzététeti. S a levél ezen így végződik: „A mint Simunichhoz küldött futároktól értesítetténk: seregei Trencsén megyén keresztül készülnek az országba nyomulni. Ez azonban a Bécsben törtétek után alig hihető“ stb. (A levél „Eperjes okt. 15.“ kelttel Közl. 132. vagyis okt. 20. sz). Kossuth azonban Irányi sürgönyét amint megkapta, rögtön hozzálatott a fentebbi tudósítás készítéséhez s mire értesítve lön arról, hogy a betörés elmaradt, a tudósítás már, mely történeti nevezetességet vívott ki, a világ minden része felé el volt terjesztve. Bártfa város neve a betöréssel azért hozatott kapcsolatba, mert Simunich e város tanácsát okt. 12-éről Tarnowból (Galliczia) sürgöny útján szintén felszólítja, hogy csapatai élelmezéséről gondoskodják. Bártfa tiltakozott a betörés ellen s az élelmezési felhívást visszaütassá, azonban okt. 13-án délután már Simunichtól azon tudósítást kapja (Kelt okt. 12. éjjeli 11 ^{*/a} óra Duklán) hogy „közbenjött viszonyok miatt katonái nem fognak Felső-Magyarországba Bártfán keresztül vonulni. (Vidéki levél Bártfa okt. (13. Közl. 131. sz.). — Simunich, élelmezési felhívását szokása szerint maga előtt kiüldvén (l. e. P. H. 187. sz.) okt. 20. táján Trencsén-megyébe tört be. Marczibányi főispán nemzetőröket és népfőlkést gyűjtött ellene, az útszorosokat eltorlaszoltatta, s az élelmiszerek szállítását szigorúan tiltotta. Simunich, pénze nem lévén, csapatait zsarolásból és rablásból tartotta, (203. sz.) vigasztalásul a különben is szegény lakosoknak nyugtatványokat hagyván. (Köss. Hirl. 106. sz). Összeütközésre azonban egy darabig nem került a dolog, mert jól szervezett sorkatonái elébe a magyar kormánybiztosok a trencséui fegyvertelen s jobbára tót népet nem merték harcra kiállítani. (V. 5. okt. 28.) Hadereje vala 4496 ember, feladata: Gödingtől kiindulva Nyitra- és Pozsonymegyén át Nagy-Szombatot elfoglalni, Lipótvárt kézrekeríteni s aztán a bányavárosokon keresztül S c h l i c kel egyesülni. (Winterfeldz. 13. 1. E hivatalos jellemű munka sem említi, hogy Simunich Sárosban is járt volna).

A képviselőház a hadsereg nemzeti lábra állítása érdekében megrendeli, hogy a csapatok a háromszint általában vegyék fel (zászlóknál, tisztioveknél, csákórózsánál, stb.), s hogy a tisztek a honvédelmi bizottmány rendeleti irányában köteles feltétlen engedelmességek jelentsék ki, a nyugalmazott tisztek pedig nyugdíjuk különbeni elvesztése mellett a magyar alkotmányra s a képviselőház irányában való engedelmességre esküdjenek fel; egyszersmint az öt forintos pénzjegyeken kívül a nagyobb pénzjegyek forgalomba bocsáttatása is elrendeltetik, V. ö. n o v. 27.

Közl. 129. 132. sz. P. H. 190. 192. sz. A honvédelmi bizottmány a hadsereg számára később a következő esküformát állapította meg. „Esküszöm az élő istenre, Magyarországnak Magyarország alkotmányának hűséget; esküszöm, hogy az ország alkotmányát s annak törvényes s jogszerű függetlenségét éltemmel s véremmel megvédeni kész. vagyok; nemzeti zászlómat soha el nem hagyom, a magyar országgyűlésnek s általa megbízott vagy megbizandó kormánynak és ennek utján kinevezett törvényes eljáróimnak engedelmeskedvén kötelességemet mindenki ellen, kit az országgyűlés a haza ellenségének tekint és általában véve mindig pontosan, becsületesen és híven teljesítendem.“ (K ö z l. 183. vagyis decz. 10. sz. Itt van a tisztek elibe szabott nyilatkozmány minta is, hasonló szellemben szerkesztve, csupán az országgyűlés irányában kötelezvén engedelmességre, de azt is világosan kiemelvén, hogy „az ausztriai kormány rendelkezési hatósága“ el nem ismertetik. Fejedelemtől nincs szó egyikben sem). A hadak magyar lábra átalakítására a kormánybiztosok hívták fel a házat, kik a hadműveletekben e tájon beállott szünetet a sereg reorganisálárára felhasználni szükségesnek vélték. A pénzjegyekre hozott határozat következtében a „pénzügyministerségtől“ okt. 22-én rendelet jelent meg, mely jelenté, hogy a száz forintos jegyek, melyeknek leírását is közli, legközelebb a forgalomnak átadatnak. Közl. 142. sz. A százásokra különben ez van írva. „Buda-Pest, september 1-én 1848“. v. ö. jan. 9.

Október 16. Hétfő.

Ferdinánd király és császár Ollmützből Wessenberg által ellenjegyzett nyilatkozmányt intéz „népeihez.“ E szerint az „okt. 6. Bécsben elkövetett istentelenségek“ székhelye

odahagyására indították a Fölséget, a ki, miután „a bécsi lázadás támasztói ... egy nyílt lázadásban álló szomszéd tartományal fõlségsértõ szövetkezést kötöttek, ... vérzõ szívvvel kényyszerülve érzi magát“ fegyverhatalommal verni le a lázadást s Lamberg és Latour gyilkosain „boszút venni.“ E célból Windisch-Grratz Alfréd tábornok az összes haderõnek (az olaszországi csapatokat ide nem értve) fõvezérévé neveztetik ki. V. ö. o k t. 24.

A. nyíl. Közl. 136. sz. (okt. 17 hibás nappal). P. H. 136. sz. Samml, 9. 1. úgyszintén Szí 1.-nál P. Tört. 192. V. ö. Uj. Ism. VI. 583. 1. Más nap a fõvezér „eddigi kitünõ érdemeiért“ (v. ö. jún. 16.) altábornagyi rangra emeltetik.

Kossuth kormányelnök utasítást ad ki a népfõlkelés rendezése ügyében, mely szerint a népfelkelésben minden férfi részt vesz, a ki csak karját bírja, s otthonn csupán azok maradnak, kiknek jelenléte a közbátorság fenntartására múlhatatlanul szükséges. Azon helyeket, honnan a népfõlkelés kimozdult, az illetõ „királyi biztos“ ostromállapot alá heijezendõ, s ott a törvénykezés megszûnik, a fegyverek beszédetnek használat végett. Célja a népfõlkelésnek, nem homloksort képezni az ellenséggel, hanem azt oldalt és hátban minduntalan nyugtalanítani, közlekedési vonalait elrontani, podgyászát és élelmiszereit elfogdosni. Fegyver gyanánt lándsza, kasza, fejsze használandó, a puská nem mindenkinek kezére bízandó, stb.

Közl. 131. az. P. H. 192. sz. Az utasítás még Freynál lí. 177. 1.

Székely nemzeti gyûlés Agyagfalván. Berzenczey László kormánybiztos meghívása folytán, ki a kormány rendelkezésébõl augusztus óta a „Kossuth-huszár“-okat gyûjté a székelyek közt, mintegy 30 ezer ember gyûl össze Agyagfalván, hogy az oláhok ellenségeskedéseivel szemben önvédelmérõl tanácskozzék. A gyûlés Mikó Imre elnöklete alatt elõször is esküt tesz le a király, az alkotmány és a magyar minisztérium iránt való hûségre, aztán elhatározza, hogy az egész székelység keljen fel a harcra; a nemzeti fõparancsnokságot, miután a nagyszabeni hadi kormány mindekkorig semmit sem

tett a székelyekért, ettől függetlenül Zsombori ezredes vegye kezébe. Urbán hivatalától fosztassék meg, a várak hazai születésű és nemzeti érzelmű tisztekre bízassanak, a szászok és oláhok békére szólíttassanak, a határőri szolgálat szűnjék meg, stb. A tanácskozás másnapon át is tart.

Közl. 135. 136. (hol a gyűlés előzményei terjedelmesen és hitelen leiratnak) 188. sz. (hol Berzenczey saját eljárásáról számot ad). P. H. 195. 196. sz. Köv. E. T. 96. 94. 1. Czetz Bem'sFeldz. 41—48. 1. Klapka Nat. II. 193. 194. 1. Szil. F. Tört. 197. 198. 1. Rüstowl. 132. 133.1. (a helyet Maros-Vásárhelyre tévén). Puchner okt. 6-án megtiltja a székely katonaságnak és tiszteknek a gyűlésbeni részvételt (Puchner felszólítása Köv.-nál Okm. 80. 1.), később azonban arról panaszkodott, hogy levelei a háromszéki postáról nem juthattak el rendeltetésök helyére. (P. rendelete u. o. 124. 1. V. ö. Köv. E. T. 85). Vay még tovább ment, t. i. betiltotta a gyűlést, e miatt azonban meghantatván, később engedélyezé, de hogy a rend fenntartása legyen, Mikét küldte biztosnak. A gyűlés azonban Mikó biztosí minősége ellen óvást tett, s őt csak mint „székely atyafi“-t fogadta el. — Berzenczey a gyűlésen azt kívánta, hogy csak 6—8 ezer rendes nemzetőrök induljon ki, a többi erő pedig maradjon otthon. Azonban a székelyek, Vay és a megyék segélykiáltására mindnyájan menni akartak, minek aztán nem lehetett egyéb következése, minthogy a fegyvertelen és hadi fegyelmet nem tartó tömeg ereje, melyet, bár megígérve volt, pénzzel és ágyúkkal a kir. biztos el nem látott, önterhe alatt rogyjon össze. A nép okt. 18-án már táborn képezett: Háromszéknek Donáth alezredes, Csik-Gyertyónak Dorschner ezredes, Udvarhelyszéknek B e c z m a n alezredes, Marosszéknek Lázár Dénes lón parancsnoka. Donáth minden józan számítás nélkül Küküllővárig nyomul előre, és hadának egy részét (Kálnoky Dénes) Magyar-Sárosnál az osztrákok és oláhok elfogják s szétverik (okt. 25.), az innen kifejlett elégedetlenség miatt pedig nem sokára az egész tábor feloszlik, Donáth maga is „véletlen és gyanúsán“ kimúl. (H o n v. 1849. 20. sz. Köv. E. T. 103.1). V. ö. nov. 1.5. Átalában a későbbi események azt a föltétlen magasztalát, melylyel hazai íróink (valljuk meg) a kissé különben is bakros székely nép tetteiről szólnak, teljességgel nem igazolják, s azt mutatják, hogy az agyagfalvi lelkesültség is, miután további táplálékot nem nyert, alig volt több szalmatűznél. Tagadhatatlan azonban, hogy a székely népet mind a b.-pesti, mind a kolozsvári kormány jóformán magára hagyta, sem zsolddal, sem fegyverrel, sem lőszerrel, sem ügyes tisztekkel el nem látta, s ily körülmények közt tőle a haza jogosan alig válhatott valamit. Csik-, Udvarhely- és Marosszék magától még jóra való népvézereket és hivatalnokokat sem tudott előállítani, a főbkek pedig épen a reakció kezére dolgoztak. H a 11 e r Ferencz példája, ki

e táborozáskor fejéregyházi összes gabnakészletét, s 30 ezer forintot adott, mondhatni egyedül állott, és sem a középrendnél sem a népnél nem talált utánzókra. (I. m. 138. sz). Az udvarhelyszéki nép saját földesurain elkövetett tetteit ezúttal nem említjük, nehogy az óesárlásra alkalmat keresni látszassunk, mi ép oly távol áll tőlünk, mint a helytelen dicséretetés.

Október 17. Kedd.

Kusichot Rác százados afebértemplomi őrség egyrészével elfoglalja, s a szerbek ezen fészket hamuvá égeti. Részünkön veszteség 1 halott, s 1 sebesült. Maderspach őrnagy a k a r a s i hidat szétromboltatja.

Közl. 137. sz.

P e r c z e l Mór tábornok a M u r á n átkelni törekvő horvátokat L e t e n y énél megszalasztja, s közülök 700-at foglyul ejt. Trangous őrnagy. Hadának másik részével pedig Gáspár őrnagy támadja meg az ellenséget, g azt K o l l o r i nál kiveri sáncaiból. Veszteségünk 1 halott, és 3 sebesült. Másnap

Október 18. Szerda.

P e r c z e l mindkét osztálya megújítja támadását, s míg maga a vezér Csáktornyától Varasd felé kergeti, azalatt Gáspár Domborúnál veri meg a horvátokat, minek következtében a Muraköz megtisztíttatik az ellenségtől.

Közl. 132. 134. 136. ez. Szil. F. Tört. 191. I. P. H. 198. sz (túlzott nagyítással). E hadjárat után Perczel a varasdi hid előtt ütött táborn, szemben Jellaöic illyreivel, kik a túlsó oldalon tanyáztak. Végre a varasdi lakosok megunták várni, hogy meddig néz még a két had egymással farkaaszemet, hanem, miután az illyrkatonák élelmi szereiket felemésztették s városukban drágaságot idéztek elő, nov. 1-én ellenök fellázadtak. Véres küzdelem fejlett ki, s a város ágyúkkal lövettt (P. H. 311. sz).

Puehner nagyszebeni hadparancsnok Erdély hatóságaihoz és lakóihoz kiáltványt intéz, melyben tudatja, hogy a nádor és a magyar minisztérium lemondása folytán törvényes kormány nem lévén, s az országggyűlés, mely Erdélyben „erőszakolt és terrorismusi rendszert léptetett életbe“, az okt. 3. 4.

kir. parancs által „megscmmisítettven“ s hadi hatóság által helyettesítettven, ezen parancs folytán Ő mint katonai kormányzó a polgári kormányt is kezébe veszi, hogy az erdélyi nemzetiségek ellenségeskedéseinek végét szakítsa. Felszólít tehát minden hatóságot, hogy neki engedelmessédjék, az önkéntesek toborzását, az újonczok összeírását megszüntessék. Egyszermind a nemzetörököt saját hatósága alá rendeli, a kormánybiztosok további működését eltiltja, kiket engedetlenség esetén haditörvényszék elibe fog állítani. V. ö. okt. 21. 24.

Közl. 138. v.ö. 144. sz. A kiáltvány még Köv.-nál Okm. 1. E napon a főkorraánszékét is felhívta egy külön levélben (megvan Közl. i. az.) hódolatra Puchner, ki okt. 9-én még oda nyilatkozott, hogy gyöngült egészsége miatt nem viheti hivatalát, s a hadparancsnokságot már le is tette. Talán e meggyöngült egészség lehetett oka, hogy a magyar hatóságokkal való levelezését annyira elhanyagolta, hogy okt. 20-ka táján Kolozsvár városának minden kíséző sorok nélkül küldte meg a Jellaöie kineveztetését, s az országgyűlés feloszlását magában foglaló Viener Zeitungot, mire a városi képviselőtestület azzal felelt, hogy szintén minden kíséző levél nélkül küldte meg neki a képviselőház okt. 7. határozatáról szóló országgyűlési tudósítást, Aegy falragaszt, melyben Jellacic mint „vogelfrei“ köröztetik. (P. H. 196. sz).

Kis-enyedi mészárlás. E helyt okt. 14-óta eltorlaszolt állásban védte magát azon vidéki magyarság, (mintegy 400 ember) mely az oláhok dúlásai és kegyetlenkedései elől ide menekült. A mai nap, a nagyszebeni parancsnokság küldöttének felszólítására, a kis csapat lerakja fegyvereit; éj beálltával azonban a románok megrohanják a gyámoltalanokat, s közülük 140-et, kik közt férfiak, nők és gyermekek voltak, részben kegyetlen kínzások közt kivégeznek.

Kemény G.- Nagy-Eny. 54. 63. 1. Honv. 13. sz. (nap nélkül). Az öldöklés napja nem bizonyos. Kővári (E. T. 91. 1.) úgy lát-szik okt. 15-re, K1 a p k a (Nat. II. 183.1.) okt. 18-ra, Kemény G. pedig (i. h.) okt. 19-re teszi, azonban előadásából kiderül, hogy a támadás okt. 14-én kezdődött, s „négy nap és négy éjen át“ tartván okt. 18. reggelén végződött. A lefegyverkezés tehát okt. 17-én, a gyilkolás pedig okt. 18. és 19. közti éjen történhetett.

A román nemzeti bizottság felszólítást intéz az erdélyi magyarokhoz és székelyekhez, felhíván őket, hogy egyesüljenek a románokkal, a „császár”, haza, törvény és szabadság érdekében. „Vagy ezen egyesülést” úgymond a felszólítás „nem találjátok kivihetőnek? Jó, úgy tüzzttk ki a harcz lobogóját, kezdjük el a véres csatát, mi sem rettegünk tőle, minden erőnkkel folytatandjuk” stb. Egy másik kiáltványban pedig az oláhokhoz szól a bizottság ekképen: „Románok, testvérek! Emeljétek fel fejeiteket! Egy szebb jövőndő hajnala hasad számotokra. Pillantsatok vissza! Néhány hó előtt még egy elhagyott, üldözött nép valátok, vezér s fegyver nélkül. Ily mennyiségben még soha fel nem keltetek, tanácskozzatok szabadon ügyeitek élén, a legfelsőbb polgári és katonai törvényes hatóság törekvéseitek törvényszerűségét elismerte, fegyverrel és vezérral ajándékoz meg benneteket, s egyesíti veletek a fegyveres hatalmat egy közös ezél elérésére: a császárért, hazáért, szabadságért és nemzetiségért. — Veletek szövetkezve, ama nagy czélokért győződelmeskedni vagy meghalni, kész a szász nemzet” stb. „Bátor lélekkel álljatok sikra utolsó emberig, s áldozzatok utolsó csepp véretek az igaz ügyért... Hogy győződelmeskedjünk, harczolnunk, az ellenséget mindenütt megtámadnunk s nekie mindenütt ártanunk kell, s ha ellenszegül, kiirtani.” Azonban a szükségtelen kegyetlenségektől, rablástól „a fensőbb bíróra” való tekintetnél fogva óvakodjanak a románok, s a katonatisztek irányában legyenek tanulékonyak, fegyelemtartók.

Az első kiáltvány K ö v.-nál Okm. 100.1. A második Közl. 149. vagyis nov. 6. sz. (a Transsylvania után). E kiáltványok kiadták a jelszót az oláhok általános fölkelésére, s felnyitották a kaput a nyomban megkezdődött iszonyatosságok előtt. V. ö. o k t. 18. 23. 25. 28.

Zaboklieki Péter lengyel menekült Pesten felhívást intéz honfitársaihoz, hogy vele egyesülten ragadjanak fegyvert Magyarország védelmére. „Magyarországtól nyerte a mi Galli-
cziánk alkotmányát, most a kamarilla minden erejét megfeszíti

hogy a magyarokat, a mi testvéreinket elnyomja, alkotmányos jogukat megsemmisítse, s épen ezen kamarilla fenyeget minket is hazánk, Galliczia jogainak, eltörlésével, s azzal, hogy jogainkkal együtt magunkat is örökre a rabszolgaság legmélyebb örvényébe taszítson“ stb.

A felhívás Frey-nál II. 188. 1. Ezután alakultak a lengyel zászlóaljok vagyis u. u. légiók (az első Vysocki alatt), melyek száma később 8-ra emelkedett (i. m. III. 80. 1.). Gallicziából már a nyáron érkeztek üdvözlő és rokonszenvet jelentő iratok Pestre, s a lengyel menekültek számosán gyűltek itt s az északi megyékben össze, annyira, hogy Kossuth már júniusban akart egy lengyel légiót alakítani, terve kivételének azonban Batthyány ellene szögezte magát. (Horváth S. 47. 1.). Okt. 30. után a lengyelekkel abban állapotodott meg Kossuth, hogy 15—20 ezeren vegyenek részt harcunkban. Bem azonban e tervet nem javasla, s maga részéről kijelenté, hogy a lengyel bizottsággal köteendő alku érvényét nem fogja elismerni, miután a bizottságnak semmiféle országos hatóságtól sincs felhatalmazása. (W e l d y e z, dér Antheil der Polen an d. Ung. Revol. Altona. 1850. 13. 1. Majláthnál II. 101. 1.). A Közlönynek előttem ismeretes számai. Z.-ról és felhívásról egy igével sem emlékeznek, sőt e nevet „lengyel légió“ sem használják hivatalosan, csak egy ízben van szó a „Visocky-zászlóalj“-ról. (Közl. 180. vagyis decz. 7. sz.)

Október 20. Péntek.

Ferdinánd király „utolsó felszólítást“ intéz Magyarországnak és a Kapcsolt Részek lakóihoz. Forduljanak el „az elámitottak ... azon kis felekezettől... mely magát a hazával azonosítani vakmerősködik;.. s árulását a haza legszentebb érdekei ellen folyvást követi“, mely az országgyűlést „izgatva vagy elnyomva“, törvénytelen végzések hozatalára bírta, „önkényes munkásságát egészen a legnyilvánosabb zsarnoksáig kiterjeszté“, s végre annyira ment, hogy a magyar seregeknek az örökös tartományokba való berontást megparancsolta (v. ö. okt. 10.). A Fölség a „békesség, rend s közjóit áldásai közt... a szabadság teljes élvezését“ biztosítja népeinek. (V. ö. d e c z. 4.

Közl. 182. sz. A kiáltv. még Szil.-nál F. Férf. 23G. 1. és Samm. 1. 11. 1. (minden ellenjegyzés nélkül).

Vay királyi biztos Erdélyben nyilatkozmányt ad ki, melyben kijelenti, hogy a polgári kormányt, melyet a magyar minisztérium kezéből a király és a nádor jóváhagyásával vett át, P u c b n e r nagyszebeni hadparancsnoknak átadni nem fogja, s a közcsend és rend háborgatói ellen a székelység erejével fog föllépni. V. ö. okt. 18.

V. hirdetménye Köv.-nál Okm. 106. 1. Kemény G. N.-Eny. 66. 1.

Gyula-F e h é r v á ron a helybeli nemzetőrség a városra rohanó oláhok táborát visszaveri. H ó r á k várparancsnok ekkor a győztesekkel letéteti fegyvereiket, a várost a magyar kormány irányában engedelmességi fogadásra kényszeríti, s a sárgafekete lobogót kitűzeti. A várost a románok felgyújtják.

Kemény G. N.-Eny. 72—74.1. K ő v. E. T. 97. 1. P. H. 202. sz. (új részletekkel). E nap az oláhoktól fenyegetett. A l v i n c z is bejelenti Hórának, hogy alá kívánja vetni magát a cs. kát. kormánynak.

P u c h n e r nagyszebeni hadparancsnok a román nemzeti bizottságot botorul felhatalmazza az erdélyi oláhoknak 15 légióba való osztására, melyek összesen 195 ezer fegyvert számlálva, mint ilyenek az osztrák birodalom 33-ik hadtestét képezendik. Ugyan ő L e m é n y János püspököt, miután a magyarokkal tart, hivatalától megfosztja, s mással helyettesíti.

Köv. E. T. 97. 111. 1. Kemény G. N.-Eny. 50. 51. 64. 1.

M á r i á s s y őrnagy A r a d v á r ostromzárólását elkezdeti, mely czélból a várnak Kisfalud (Engelsbrun) felől megszállása végett L i p p á r ó l Z u r i c s százados (debreczeni nemzetőrök), Pécskáról pedig Asztalos százados nyomulnak előre, azonban ez utóbbikat a marosi átkelésnél a várőrség egy része feltartóztatja. Ekkor kölcsönös tüzelés kezdődik, miközben az osztrákok kedvező állásukat estig megtartják, midőn Zuricstól háttan fenyegettetve, veszteséggel húzódnak vissza a várba. Veszteségünk 12 halott s 37 sebesült, osztrákoknál csak halott 71. Máriássy megszállja Új-Aradot. Másnap

Aradvárból kirontás, melyet azonban Z u r i c s és Asztalos századosok Kisfalud és Száderlak felől visszavernek. M á r i á s s y őrnagy P é c s k a felől megszállja U j - A r a d o t, s ekkép a várat egészen zárolja. Berger várparancsnok visszatolásul 480 bomba- és golyóövetet röpit a városra s az épületekben tetemes kárt okoz.

Klapk. Nat. II. 147. 1. K ö z l. 139. 1. Ö2. sz. (utóbbik számban van a K o s. Hirl. után Zurics hivatalos jelentése, mely a békésmegyei nemzetőrök ellen kemény kifejezéseket használ). P. H. 211. 198. sz. A Pesti Hírlap egy helyt (204. sz.) Zurics csatározását a Leiningen- és Sivkovics-gyalogok meg az uhlánok ellen, a hely megnevezése nélkül okt. 20-ra teszi, a békésiek féltékenységét világosan észrevétetni engedvén; más helyt (197. sz.) pedig azt mondja, hogy a Maros jobb partján előnyomuló magyar csapat (Lippáról) Angyalkútig haladván, „az ellenséget“ onnan okt. 21-éu szorította hátra. Végre, hogy a zavar növekedjék, a Vasárnapi Újság egyik helyi tudósítója (1861. évf. 16. sz.) az „angyalkúti harcban magokat kitüntetett békési nemzetőrökről emlékezik. Ugylátszik a rejtély nyitja az, hogy a békésvárosi önténtesek okt. 20-án derekasan megállván a sarat, a dicséretet megérdemelték, ellenben a békésmegyei nemzetőrök a kisfaludi harczból kivonván magokat, s a világosi zavargók ellen intézett táborozáskor pedig rabolván is, méltó megrovásra okot adtak. A fentebbi harcz után a békésmegyei, úgyszintén a szentesi és Csanádi csapatok oda hagyták Aradot. s Máriássy oldalánál leginkább a debreczeni és békésvárosi önkéntesek maradtak, kik azonban, a Pestről hiába sürgetett ostromszerek nemlétében, jobbra tétlenségre voltak kárhoztatva. — Okt. 23-án a város lövetése megújul, s egy kirontás ismét visszaveretik. (PH. 301. sz).

Munkácsvárat Laube őrnagy s várparancsnok a honvédelmi bizottmány rendelkezése alá formasierint átbocsátja.

Közl. 146. sz. P. H. 193. 198. 201. sz. (hol az előzmények is). Szintay kormánybiztos az átadás után sánczokat huzatott a vár körül, s védhető állapotba igyekezett helyezni az erődöt, mely sztratégiai fontosságát különben már rég elveszítette.

Ferdinánd császár az örökös tartományok országgyűlését Kremsierbe parancsolja.

A cs. parancs Közl. 146. sz. P. H. 20 5. sz. „Miuután“ úgymond

a Fölség „a törvényes rend megzavart állapota, s a bekövetkezendő katonai szabályok lehetetlenné tévők, hogy az országgyűlés a fővárosban folytassa tanácskozásait“, meghagyá, hogy „üléseit B é e s ben azonnal függeszse. fel“, s november 15-re K-ben gyűljön össze, „hol háborítatlanul s szakadat nélkül szentelheti magát nagy feladatának, egy státusaink érdekeinek megfelelő alkotmányt dolgozni ki.“

Október 23. Hétfő.

Kossuth honvédelmi biztományi elnök 12 ezer főnyi újoncz segédcsapattal a magyar táborba, mosony-megyei M i k l ó s f a l v á r a érkezik, hol a hadi tanácsot támadó háború kezdésére igyekszik rábíni, azonban Görgei Arthur ezredes nyomatékos ellenvetései miatt, sikertelenül.

Görg. I. 70 s köv. I. Kossuth hadvezéri ösztönszerű tapintatáról és belátásáról mind Büstow, mind Asbóth kedvezőleg nyilatkoznak, s a kormányelnök szeretett is sztratégiai dolgokba avatkozni, hadi terveket készíteni, a mi állásánál fogva igen könnyen igazolható volt.

V ay királyi biztos Erdély lakóit Puchnerés Urbán ellen a Fölség nevében általános népfölkelésre szólítja fel. V. ö. o k t. 21.

Közl. 144. ez. P. H' 202. sz. A felhív, még K ö v.-nál Okm. 109. I. V. ö. Köv. E. T. 99. I. „Keljen fel“ úgymond a felhívás „mindenki, ifjak és vének ragadjanak fegyvert,... minden hatóság gyűjtse... fegyveres erejét az általa meghatározandó helyre, késedelem nélkül egybe, hogy egyesülvén azon 40 ezer vitéz székely atyafiakkal, kik már a haza oltalmára M.-V. ásárhelyről kiindulandók, legyőzhessük azon ellenséget, ki szép Ígéreteit csalással váltotta be, s kinek nincsen más célja, mint üszcrombolni életünket, vagyonunkat, nemzetiségünket és dicső alkotmányunkat... Ki ellenségünkkel kezét fog, elfogja veszíteni újonnan nyert szabadságát, el azon szabadföldet, melyet egy nagylelkű áldozat következtében ingyen kapott, s azon föld jutalmul fog szolgálni azoknak, kik a haza megmentésére sikeres kezeket nyújtottak.“

Z a l a t h n a romlása. E békés és vagyonos bányavárost Dobra Angyal, Pípos és Nemes főnökök által vezetett román tábor megtámadván, a csekély számú helyi [nemzetország fegyvereit leteszi, de midőn a románok a lakházak kirablásához és felgyújtásához látnak, az elkeseredett nemzetőrök fegyvereiket visszarakadják, s a gyújtogatókat kiverik a városból. A meg-

rémült lakosok közül sokan Gyula-Fehérvár felé menekülnek, de majd utólértvén, bántatlanságuk kikötése mellett, az oláhoknak Preszákán megadják magokat. A románok azonban kifosztogatják a védteleneket, s (okt. 24. reggel) közülök mintegy 640-et, részben iszonyú kínzások közt, lemészárolnak. Ezalatt a várost is birtokába ejti a roppant számú ellenség, s azt fölégeti és szétdulja.

Kern. G. N.-Euy. 75—83. I. H o n v. 19. az. Köv.E. T. 101. I. Szilágyi Magy. Emléklapok Pest 105. 147 s köv. I. Czetz 57. I. Utóbbik a zalatbnai legyilkoltak összes számát 2 ezerre, a Honvéd (i. sz.) a Preszákán kirablottak és leöltékét 1,200-ra, Kemény pedig az Enyed, Gy. -Fehérvár és Balásfalva vidékén pár hét alatt lemészároltakét 2,500-ra teszi. A preszákai dolgokat a Honvéd tudósítója (Szabó János lelkész) így írja le: „Itt (Preszákán este) egy nedves térre a szegény magyarokat lefektetik, igen lefektetik, mert senkinek felállni nem szabadott, s ki ezt tette, rögtön föbe lötték. Az elvett fegyvereket magok közt elosztják. Most elkezdődött a fosztás, rablás. Mindenkit, mindenétől megfosztottak, a nőknek hajukat szétbontották, nines-e ott drágaság elrejtve, a női szemérmert megsértették. Mindenek előtt a nőknek papucsait, a férfiaknak csizmaikat vették el. Egész éjszakán keresztül kutyáknak szidták, fenyegették, hogy a magyart egészen kiirtják. Reggelre, okt. 24-re viradólag, parancsolják a szegény kifosztott mezítelen magyaroknak, hogy keljenek fel. És e szóra: „indulj”, minden fegyvert rájuk sűtnek, s boldog volt, kit golyó talált, mert a többit a legnagyobb, legtigrisebb kínzások közt lándsákkal verték agyon. Nem kíméltek sem öreget sem fiatal, nem gyermeket, nem csecsszopót; még az oláhnök, ezen hyenák is kapákkal verték asszonyainkat agyon. Hogy az olvasónak némi fogalma legyen az oláh kínzásról, feljegyzem ide Császár Zsigmondné borzasztó halálát; előbb fejét betörték, láncsával mellét átszúrták, úgy hogy mind elől mind hátul a vér patakként folyt, aztán egy láncsanyelct méhébe döftek, lemeztelelítették, csak egy inget hagyván rajta; szegény asszony talán harmadnapra clkábultságából magához jött, mezitláb bevászorgott F e h é r v á r ra, és az oláhnál kegyetlenebb várparancsnok H ó r á k a, a várba sem engedte be, a városon a kórházba jutott és iszonyú kínok közt egy párnapp után életét bevégzette. P e c h e r n é, 80 éves aggnő, F r e n d l n é, D i á n i c s n é mind alig mozogható öregek, lándsá által haltak el. Három szopó gyermeknek anyjuk szeme láttára nyakukat szakasztották el. Farkas László őrsereg kapitányának előbb egyik, aztán másik lábát, ismét egyik kezét, aztán mást vágták le s végre ütötték föbe.“ — A Zalathnán dúló románok közt okt. 25-én Jancu és Bálinté praefectek csináltak némi rendet.

Bethlen Gergely és B ányfi János századosok Nagy-Lak és Vajdaszeg közt 380 honvéddel, 100 Mátyás-huszárral, és egy csapat székely huszárral mintegy 5 ezer főnyi oláh táborát megrohannak, s 5 órai küzdelem után megfutamítanak, mely alkalommal a szaladók közül mintegy 200-an lekaszabolatnak. Veszteségünk 2 sebesült.

Közl. 143. sz. P. H. 202. 204. sz. Kém. Gr. Nagy-Eny. 123. 124. I. C z e t z 40. 41. I. Klapka Nat. II. 199. I. (hibás nap: nov. 9.). A hiv. jel. még S z il.-nál F. Tört. 124. I.

Lázár Dénes dandárnok székelyei Miklós oláh főnök táborát (mintegy 12 ezer ember) Ktikü 11 ömegyében Radnóti on megtámadják s estére futni kényszerítik. Zsákmány 400 felpakolt tarisznya, több ágyú, fegyverek és néhány száz fogoly. Veszteség 194 halott az oláhoknál, székely egy sem.

Közl. 144. sz. P. H. 202. sz. (mindkét helyt Lázár hivatalos jelentése okt. 25-éről). K ö v. E. T. 103. E. (okt. 24).

Október 24. Kedd.

A képviselőházban olvastatik Windisch Gratz oszrák fővezérnek a szlavóniai és szerémi hadparancsnoksághoz okt. 17-ről 011 m t i t z b e n kelt rendelete, melyben az okt. 16-ki legfels. kézirat közzététele parancsoltatik, úgyszintén olvastatik Vay kir. biztos okt. 21. értesítése, mely szerint Puchner okt. 18-án a polgári kormányt is magához ragadta, s a kamarai, harminczadi, bánya- és postai pénztárat több helyt tettleg lezárolta, melyhez képest határozatuk, hogy mindkét rendelet érvénytelen és törvénybe ütköző, s mindazok kik „eme az alkotmányos törvényt szentesítette jogállapotot legázoló intézkedéseknek bármi értelemben előmozdítására, foganatba vételére önkéntesen kezét nyújtanának“ honárulóknak tekintessenek. A felsőtábla c határozatot másnap magáévá teszi. V. ö. okt. 28.

Közl. 137 — 139. sz.

Székváros — Dobokam. — rendőrségi csapata az oláhok által megtámadtatván, ezek közül 17-et elejt, a többit

pedig üldözés közben a bonczidai nemzetőrség segítségével bekeríti, s részben (345 ember) lefegyverzi.

Közl. 143. sz. P. H. 204. sz. A hiv. jel. még Szil.-nál F. Tört. 224. 1. Bővebben P. H. 202. sz.

Kovács Lőrincz százados szilágysomlyói nemzetőreivel a krasznamegyei oláhok roppant táborát V á r s o l c z mellett rövid ideig tartó puskatúz után szétkergeti.

P. H. 203. sz. Az ezen alkalommal elfogott bújtotatók egyike másnap kötéllel kivégeztetik.

A szerbek Szabó alezredes huszárait, kik ezer darab szarvasmarha elhajtására voltak kirendelve, S z i r e g és T e m e r i n között megtámadják. A huszárok a véletlen támadást visszaverik ugyan, de gyalogság hiányában O-Kérre visszafordulni kényszerülnek, újabb megtámadástól tartván. Veszteségünk 2 halott, s 1 sebesült (Gombóc főhadnagy). A szerbeknél mintegy 10 halott.

Közl. 143. 150. sz. V. ö. Szil. F. Tört. 210. 1.

Október 25. Szerda.

Kossuth honvédelmi bizottmányi elnök Parndorfról a magyar főserég hadiszállásáról W i n d i s c h-G r a t z osztrák fővezérhez átiratot küld, melyben elő van adva, hogy „egy csalárd udvari kamarilla... hitszegés, árulás és rosszlelkűség által akarja Magyarország alkotmányos jogait s állami létét“, miknek védelmére a magyar nemzet fegyvert fogott, „megsemmisíteni“, s hogy Windisch-Gratz kineveztetése honunkra nézve törvénytelen, a ki annál fogva felszólíttatik, hogy ellenségeskedéseivel mind maga hagyjon fel, mind Jellacic-ot fegyverezze le, Bécs ostromával is felhagyván stb. W i n d i s c h-G r a t z kurtán válaszolja, hogy „lázadókkal nem alkuszik“, s az átirat kézbesítőjét Ivánka ezredest letartóztatja.

Közl. 144. sz. P. H. 202. sz. Az átirat még Szil.-nál F. Tört- 201. 1. G-ürg. I. 64. 72. 73. 1. Ezen követség történetéről Pulszky tett jelentést a képviselőháznak okt. 31-én, s innen tudjuk, hogy Ivánka társa volt Dobai pozsonyi nemzetőrtiszt. A táborkövetek

W i n d i a c h - G r a t z seregében találták gróf P á l f y M ó r i c z cs. kir. őrnagyot is (l. okt. 7. jegyz.), ki a magyar követek előtt azt mondta, hogy „ne csodálják ott létét, mert ő köteles Öfelsége jogait védeni, és ha igaz, hogy 15 nap alatt minden magyar köteles honába térni, úgy ő megszűnik magyar lenni.“ (E nyilatkozatra vonatkozó képviselőházi beszédekét és határozatot l. Közl. i. sz. és 145. sz. P. H. i. sz. és 226 . sz.). A táborkövetek visszatértékben Roth-Neusidelbe Jel- l a c i d előőrseihez érkezvén, itt Ivánkát a bán elfogató, azon indoklás- sal, hogy Fligelli is parlamentair volt, (Jellaöic-től Lamberghez!) midőn a magyarok fogságába esett. (Fligelli elfogatását Kossuth a honv. biz. nevében szept. 29-én teszi közzé a Közl. 113. vagyis okt. 1. sz.-ban). Ivánka elfogatása azonban Windisch-Gratz népjogról való fogalmát oly színben tüntette fel nálunk, mely az engesztelhetetlen gyűlölet meggyökereztesére szolgált. Kossuth a ház nov. 9. ülésében ide vonatkozólag mondá, hogy ez „oly sérelem, melynek megtorlására Európa bármelyik nemzetének közbenjvetelét ’és fellépését is igénybe veheti“ a nemzet!

A magyarhoni r. kath. püspöki kar Pestről pásztori levelet bocsát ki, mely szerint „a kormányzásukra bízott szent egyházakban különös áhítatosságot rendeltek tartatni a lelki- pásztorok által... Midőn félévvel ezelőtt a pozsonyi országgyű- lésen 8 százados polgári alkotmányunk a kor igényei és a nem- zet kívánataihoz alkalmazva megújlttatott,.. nem tarthatá senki lehetségesnek ... hogy az ámitásnak és izgatásnak valaha sikerülhessen e szabad alkotmányt megtámadhatni, s e célra az országban lakó, a magyarokkal egyenlően jogosított más ajkú lakosokat a magyar ellen fellázítani... Az atyai szeretet és a gondoskodás leggyöngédebb szavaival intetnek és kéret- nek“a lelkészek és minden hívek, hogy „lankadatlan buzga- lommal és tántoríthatatlan hűséggel ragaszkodjanak a törvény- szabta rendhez, ne hallgassanak a pártoskodók sugallataira, 8 önként teljesítsék a haza védelmére irányzott felsőbb rende- leteket.“ Gyakori imádkozások rendeltetnek, hogy a békekesség- áldásai minél előbb elkövetkezzenek. V. ö. j an. 20.

A körlevél Közl. 155. vagyis nov. 12. sz. és P. H. 213 .sz. Kik és hányán voltak névszerint e levél kibocsátói, nem tudom, miután u püspökök nevöket egyenként nem jegyezték alá a közzétett példány- nak. Az országbeli főpapok legnagyobb részének magatartása a nemzet- nél már régebben közrosszalással találkozott. A Kossuth lapja októ-

ber elején, nem tűrhetvén tovább szó nélkül a dolgot, kemény leczkét ad nekik, melyet lényegben a Pesti Hírlap is átvész. (181. sz.). „A nép tétováz, a nép ingadoz, a népet ezer ármány hálózza körül, ezer rém ijeszti, ezer álprófeta csábítja, és pásztorai, atyái, őrei hallgatnak.“ Míg Rajacic és Haulik püspökök izgatnak és pénztárukat őrítik ki a magyar elem ellen, N á d a s d i Magyarországi püspökeinek legöregebbje, Hám az új esztergomi érsek, L o n o v i c s, „kinek ékes-szólása ismeretes“, Scitovszki „a nyughatatlan, kinek buzgósa nem fukar áldozatokban“, hallgatnak, s részvétlenül félre húzódnak. „Vájjon zárvak-e elűtök is, a királyi termek ajtaji?... Hol vannak a gazdag főpapok, kik márvány palotákban laknak, és arany serlegekből zsákák a föld leghiresebb borait, hol vannak, hogy nincs, ki a haza vérző vitézeinek csak egy pohár vizet nyújtson, és a földönfutókká lett ezereknek csak egy kurta szalmatőt csináltasson a beköszöntő tél idejére.“ stb. A fentebbi körlevél oly általános mondatokban van szerkesztve, hogy a püspökök W i n d i s c h-G r i i t z nehezítését sem vonhatták magokra, miután „az előjárók“ és „a hatalmasság“ alatt, kik iránt az engedelmesség ajánlatik, szükség esetén az altábornagy közegeit is lehetett érteni. Okt. 14-én a honv. bizottmány a „honáruló“ Haulik zágrábi püspök javait lefoglaltatni rendeli. (Közl. 128. sz.), nem sokára pedig Zichy Domokos veszprémi püspök ellen rendeli el a vizsgálatot, (P. H. 203. sz.), ki a hont elhagyta. J e l l a ö i ó-csal pedig bizalmasan levelezett. (187. sz.). Nov. 30-án Zsivkovics Panteimon temesvári g. n. e. püspököt „mint lázító és hazaárulót“ a kormány hivatala további folytatásától eltiltja, s teendőit ideiglenesen Popovics István verseczi g. n. e. püspökre bízva. (Közl. 183. sz.). Hám János primás még decz. 1-én Pesten a honvédelmi bizottmánynak a szathmári irgalmas nők zárdáját honvédebesültek számára kórháznak felajánlja, (a hirdetni, P. H. 231. sz.), később azonban oda hagyta azon ügyet, mely mellett a honvédek vértettek, s javait valamint a Scitovszkiéit is a következő év tavaszán lezáratta a minisztérium. (Közl. 1849. 110. v. ö. 139. sz.). Ellenben Popovics V azul munkácsi görög egyesült püspök tevékenységét, melyet „a közcsend és rend fenntartásában“ főként az orosz ajkú lakosság közt kifejtett, 1848. októberében dicserettel emelte ki a kormány (P. H. 189. sz.) valamint Lonovi cs „haza-fiul készségét“ is, melynélfogva az egri honvédkórodnak 200 pfrot adott. (Közl. decz. 24. sz.). A nemzeti párthoz csatlakozásukkal legnagyobb nevet vívtak ki magoknak Horváth Mihály Csanádi és Rudnyánszky József zólyomi püspök. Előbbik nagyrészt a szerbek hatalmába esett püspöki megyéjét elhagyva, 1849. januárban Debreczenbe ment, a ott Kossuth környezetének egyik állandó tagját képezé. (Kultuszminiszteri működéséről alább több ízben lennd szó). Utóbbik pedig 1848. decemberében körlevelet intézett papságához, melyben a honv. bizottmány iránt engedelmességet parancsol, ugyanazon hó folytában

pedig az ország népeit W i n d i s c s-G r ä t z ellen fegyverre buzdítja. (Lev. II. 122. 1).

Deschan Achill osztrák biztos Temesvárról cs. katonákkal s oláh népfelkelőkkel szállja meg Lúgost, honnan előle a csekély erejű magyar őrség kivonul. A biztos ekkor sárgafekete zászlók alá esketi fel a lakosságot, a megyei tisztikart szuronyal Kényszeríti hódolatra, mire az lemondását kijelenti.

P. H. 205. sz. Deschan a megürült tisztí állomásokat az elnöklete alatt hevenyészett katonai bizottság útján nem sokára betölti. — E hó folytán már ótalában szomorú képe volt a Marosontuli vidéknek, Arad és Zarándmegyéknek. Temesvárról az uhlánok most ez, majd amaz községet szállották meg, lefegyverezték a nemzetőrséget, s a nevesebb egyéneket magukkal hurczolták. A vérszemet kapott tudatlan oláh nép pedig ezalatt a rend minden kötelékét széttöpte, s kommunisztikus hajlamait szabadon követé. Az alsó papságtól vezetve, nyílt lázadásban forrongott, rabolt, kegyetlenkedett és dült, mint p. o. F ü b i s e n, N.-R e m e tén, T ó t-Y áradon, Konopon, Soborsinon, Z á m o n stb. (P. H. 212. 222. sz.) Ismerünk egy számukra kiadott felhívó parancsot, melyben 12 falu felszólítatik, hogy keljen fel. E parancs így végződik: „Ezen faluk tüstént keljenek fel fegyveres erővel az ellenséges magyarok ellen, kik bennünket kiirtani és Ferdinánd császár birodalmát botrányul tétetni akarják, és papokkal, bírakkal s esküttekkel, akármémmű fegyverekkel felfegyverkezve menjenek Hosszúszó falura s ott várják be csütörtökön este a katonai erőt, melylyel találkozni fognak minden hiba nélkül. A ki nem fog engedelmeskedni, bűnhődni fog manifestum szerint rögtönítélet által. Kelt a katonai és császári hatóságtól. Élelmezéssel lássa el magát minden ember négy napra. L u g o s ó n Nov. 8. 1848. Barbucz s. k. commissarius (p. h.) Perbulyevicz s. k. város hadnagya (p. h.)“. Hogy a felhívás a temesvári osztrák hatóság felülvizsgálatán nem ment keresztül, már ügyetlen szerkezete is elárulja, s hogy azon iszonyú garázdaságok, melyeket az oláhok elkövettek R u k o v i n a helyeslésével nem találkoztak, szinte bizonyosnak tartható, annyival inkább, mert az altábornagy több községnek védelmet is nyújtott, nehogy a szerbek és oláhok által felprédáltassék. Mindazáltal a zavargókra nem csekély bátorítás volt az, hogy a vár ellenséges lábra állítá magát eddig törvényes felsőbbségével a magyar kormánnyal, s hogy Rukavina Temesmegye területére nézve egy bizottságot állított elő, melyre a polgári hatalmat ruházta, a népet pedig az eddigi hatóság iránt való engedelmességtől eltiltotta. (Kialtványa Közl. 177. sz.) Ezen bizottmány elnökéül b. Ambrózy Lajos temesi volt főispánhelyettes, tagjaiul: Zsivkovics g. n. e. püspök, Ősz tói eh János kir. udvarnok, Módos Pál, V eszelinovics Pál volt város kapitány

D é z s á n Ákos (így) volt megyei szolgabíró, ki egyúttal biztos minőségben működik, nevezetnek meg.“ A magyar kormány a temesi bizottság tagjait okt. 29-én törvényen kívüli hazaárulóknak nyilvánítja. (Közl. 143. sz.), a megyekormány székhelyét Lugasra tette át, s egyszersmind a földözött anarkhiának elnyomására erélyes lépéseket tön. E czélból M á r i á s s y Aradvár alól több Ízben katonai erővel rázúdult ki e vidék egyik és másik részébe; november elején pedig Aradmegyébe G á l I László indult két század aradi nemzetörrel és egy század bihari honvéddel (P. H. 211. sz.) körútra, az oláhok megzabolázása végett, kiknek vezetői közül Világoson 6-au kivégeztetnek. Aradmegye nov. 9-e táján már ismét csöndes volt. Innen a szomszéd Zárán dba megy Gál, s miután Guravojon ésTernován véres harcban győzött, több ellenszegülő falut fölőget. Halmágyon a bujtogatók közül ismét 6-an kivégeztetnek, (i. m. 216. 222. sz.). Gál nov. 14-én visszatér Aradra.

Tehénfalván — Vaka — Zarándmegyében, a körsbányai oláh lelkész társaságában menekülő Brády-családot, Buteanu praefect románai baromi vérengzéssel lemészárolják.

Köv. E. T. 102. 1.

Bánfi János és Baumgarten századosok (mintegy ezer ember) N a g y-Enyednél a Csombord és Szentkirály felől táborozó oláhokat (6 — 10 ezer ember) megtámadják, szétkergetik, s közülök mintegy 300-at levágnak.

Kém. N.-Eny. 124—127. 1. Enyed környékéről amuzsinai oláh tábor (Prodaun) már egyszer okt. 23-án elűzték a cs. osztrák katonák, kik azonban e szolgálatuk után Gyula-Fehérvárra visszaparancsoltattak.

Puchner nagyszebeni hadparancsnok tudtára adja a román nemzeti bizottságnak, hogy a romáp népfölkelést és a császársári katonaságot zsarolásból kell kirtartani.

Kém. N.-Euy. 64. 1. A műveletlen oláh nép nem tudván külömb-
séget tenni a zsarolás és rablás közt, Puchner felhatalma zását nagyon természetesen ez utóbbira értette. Hogy e barbárságtól Nagy-Szeben se maradjon el, „biztonsági válaszmánya“ által e hó 28-ról megrendelő, hogy a város kapuin csak azok bocsáttassanak be, kiknek osztrák útlevelük van, a többi menekülök pedig visszautasíttassanak. (A rend. Köv.-nál Okm. 113. 1). A m. sárosi karczot 1. o k t. 16. jegyz.

A b i h a r megyei nemzetőrök, leginkább D o b o z y István főbíró vezérlete alatt, az oláhok roppant seregét Bogdánhá-
zán Krasznamegyében megtámadják s némi harc után a
faluból kiverik. Bogdánháza porrá ég.

P. H. 227. sz.

Október 28. Szombat.

Az országgyűlés, Puchner okt. 18-ki rendeletére
válaszolando, kiáltványt intéz Magyarország s főleg Erdély né-
péhez, melyben az altábornagy által hirdetett nézeteket hami-
saknak nyilvánítja. Magyarország független és önálló kormá-
nyát az 1848. törvények egy előjogos osztály kezéből kivétlen
a néphatalom védpaizsa alá helyezték. A király kötelessége
szerint e törvényeket megtartotta volna, azonban egy „vakme-
részreakció lelkiismeretlen eljárásával a beteg s folytonosan
gyöngülő uralkodónak szívét népeitől elidegenítette s a király
nevében mindent elkövetett“, hogy az ország „az absolutismus
mortalitává legyen.“ A különböző ajkú népeket egymás ellen
bószította, a szerbeket és horvátokat ellenünk pénzzel és fegy-
verrel segélyezte, s aztán elnyomásunkra Lambergert és
J e l l a c i c ot küldte el törvénytelenül, végre a hongyűlést is
szétoszolni rendelte, s az országot ostromállapot alá vetette. Ily
viszonyok közt a minisztériumnak le kellett köszönnie. Egyetlen
egy állami hatalom, mely törvényes minőségben megmaradt,
az országgyűlés, mely „az elárult haza“ megvédése tekintetéből
a honvédelmi bizottmányra ruházta a kormányt, azon testületre,
mely a nép rokonszenvével találkozik s Jellacic ellen győztes
seregeket állított. Intetnek tehát Erdély népei, hogy, hitelt ne
adjanak egy lázítónak, ki midőn a terrorismusról hazug híreket
költ, ugyanazon papíron katonai kormány alá vet titeket és a
vérbíróságokat rendezni ellenben az országgyűlésnek és a hon-
védelmi bizottmánynak mindenki engedelmséggel tartozik.
V. ö. o k t. 24.

Közl. 143. vagyis okt. 31. sz. P. H. 201. sz. E kiáltványt,
melynek készítését okt. 24-én a képviselők Kemény Zsigmondra

bízták, s melynek Erdélyben dívó minden nyelvekre lefordítását a ház elrendeld, P á l f y János alelnök és L u d v i g h jegyző írták alá.

Simunich cs. tábornok Ordódy őrnagy seregét Kosztolna és Zárjecs mellett Trencsinben d. u. 2. óratájon megtámadja, s miután Ordódy félig fegyverzett népfelkelői az első ágyúszóra megfutottak, teljesen szétveri. Veszteségünk mintegy 40 ember holtakban és sebesültekben. Pongrácz Guidó, a népfelkelők lelkes vezére elesik. V. ö. o k t. 14.

Közl. 147. 148. sz. Simunich (ki már okt. 21-én Csacznán volt) hadereje: 4,496 ember s 12 ágyú. Ordódyé négy század porosz herceg sorkatoná, 1,696 nemzetőr, és 3,400 jobbára kaszás és fegyelmezetlen népfelkelés. Különösen kitűnt a fentebbi harcban a sorkatonák közt Blahó Antal tizedes, ki, látva, hogy csapatja veszve van, ha magát fel nem áldozza, löfegyverét ellökve kardot ránt, s mint dühödt oroszán vágatott az ellenséges csapatba, hol, miután négyet a másvilágra küldött, egy távolabbról jött golyó földre teríté.“ Simunich nov. 1-én Nagyszombathra érkezik. (P. H. 212. sz).

Vukovár at, honnan a rácok kompon átkelni törekedtek, Véghe Bertalan őrnagy szabadkai. nemzetőreivel a Duna innső partjáról 3 óra hosszat ágyúztatja, mi erélyesen viszonztatik..

P. H. 211. sz. Köz l. 150. Okt. 31-én a Dunán át a kölcsönös ágyúlövések megújulnak.

A bőszi oláhok elől menekyő magyarság megmentésére érkezett Bánfi János és Bethlen Gergely századosok Krakónál Alsó Fehérmegyében Jancupraefect táborát megtámadják, azonban, a nagy köd s az ellenség túlnyomósága miatt több órai sikertelen harc után Nagy-Enyedre visszahúzódnak. Ezalatt a románok a faluban lévő szerencsétlen magyarok közül mintegy 200-at leöldösnek és agyonvernek.

Kém. N.-Eny. 90. 91. 128. 131 I. Ellenőr a P. H.-ban 216. sz. Honv. 12. sz. (a leöltek száma 165). Az oláhok nagyobb mérvű öldöklései október közepén kezdődnek. Okt. 12-re ugyanis Balázsiul vára 10—15 ezer fegyveres volt felgyűjtve, kik élelemhiányában az urasági csűröket és pinczétet rabolták ki. Aztán pedig az embervér ontására került a sor. A kis-enyedi és zalathnai dolgokat már láttuk (okt. 18. 23.). Ezután a kies Hegyalja pusztított el. A falvak, külö-

nösen az úri lakok kiraboltattak s széthányattak. A magyar lakosoknak először is fegyvereiket kellett átadniok, mire a gyámoltalanok rendszerint lemészároltattak vagy pedig Balázsfalvára fogságra küldettek, mi az útközben kivégezetéssel általában egyet jelentett. A krakói gyilkolással majdnem egyidejűleg Benedeken mintegy 7 0 ember, Magyar-igenben az egész falu (csak a ref. lelkész hagyatott meg „hírmondónak”), B o r o s-Bocsárdon mintegy 63, M-Ujváron mintegy 90, Sárdon több mint 30 ember esett Sendruc főnök román vitézei kegyetlenségének áldozatul. E vidék úri lakossága majdnem egészen kiirtatott. (Bővebben Kemény 88—101. l.). E napokban az öldöklés mondhatni általánossá vált egész Erdélyben s a románok a magyar faj gyilkolásában hóhéri művészséget tanúsítottak. Kocsárdon és Gerend-K e r e s z t u r o n mintegy 260 ember végeztetett ki. Előbbik helyen „az apát, anyát és gyermeket egymásra rakták és úgy döfték keresztül; a fogak kiszedése, ujjak, fülek, orr, kéz, láb levágása napirenden vannak, másnak a belét szakasztották ki és szájába tömték.” (P. H. 211. sz. Kern. N.-Eny. 72.1). ASzancsal bán, Hosszú aszón, Asszonynépén, Vörö s-E gyházon, Forrón elkövetett iszonyatosságokról P. H. 192. 198. további vérontások: 199. 202. 203. sz. U r b á n é s R i e b e l, az oláh nép által bálványozott két katona főnök, elnézték e dolgokat, sőt közvetlen közelükben is megengedték, s így magok mentek elől a szörnyű példával. Naszódon az oda hurczolt úri családok tagjai, férfiak és nők egyaránt oszlophoz voltak kikötözve, hol kenyéren és vizen tengődve, a gyülevész alnép gúnyának és aljas bántalmazásainak állottak zsákmányul kidobva, néha azonban meg is csonkítottak és összevagdaltattak. „A nők közül némelyiknek emlői levagdálva, másoknak orruk, füleik, s mindenik gyalázatosan megnyírva.” (P. H. 210. sz.). Hátszegen „az oláh pap 15 magyart összekötött karokkal s lábakkal a Sztrigy partjára felállítván, minden egýennel szembe egy láncsás oláhot állított, kik parancsra a magyarok fejét ketté hasították s ezek a vízbe hullottak. Algyógyon, miután Urbán azt proklamálta, miszerint ő minden felakasztott oláhért két magyart fog felakasztani, a haramiák 80 magyart s ezek közt a reform, papot B o c z á t akasztották fel előlegesen.” (Honv. 13. sz.). A kisebbségben lévő s meglepett magyarok rendszerint annyira elborítottak ellenséges erőtől, hogy önvédelemhez eleinte nem is igen nyúlhattak. Később azonban sok helyt elszántan várták be az élethalál harcztot. K r a s z n á b a n é s B e l s ő-S z o l n o k bán egyik falu megtámadta a másikat kölcsönösen, ép úgy mint a szerbek között. Az oláhok falvai azonban nagy részt üresen állottak, mert a rablásokból megrakodott nép az erdőségekbe vonta magát, hol békés foglalkozásától elszokva, vad kalandokat keresett s bujkált a honvédek elől.

Schwechati ütközet. A B é c s felszabadítása végett előnyomuló M ó g a altábornagy (30 ezer ember s 36 ágyú) a W i n d i s c h-G r ä t z fővezérlete alatt álló osztrákokat megtámadja. A viadalt reggel 7. órakor Bárczay ezredes kezdi meg, a magyar jobbszárnyal Mannswörth nél, melyet G u y o n őrnagy hősiessége következtében hatalmába kerít. G ö r g e i ezredes (előhad), ezalatt a Schwechat előtt felállított ellenséges csapatokat veri vissza, majd Schwechat megrohanására indul, mely szándékától azonban Móga ütközben letiltja, miután Lán-g é n d o r f felől a magyar balszárnyat (R é p á s y ezredes) túlnyomó ellenséges erő fenyegeté. Répásy az ellene intézett támadást visszaveri ugyan, de Jellacic bán ezalatt a magyar közepet (Lázár ezredes) hátranyomja, s aztán a jobbszárnyat is megriaszítja, melynek példáját végre (d. u. 4. órakor) Görgei dandára is követi a Fischamentre vonulásban. A közép teljes rendben hátrál, valamint Répásy is, ki az utóvéd tisztét jelesül végezi, azonban a jobbszárnyon lévő komáromi kaszás nemzetőrök dísztelen szaladásnak erednek. Veszteségünk mintegy 40 halott és 200 sebesült.

Rüst. I. 113. I. K l a p. Nat. I. 51—54. I. Görg. I. 75. 86-1. Közl. 145. 147. sz. P. H.203. sz. S z i l. F. Tört. 205 — 209.1. V ah. III. 114 s köv. I. F r e y II. 192—194. I. A csata szerencsétlen kimenetelére Görgei szerint fő befolyással volt az, hogy a mindkét táborban lévő sorkatonák 30 éves béke után most állottak először tűzben, s azok, kik eddig egy urat szolgáltak, még nem szokták meg egymást egész elkeseredéssel ellenségnek tekinteni. N e m e g y e i azonban egy alaptalan rémhírnél fogva, hogy t. i. a magyar sereg már körül van kerítve, a közép és a balszárny nagy részének testi lelki erejét az ütközetet előző éjjel kimeiitteté, mi a győzelemre jutást szintén nem segítette elő. Kossuth maga is jelen volt a harczbau, s az ütközés folyama alatt minden áron Schwechat elfoglalását sürgeté. Móga magaviseletével annyira nem volt megelégedve, hogy ellene a hadivizsgálatot rögtön elrendeld, mire egyébiránt alig volt szükség, mert a m. k. vezér lóról leesés következtében megbetegedvén, másnap önként lemondott tisztségéről, melyet Kossuth ideglenesen Görgeire bizott. A kormányelnök nov. 9-én érkezik vissza Pestre.

Bem József lengyel tábornok B é c s ből, hol Windisch-Grätz kiadatását követelte, menekülvén, magyar határra érkezik. Hazánk ügyének megnyerte P u l s z k y Ferencz, Kossuthal érintkezésbe hozta Hauk Lajos, menekülését lehetővé tette Szontagh Pál.

Szil. F. Férf. Haji. II. 101.1. Haukra kimondott haditörv. Ítélet S z i l-nál F. Napj. 17 9. 1. Szontagh beszéde képviselővé választása előtt 1865-ben: Wanderer 1865. okt. 7. esti sz. Bem Pestre érkezvén, innen nov. 8-áról Bécs ostromát s a székváros védelmezésében való saját szereplését írja le, igen kemény kifakadásokkal Windisch-Grätz ellen (Közl. nov. 11. sz.). A tábornok megérkezéséről s személyiségéről egyébiránt sem a hivatalos újság, sem a Pesti Hírlap egyelőre semmit sem közlött. Hanem ez utóbbik nov. 11-ki számában következő értesítést tette közzé: „Behm generál Pestre megérkezett. István herczeg (ez is megváltoztathatná címerét) vendéglőbe szállott. Nov. 10-én egy 19 éves ifjú lengyel bemegy hozzá. Kérdi: Behm generálhoz van-e szerencsém? Behm megnevezi magát. Arra az ifjú pisztolyt vont elő s rálőtt. A tábornoknak fejét sebzé a golyó, de nem vesztélyesen. Az ifjú elfogatott s rögtönítelő szék elibe állíttatott. A törvényszék előtt az ifjú lengyel igen határozottan lépett fel. Mondá hogy neve K. F. Azért jött ide, hogy Magyarország szabadságáért harcoljon. Behmet megakará löni, mert árulója a szabadságnak. — A bíróság a lengyel légióból három egyént hallgatott ki. Ezek közül egy állítá a nevezett tábornok elleni vádat. Vádolák, hogy Bécsset is az eldöntő ostrom előtt két nappal oda hagyá, miért ellene többen készültek. A vádlott ifjú, tüzesebb vérmérsékletű lévén, felfogá a tervet, és sietett végrehajtani. Különbön az ifjút társai becsületesnek vallák és jó származásúnak. Egyebet nem tudnak rá, mint hogy 1846-ban iskolából kicsapták, mivel a forradalomban részt vett. A törvényszék ez ügyet már azért sem tartá rögtönítélet alá tartozónak, mert e vádlott ifjú még csak 19 éves. A közönség kitörő éljenzéssel fogadá az ítélet kimondását. A tanúskodó lengyelek egyike azzal is vádolá Behmet, hogy Párisban is a portugál király zsoldjában állott, hol 1833-ban a lengyelek már egyszer rá is löttek.“ Ezen bemutatás a lengyel hős neve iránt nálunk egyelőre nem költethet valami nagy rokonszenvet. A Közlöny tehát Bemtől nov. 12-én rövid pótló jelentést hozott a nov. 8. cikkhez, melyben elő van adva, hogy a tábornok okt. 29-én alakosság nagyrésze, Messenhauser, és a diákok kérésére hagyta el a várost, oly időben, midőn annak már fele része be volt véve; majd (nov. 14. 17 és 18. sz.) „Bem tábornok emlékirata“ czim alatt felvilágosításokat ad a tábornok egész múltjáról s politikai érzelmeiről,

kijelentvén azt is, hogy ő a magyar szabadság ügyéhez, melynek szolgálátát felajánlá, lelkéből ragaszkodik. E cikket a Pesti Hírlap nem előbb mint nov. 21. és 22-én tette közzé. Kossuth Bemet Pozsonyba érkezésekor egyelőre Guyon oldala mellé Nagy-Szombathra küldé hadi tanácsadókép, Bem azonban ez állásán alig pár napot töltött. (Görg. I. 93. 1). A gyilkos szándékú ifjú pedig Pestváros börtönében maradt elzárva, honnan 1349. májusban kiszökött. (Honv. 126. sz).

B é c s városa erős bombáztatás és némi ellenállási harcz után W i n d i s c h - G r a t z altábornagynak feltétlenül meghódol.

Közl. 151. 153. sz. Eüst.I. 111. 1. P. K. 213. 214. sz. Az alkudozások már okt. 28-án megkezdődnek, de a magyarok érkezése hírére félbeszakadnak. A bécsi felkelők közül ezután Windisch-Gratz többeket — újságírókat is — haditörvényszéki kévégeztetett. M essen hauser Wenczel a nemzetőrség főparancsnoka nov. 16-án a Stadt-Grabenen lövetett föbe. (Az Ítélet P. II. 225. sz).

B e c z m a n alezredes túlnyomó erejű székelyeivel d. e. 10. óraker Urbán alezredes előhadát Tordamegyében S á r p a t a k nál megtámadja s rövid harcz után több mint 100 halott veszteséget okozva szétkergeti, majdd. u. 4—5. óraker Dorschner ezredes csapataival egyesülvén, Vájd a-Sz.-I v á n nál Urbán főerejével (mintegy 1,500 ember s 3 ágyú) száll szembe, melyet csakhamar szintén hátranyom. A székelyek üldözésének a beálló éj és köd vetnek véget. Veszteségünk két sebesült. Másnap

November 1. Szerda.

Dorschner és Beczman székelyei Urbán seregének üldözése közben SzászRégent megszállják s az ellenséggel szövetkezett várostól a fegyverek kiadatását, a magyar kormány iránt engedelmisséget, a sereg 24 óraker élelmezését és 50 ezer pfir hadiköltséget követelnek, midőn pedig e feltételek meg nem adattak, Berzenzei kormánybiztos az ingerült székelyeknek szabad rablást enged, miközben „nov. 2-re viradólager egy álnok kereskedőnek saját boltjában támasztott, s katonáink által természetesen nem oltott tűz által“ a város lángba borul s részben porrá ég.

Honv. 20. sz. (a harcz napja nem biztos). K ö v. 10 l. 1. (a harcz okt. 31. Sárpatakeról nem emlékezve). Czetz Klap.-nál Nat. IL. 196. 1.

(sárpataki harcz — V. Sz. J. nélkül — okt. 29.) Uj-Ism. III. 44. 1. (Sz. R. fölégetését nov. 4-re tévén). P. H. 211. sz. C z e t z Bem s Feldz. 56. 1. — Urbán Naszódot elhagyván, a szászok és oláhok támogatására s a székelyek fékezésére délre húzódott le, s okt. 14-én szállotta meg Sz.-Régent, hová maga köré az oláhokat táborba gyűjté. A fentebbi harczból menekülvén, gyors segítséget kér Puchmertől: „Annyi a magyar“ írja, „hogy tán még az 50 év előtt meghaltak is mind feltámadtak.“ Szász-Régen felgyújtásának története még eddig nincs egészen tisztára kiderítve a történelem számára. Berzenczey a képviselőházban így adta elő a dolgot: „3 hétig 40 ezer embert kontóra kellett, úgy mint Jellacic, tartanunk. Ugyan nem volt 2 töltestünk, de azért Szász-Régen alá elmentünk, nem kevés ütközettel, és Urbán seregét szétvertük. És akkor a szász nemzet kiköltözött a városból, kijött elünkbe néhány rabember és néhány senator, és kérdeztek mit akarunk. Mi azt feleltük, hogy tartsanak ki bennünket 24 óráig, és a város kapituláljon. A seregnek nem volt zsoldja. Méltóztattak a szász-régeniek az erdőre menni, és 24 óráig a legénység éhen szomjan fizetés nélkül ott ült békettürve Szász-Régen alatt, akkor egy szász és egy oláh boltos felgyújták a várost. Udvarhelyről jön levél, hogy meg van támadva. Ekkor a fegyelemnek vége van, a kormánybiztosok rendelkeznek, de rendelkezéseik contamandáltattak.“ (Közl. 188. sz.). Az egykorú szász lapok szerint azonban magok a székelyek pörsölték fel a várost, s tagadhatatlan, hogy ily tény az akkori körülmények közé tökéletesen beillt, s a székelyek érületében jó kielégítő alapját találta. E vagyonos város a megyével már a forradalom előtt is újat húzott, márczius után pedig az uniónak pénzzel, rábeszéléssel és példájával ellene dolgozott, s legközelebb az oláhokkal a székelyek elnyomására kezett fogott. Közhi-delem szerint Urbánt is maga hívta be, s büntelen magyarokat hurczolatott annak táborába, kiket „közhelyen a piacon legyilkoltatok, s a vidéket kiraboltatá.“ (Ilonv. 132. szh. Ily előzmények után részünkről egészen természetesnek találjuk a zsoldot nem huzó székelyek ingerült-ségét, s iszonyú bosszúját, habár azt helyeselni nem tudjuk is. A jobb érzésű székelyek akkor sem helyeselték. „Én könyeket ejték“ úgymond egy szemtanú „a lángok felett, s ezek és az eddigi, bár sokszor jogilag menthető égetésekből nemzetünk szerencsétlenségét jósolám. De néni segíthették. A nép dühe iszonyú fokra volt hágva.“ (i. m. 20. sz.).— To-vább időztünk e város szerencsétlenségénél mint e kor eddigi történet-írói, hogy tanujelét adjuk annak, miszerint kötelességünknek tarfjuk nyíltan és leplezetlenül kimondani az igazat. A tények szándékos elhall-gatása és elferdítése keserű utógondolatokat takar, de a hibát jóvá nem teszi, sem a meghasonlott testvérek közé, kik a szenvedély napjában egyaránt hibáztak, az őszinte kibékülést vissza nem varázsolja. — Szász-Régen kirablásával félbeszakadt az agyagfalvi lelkesedés. A zsákmány-nyal megrakodott csikiek, kik egyébiránt sem felszerelve, sem jól vezé-

nyelve nem voltak, kedvüket veszíték a további harcchoz, s miután híre is jött, hogy székelyföldön az oláhok nyugtalanoknak, Moldva felől pedig ellenséges betörés készül, követelék, hogy bocsáttassanak haza. Ennek következtében az egész székely nép haza ment, s Berzenczey mellett alig maradt két ezer ember. Végre a maros-vásárhelyi harc az egész székely táborozásnak egy csapással dicstelen véget vetett. (1. n o v. 5).

Tóth Ágoston, Egloffstein, és Nagy Károly őrnagyok Sibón és Rónafalun, Küzép-Szolnok megyében, a fellázadt oláhokat éjjel megtámadván öldöklő harcban megverik és szétkergetik. Rónafalu elhamvasztatik. Az oláhok 47 halottat veszítenek.

Közl. 152. 154. sz. Szil. F. Tört. 225. 1. A P. H. (198. sz.) szerint a magyar volt jobbágyok Sibon inár október közepén fellázdak, s ref. lelkészüket Urbánhoz Naszódra huzelták. Annyi más adatokból (Honv. 57. 58. sz.) is világosan kitűnik, hogy a fennebbi lázadásban az oláhokkal a sibói magyarok kezét fogtak. Mi ok. inditá őket erre, az utóbbi hosszú közlemény gondosan eltakarja.

Kossuth kormányelnök, Pozsonyban a feldunai magyar hadsereg fővezérletét véglegesen az általa egyszersmint tábornoknak kinevezett Görgei Arthurra bizza. Utóbbik Guyon ezredest Simunich tábornok ellen Pozsonyból 10 ezer emberrel Nagy-Szombathra rendeli.

Görg. I. 87 — 93. 1. Klapk. Nat. I. 84- 1. Rüst. I. 114. 1.— Kossuth Görgei kineveztetését nov. 9-én tudatva a képviselőházzal, így nyilatkozik: „Az volt a kérdés, találkozik-e a főtiszt karban, ki jótáll, hogy seregünk ha megveretnék is, nem fog eloszlani. A fővezér eziránt semmi reményt nem nyújtott. Mondá, hogy a tisztikar nem akar a határon átmenni, és hogy ha meggyőzetünk, seregünk egészen elvész. Megkérde tehát másokat is. S csakugyan találkozott, ki a csata kedvező kimenetelére kész tervét benyújtotta, s találkozott tekintélyes egyn, ki nyilvánítá, hogy ha bár elveszítnök is a csatát, seregünket meg lehet menteni. Ezen egyn a mostani főhadvezér.“ Aztán, a kinevezésre a ház utólagos megerősítését kérvén, így folytató: „Beesületemmel állok jót a háznak, hogy ma tessék mondani néki: Az úr nem lesz fővezér, hanem kö^egény! — hiven fogja a hazát így is szolgálani.“ (Közl. 154. sz.) E dicsbeszéd mutatja, — mennyire nem ismeré még ekkor Kossuth kegyeltje hiúságát. Másrészről azonban be kell vallanunk, hogy a választás, az akkori körülmények közt a lehető legszerencsésebb volt. Mindekelőtt bátor és határozott férfira volt szükség, ki a nemzeti ügynek

sereget teremtsen, az ingadozásoknak véget vessen, és mindent elkövesse a hadereje kifejtésére. Görgei e feladatnak kitűnően felelt meg, s a legelső-, és egészben véve mindvégig legjobb hadtestet szervezd. „Néhányan“ úgymond az ekkori magyar kormány egyik tagja „megpróbáltak az ifjú hadvezér előtt engedetlenkedni, hanem ő ekkor egyszerűen golyóval felelt, a hanyagokat és gyávákat elkergette, a fegyelmet hol hiányzott, életbe léptette, hol meglazult szigorúbbá tette; szorgalmat és kitartást követelt a katonai gyakorlatokban, pontosságot a szolgálatban; egyszóval oly sereget vett át, melyben még a régi begyakorlott ezredek is közel voltak a feloszláshoz, s ebből egy meglehetősen fegyelmezett hadsereget alkotott. És midőn a régi magyar ezredekben szolgált osztrák tisztek nagyrésze ingadozott a dynastia iránti hűség és a magyar alkotmányra letett ünnepélyes eskü között, még akkor is sikerült neki őszinte, méltóságteljes és férfias bánásmódjával sokakat megnyerni a magyar ügynek, a többieket pedig, kik egyáltalában nem akartak maradni, helyes tapintattal szabadon bocsátá, azon okos nézet szerint, hogy jobb, ha az ellenség szem előtt, mintha háttmegett van.“ (Szem. II. 15. 16. I.), V. ö. d e c z. 16. j e g y z.

November 2. Csütörtök.

A főkormányvezér Erdély ben Pachner főhadparancsnok polgári hatalmának (1. okt. 18.) ellenmond. Az okt. 3. rendelet, melyre a hadparancsnok támaszkodik, a királyi kormányval hivatalosan nem közöltetett, A magyar minisztérium törvényes alakjában ma is fennáll. Az oláh lázadást nem a magyar tisztviselők s földesurak zsarnoksága, nem a székelyek fölkelése stb. idézték elő, mint Pnchner állítja, hanem „az alkotmányos kormányrendszer megsemmisítésére törekvő párt eszközként felvett alezredes Urbán és czinkosai hazugságai“, s e vész és nyomort árasztó dolognak a hadparancsnok is részesévé tette magát az által, hogy a polgári hatóság ismételt kérései daczára a katonaságot a magyar földről elvonta, a nemzetőrséget lefegyvereztette, Urbán és a balászfalvi gyűlés működéseit ellenben elnézte, sőt támogatta, majd okt. 18-ka után tiszteit adta vezérékül a bőszükén dúló csapatoknak. Igaz, hogy a polgári kormány tehetetlen a bajokkal szemben, de a hadparancsnok miatt az, ki a zavargóknak fejévé tette magát, sekkép a lázadás által politikai célokat törekszik elérni; A kormányvezér az ok. 18-ki kiáltványt közzé nem teszi, sőt ellenkezőleg felszólítja a hadparancsnokot, kinek „semmi helyes és törvényes.

ok alapján útja nem lehet magát az Erdélyrészek kormányára feltolni,“ hogy vonja vissza kiáltványát, szüntesse meg az oláhok lázongását, a királyi biztossal és a kormánysszékkel közreműködésén.

P. H. 218. BZ. Az okmány még K ö v.-nál O. 114—121. 8 z i 1. nál F. Tört. 227—232. 1. V. ö. Köv. E. T. 108. 1.

T i m b u l oláh főnök tábora (mintegy G ezer ember) K a t o n a Miklós őrnagy N a g y-B á n y á r 61 kimozdult csapatát S z a k á l l a s o n, Kővárvidéken, reggel és d. u. 4. órakor két ízben megtámadja, rövid harc után azonban véresen visszaharcol. Az oláhok vesztesége 68 halott s mintegy 100 sebesült, részünkön l sebesült.

Közl. 151. 161. sz. P. H. 211. sz. A kővárvidéki oláh lázadás elfojtására a szatlnári nemzetőrök okt. 23-án indultak ki lakhelyeikből, oly móddal, hogy nov. 1. és 2-án Farkasasó tói Érdő-Szadán, Nagy-Bányán, Felső-Bányán és Kapnyikon keresztül Sztrimb uig félhold formán fogják körül a zavargókat. (L. tov. nov. 4).

Nov. 4. Szombat.

S i m u n i c h tábornok utóhadát N á d a s nál Pozsony megyében a magyarok megtámadják. Kőlcsonös ágyúzás közben az ellenség derékhada Jablonczára húzódik, hol a hidat maga után fölszedetvén s néhány házat felgyújtván, az üldöző sereg körmei közül kisiklik.

P. H. 212. sz. Simunich ezután Morvába vezette éhségtől csigázott seregét, (218. sz.), azonban nov. közepén ismét betört, s Szenás-faluig (Szenicz) és Jablonczáig nyomult elő, örökös zsarolásaival sanyargatván a vidéket. (225. sz).

Katona Miklós őrnagy Nagy-Bányáról kiindult önkéntesei Maróti százados vezetése alatt T i m b u l 4 ezernyi oláh tábort Kőlt ó-K a t a l i n nál Kővárvidéken megtámadják, mely faluban a románok kevéssel azelőtt egy pár magyart láncsával földhöz szegezve pörsöltek meg. A felkelők az első ágyúszóra megszaladnak, s üldöztetés közben 40 halottat veszítenek. A falu porrá égettetik.

P. H. 214. 216. sz. (utóbbik helyen a nap: nov. 2.). Katona hi-

vatalos jelentése nov. 10-ről ezen harcról szintén nem emlékezik, míg a nov. 2-ici támadás leírását ismételi. (K ö z l. 161. sz.). Katona ezután serege balszárnyát két részre osztván, Oláh-Lápost és Rogozt, a naszódí határezreddel való közlekedés ezen főtámaszait bevette és lefegyverezte (Gyene Károly), jobbszárnyát pedig Gyökeres! g küldte, s pár nap alatt összesen 52 oláh helységet fegyverezett le, harangjaikat, a lázadás fő'eszközeit, leszedetvén, s 92 bujtogatót haditörvényszék elé állítván. Az ellenszegülő falvak — mint Rogoz, F e l s ő-S z öCs, Gaura fölégettettek. Timbul pedig nov. 8-án Domokos magyar falut hamvasztotta el. (Kát. i. jel. és P.H. 223. sz.). A bujtogatók közül később, midőn a magyar tábor Dézs ellen indult, 17-en felakasztattak (P. H. 226. sz.). Timbul azonban nem sokára ismét fölemelte fejét. Decz. 3-án már Máramarosba ütött be egy 1,200 főnyi csapat élén, mindenütt rablással jelölve útját. Mint mondják, maga folytonosan részeg volt, s rendszeren két ember emelte lóra, ha szaladni kellett. Decz. 26. előtt visszavonult Máramarosból. (262. sz.).

Nov. 5. Vasárnap.

Aradon Berger várparancsnok a várost ágyúztatja, miközben a Maros hídján Zsigmondházánál keresztül hatolt osztrákok a városi kaszárnyát és a faraktárt fölégetik. A mieink ekkor, hogy a közlekedést megszakítsák, s annál nagyobb biztonságban legyenek, a 80 ezer pforintba került hidat felgyújtják.

P. H. 211. sz. Közl. 157. sz. Klapk. Nat. 148.1. (a város ágyúztatását hibásan nov. 4-re tévén). A bombáztatásra az adott okot, hogy a kitörésben szereplő dsidásokra a magyar előőrstől rájok tüzeltek.

Gedeon altábornagy (12 ágyú, 14 század gyalog, néhány század lovas katonaság s még nagyobb számban szász nemzetőrök és oláhok) Zsombori ezredes székely táborát, (ezer gyalog s mintegy 4 század lovas) Maros-Vásárhelynél megtámadja. Az ágyúk hiával lévő fegyelmetlen székelyek nagy része az.első ágyúszóra szaladásnak ered, a többiek pedig pár órai ágyúzás után, miután Zsombori és a többi tisztek cs. katonákkal ütközni nem akartak, mintegy 8 halott veszteséggel, teljesen átengedik a tért az ellenségnek. A katonák és a maros-vásárhelyi lakosok közül, kiknek városát a szász nemzetőrök és oláhok ez éjjel és nov. 6-án kirabolták, a sanyarú hidegben történt futás közben sokan elhullanak. Egyidejűleg Kalchberg

százados Gedeon balszárnyával Radnóthnál ver szét egy székely csapatot. Másnap

Nov. 6. Hétfő.

H e y d t e századost, ki a m.-vásárhelyi futó tábornak útjában állott, B i k a f a l v á nál Udvarhelyszékben az udvarhelyi székelyek visszaverik.

Czetz Bem, s F. 56.1. K ö v. E. T. 105.1. Közl. 1849. 22.46. sz. Klap. Nat. II. 197. 1. Új. Ism. III. 95. Y. ö. u o v. 1. okt. 16. Zsombori és Dorschner a fentebbi harcából kihozván magokat, a vezérlét körül Gál Sándor tábornoki főnök intézkedett, Berzenczeytől, a Kossuth-huszárok toborzójától támogatva. A szerencsétlen harc után Berzenczeyre a székely tisztek vadászatot tartottak, ő azonban Galliczián keresztül menekült, s Pestre érkező, a decz. 18-ki képviselőházban hosszú védbeszédet tartott kormánybiztosi működéséről, melyben Katona Miklóst és Vayt vádolja, kik elő nem nyomultak, s magára hagyták a fegyvertelen székelyeket. — Ez utóbbi hírért vévén a vásárhelyi veszteségnek, miután a székelyekben utolsó támaszát is elvesztette, Bernáth kormánybiztossal egyetértve Debreezenbe ir, s tőle Kolozsvár megmentésére sietősen 2 ezer nemzetőrt kér. Debreczen a sürgönyt nov. 9-én veszi. (P. H. 214. sz). — Dorschner ezután. Puchner kezére dolgozott, minem Bem 1849. jan. 14-én megfosztó tisztségétől, de ki már ekkor a felfüggesztő irat (l. e. Köv.-nál Okm. 145. 1.) szerint „a vezénylete alatt lévő székely népet annyira fanatizálta, hogy testvéreik és az alkotmány iránt ellenséges indulattal viseltetnek.^US valóban a székelyek (különösen csikiek és gyergyoszékiek) féktelenkedő és a hon ügye iránt tévelygő magaviseletéről, mely mindaddig tartott, míg Bemmel összekötetésbe nem jöttek, az egykorú „Honvéd“ is sűrű panaszokat közlött. (Azonban a három székiekről 1. nov. 23). Jan. 13-án Maros-Vásárhelyen vége szakad a császáriak uralmának. A lengyel hős elnyomulása új hangulatot ébreszt s hősiess lelkeseledést önt ismét a székelységbe. Csik és Gyergyoszék bűnbánólag ismerik be eddigi „vétkök“-ct, s „azon kegyelmet kérik, hogy engedessék“ meg nekik fölszerelt zászlóaljaikkal Bemhez csatlakozhatnak. (Honv. 36. sz). — Dorschner a nyár folytán mint cs. osztrák biztos az orosz táborban jött vissza Erdélybe, s mint ilyennek egy kiáltványa ismeretes, melyben honfitársait a muszkák barátságosan fogadására szólítja fel. (A kiáltv. Köv.-nál 0. 185. 1).

Nagy-Sándor alezredes némi lovassággal és egy pár ágyúval N a g y-J é c s áról Torontálmegyében az osztrák dsidásokat és gyalogokat véletlen megrohanással elkergeti. Veszteség osztrák részen 10 holt, 1 sebesült, és 10 fogoly, részünkön 1 ember»

Közl. 159. sz. P. H. 216. sz.

Ferdinánd király Ollmutzban nyilatkozmányt intéz Magyarországnak népeihez, elmondván, hogy „egy szemtelen párt” az 1848.-t. czikkei királyi megerősítését „gonosz visszaélésekre s az osztrák monarchia megrövidítésére” használta fel; e pártuak, (mely elcsábítá a sorkatonákat, elszakadásra törekszik, a lázadó és gyilkos bécsiekkel szövöttek, s az örökös tartományokba betörést merészel), leverésére nevezetett ki Windisch-Griitz, oly czélból, hogy a törvényes rend ismét helyreállíttassék. Annál fogva megparancsoltatik, hogy mindenki nyugton legyen, „a papírpénz további kibocsátása rögtön megszüntetessék,” a toborzások, népfelkelések, a nemzetőrség hadiszolgálatra alkalmazásai félbeszakíttassanak. Az országgyűlés „királyi szándékkal ellenkező” minden határozatai semmiméneket, azok végrehajtói „mostantól kezdve” ebbeli tisztükért felelőseknek, „Kossuth Lajos és az általa támasztott lázadás czinkosai... fölség és hazaárulóknak nyilváníttatnak.” Ellenben mindenki köteleztetik, hogy Windisch-Gratz rendeleteinek „föltétlenül” engedelmeskedjék. Másnap

Nov. 7. Kedd.

A F ő l s é g másik kiáltványt intéz, különösen Magyarhon földmivelő lakóihoz, melyben ezek biztosíttatnak, hogy a robottól és dézmától ezentúl is felmentve leendnek. Tudtul adatik, hogy a királyt „Kossuth Lajos és pártütő társainak vakmerő kísérletei kényszerítették”, a fegyveres erő alkalmazására. Ők „gyilkoltatták meg gyáván azon férfiút, ki a polgári háború veszélyeinek elhárítására volt küldve a hazába.” Ők „elcsábítják és megcsalják” a földmivelőket. Csatlakozzék mindenki Windisch-Gratzhez, s az ő rendeleteinek, „melyeket a haza javára adand ki”, engedelmeskedjék. V. ö. de ez. 5.

Közl. 182. az. Az okmányok még S a m m l. 16 — 20. l. S z i l. nál F. Tört. 240. l. A kiáltványok nincsenek ellenjegyezve.

A kalotaszegi magyar falvakat cs. lovasoktól vezérelt több ezer főnyi oláh fölkelés támadja meg. A lakosok azonban, kiknek Dobozy Lajos bihari nemzetőrnagy is fedezze-

tökre volt, a támadást visszaverik. Szent-Királyt és Zentelkét Hunyad megyében az oláhok följújtják.

Köv. E.T. 116. 1.

Nov. 8. Szerda.

C s á n y i János főbíró Kecskemét én felhívja a lakoságot, hogy miután Károlyi István pestmegyei főispán a megye területéről 1,800 főnyi huszár-csapat alakítását vállalta el, az alkalmas egyének soroztassák be a csapatba magokat. Föltételek: szolgálat a háború végéig, fegyvert és lovat az ország ad, de lovat mindenki maga is vihet, melynek árában 300 váltó forintot kap, ruházatot és nyeregszerszámot mindenki maga fog szerezni, napi zsold 8 pengő kr, tiszték és altisztek, mint honvédek díjaztatnak.

Közl. 158. vagyis nov. 15. sz. nov. 11-én a honvédelmi bizottmány e huszárezred vezényletét magára Károlyira bizza ezredesi minőségben, utasítván egyszersmint a „pénzügyminisztériumot“, hogy a kiállítandó sereg költségeinek fedezésére, a grófnak 250 ezer forintot fizessen ki.

Nov. 9. Csütörtök.

Lágerdorfi ütközet. Damjanics alezredes B o b a l i c s vezér ráczait (1,200 ember s 9 ágyú) Lágerdorfnál meg-rohanja, s Földváry Károly százados (3 zászlóalj) ésFrei-d e n r e i c h tüzér főhadnagy vitézségük folytán a faluba szorítja. Itt a V o j v o d i n c z ről érkező Elek százados (9. zászlóalj) fo-gadja a hátrálókat, kik meglepetve vad futásban keresnek me-nedéket, miközben a Würtemberg-huszárok és Rózsa Sándor lovasai által üldöztetnek. Lagerdorf felgyújtatik. Veszteség ré-részünkön 3 halott s 7 sebesült, a szerbeknél mintegy 200 ember s 2 ágyú.

Klapk. Nat. II. 55. 1. Rüst. I. 123. 1. Közl. 158. 166. sz. P. H. 222. 227. 219.238. sz. Szil. F. Tört. 217. v. ö. 214. 1. (2 har-ezot csinálván egyből). A fentebbi harczért, bármily szerencsésen ütött is ki, V e l l e r főparancsnok szemrehányást tón Damjanicsnak, főleg, mert Lagerdorfon túlságos kegyetlenkedés követtetett el, mely vádat Da»janics hevességében büszkén visszautasított. Innen oly gyűlölködés

fejlett ki a két férfi között, mely az egész forradalom ideje alatt fennmaradt. A thomasováci szerb tábor vezére e vereség után (nov. 12. táján) alkudozási készségét jelenté nálunk. Vetter maga ment el hozzájuk, megtudni kívánataikat. Ezek: 1.) fegyvereik és hadszereik megtartása; 2.) 40 ezer forint, melylyel a szerviánokat kifizethessék; 3.) általános biinbocsánat. — Vetter azonban mielőtt velők egyéb pontokról szólana, a fegyverek kiadását követeli (P. II. 218. sz). A honvédelmi bizottmány ekkor, a szerbekkel mindenáron kibékülni akarván, Klapka György őrnagyot küldte le az egyezkedési pontokkal Beöthy és Vnkovics kormánybiztosokhoz, biztosítván a szerbeket általános biinbocsánat, önkormányzat, vajda- és pátriárkaválasztás, s nyelvük szabad használata felől, Ígervén, hogy az őrvidekiekről a katonagyarmati rendszert leveszi, vagy azt tetszés szerint megkönyebbiti; szóval oly roppant engedményeket tévén, melyeknek nagy része csupán a helyzet szorultságában leli alapját. Ezután egyidőre az ellenségeskedések megszűntek, a hadifoglyok kicseréltettek, a sánczoknál az ellenséges előőrsök egymással barátkoztak. (Közl. 156. sz). De Rajacié már nem volt hajlandó a kibékülésre, (bár erre a skupstinától felhatalmazva volt), s a m. kormány békepontjait visszautassá, kijelentvén, hogy a szerbek a császártól várják kívánataik teljesítését, kinek fővezére 100 ezer emberrel már úgy is közelget Búd a-P esthez.

P e r c z e l Mór tábornok H o l z t r a u nál, S t e y e r ben, B u r i c h es. tábornokot (mintegy 4 zászlóalj és 6 ágyú) reggeli 4. órakor megtámadja s állodásából 2 ízben kiveri, d. e. 10. órakor pedig F r i e d a u t szuronyyal beveszi, — Gál alezredes, Gáspár őrnagy, Szekulics. Veszteségünk 1 halott s 14 sebesült.

Közl. 158. sz. P. H. 213. sz. (a nap nem egészen biztos). 217. sz. (a nap: nov. 8). Lev. I. 140.1. Szil. F. Tört. 212—214. I. Perczel Steyerbe betörésére okul szolgált az, hogy Burich fegyverszüneti alkudozásokkal igyekezett őt ámitani addig, míg N u g e n t megerős ödhetik s míg a Friedaun lévő osztrák sereg a horvátokkal kezét fogva támadólag léphetnek föl, mit azonban Perczel jobbnak látott megelőzni. Harcz után a túlnyomó ellenséges erő által bekerítettéssel fenyegettetvén, még azon nap visszahúzódik Csáktornyára, rendes táborhelyére. Nov. 11-én pedig a muraközi vizáradások miatt ezt in odahagyva, L e tenyére vonul, Muraközt az ellenség betörése előtt tárva hagyván.

A cs. haditörvényszék Bécsben-Blum Róbertet, Lipcse város frankfurti képviselőjét, ki a bécsi okt. fölkelésben

részt vett, föbe löveti. — A magyar képviselőház B e s z e János indítványára nov. 27-én „irtózatát” fejezi ki ez eset fölött.

Közl. 172. sz. P. H. 219. 225. 227. sz. (Hol Blum rövid életrajza). Lipscebén ezen kivégezés után az osztrák konzul lakáról a kétfejú sast letépték, s egyutczai lámpásfára akasztották. (222. sz.) Ennél több elégtételt nem nyert Blum vére.

Nov. 10. Péntek.

B e r g e r várparancsnok Aradvárost esteli 10. órától másnap hajnali 1. óráig bombáztatja.

Közl. 159. sz. P. H. 215. sz. Klapk. Nat. II. 149. 1.

Nov. 11. Szombat.

N a g y-S á n d o r alezredes K i s-B e c s k e r e k en, Temesmegyében, a temesvárbeli osztrákokat s a hozzájuk csatlakozott mintegy 2 ezer főnyi népfölkelést megtámadja s ágyúttüzével szétriasztja.

Közl. 164. sz. (hol N. S. hiv. jelentése nov. 14-ről Kis-Beesk.) A harc napját Füg g. II. 68. 1. adja.

Nov. 12. Vasárnap.

Kossuth, honvédelmi bizottmányi elnök, S z a l a y t, Magyarhon frankfurti volt képviselőjét, felhatalmazza, hogy Londonba menvén, figyelmeztesse az angol kormányt azon nemzetgazdászati előnyökre, melyeket Magyarországgal kötendő szövetségből húzhatna, s felvilágosítván nemzeti harcunk önvédelmi és jogos alapja felől, kezdjen alkudozást, melynek befejezését a londoni kabinet részéről B.-Pestre küldendő követ útján lehetne legalkalmasabban foganosítani.

Függ. II. 52. 1. Palmerston Szalaynak ezen ügyben hozzá intézett első iratára decz. 8-án azt izeni, hogy „a brit kormány csak úgy ismeri Magyarországot, mint az osztrák birodalom egyik alkatrészét, s annálfogva, ha a küldöttnek valamely közleni valója lenne az angol kormánynyal, a N.-Britannia és Magyarország közt létesítendő kereskedelmi szerződésre nézve, az csak az osztrák császár képviselője, báró K o l l e r által történhetik meg.” Szalay ekkor csak bizalmas beszélgetésre

kéri (decz 15.) a hatalmas minisztert, de ezen kérelme is visszautasítatik. (Correspondence relative to the Affairs of Hungary 105—109. I Majl.-nál II. 58. 1). Deczember 21-én pedig a Londonban időző Guizot közbenjárását kéri ki, de ez csak ennyit mond: „Egyezkedjenek ki önök Ausztriával; Oroszország intervenciója nekem napról-napra valószínűbbnek látszik.“ Deczember végén Szalay elhagyja Londont, s helyét később az ekkor kimenekült P n l s z k y tölti be, kit a magyar kormány levelezési ügynökségével, mint már helyben lévő egyént, 1849. májusban biz meg Kossuth. (Szem. III. 151. 1).

W i n d i s c h - G r a t z fővezér Schönbrunnban kelt kiáltványában M 6 g a altábornagyot s a magyar hadseregben szolgáló rendes katonatisztek felszólítja, hogy 14 nap alatt hozzá áttérjenek, különben mint párttlók és árulók haditörvényszéki leg fognak btüntetetni. V. ö. nov. 13. 26.

K ö z l. 173. sz. A kiáltv. még 8 a m m l. 22. 1.

Az A r a d tói érkező Z u r i c s százados csapata (900 ember s 2 ágyú) a Temesvár és Lúgos felölölönyomnló császáriak előhadát, melynek kíséretében mintegy 8 ezer főnyi oláh népfölkelés vala, déli 12. óraker L i p p á nál megtámadja, s hat óra hosszat tartó folytonos tüzelés után Kövesdre hátra nyomja. Ama város birtokáért történik másnap a

Nov. 13. Hétfő.

Lippai ütközet. Máriássy őrnagy ugyanis (760 ember s 6 ágyú) atraunai és hossz úszói utakon, meg a Lippa előtti magaslatokon állítja fel vitézeit a várost elfoglalni törekvő temesvári osztrákok és oláh népfölkelők ellen. Reggeli 7. óraker kezdődik az ágyazás. Az oláhok ágynlövésai és orditozásai közben háromszor törnek az osztrákok a magyar jobbszárnyra, de mindannyiszor visszaveretnek. Hasonló történik a balszárnyon és középben is. Mindazáltal esteli 7 óraker Máriássy löszere fogy távt d nem bírhatván az osztrákok erős tüzelését, a M a r o s n át M á r i a - R a d n ár a visszahúzódik, a midőn Lippát a császáriak megszállják. Veszteségünk 50, a császáriaké 300 ember holtakban és sebesültekben.

K l a p k. Nat. II. 149. 1. (az első napi harc: nov. 11.) P. H. 220. 22. sz. (egyezőleg, s nov. 12. az első napi harc). Közl. 168. sz.

(az első napi harc: nov. 12). V a h. III. 22.1. (szintén). — Míg Máriássy Lippán harcol, azalatt a várbeliek kironának Új-Arada, (melynek időközi védelméről a parancsnok megfeledezett), s a várost kirabolván, ismét ellátják magokat a szükségeseikkel. Máriássy később (1. nov. 18.) a várost is visszafoglalja, s Lippára is őrséget helyez, miután ez utóbbi helyről az osztrákok önként visszahúzódtak. (P. H. 229. sz.)

W i n d i s c k-G r a t z cs. fővezér kiáltványa Magyarország lakóihoz. „Néhány áruló lázadónak kevés hónapokon át tartó kényuralma“ véres polgárháborút idézett elő. A koronás király jogai ellenszegülésre találtak, a személy- és vagyonbiztonság veszélyezve, a földmives fegyverhordozásra „kényszerítve“ van fejedelme ellenében. E gyászos állapotnak véget vetni akarván a fővezér a „valódi honfiak“-tól gyámolítást, „a rosszakaró lázadók által elcsábítottak“-tól hódolatot vár, annyival inkább, merj „a király iránti hűségre visszatérni a végső percz elérkezett.“ Jelszava: „őltalom a híveknek, bocsánat a megbánóknak, s pusztulás a lázadóknak!“

közi. 182. sz. A kiáltv. még S a t n m l. 24. 1. és K ö v. máj 0. 126. 1.

Az Eszékéről kindult Vásárhelyi százados(2század Hunyady-gyalog) C s e p i n nél Verőczemegyében az ellenséges előY. addal (200 ember) összeütközik, s abból 5 embert agyon lö, 131 gradiskai határórt pedig foglyul ejt. A mieinknek e kény-szerszemltn semmi veszteségök sem lett.

P. H* 216. sz. (hiv. jel.).

B a l d a c c i ezredes éhező és fáradt újonczai (4 ezer ember s6 ágyú) Urbán alezredes csapatait S z a m os-Uj vár nál, a kérői fördőházak felé megtámadják. U r b á n ekkor a S z a n i o son áthúzódik s az országúton a hegytetőn foglal helyet. Mieink a csejt észre nem véve, utána nyomulnak a hegy felé, ágyúikat sem vive magokkal, honnan azonban egy órai harc után visszazáratnak. Az üldöző lovasságot a Székely-huszárok tartóztatják fel. Mikes Kelemen és C z e t z János. Baldacci eszméletlen zavarban.

P. H. 228. sz. Czetz Bem. 50. I. Szil. F. Tört. 232. 1. K ööv.

E. T. 117. 1. («óv. 14.) Kemény Nagy-Eny. 149.1. (nov. 3.). — Urbán pár nappal előbb szállotta meg Sz. U.-t melyet 40 ezer pfrtig sарczol meg.' — Czetz mint Turszky-czredbeli szolgálatban lévő hadnagy júl. elején neveztetett ki osztályfőnöki segédnek. (P. H. 103. sz.), s ezen minőségben a honvédelmi minisztériumban dolgozott. Okt. 14-én hivatalt cserélt, a m. k. egyetemnél a hadi szolgálatra készülők számára nyitott tanfolyamban az árkászat és hidászat tanárául rendeltetvén. (187. sz.) Okt. 30-án pedig Vay Miklós mellé Erdélybe küldetik őrnagyi ranggal tábornoki segédül (250. sz.) Alezredesnek decz. 1-én nevezetik ki. (253. sz.)

Jancu praefect románjai Felvincz városát Aranyos-8zékben egészen feldőlják, s (nov. 13, 14, 15.) lángok martalékává teszik, mely alkalommal a városban maradtak közül mintegy 30 lakos az ellenség kegyetlensége martalékául esik.

Honv. 108. sz. Kemény N.-Eny. 139— 141.1. Köv. B. T. 116. 1. A szanaszét bolygó felvincaiek közül ezután „több raip 200 személyt emésztett fel a keserű bánat, a szűkölködés és a kemény téleni szigorgát. A hazatértek tavaszra kelve roppant Ínséggel küzködtek a romok között.

Nov. 14. Kedd.

Ferdinánd király a régi mintájú erdélyi főkormány-széket újból felállítja, s elnökének Mikó Imrét kinevezi, utasítván ezt, hogy Windisch Gratznek és a n-szebeni hadparancsnokságnak engedelmeskedjék, a pesti kormánytól pedig rendeletét el ne fogadjon. V. ö. j a n. 2.

Köv. E. T. 118. 1. E kinevezés a szászok és oláhok óvástétele folytán később visszavonatik.

Nov. 15. Szerda.

Asbóth Lajos őrnagy (420 ember s 4 ágyú) Bogsán vidékén és utczáin Appel cs. vezérőrnagy s az oláh főlkélok túlnyomó ereje ellen déli 12. órától d. u. 4. óráig csatározik, végre ellenségeit megszalasztja. Veszteségünk 3 halott 7 sebesült.

Közl. 167. 168) 171. 17 2. 189. sz. (vagyis: egy kicsiny harcról 5 mondd: öt hivatalos jelentés, melyek közül három magától Asbóth-tól eredt!). P. H. 223. 226. 242. sz. Szil. F. Férf. 141. 1.

A s b. I. 126. 1. K 1 a p k. Nat. II. 56. 1. — Asbóth e harcz után E z e r r e s krassómegyei oláh falu megfélézését és lefegyverzését Rózsa Sándorra, a rablőfőnökből lett csapatvezérre bizza, ki e tisztében úgy járt el, mint egy... haramia. (Bővebben Függ. II. 94. 1. nap nélkül: Ide czéloz Damaszkín verseczi főbíró jelentése is — Közl. 172. sz.— melyben panaszojja, hogy Rózsa Bogzánnál nevezetes kihágásokat követett el). Kossuthot azonban e garázdaságokról Asbóth valószínűleg nem tudósította pontosan, mert a kormányelnök még ezután decz. 15-ről teszi közzé, hogy Rózsát, miután több harczban vitézül viselte magát, s azon vádat, hogy Lagerdorfnál kihágásokat követett volna el, hitelesen megczáfola, — a már eddig is élvezett közbocsánatban jövőre is megerősíti. (Közl. decz. 16. sz).

Az E 8 z é k várból kiindult Batthyány Kázmér kormánybiztos Szarvas meHttett Verőczemegyében rövid ágyútüz után megkergeti az ellenséget. R á c z őrnagy. Vesztesség részünkön I halott s néhány sebesült, (köztük maga Batthyány is), az ellenségnél 17 halott, 1 ágyú, s 1 zászló.

Közl. 164. sz. P. H. 219. Szil. F. Tört. 215. 1.

Nov. 16. Csütörtök.

Asztalos százados Sólymos nál Arad megyében az oláh népfelkelőket túlnyomó számuk daczára szétszórja, s elfogott főnökeiket elítélteti.

K 1 a p k. Nat. II. 151. 1.

U r b á n alezredes Szamosfálvánál, miután a helységet felgyújtó, Baldacci ezredes seregét (a bihari és szabolcsi nemzetőrökkel együtt 13 ezer ember s 12 ágyú) este 10. órakor megtámadja. A honvédek (Bán fi János) azonban bátran fölfogják s visszaverik a támadást, de eközben a szabolcsiak egy kar-táclövésre 3 ágyúval megriadnak, Kolozsvár irányában az egész nemzetőrséget rendetlen szaladásba keverik, s maguk Gyalun keresztül Nagy-Várad és a Hajdúkerület felé haza futnak, utjokat garázdalkodással és rablással jelölvén. A nemzetőrök megfutamosására Kolos várt minden rend felbomlik. Baldaccit este saját vadászai fogságra vetik. Éjszaka a lakosság az enyedi és tordai menekülőkkel Vay lakára tör, követelvén, hogy ve zesse őket az ellenség elibe. Eredménytelen védelmi intézkedések után Urbán túlnyomó erejétől tartva elhatároztatik:

Nov. 17. Péntek.

Kolozsvár feladása, mi czélből Mikó Imre és Grois főbíró kora hajnalban az ellenség táborát felkeresik, s ott a szerződést elkészítik. E szerint a nemzetőrség fegyverét leteszi, a polgári igazgatás érintetlen marad, rablás és oláhok a városban nem lesznek, azonban hadi sarcz fizettetik, — melyet később Puchner 210 ezer pfirtban állapít meg.

I. H. 226. 227. 222. sz. Közl. 170. 171. (hol Baldacci bevádolása) 188. 195. sz. (Utolsó helyen ily című értekezés: „Erdély elárultatásának vázolata“, melyben bőségesen kijut Vaynak, Baldaceinak, Mikes Kelemennek, Pocha őrnagynak egyaránt, s melyet a Közl. szerkesztője megcsillagozván, különös figyelembe ajánl, maga is szentül meglővén győződve egy „tervszerű árulás“-ról, mely miatt Erdély elveszett!) C z e t z Bem 58—62. I. K ő v. E. T. 119. I. O. 128. I. (hol a feladási egyezmény). Szil. Főrf. 314. k (Hibás nap).—Baldacci, Mikes Kelemen által még 16-án este kiszabadítottván fogságából, a megmaradt csapatok felett Bánfi-Hunyadnál ismét átvette a parancsnokságot. Ellene azonban a kormány vizsgálatot rendelt. M i k e s János a kolozsvári nemzetőrség parancsnoka szintén vádoltatván, saját kertére a képviselőház ellene is vizsgáló bizottságot nevezett ki. — Wardener nov. 18-án, Kall ián y nov. 20-án vonulnak be a feladott városba, hol rögtön a legszigorúbb ostromállapoti rendszabályok léptek életbe. Az utczáu 3 embernek együtt megállni tilos volt, minden közhelyek még a templomok is bezárattak, a lakházak a fegyverekért átmotoztatnak. Urbán kényszeríté a főkormányiszéket, hogy Írásban vesse alá magát, (H o u v. 13. sz.) s ez a király nevében Erdély lakóit is fegyverletételre és hódolatra szólította fel, (a felszól. K ő v.-nál 0. 101. l.)' Az oláh vezérek ezalatt követelték, hogy a várost kiprédálhassák, de Wardener, ki sok méltatlankodást és erőszakoskodást meggátolt, „indignatioval kergette el a színtelen követelőket.“ (Honv. 14. sz.) Az unió azonban egyik királyi pénztárnok vezetése alatt, ünnepélyesen és forma szerint eltemettetett. (Honv. 112. sz. 1849. máj.-bán pedig a kolozsvári tanács azt határozá el, hogy a kétfejű sas temetessék el egész szertartással. Ily dolgokban vagy hírekben telt akkor kedvök az embereknek!)

Nov. 18. Szombat.

Nagy-Sándor alezredes mozgó csapatja Szent-Andráson a temesvári őrséghez tartozó uhlánokat megrohanja, s a

faluból kiveri. Vesztességünk 2 halott s 1 sebesült, az ellenség
nél egy tiszt agyonlövetik. v,», •

V u k o v i c s hiv. jelentése nov. 20-ról: K ö z l. 168. sz. Füg-
g. II. 68. 1. (nov. 15. elesik 40 osztrák). Ezen utóbbi könyv szerint
Nagy-Sándor ezután K n é z helységet támadja meg, honnan azonban a
temesváriak vereséggel űzik vissza.

B e r g e r várparancsnok Arad városára 114 ágyúlövést
tétet.

Közl. 178. sz. P. H. 221. 228. sz. Oka e bombázásnak a volt,
mert 17. és 18. közt i éjen Máriássy Új-Aradot ismét visszafoglalta.

Belső-Szolnokmegyében Sztrimbúinál Pétery And-
rás őrnagy szigeti és szabolcsi nemzetőrei, az oláh határszéli
katonák által meglepetve, rövid ideig tartó puskatüz után szét-
veretnek, s 3 ágyújuk és minden podgyászuk hátrahagyásával
rendetlen futásban keresnek menedéket.

P. H. 227. 228. sz.

Nov. 19. Vasárnap.

Kossuth kormányelnök ígéretet tesz affelől, hogy a harc-
ban megbénultak számára Búd a-P esten egy intézet fog állít-
tatni, melyben azok élelmezést és ellátást kapnak, a háború
végeztével pedig a sérültek földbirtokkal fognak jutalmaztatni.
Ennek következtében a katonai hatóságoknak megparancsolja,
hogy a kórházakban felgyógyultakat ne ereszsék egyszerűen
szerteszét, hanem, ha további szolgálatra képtelenné lettek,
Buda-Pestre a kormányhoz utasítsák. V. ö. 1849. j un. 2.

A rend. P. H. 219. sz.

Nov. 20. Hétfő.

Windisch-Gratz altábornagy osztrákjai Pozsony megyé-
ben D é v é n y-Ú j f a l u nál a Morván átkelven, reggeli 4. óraker
megtámadják s visszanyomják a magyar előőrsöket. Nemsokára
azonban a magyar csapatok előre nyomulva, visszaverik elle-
neiket, s a Morva hídját gránátlövéseikkel elpusztítják. Nov.

23-án a magyarok Kosztolányi Mór alezredes vezérlete alatt intéznek kényszerzemplét Schlosshof ellen, minek folytán itt és Újfaluban kölcsönös gránátlövések miatt több házak meggyuladnak.

P. H. 223. 224. 227. 228. sz. Közl. 174. sz. (Görg. jelentése a nov. 23. harczról).

P e r c z e l Mór tábornok a Muraközt elfoglalva tartó horvátok ellen hajnalban Letenye és Szemenye felől támadást intéz, minek folytán az ellenség V a r a s d felé elhúzódik, s Muraközt Perczelnek átengedi.

P. H. 225. sz.

Nov. 22. Szerda.

B e r g e r várparancsnok Arad várost d. e. 9. óra tájon bombáztatja.

P. H. 228. sz. Oka elővetésnek az volt, hogy avarból Uj-Aradra menni törekedő osztrákokat a magyar előőrsök visszakergették.

Nov. 23. Csütörtök.

Háromszék gyűlése S e p s i S z e n t - G y ö r g y ö n. A háromszéki hős székelyek, kiktől midőn békét ajánlottak (nov. 12.) P u c h n e r hadparancsnok föltétlen hódolatot követelt (nov. 16.), önvédelemre és harczra szánják el magokat. Gábor Áron a magas lelkesedést! egyszerű székely, ágyukat ígérkezik önteni. Miután azonban Berde Mózsza kormányküldött, Dobay ezredes, és a többi főnökök a pénz és hadi szerek hiányát fejtegetik, a gyűlés formaszzerű határozat nélkül oszlik szét. V. ö. nov. 28.

Kő v. E. T. 125. v. ö. 122. 123. I. Egyet. E n c y c l o p. Kiadja a Szent-István társ. I. 24. I. (Ez utóbbi műben mindenütt „A áron Gábor“ iratik, azonban az erdélyiek általában s maga a kérdéses egyé; is — egy levél tőle a Honv. 110. sz. — e nevet egyezőleg így írják n „G á b o r Á r o t i“).

R i c z k ó őrnagy az erdélyi sereg előcsapatával (4 század gyalog, 160 lovas és 2 ágyú) Gyalunál Kolozsmegyében a túlnyomó erejű ellenséget megtámadja, s bár győzelmet arat,

később óvatosságból Gyaluról Bánfi-Hunyadra hátrahúzódik.

P. H. '229 . sz. Nov. 22-ről B.-Hunyadiéi jelenti Vay korai, biztos, hogy seregünk Gyalut az ellenségtől elfoglalta. (Közl. 170.)

A d é v á n y-u j falusi harczot 1. nov. 20.

Nov. 25. Szombat.

Katona Miklós őrnagy jobbára szathmári nemzetőrök-ből és önkéntesekből álló seregét (15 ezer ember s 10 ágyú), az ellenség D é z s nél S z a m o s-U j vár és N a s z ó d felől két oldalról megtámadja. Ez utóbbik helyről intézett támadást a V i l m o s-huszárok K o z á r várnál visszaverik, de a Szamos-Ujvár felől előnyomuló Urbán elől a többi csapatok az ügyetlen vezénylet miatt D é z s felé visszabátrálnak, mire az egész magyar sereg rendetlen szaladásnak ered, s csupán a bécsi légióbelieknek és a Vilmos-huszároknak köszönhető, hogy az ágyúk megmentetnek, s az üldöző ellenség feltartóztatatik.

P. H. 231. 232. sz. Közl. 178. sz. (nov. 24.). Katona serege ezután, ittott rablásokat követvén el (részletesen 236. 239. 244. sz.), Nagy-Bányára, s innen nov. 29-én Szathmára hátrál, (233. sz.) hol ideiglenesen Zsurmay veszi át a térparancsnokságot (239. sz.), az előbbi vezért pedig a kormány vád alá helyezi, s majd megrendeli, hogy a hibás nemzetőrök fegyverüktől fosztassanak meg, s a nemzetőrségből töröltessenek ki. (Közl. 190. vagyis decz, 17, sz.)

Nov. 26. Vasárnap.

G ö r g e i tábornok s fővezér és C s á n y kormánybiztos W i n d i s c h-G r a, t z nov. 12. kiáltványára vonatkozólag a fel-dunai magyar hadsereg nevében kinyilatkoztatják, hogy e sereg alkotmányos királyához hft maradt, de jelenben a pesti képviselőháztól s az ország törvényes kormányától, a honvédelmi bizottmánytól várja parancsait.

Közl. 17 3. vagyis nov. 30. sz. P. H. 227. sz. A nyilaik, még S z i l-nál F. Tört. 221. j. és K l a p.-nál Nat. I. 94. l.

Nov. 21. Hétfő.

A honvédelmi bizottmány, „hogy a magyar hadsereg független állása 8 egysége biztosítva legyen“, megrendeli, hogy „minden a sor- és honvédsereg közt eddig fennálló különbség megszűnjék, s mindazon seregek, katonai testületek vagy szakok, melyek ez ideig nem egyedül csak a magyar minisztérium által vették rendeleteiket, hasonló nevű honvédseregekké, vagy testületekké átalakíttassanak,... hogy a katonai adminisztratio egysége a sereg minden ágaira kiterjesztessék, hogy az eddigi kétfelé vezetett hivatalos levelezések ugyanazon egy folyószámmal vezetessenek, hogy az ezredek nevei, s a tulajdonosok jogai megszüntetessenek.“ Mely rendelet folytán Mészáros hadügyminiszter a főhadí parancsnokságoknak s a mozgó hadsereg vezérsegei meghagyja, hogy a kormány parancsát a f. é. decz. 1-ső napjától kezdve teljes erővel foganatosítsák.

Közl. 173. vagyis nov. 30. sz. E rendelet által Kossuth a rendes hadsereg „minden osztályait honvédseregekké“ átalakítani, s a zászlóaljok belső szerkezetét ehhez képest egyenlősíteni törekedett. (Közl. 173. sz. ide von. rend.). A gyalogszázadokra vonatkozólag már előbb határozottatott, hogy a tiszti fizetések kímélése tekintetéből a közhonvédek létszáma nov. 1-től kezdve 160-ról 200-ra emeltessék, (Közl. 132-sz.) egyszersmint, hogy a seregredek is tökéletesen kiegészítessenek, sőt két-két tartalék századdal láttassanak el (158. 160. sz. nov. közepe) a honvédek közül. Mészáros azonban nov. 25-én a gyalogsági seregredek tartalék-századait eltörlé, csak a lovasságot hagyja meg. (170. sz.). Decz. 7-ről pedig a fentebbi rendelet következményétől meghagyja az eddigi gyalog seregredek törzs- és főtiszteinek, hogy mielőbb magyar honvédegyenruhába öltözködjének (181. sz.). A kormány ezen lépései azonban, bár a honvédek népszerűsége nagy vala, annyira, hogy a honvédelmi bizottmány végre azokat, kik ismételt tilalma ellenére seregredeiket elhagynák s a honvédek közé akarnának állni, igen szigorúan utasítá rendre (167. sz.), számos régiebb katonákban aggodalmakat ébresztettek, kiknek hiúságukat is sértő, hogy az újoncz honvédekkel, bár ezek ép azon katonai törvény alatt állottak, egy sorba helyeztetnek. U j v i d é k e n és Pétér-V. Áradon az osztrák érzelmű tisztek miatt egész zavargást idéztek elő (decz. 12. táján), midőn azonban a Don-Miguel legénység nyíltan fellázadva, s az ágyúkat és a főbb pontokat elfoglalva, tiszteinek ellene szegült. (P. H. 244. sz.). Az aggodalmak cioszlatását mind Kossuth, mind a hadügyminiszter szükségesnek látván,

előbbik decz. 13-ról egy rendeletben fejtegeti, hogy „a kormány a «ör-ezredeket ősi dicsőségökben fenn kívánván tartani, nemcsak hogy a őrezredek zászlóaljjá fel nem oszlattatnak, sőt inkább az új honvéd-zászlóaljak is ezredekbe fognak egyesítettetni;... a sorezredek eddigi szerkezetükben maradnak“ stb. Mészáros ezen nyilatkozathoz még azt toldja, hogy a kormánynak „határozott akarata nem feloszlítani a már fennálló sorezredek, de sőt a honvédzászlóaljakat is azok mintája szer-int rendes 4 zászlóaljból álló sorezredeké összekapcsolni“ (Közl. 187. sz.), mely szándékot azonban a fentebbi rendeletből csakugyan semmiféle írásmagyarázó sem tudta volna kiolvasni. ^Mészáros az eddig fennálló osztrák cs. k. katonai törvényeket teljes érvényben hagyta, s nov. 25-én ideiglenesen egy „kir. magyar legfelsőbb katonai törvény-székét“ állít fel, mely alá decz. 15-ötá mindenmü kát. hatóságok tör-vénykezési tekintetben alárendelteinek. (170. sz.) A honvéd újonezok és szabad csapatok kiállítása, felszerelése, tisztekkel való megrakása mindezeideig nem tartozott a hadügyminiszter jogkörébe, hanem az orszá-gos nemzetőrségi tanácséba, melynek elnöke, Bal dacei Kedélybe távozása óta, N á d o s y Sándor ezredes volt, ki egyenesen a honvédelmi bizottmányal állott kapcsolatban (132. 136. sz.), s a ki, tekintve szakjában fáradhatatlan működéseit, társaival (Kiss Károly, Pándy Soma) együtt a honvédzászlóaljak kiállítása és szervezése körül tagad-hatatlanul nagy érdemeket szerzett. A sor- és honvédzászlóaljak közti különbség megszűntetvén, a nemzetőrségi tanács beleolvadt a hadügy-miniszterségbe, minek következtében ennek újonnan rendezése vált szük-ségessé, s a decz. 7-ki Közlöny ben már közzé tétetik, hogy a belszer-kezet így állapítottat meg: I. Elnöki osztály: (lombos László. II. Katonai osztály: Nádosy. III. Tábornoki osztály: Vetter (helyettese: Csermelyi Lajos). IV. Tüzérségi és felfegy-verzési osztály: Lahner György. V. Ujonezozási és pótló v a z á s i o s z t á l y: Répásy. VI. Polgári gazdaszati osz-tály: Török Bálint gróf. — A honvédek kiállításában legnagyobb akadály volt a ruha- és fegyverhiány, mely miatt okt. közepén kényte-len volt megrendelni a kormány, hogy egyelőre csak 38 gyalog honvéd z. a. alakíttassák. (133. sz.) A hatóságok közt voltak késedelmezők is, de voltak olyanok is, kika 200 ezerből vájok eső illeményt, habár erre nem köteleztettek, egyszerre kiállították. Nov. 11-én 49, (157. sz. j 18-án 51 gyalog zászlóalj volt készen vagy alakuló félben, zászlóaljan-ként 1,200 embert számítván (161. sz. hol az 1—51. zászlóaljak állo-máshelyei és parancsnokai kimutatva vannak). A gyalog sorezredek közül november közepén 15 volt benn az országban (u. m. a 2. 19. 31. 32. 33. 34. 37. 39. 48. 51. 52. 53. 60. 61. és 62-ik számúak), a hu-szársorezredek közül pedig 12 (u. m. az 1 —12. számúak), azonban mindezen, főleg a huszárezredek jobbára csonkák és kiegészítetlenek vol-tak (160-ik számú Közl. nov. 17-ről, hol az ezredek hivatalos kimuta-

tása). A huszár seregrekhez járultak az újonnan alakított lovas ezredek, melyeknek számuk az év folytán 6-ra emelkedett. Decz. 3-óta ezek is számmal jegyeztettek, s a seregrekkel folytatólagosan összekapcsolattak, olyképen, hogy a Hunyady 13., a Lehel 14., a Mátyás (Kossuth) 15., a Károlyi 16., a Bocskai 17., s a Frangepan 18. huszárezrednek neveztetett. (Közl. 179. sz.). A huszárezrednél századonként 150 ember s ugyanannyi ló számított. (186. sz.). A honvédsereg nagymérvű alakulása folytán igen rövid idő alatt sok tisztet kelletvén kinevezni, a kinevezés kevés válogatással történhetett, és sokszor méltatlanokat is ért, (v. ö. decz. 16.) kik, a helyett, hogy állomásaikra tértek volna, vagy Pesten csoportosultak, vagy szanaszét bolyongtak az országban. Nádasy és Mészáros a sok csavargó tisztek rendreutasítására sünién bocsátották ki rendeleteiket, mindenkit kötelessége teljesítésére intvén. Görgői rővidebben bánt a dologgal, a mennyiben a távollévőket (s erek közt több mágnás tisztet), mint szőkevényeket körözteté. — A katonai zsold a honvédeknel eleintén nagyobb volt mint a sorkatonáknál (1. máj. 16.), de a képviselőház okt. 5. határozatánál fogva később egyenlősített. (P. H. 179. sz. v. ö. K ö z l. 126. sz.). Decz. 6-án a honvédelmi bizottmány elrendeli, hogy a képviselőhöz szeptemberben hozott abbeli határozata, hogy a szolgálati idejüket már kitöltött altisztek és közkatonák, ha továbbra is hadi szolgálatban maradnak, eddigi zsoldjuknak $\frac{1}{3}$ -dával nagyobb díjt húzzanak, az egész magyar hadseregre kiterjesztessék. (Közl. 180. sz.). A tisztek illetményét 1. d e c z 21.

Nov. 28. Kedd.

Háromszék férfiai, miután a szász s oláh fölkelők H i d v é g nél csoportosulva szülőföldjüket fenyegették, s H e y d t e százados betöréséről és a nemzeti tisztek harczolni nem-akarásáról értesültek, Pap őrnagy meghívására fegyveresen Sepsiszent-Györgyre gyülekeznek, hol a nép a saját katonái által elfogott Balázs Manó őrnagyot, kinek árulása köztudomásra jutott, a törvényes végrehajtás megelőzésével kegyetlenül kivégezi. V. ö. n o v. 23.

Köv. E. T. 126. 127. 1. Houv. 87. sz. Balázst, ki a honvédek fegyverletételre akarta rábírní, s kinek az ellenséggel való levélváltásai kitudódtak, az illetékes bíróság már épen vallatta, midőn a türelmetlen nép a törvényteremből erőszakosan kihurcolá. „Miután a nála talált levelekből is a bizottmány előtt büne kiviláglott... rongálások s két lövések alatt összerogyék . . . lovakkal tapodtaték a holttest.“

Nov. 29. Szerda.

P e r c z e l Mór tábornok Gáspár őrnaggyal L é g r á d nál d. e. 11. óraker az ellenség sánczait a Dráva mentén megtámadatja. A kölcsönös ágyúzás d. u. 3. óráig tart, midőn a nagy köd miatt véget ér. Veszteségünk 2 sebesült.

Közl. 177, sz. P. H. 231. az. — Az i, hírlapokban Perczel hív. tudósításai állanak oly pontatlansággal szerkesztve, hogy saját ágyúinak számát elől 10-re hátul 4-re, az ütközet napját pedig elől 29-re hátul világosan 28-ra teszi.

A bodzái harcztot 1. n o v. 30. j e g y z.

Nov. 30. Csütörtök.

Maderspach őrnagy a Karas jobb partján Palánkánál tanyázó szerb tábornok az Ördöghídja előtt megtámadja, s miután a 9. zászlóaljjal a sánczokat 2 órai véres küzdelemben elfoglalja, ellenségeit szétkergeti, táborukat pedig felgyújtja. Veszteségünk 3 halott és 9 sebesült, a szerbeké mintegy 100 ember, s ezenkívül 3 ágyú s 8 cs. k. lőszerkocsi. Egyidejűleg a Verseczről kiindult Kiss Pál őrnagy (0 század gyalog, egy osztály lovas, és 6 ágyú) Karlsdorf előtt támadja meg Agics és Baraics főnökök ráczait, kiket két óra hosszat tartó ágyúzás után sánczaikból kiver, s egészen a falu tövéig Uz, honnan azonban időközben az ellenség Al i b u n á r ról segítséget nyervén, a honvédek Nikolineze előtti állódásukba visszahúzódnak. Veszteségünk 2 halott s 2 sebesült.

Közl. 180. 181. sz. P. H. 233. 235. sz. K l a p . Nat. II. 59.

60. 1. E két támadást Vetter főparancsnok rendelte, kinek terve szerint a főerőnek e nap Kniüanin (Thomasovác) ellen kellett volna indulnia, de a mi a nagy köd miatt nem foganatosított.

A magyar csapatok (mintegy 4,200 ember) d. e. ködös homályos időben a szíregi sánczokat Verbász felől megtámadják. A maroknyi őrség támogatására Szent-T a m á s ról segély érkezvén, néhány órai makacs és véres küzdelem után lámadás visszaveretik. Egyidejűleg Szén t-T a más, T u r i a és

Földvár ellen is intéztetnek tüntetések, utóbbik helyen Komlóssay őrnagy az ellenséges sánczokat a Kálvária-hegyen rohammal foglalván el, s a szerbeket a faluba kergetvén.

Serb. 221. 1. Közl. 186. sz. P. H. 235. sz. Klap. i. h. Szil.F.Tört. 218.1. (hol szintén megvan Komi. tőkéletlen jelentése.)

B u t y k a százados aháromszékiekkelaFöldvár felől előnyomuló Heydte századost Hidvégés Arapataka kőat F e l s Ó- F e h é r megyében visszaveri. Gábor Áron első ágyúját viszi a harcztérre.

H o n v. 87. sz. Ugyancsak itt van megírva, hogy Nagy Dani és S á r o s i századosok nov. 29-én Bodzafordulónál szétűzték az osztrák tisztek és századok által vezérelt oláh felkelőket, kik Z á g o n n á l o l y szándékkal akartak betörni a székely földre, hogy „ két nap alatt az oláh bocskortm.-vásárhelyi borban áztassák meg.“ Kővári (129,1.) ezen barczról semmit sem szól, a fentebbit pedig nov. 29-re teszi.

Decz. I. Péntek.

A honvédelmi bizottmány B e m et, „a vitézségéről és hadvezéri tehetségéről históriailag ismeretes“ lengyel tábornokot, az erdélyi hadsereg fővezérévé nevezi ki.

A rend. Kőv.-nál O. 133. 1. V. ö. E. T. 132. 1. Kossuthnál nov. 23-án járt egy székely küldöttség, (melyről még decz. 27. alatt szólni főgunk) Erdélybe fővezérem P e r e z e l l vagy B e m et kérvén. De már ekkor Csuha Antal alezredes ki volt nevezve, ideiglenesen, pedig C z e t z re bizva a vezéri pálcza, kinek személyisége iránt a küldöttség is bizalmat nyilvánított. Miért lépett vissza Csuha? nem tudom. Bem decz. 4-én Debreczenbe érkezvén, ott a helyi csapatok felett szemlélt tartott, s tábori használatra a városi nyomdából egy sajtót vett magához.' Decz. 5-én Nagy-Váradon fogadtatott fáklyászenével. Itt másnap tüzéségi gyakorlatot tartatott, s a várat szemügyre vette. Innen tovább indulva, útközben a nemzetőrök felett helyenként szemlélt tartott, s estére Csúcs ára érkezett, hol a csapatokat és a vidéket megvizsgálván, s a teendőkről intézkedvén, egy napot töltött. Decz. 8-án Krasznán át ért a főtáborszállásra, S z i l á g y- o m l y ó r a, hol vezérkarát megalakítja, irodát állít, s a sereget rendezi, (P. H. 251. sz. V. ö. K ő v. E. T. 139. 1. Függ. II. 189. 1. — ez utóbbik sokszoros tévesztésekkel). Megérkezése, s erélyes és önbizalmat lehelő intézkedései mindenütt rokonszenvet költöttek. Decz. 13-ról már N a g y- B á n y á ról tudósítja Kossuthot, hogy e várost, mely szintén kivilágítással fogadta, ma megszállotta, az Erdélybe

vezető főutakat ágyúkkal és csapatokkal megrakta, a melléksorosokat járhatatlanokká tette, s nemzetőrökkel őrizteti. (A tudósítv. Közl. 191. sz). „Bem tábornok fellépésével“ úgymond egy szakértő „Erdélyben a látszólag az osztrák fegyverekre nézve kedvező, mindig bágyadtan vezetett háború új lendületet nyer. A téli hideg s a hóval mélyen borított hegyvölgyök daczára, az egész tartományban rendkívül élénk s mozgékony hadjárat kezdődik, t. i. a tulajdonképeni téli hadjárat, melyben Bem a maga kitűnő hadvezéri képességét meglepőleg gyors és mindig elhatározó mozdulataival, ellenfelének helyes megítélése, valamint rettenthetetlen bátorsága és igen nagy vakmerősége (Keckheit) által, még szinte kétségbeejtő vereségek után is, a legfényesebben bébi zonyította. A vén, beteges, bár személyes vitézséggel bíró Puchner tábornok, ezen mindenre kész, ravasz, vállalkozó, mindent felvillanyozó ellenfélnek, az ő lassúságával és igen nagy elővigyázatosságával egyáltalában nem felelhetett ineg.“ (Berliner Militair. Lit. Zeit. 1861, 6. Heft). — Bem megérkezésekor az erdélyi magyar sereg hadereje volt 11,285 ember s 24 ágyú, a császáriaké pedig 95 század gyalog, 15 század lovas, s 31 ágyú. (A hadakról részletesen I. Czetz-nél és Köv.-nál) Bem első napi parancsa kelt nélkül K ö v.-nal 0. 135. 1).

Kosztolányi Móralezredes (2 zászlóalj gyalog, 2 szakasz huszár, és 3 ágyú), az ellenségtől megszállott Magyarfalvát Pozsonymegyében reggelin, órákor megtámadja s elfoglalja, később azonban a Morva túlsó partjáról irányított ágyúlövések s az ellenség előnyomulása miatt visszahúzódik, a Láb és Magyarfalva közötti hidat elbontván, s az átjárásokat eltorlaszolván. Veszteséglink 10 halott s 10 sebesült, osztrákoké 45 halott s 00 fogoly.

Közl. 178. sz. I\ H. 232. 239. sz. K lap k. Nat. I. 101. 1.

Decz. 2. Szombat.

Trónváltás. Az e napon Ollutzben b e n az uralkodó család, úgyszintén J e l l a c i c, W i n d i s c h - G r a t z, s az osztrák minisztere^ előtt kelt okmányok szerint Ferdinándú császár és király, „a szomorú tapasztalás“ által a felől győzetvén meg, hogy „népeinek boldogságán szive óhajtása szerint nninkálódnia immár nem áll tehetségében“, koronáiról s fejedelmi hatalmáról lemond, melyet, miután a törvényes trónörökös Feren c z - Károly főherczeg „hasonló meggyőződéstől vezéreltetve“ örökösödési előjogával élni nem akar vala, F e r n c z - J ó z s e f

főherceg vesz át, „ifjabb erő kívántatván az új státusformák előmozdítására és sikeres teljesítéshez vezetésére.“ A 18 éves új fejedelem a nov. 6. és 7. legfelsőbb intézkedéseket megerősíti, s W i n d i s c b-Grätznek, katonai parancsnokának, meghatalmazást ad a magyarországi „lázadás“ megzabolozására, felszólítván egyszersmint az „elcsábított“ sorkatonákat és „Magyarország törvényes érzelmű lakóit“, hogy a fölkelést hagyják oda. V. ö. d e c z. 7. 10.

A családi okmányok Közl. 182. sz. P. H. 235. sz. P. Napi. 1861. 88. sz. Samui]. 25, 1. és. S z i l.-nál F. Tört. 241, 1. Ezen okmányok helyes megvilágosítását adja Teleki László, halála után közzétett beszéd-töredékében (Magy. Orsz. Szerk. Pomp. 1861. 114. sz).

Asztalos százados az a r a d i ostromsereg egy részével (700 önkéntes és ki ágyú) Z á m nál Hunyadmegyében a Károly-Ferdinánd okát, és a roppant számú oláh felkelőket megveri, egy ágyút, több mázsa töltényt s nagy mennyiségű lőport zsákmányul ejt, N o p c s a László épületeit pedig felgyújtja.

Közl. 182. sz. P. H. 235. 236. 240. sz. K l a p. Nat. II. 151. 1. (decz. 1. — hibás nap).

S z e g e d y alezredes (3 század gyalog, $\frac{1}{4}$ század huszár, s 2 ágyú) Görgei fővezér parancsából a császáriakat déli 12. órakor D e u t s c h-H a s l a u előtt a Lajthánál megrohanja, s a faluból is kikergeti, de majd, Prellenkirchen felől nagyobb erőttől tartva, a kényszerszemléből G á t á r a visszahúzódik. Másnap

Decz. 3. Vasárnap.

Görgei őrvonalán Köpésénynél veri vissza T e s s é n százados másfél órai verekedés után Prellenkirchen felé a támadó ellenséget, Paky tizedes.

A decz. 2. harcra: Közl. 179. az. P. H. 233. ez. Szil. F. T. 235. I. K lap. Nat. I. 101. I. A decz. 3. harcra: P. H. 232. sz. Közl. 178. sz. (hivatalosan ji öv. 3-ra tévén).

Decz. 4. Hétfő.

Támadás A r a d v á r ellen. M á r i á s s y nemzetőrezredes (8,500 ember, s 12 ágyú) éjfélt után a várat megrohanja. A székek és debrcczeni önkéntesek már a keleti oldalon lévő vértgátig hatolnak, midőn észreveszik, hogy a harmadik sáncban a várabrosz szerint keresett híd... sehol; s ekkor ahelyett, hogy a főbástya megmászhatására a további intézkedéseket bevárnák, időelőtti rohamkiabálással az őrség figyelmét magukra vonják, minek következtében a támadás másfél órai tüzelés után véresen visszautasítatik. Veszteségünk holtakban és sebesültekben 100 ember. Berger várparancsnok d. u. 5-től esti 10. óráig löveti A r a d ot.

Klap. Nat. II. 153. 1. Közl. 182. ez. Vah. III. 24. 1. P. H. 136. ez. M á r i á s s y decz. 3-án kapott új erősítéseket, Aradra érkezvén 400 lengyel s 11 ágyú 100 honvédtüzérrrel.

Decz. 5. Kedd

A képviselőház az okt. 20. nov. 6. és nov. 7. királyi leiratokra, melyek előző nap olvastattak fel, Madarász László és József indítványuk szerint batározatilag kimondja, hogy azon iratok, miután ellenjegyezve nincsenek, törvénytelenek és érvénytelenek, s mindazon tények, melyek azokban az országgyűlés s annak egyes tagjai ellen felhozatnak, alaptalan rágalmak; kik ezen iratokat bujtogatók céljából terjesztik, hazaárulóknak nyilvánítatnak.

Közl. 179., 180. sz. P. H. 232. sz. A ház ekkoriban kiadott nyilatkozmányát 1. s z e p t. 4. jegy z.

Thomasováci hadjárat. Kiss Ernő tábornok (15 ezer eaaber) V e l e r tábornok terve szerint E c s k a, Z s i g mondfalva és Lázárföld irányából három oldalról támadja meg K n i s a n i n szerb táborát. A harc reggeli 6 órakor B o t o s h on kezdődik meg; hol az ellenség a 3 ezer főnyi magyar hadoszlop továbbnyomulásának makacsul ellenszögzi magát. Ezalatt maga K i s s a thomasováci Temeshídfő ellen

tör, hol, a többi hadoszlopok jeladását türelmetlenségből be nem várva, déltájon 24 ágyúból megkezdí a tüzelést, d. u. 3. óraker pedig rohamot parancsol a sánczok ellen, mely azonban, bár háromszor újul meg, határozottan visszaveretik. Ekkor az orlóvái hidveréssel elkésett és feltartóztatott é c s k a i hadoszlop hátulról rohan Thomasovácra, s azt felgyújtja, de véres küzdelem után szintén visszanyomatik. Veszteségünk csupán holtakban 250 ember.

Kl a p. Nat. II. 66. I. Küst. I. 125.1. Közl. 186. 187. sz. (nagy átalánosságban, részünkőu 14 halott s 40 sebesült). P. II. 240. 237. 238. sz. Kiss ezután Klapka őrnagyot bi/za meg új támadó hadjáráthoz tervet készíteni.

A Zsombori ezredes vezérlete alatt lévő háromszékiek d. u. 1. óraker Szász-Hermányon Brassóvidékén a Heydte százados által támogatott s ágyúkkal ellátott fölkelőket megtámadják, s rövid harc után szétverik, a falut pedig, melynek lakosai a harcban részt vettek, fölégetik. Veszteség a székelyeknél 4, az ellenségénél 19 halott.

Hon v. 87. sz.

Decz 6 Szerda.

O r d ó d y őrnagy N á d a s ról kimozdult csapatai C z e r óván és Leszkon Simunick Őrségét megtámadják, s Wind i s e h-G r a t z herczeg urasági épületeit összeágyúzzák és felgyújtják, de majd három órai csatározás után visszahúzódnak. Posta százados, I m e l y főhadnagy. Veszteségünk 3 halott s 8 sebesült, az ellenségé mintegy 50 halott.

Közl. 185. sz. P. H. 237. sz

S c h l i c k osztrák tábornok (7 zászlóalj, ö lovas század, összesen 8 ezer ember és 15 ágyú), Grabuál és Barwineknél Gallicziából Sárosmegyébe üt, Szorót és Szvidniket ellenállás nélkül megszállja.

W i n t. 103. I. Schlicknek, ki előbb krakkói hadparancsnok volt, feladatául tüzetett ki, Kassát és Felső-Magyarországot elfoglalni, s aztán L o s o n c z on és V-á c z on keresztül W i n d i s e h-G- r i i t z czel

egyesülni. A magyar kormány, a betörés felől előre értesülvén, a határszéleken főleg Hunkócnál eltorlaszoltatta az útszorosokat és sánctortatott, katonasága azonban a széleken nem volt, s miután a zborói szoros torlaszainál álló 200 nemzetőr az osztrák lovasok első látására hazafutott (P. H. 252. sz.), Schlick ellenállás nélkül nyomulhatott előre, s F i e d l e r dandárával decz. 9-én már Eperjesen pihent meg. A betörésről azonban sem a képviselőház, sem ft közönség hivatalosan nem lön tudósítva - decz. 13. előtt.

Bem tábornok nyilatkozmányt intéz Erdély lakóihoz, mely szerint a magyar kormány a nemzetiségi és vallási teljes jogegyenlőséget biztosítja, s a polgári és katonai hivatalokat a születés, nyelv és hitfelekezet tekintetbe vétele nélkül fogja betölteni; belügyeiben mindenik nemzetiség a magyar nyelv mellett tulajdon nyelvével élhet; a hadi szolgálatban benuáltak vagy elestek özvegyeiről és árváiról az állam gondoskodni fog.

Az okm. K ö v.-nál O. 134. 1.

Decz. 7. Csütörtök.

A képviselőház „az országba magán úton beküldözgetett“ decz. 2. trónváltozási okmányokra vonatkozólag Kosuth indítványa szerint kinyilatkoztatja, hogy „a királyi szék birtokával az országgyűlés híre, tudta és beleegyezése nélkül egyoldalúlag senki sem rendelkezhetik“, annálfogva azon okmányokban foglalt családi egyezkedés, s az osztrák trónról való lemondás, Magyarhont nem kötelezi. Míg a király az alkotmányra meg nem esküszik, s megkoronázva nincsen, addig rendeletéinek sem szabad engedelmeskedni; másként cselekvők a honárulás bűnébe esnek. E határozatot d. u. 1. órákor a f e l s ő t á b l a is egyhangúlag magáévé teszi.

Közl. 182. vagyis decz. 9. sz. P. H. 236. sz. A határozat még S z i l.-nál F. Tört. 245. 1. Klap.-nál Nat. I. 56. 1. E tárgyban előző nap értekezlet tartatván, Wesselényi, ki képviselő nem volt, fejtegeté, hogy az új fejedelem előtt meg kell hódolni. E javaslat azonban, melyet Pázmándy is támogatott, csak 2 — 3 jobboldali képviselőt tudott megnyerni. Batthyány Lajos Pestre érkezével a határozat már ki volt mondva, ő azonban igen rosszalólag nyilatkozott felőle, s pártfeleivel értekezletet tartván, elhatározá mindent elkövetni annak visszavonására. (Bővebben Füg. II. 170—175. 1).

Pánfi alezredes (2 század honvéd s 200 nemzetőr) Nagy-Sebesnél K o l o z s megyében J a n c u praefect táborát (mintegy 2 ezer oláh s 100 T u r s z k i gyalog) Csúcsa felől megtámadva szélyelveri, s a futókat késő estig üldözi.

P. H. 245-82.

Decz. 8. Péntek.

A képviselői ház az 1848. nov.—1849. jún. adó tárgyában elhatározza, hogy a földadónál az évi tiszta jövedelem 4%-ka vétessék fel alapul, s hogy a házádonál azon városokban, hol a lakházak állandóul bérbe adhatók, a házjövedelem 4%-ka, falukban pedig mindenik külön szobától 8, kisebb városokban 16, nagyobbakban 24 pkr fiztessék adóba; keresetiadónál szintén 4% szolgál alapul, haszonbérlek a haszonbér 2%-kát fizetik, pénztörkékek pedig akként fognak adózni, hogy az adósok, kik egész értékük után adóztatnak meg, a kamatok 4%-kát lehúzzák; p á l i n k a - a d ó n á l a k a z á n a k ó t a r t a l m a n a g y s á g s z e r i n t 1—3 p f o r i n t j á v a l s z á m i t t a t i k; i t a l m é r é s i a d ó b a n a k e r e s e t i a d ó n f e l ü l P e s t e n 15, e g y e b ű t t 10—2 p f o r i n t i g f i z e t t e t i k; s z e m é l y a d ó b a m i n d e n 18—60 é v e s m u n k a b í r ó f é r f i é s n ő f i z e t 8 p k r t; t á v o l l e t i a d ó b á n v é g r e a z o k, k i k e g y é v a l a t t f é l é v e t n e m t ö l t e n e k a h a z á b a n, r e n d e s a d ó i l l e t é k ű k e t h á r o m s z o r o s a n f i z e t i k.

Az orsz. határozat P. H. 242. sz. V. ö. Közl. 182. 183. stb. sz. Ezen határozat a pénzügy miniszteri javaslat (1. e. ang 24. alatti folytán leginkább Lányai Menyhértnek mint a központi bizottság előadójának észrevételei szerint készült, s több hónap óta egyik állandó tanácskozási tárgyát képezte a háznak, mely azonban közben-közben a napi hírek és honvédelmi intézkedések által annyira el volt foglalva, hogy néha egy hétig sem tért napirendre (V. ö. decz. 3(1. jegyz.). A javaslat nov. 30-án került részletes tárgyalás alá.

Decz. 9. Szombat.

A honvédelmi bizottmány a Magyar gazdaságiügyletet pártfogása alá veszi, s egyelőre 8 ezer pfortot utalványoz számára.

Közl. 184. 8z.

A Háromszékre betörni igyekvő H e y d t e cs. százados a 250 honvéd, 30 Mátyás-husár, és kevés láncásokból álló, s egy ágyúval rendelkező székely csapatot Köpeczen Felső-Rákos felől megtámadja, s miután a láncások a harc kezdetén megszaladtak, az Oltón keresztül nyomja, azonban miután a honvédek bátran fodózték a hídon átvonulást, üldöztetni nem meri. Veszteség a székelyeknél 5 halott, az ellenségénél 30 halott. Másnap

Decz. 10. Vasárnap

K ö p e c z t az ellenség fölégeti, lokasai közül mintegy 100-at legyilkol, s Pap Mihály őrnagyot foglyul ejti.

Honv. 87. sz. Est. L. 23. sz. (Pap ismertetése). V. ö. Kő v. E. T. 129. 1. (eltérő és hiányos adatok).

G ö r g e i tábornok-vezér és C s á n y kormánybiztos P o z s o u y bán „a feldunai királyi magyar hadsereg nevében“ a decz. 2. trónváltásra vonatkozólag kinyilatkoztatják, hogy „a magyar királyság két oldalú kötményen alapszik s Magyarország királya csak az lehet, ki az országgal koronázási egyezményt kötött, az ország törvényeire esküt tön, s Szent-István koronájával megkoronáztatott“, s ehhezképest kijelentik, hogy trónra „senkit sem ismernek el feljogosítottnak, kinek uralkodását az ország és alkotmány el nem ismeri, s ők... az országot, s az országgyűlés és az általa rendelt kormány jogszerű tekintélyét minden idegen bitorlás, erőszak és megtámadás ellen készek utolsó csepp vérig védeni.“

P. H. 241. 8/. A nyil. még S z i l.-nál P. Tört. 252. 1.

G ö r g e i magyarjai az osztrák előőröket d. e. 10. órakor Pozsony mellett a dunántúli Griechenau irányában megtámadják. A magyar ágyúk a Várhegy s a Dunapart közti térről a Dunán keresztül d.ü. 4. óráig folytatják tüzelésüket, a midőn visszahúzódik az ellenség. Sebesültek részünkön 26-án.

P. H. 141. 8z.

J e 11 a c i 6 bán B é c s ből kiáltványban tudatja a d a l-

m a t á k kai, hogy „a császár“ őt D a l m á c z i a polgári és katonai kormányójának nevezte ki. Az új kormányzó Dalmátországnak nemzetiségi, vallási s közgazdászai tekintetben üdvös javításokat, jogegyenlőséget ígér, s „az alkotmányos nton létesítendő kormányzási rendszabályok“ által szebb és nagy jövődőt jósol.

A kiáltv. Pej.-nál 144 l. és S a mini. Anl. 25. l.

Decz. 11 Hétfő.

A k é p v i s e l ö h á z, Mészáros hadügyminiszter terve nyomán a Ludoviczeumot „Magyar Hadi-főtanoda“-vá alakítja át.

Közl. I 89. v. ö. 185. sz. (ntöbbik helyen a részletes költségvetés, minek eredménye, hogy 200 növendék kintartása évenként 101, 140 pirt ba kerül). Mészáros e hadi tanoda eszméjével mingyárt Pestre érkezévével kezdett foglalkozni, s máj. 29-én már javaslat készítése felől intézkedett. (P. H. 09. sz). A ház Madarász József indítványára e tervben azt is elhatározza, hogy vallástannal és egyházi szolgálattal a hadi növendékek „ne terheltessenek“, hanem az intézetben egy polgári állásit, s valláskülönbőség nélkül kinevezendő egyén bizassék meg az erkölcs tan előadásával. A felső tábla azonban a terv ezen részét nem hagyta helybe.

Buda m é r i ütközet. Az Eperjesről hajnali 1. órakor megindult S c h l i e k tábornok P u l s z k y Sándor alezredes hadát (6 ezer nemzetőr, 3 zászlóalj honvéd és 14 ágyú), mely a k a s s a i hegyek északkeleti oldalán kedvezőtlen területen állott, d. e. 10. órakor Budamér felől megtámadja. A harcztot, megnyitó ágyútiiz első heve szüntével Per g én dandárnok a magyar balszárny ellen az erdőnek nyomul, mire az némi puskatüz után a középpel együtt viszálmzódik. F i e d l e r dandárnokra, ki T é b á ’ny nál a parasztok miatt felsült, s a rós utak miatt sokáig késett, a császári vezér megunván a további várakozást, Deym uandárát rendeli ki a magyar jobbszárny megkerülésére, de már ekkor P u l s z k y hadai átalános visszavonulásban voltak, mely a nemzetöröknél nemsokára szaladássá fajul. A kassai Hernád-hid mellett, hol valahára Fiedler is csatlakozik az osztrákokhoz, két szepesmegyei zászlóalj, a kassa-miskolezi országu ton pedig

a lengyel légió egyrésze fedezi, vitéz harcban, a futóhad menekülését. Vesztéségünk a számos holtakon és sebesülteken kívül 250 fogoly, osztrák részen 147 holt és sebesült, s ezek közt néhány főtiszt. Schlick esteli 5. óraker összes csapatai élén Kassára bevonul.

Wint. 104 — 109. I. Klap. Nat. I. Rüst 1. 179. 180.1. Közl. 187. 189. sz. P. H. 241. 245. sz. A veszett harc, főleg miután a szerte futott nemzetőrök Schlick haderejéről rémületet gerjesztőleg szóltak, M i s k o l c z o n Felső-Magyarország főhelyén, rendkívüli csüggedést idézett elő, mely félelmes arányokban terjedt Pest felé is. Kossuth szükségesnek látta decz. 13-ról egy buzdítást (Közl. decz. 14. sz.) intézni Borsod-, Heve s .Pestmegyékhez és a J á s z-K u n s á g hoz, valamint az ellenség háta mögött eső hatóságokhoz, melyben őket azzal vigasztalja, hogy „ellenségeinknek a volt nádor irományai közt is feltalált azon tervezetében . . . hogy magyar hazánkat kilencz oldalról fogják-megtámadni... utolsó“ támadás már a Schlické, de ettől, bár a magyarok gyakorlatlanság és fegyverlemhiány miatt elveszítették is a budaméri ütközetet, nem kell félni, mert „nevetséges dolog attól tartani, hogy 8—9 ezer ezen kényszerített zsoldosokból álló csorda a hazát veszélyeztethetné.“ Álljanak ki ismét a „derék“ nemzetőrök, keljen fel a nép,„s legyen a nemzet meggyőződve, hogy az ilyen 8—9 ezerből álló ellenség nem egyéb, mint egy jó fegyverliferans, melyet el fogunk fogni, s fegyverével annál több honvéd zászlóaljat felszerelni.“ Egy másik levélben pedig tudósítja „a magyar népet, a Tiszának hős ivadékát“, hogy „hadügyminiszter Mészáros Lázár úr szives volt önként kijelenteni, hogy a Schlick elleni táborozás fővezérletét ő maga vállalja el, s rögtön rendeltetése helyére induland“, továbbá, hogy „tábori elemzési biztos Irányi Dániel képviselő leend, — tartományi korin, biztosok pedig báró V a y Lajos főispán Borsod bán, A l m á s s v Pál képviselőházi alelnök H evesben, kik különben is megyéjükbe, a népfölkelés organizatiójára már előbb kiküldettek.“ (u. o.) Decz. 15-én pedig a harcban kitüntetettek (ezek közt Gedeon László őrnagy zempléni nemzetőrei) vitézségét dicséri meg a kormányelnök, közhírré tévén „hogy a fővezér hadügyminiszter elindul a sereghez, a liouvédzászlóaljak, lovasság, fegyver, töltés, ruházat küldemények egymást érve mennek.“ stb. (Közl. desz. 16. sz.) Mészáros decz. 14-én tudatja a képviselőházzal új tisztségét, egy igen kedélyes és önbizalmat lehelő beszédben, melyet a ház „hosszasan tartó eljenzések és tapsok“ közt fogad, — előadván abbéli remményét, hogy „azt, kit Schlicknek hínak, talán megschlikoljuk“, (a P. H. tudósítója szerint: „meg is fogjuk síkolni“), de kiemelvén, hogy „ismeri e vezért, ő jó, derék katona.“ Átalában Mészáros ajánlközása igen kedv ező hatással volt a félénkség oszlatására. Kassa miatt Pulszky gyanúsították. (Közl. 189. sz.)

sőt némely elfutott nemzetőröktől „árulással“ is vádoltattott (P. H. 246. sz.). Mészáros tiszta és rendíthetetlenül becsületes érzelmeiről s hadi képzettségéről ellenben mindenki meg volt győződve, s épen azért, bár a szerbek elleni hadjáratában nem mosolygott is rá a szerencse, az ő újabb lelkes elszántsága erőt öntött a csüggedőkbe, s a Miskolczon lévőek még egyszer elmondhatták felőle a mit-május 24-én Pestre jövelekor egyik hírlapunk, hogy „már érkeztenek csupa hírére is erősödünk.“ (P. H. 63. sz.). Az új vezér több ezer honvédet s pár ezer huszárt nyer erősítésül, s decz. 18-án érkezik Miskolczra, hol Szemerével kezét fogva erélyes lépéseket tesz serege rendbehozására s a küzesüggedés elosztatására. (Részletesen P.H. 150. 241. sz. és a K ö z l.) Mészárossal ment B e s / e János is, (ki decz. 13. ki rémindítványával a jobbak iszonyatát és neheztelését nem ok nélkül idézte föl — V. ö. P. H. 239. sz.), s kinek a ház engedelmet adott, hogy menjen a táborba, miután maga mondá, hogy ő ismeri önmagát, s tudja, hogy „jó mellével s érezhangjával“ több hasznot tesz a táborban, mint képviselői működésével a tanácskozásoknál.

Frischeisen alezredes és Hnrbán tót felkelő-főnök Budatinnél Trencsénmegyében Querlonde őrnagy és Beniczky kormánybiztos csapatát megtámadják, miközben a turóczy kaszás nemzetőrök csakhamar megszaladnak, de a honvédsereg bátran helyt áll, s 6 órai kölcsönös tüzelés után Hurbán kénytelen C s á z á r a, Frischeisen pedig J a b l u n k a felé hátrálni. Veszteségünk 7 halott s 27 sebesült.

Közl. 188. 189. sz. P. H. 241. 242. sz. Wint. 64.1. Klap. Nat. 1. 89. 1. Beniczky nek Zólyom, Hont, B a r s és T u r ó c z megyékben nov. 11 -óta polgári és katonai főhatósága volt; (kineveztetése P. H. 231. sz.). — A fentebbi harc után az osztrákok, tartván a magyarok Morvába és Sziléziába ütésétől, új csapatokat vonnak magokhoz . Gallicziából, s az ekkép megerősített sereg vezérlete az Olaszországból hazatért Glözt «tábornokra bizatik. — Frisch. decz. 4-én a Jablunka-szoroson tört be hazánkba.

Az élelmi szereket szállító Kedves Lajos századost Lip-pánál az ellenség megtámadja, s folytonos ágyútűz között Rádnára szorítja.

K ö z l. 190. sz.

Decz. 12. Kedd.

A 11 i b u n á r i ütközet. Damjanics ezredes (2,500 ember) d.-e. Karlsdorf előtt támad, s a 3. és 9. zászlóaljok köz-

remüködésével a falut és a sánczokat több órai kölcsönös ágyútiiz után szuronyviadalban elfoglalja. A szerbek ekkor A 11 i b u n á v r a hátrálnak, hol e közben a Zichydorfról érkezett Gergely őrnagy (magyar jobbszárny) a túlnyomó erejű ellenséggel (J o a n o v i c s) hanyatló sikerrel küzdött. A Karlsdorfról hátráló szerbek azonban Allibunáron is rémületet gerjesztenek. Gergely épen újabb rohamra vezetí csapatát a község ellen, midőn másik irányban az ellenség háta mögött Damjanics is feltűnik vitézeivel. Erre minden további küzdéssel felhagynak a szerbek, s merő rendetlenségben futnak Pancsova felé. Allibunárt a magyar sereg fölégeti. Vesztéségünk holtakban (kik közt Szkublics őrnagy) és sebesültekben mintegy! 00, az ellenségé mintegy 400 ember.'

Klap. Nat. II. 09. 1. S e r b. 223. 1. (magyarok vesztése 300 halott). P. II. 242. 244. sz. (vesztéségünk 10 halott, 5 sebesült) Szil. F. Tört. 12. 1. Férf. 116. 1.

G á l Sándor százados a F e l s ő-R á k o s n á l F. Fehérme-gyében táborozó H e y d t e császári százados seregét 2 oldalról megtámadja, s a jobbára fölkelőkből álló tábort tökéletesen szétkergeti. A Kossuth-huszárok a R i k a-erdőn keresztül üldözve elleneiket azok közül 297-et öblönsnek le. Zsákmány 00 marha, sok lőfegyver, s 3 mázsa lőpor.

Honv. 88. sz. Kővári (É. T. 129. 1.) ide vonatkozólag ennyit és így ír: „decz. 9-én F e l s ő-R á k o s n á l ütöttek össze (t. i. Heydfé és a háromszékiek); mígnem Gál jSándor alezredes decz. 13-án a Rikán kiverte.“

Decz. 13. Szerda.

W i n d i s c h-G r a t z osztrák fővezér s kir. biztos Sebó n- b r u n n ból tudatja Magyarhon és Erdély lakóival, hogy nov.

12. kiáltványa értelmében hadserege élén átlépte Magyarország határait, oly czélból, hogy a „törvényeknek anárkikus fondor-^v latok által megdöntött uralmát, a semmivé lett személyi és vagyoni biztonságát helyreállítsa.“ Annálfogva idegen vagyont megcsorbitani, „bőszült dühösségből vagy vakbosszúból“ községet elpusztítani, felhalmozott készleteket megsemmisíteni

tilos. A hatóságok és községek felelősekké tétetnek a magán, köz vagy államjavakban „a lázadó kormány” rendelete folytán eshető károkért. Másnap pedig

Decz. 14. Csütörtök.

Magyarhon és Erdély földművelő népéhez intéz ács. fővezér külön kiáltványt, melyben a nov. 7. levél szerint, az új fejedelem nevében és megbízásából biztosítja a népet, hogy a robot és dézma eltörölve marad, s felszólít mindenkit, hogy ezen ígéretnek hitelt adjon, s békében maradjon, mert ha a „lázadók”-kal tartand, mint áruló fog büntettetni. E kiáltványnak szöszékből közzétételére a lelkészek kötelezettek, á megtörtént kihirdetés felől rögtönítéleti büntetés terhe alatt a legközelebbi kát. parancsnoknak azonnal jelentést tévén.

Mindkét kiáltv. Samui 1. 31 — 33. 1. A honv. bizott lány a fő-Jiadsereget oda utasítá, hogy viszavonulásában a háta mögött hagyott vidékeken a gabna és széna készleteket, „ a mennyiben Komáromba el nem szállíthatná, semmisítse meg, s G ö r g e i míg Győrbe ívm érkezett, újtjában roppant mennyiségű széna készleteket gyújtatott fel. Azonban isakhamar belátta, hogy ezen „hazafiul pusztításokból” (mint ő nevéssé), oly- roppant kár háramlik az ország lakóira, hogy azzal az a csekély haszon, melyet a kormány czélozott, arányba sem tehető, s annál fogva a további égetésekkel önként felhagyott (Görg. 1. 125. 120. 1). A hátráló hadsereg előtt pedig a kormánybiztosok magoktól nem mertek ily erőszakos rendszabályt foganatosítani, s magára a népre bízták, hogy élelmiszereit az ellenség előtt dugja el vagy semmisítse meg, azután pedig' ragadjon fegyvert, s keljen fel tömegesen. Lukács Sándor kormánybiztos decz. 1J-én mindenik élve vagy holtan elfogott osztrák fejére 2 pirt jutalmat tűzött ki A nép azonban evőtelen tüntetéseivel, melyek folytán maga földönfutóvá lett volna, a nélkül, hogy kormánya rajta segíthetne, s anyagilag kávpótolha'ná, egy erős hadsereg hosszútjának nem tette ki magát, s a fegyveres fölkelés sem állott ki, mihez annál kevesebb kedv lehetett, mert Windsch-Gratz decz 2B-án Fertő-S.z e n t-M i k l ó s ról rendeletben tette közzé, hogy 1. „minden lakos, ki bárminemű fegyverrel kezében elfogatik, azon szempillantásban kötéllel k jvégeztetik”; 2. minden község, mely osztrák katonát, futárt és szállítmányt megtámad, földdel egyenlővé tétetik; 3. minden helység előjárósága a csend fenntartásáért életével felelős. (A rend. S a m l. 34. 1).

Simunich osztrák tábornok (16 $\frac{1}{2}$ zászlóalj, 4 lovas század és 18 ágyúja nádasí szorosból Pozsony megyében Or-

dódy őrnagy dandárát gyöngye védelem után kiveri, s Nagy-Szombathra űzi.

W i n t. 43. 1. M é s z. 35. 1. (decz. 14 és 15.). K l a p. Xat. I. 103. 1. Görgői e vereség hírére egy erősebb csapat élén fiuyomt küldi N.-Szombathba.

Arad vár fölmentése. Leiningen vezérőrnagy Temesvárról (2,500 gyalog, 3 század lovas, 15 ágyú s mintegy 5 ezer oláh fölkelő) M á r i á s s y ezredes ostromló hadát déli órakor Új-Arad előtt megtámadja. Némely osztrák érzelmű tüzéink, kiknek egyrésze harc közben az ellenséghez át is pártol, a szent-miklósi sánczokból csak gyöngén viszonzozák a támadók folytonosan erős tűzét. Végre a székelyek tovább nem bírván kiállani az ellenség gyilkos lö véseit, a sánczokból rendetlen futásban Új-Aradra vonulnak. Eza latt a békési zászlóalj a várbeliek kirontását hősileg visszaveri, Asztalos százados, s V y s o c k i őrnagy pedig szintén nagy bátorsággal állják el az üldözők útját, minek következtében a futóhad estére a c s a l a i erdőnél vert hidon a M a r o s túlsó partjára menekülhet. Veszteségünk az elfogattakkal együtt 260 ember s 3 ágyú. A vár, hol decz. 8-óta már a lóhus járta, az ostromzár alól felszabadul, élelmi szerekkel 60 napra ismét elláttatik: Ostroiuműveink szétromboltatnak. A város déli 12-től esteli 7. óráig erősen bombáztatik.

Klap. Nat. II. 154. 1. Rüst. I. 130. 1. Vali. III. 26. 1. P. H. 244. sz. Az ostromló seregben már ezen harc előtt is általános volt a kívánság, hogy Máriássy ügyesebb vezérrel váltassák fel, miután ő nemcsak hadi képzettségét nem igazolta kellőleg, hanem fegyelmet sem tudott tartani, annyira, hogy az ütközetek elől a tisztek szélűtre szökdöstek. (P. H. i. sz). Decz. 16-án Vetter főparancsnok megérkezése ismét némi önbizalmat önt az ostromlókba, kiket a P a u I s r a kirendelt székelyek is odahagytak (Közl. 145. 196. sz). Vetter Aradról Pestre sietvén, ott felvilágosítá az aradi dolgokat. Decz. 23. előtt kevéssel megérkezik a táborba Gál Miklós ezredes, az új parancsnok, decz. 25-én pedig átveszi tisztségét, s másnap áthidalatja a Marost, megszállja Új-A r a d-ot, és a várat ismét elszakítja közlekedéseitől. (252. sz). Berger várparancsnok decz. 22-én hódolatra szólította fel Arad-ot, vonakadása esetére halomra lö vetéssel fenyegetvén. A város azt felelte, hogy nincs hatalmában ily lépés, miután a honvédek által lefegyvereztetett, s a nemzet serege megszállva tartja.

Decz. 15. Péntek.

Jarkováci utközet. Suplikác cs. tábornok s rácz vajda a Jarkovácson (Németbánsági ezredben) szállásoló Damjanics ezredet decz. 14. és 15. közti éjen kevéssel éjfélt után, a falu lakosaival egyetértve véletlenül megrohanja. Az álomból felriadt magyarok leírhatatlan zavarba jutnak. Damjanics azonban rettenthetetlenül gyűjti össze harcosait, s míg maga csapatai egy részével 4 ágyú kíséretében órai utczai öldöklés után a helységből északnyugotra kivágja magát, azalatt Kiss Pál őrnagy és Aschermann százados a sereg másik részével délnek D o b r i c z a felé húzódnak el, hol 5 óra hosszáig védik magokat. Reggeli 6. óraker Damjanics rohamra vezeti „fiai“-t, s benyomul a helységbe, honnan Kiss Pállal egyesülten csakhamar kiveri az ellenséget. Jarkovácson kívül még egy állodást vesznek a szerbek, melyből azonban rövid ágyúzás és egy vitézi támadás után szintén kiveretnek, s déli irányba Űzetnek. Jarkovácot a magyar sereg fölégeti. Vesztesség a szerbeknél mintegy ezer ember. — Estére Damjanics, Kiss Ernő és V e 11 e r tábornokokkal egyesül Szárcsánál. Vetter e nap a thomasováci hídfőt foglalta el csekély ellenállás után, sThomasovácot fölgyújtatta.

K 1 ap. Nat. II. 70- 73. 1. Rüst, I. 127. 128. I. Vali. III. 4. 84. I. Köz 1. 196. sz. P. H. 245. sz. A hiv. jel. még S z i l.-nál F. Tört. 262. — A S e v b. 224. 1. azt állítja, hogy Allibunár elvesztése után Jarkovácznál K n i é a n i n támadta s verte, mega magyarokat, kik ezúttal 9 ágyú s 7 lőszer-kocsit vesztek volna. Suplikác, e könyv ezélzata szerint ismét nem említettik. — Damjanics e szép győzelmét nem tudta használni, mert a helyett, hogy nyomon Űzné elleneit, szabadon hagyta vonulni 'fészkekbe, P a n c sóvá ra. Átalában forradalmi vezéreink soh'sem bírták kellően megérteni azt a nagy igazságot, hogy a győzelemnek az ellenség Űldözése adja meg igazi becsét, s a nélkül a vérontásnak pillanatnyi előnyél nincs egyb eredménye.

Decz. 16. Szombat.

K o s s u t h a g u e r i 11 a h a r c z o t elrendeli. „Az udvari kamarilla“ Ferdinánd lemondása mellett kimondta azon szándokát, hogy „Magyarországot nemzeti és országos önállásá-

tól meg akarja fosztani, s az ausztriai birodalomba provincia gyanánt beleolvasztani, a a magyar nemzetnek vagy harcot kell vívni országos lételeért... vagy alá kell írni kitöröltesét a nemzetek sorából, s országos léteieről le kell mondania.“ Azért védnünk kell magunkat. Nemzetünk ellenségei e napokban vették s veszik foganatba azon tervet, hogy.. 9 oldalról“ támadják meg hazánkat. Bár seregeink délen győzelmeket vívnak ki, de miután S i m u n i c h Nádast bevette, s ez által Pozsony tarthatatlan ponttá vált, és a határszél védelmét fel kell adni: a harcot az ország belsejében folytatni. Most fejtsé ki azért a nemzet minden erejét. S e végből a megyei hatóságoknak megparancsoltatik, hogy alakítsanak önkéntes vállalkozókból gyalog és lovas mozgó nemzetőrségi vagyis guerilla csapatokat, melyek a portyázásokra s harczy mozdulatokba begyakoraltassanak, s az ellenség beütésekor házi títzhelyök védelmére készen álljanak. Zsoldot a guerillák az országtól fognak kapni, lóval és fegyverrel azonban magok lássák el magokat.

Közl. 190. sz. Decz. 18-ról Kossuth sí (juenllakra vonatkozólag meghagyja, hogy a vezérek választása a fő- vagy alispánt vagy a kormánybiztost illesse, hogy a ki 100 embert összegyűjt, századosi, a ki 200-at, őrnagyii illetményt kapjon, s hogy a querilláknak rendeltetésük nem az ágyúk elibe állam', hanem az ellenséget „mint a hangya körilkerhigeni“, véletlen meglepni, minduntalan nyngtalanitni, szállítmányait eliogdosni stb. (A rend. P. H. 244. sz).

Parndorfi ütközet. Windisch-Gratz altábornagy főerejével reggeli 9. óraker Brucknál átlépi a Lajthát, s ezzel a magyar őrvonalat egy csapással felbontja. A főtámadást d. e. 11. óraker a parndorfi magaslatokon elhelyezkedett Zichy Lipót alezredes (3 zászlóalj s 12 ágyú) ellen Jel Iáei cí bán (11 ezer ember) intézi, kinek erős ágyútüze elől csekély számú gyalogjaink csakhamar meghátrálnak, s a visszavonulási utat eltévesztve M o s o n y helyett Neziderbe futnak. Kmety és Pöltenberg hősiességek a futó had útja fődözésében. Veszteségünk 20 halott, 20 sebesült s 25 fogoly. Jellació éjszakára Fél-toronyt és Miklósfaivál szállja meg.

Görg.I. 122. 123.1. Wint, 27—33.1. R ii s t. I. 159.1.

K 1 a p. Nat. I. 193. 1. Közl. 200. sz. (hely és nap hibásan). Win-

d i s c h-G r a t z ekkori hadereje. 1. (Jellacic) hadtest: 15 zászlóalj, 20 lovas század s 54 ágyú. 2. (Wrbna) hadtest: 15⁴/₆ zászlóalj, 7 l., század és 54 ágyú. Tartalék (Serbelloni) hadtest: 8⁴/₆ zászlóalj, 25 l. század és 108 ágyú. Összesen 39¹/₆ zászlóalj, 52 l. század s 216 ágya, vagyis 36,911 gyalog és 6,202 lovas, — Görgei decz. 17-én teljesen elhagyja P o z s o « y t, hol nov. 1-óta serege állandó főhadi szálláson volt. A tábornok mihelyt átvette a főparancsnokságot, azon tervvel lépett fel a kormány előtt, hogy Pozsonyt, mely nem védhető' pont, el kell hagyni, hogy a Duna jobb partján a főerő húzódjon vissza Győrig, elocsapatait Mosonyig nyújtván, a bal parton pedig Pozsonyt s a fehérhegységi főátjárásokat egyes erős csapatokkal kell megrakni, melyek túlnyomó erőtől szorongattatva Lipótvárra és Komáromra vonulhatnak vissza, ezalatt pedig a kormány és országgyűlés székhelyét Pestről a Tisza mögé kell áttenni, hol u rendes katonák és hadszerek szaporítására minden erőt ki kell fejteni. E tervet azonban a kormány elvetette, s a hadvezérnek kötelességévé tévé a hártárt megrakni és védeni, miután ezt a kedélyek megnyugtására s a nép lelkesedésének fenntartására is okvetlenül szükségesnek tartotta. Görgei leszavaztatván, arra fordítá gondjait, hogy seregét újra szervezhesse, vagyis a nemzetőr és önkéntes hadcsapatokat feloszlathassa, s belőik rendes honvédzászlóaljakat alakíthasson. Azonban ebbeli törekvései közben igen sok akadályokkal kelle küzdenie. Számos nemzetőrök kijelentették, hogy miután szolgálati idejük letelt, haza akarnak menni. Görgei ezeket elbocsátá, sőt a többi önkénteseket és nemzetőröket is el akarta küldeni, kik rendes honvédek lenni vonakodtak. Kossuth ezt nem engedé meg, sőt újabb önkéntes csapatokat is szerveztetett, úgy vélekedvén, hogy „a lelkesedés magában is elég a rendet, a hadi fíradalmak türését, az engedelmisséget és a fegyelmet kipótolni“ (s ezen nézetétől csak a kassai tanúságok után tért el, decz. 13. szözatában kijelentvén, liogy „a gyakorlat és fegyelem hiányát a hazafiul lelkesedés nem egészen pótolhatja“). A hazájukba visszatért önkéntes és nemzetőr csapatok tisztjei legnagyobb részt maradtak, de olyan igényekkel, hogy a honvédek közt is hasonló rangban alkalmaztassanak. Görgei ennek ellene szögező magát. Ekkor sokan Pestre mentek, hol az óhajtott fokú kinevezést megkapták. Kossuth felhatalmazta Görgeit, hogy tiszteket nevezhessen ki századosokon alul. A honvédelmi bizottmány e jogtól megfosztá, s a főparancsnoknak csupán azon előjogát hagyta meg, hogy századosokon felüli fokozatokra egyéneket ajánlhasson, s Nádosy és Mészáros utján maga eszközlé a kinevezéseket, de annyi tévesztéssel és személyváltogatással, hogy Görgei nem gyözött ellene tiltakozni; (ide vonatkozó levelei: Görg I. 99 —112. 1.). O különösen sürgető, hogy senki honvédtisztté kellő hadi képzettség hiányában ki ne nevezessék, minnek végre engedett a kormány, s a decz. 5-ki Közlönyben közzé tetté, hogy „senki főtiszttségre a honvédseregnel nem alkalmaztatik, sem előlépte-

tésre számot nem tarthat, hacsak, a kirendelt előleges bizottmány előtt képességéről a próbát le nem tette.“ Fegyver, lábbeli, ruha és fehér nemű a táborba küldött honvédek egy részénél teljesen hiányzott, az önkéntes csapatok pedig miután csak egy pár fehéreműjük volt, egészen eltetvesedtek, s e miatt sokan betegséget kaptak, ezenkívül a táborban a kholera is dühöngött, oly mérvben, hogy nov. 17-ig 29 beteg közül 11 meghalt. De leginkább bántotta az új fővezért, hogy seregének elhelyezése körül jog nem engedtetett neki, s oly terv végrehajtására Ítéltetett, melyet maga alapjában hibásnak tartott. Észrevéven, hogy Kossuth katonai dolgokban leginkább a honvédelmi bizottmány befolyása alatt áll, azon ajánlatot tette neki, legyen diktátor, a midőn a fő-sereghez jöven, nála befolyását megalapítani reménylé. A levél azonban, melyben Kossuthot e lépésre bírn kísérle, (megvan G ö r g. I. 99—103. l. és Mész.-nál 24—28. l.), oly homályosan és hiányos indokolással volt szerkesztve, hogy Kossuth abból a nagy lépés megtételére egyáltalában nem merithetett elég alapot, s elég volt, ha a sorok közt kitudta olvasni, hogy ő ott diktátorsággal vau megkínálva, miután a tárgyalás nyilván a hadpararancsnok jogkörének szélesítése körül forgott, de nem Kossuth személyéről. A határvonal őri zésének mindazáltal megvolt az az eredménye, hogy Windisch-Grätz, mint maga is bevallja, kínos bizonytalanságban sőt teljes tudatlanságban volt a magyar kormány had-ereje, hadi készülteinek mibenléte s katonáink elhelyezése körül, miután a magyarok közül kémekeket pénzért sem kaphatott. (W i n t. 19. 26. l.).

Petrichevich Horváth ezredes cs. portyázó csapata (mintegy 2 zászlóalj gyalog, 2 osztály lovas és 6 ágyú) déltájon megszállja Sopront, miután előbb az előőrsi huszárokat a város előtt rövid ideig tartó viadalban elkergette. Veszteség mindkét részen néhány halott és sebesült.

P. H. 250. sz. Win t. 64. l. Közl. 200. sz.

Nagyszombathi ütközet. S i m u n i c h osztrák tábornok G u y o n ezredest délután a város előtt túlnyomó erővel véletlenül megtámadja. Guyon merész, deczélalan hősiességgel komoly ütközetbe bocsátkozik, s a város utczáin is harcol, miközben a tüzekek nagyobb része ágyúi mellett elhull, mígnem két órai véres közdelem után a magyar sereg egy része Szered nek, másika C z i f f e mek veszi futását. P u s z t e r n i k táborkari főnök, és M a k k tüzér-őrnagy. Veszteségünk holtakon

és sebesülteken kívül 798 fogoly, 5 ágyú s 1 zászló, osztrákoknál 1 halott, 38 sebesült.

W i n t e r 43 — 46. 1. R i i s t. l. 159. 1. K l a p. Nat. I. 106. K ö z l. 194. P. H. 250. sz. E veszteség híre, mely a budaméri vereségére nyomban következett, a közhangulatban ismét nagy rémületet idézett elő. A lapok egy ideig semmi tudósítást sem hoztak róla, a félelmes hír azonban titkon terjengett, s Kossuth decz. 22-én az elcsüggedésnek elejét, veendő, jelentést bocsátott közre a hadügyek állásáról, melyben, a feldunai hadsereg visszavonulását gondosan elpalástolván, egyes harcosok vitézi tetteit sorolja elő, oly hangon, mely annak idejében megtette jó hatását, habár most, 18 év múlva, sajátágosnak tűnik is fel. E jelentésben áll: „A honvédelmi bizottmány elnöke magasztos örömmel bocsátja köztudomásra seregünk bámulatos vitézségeinek egyes tényeit, melyeket a feldunai hadsereg segédétől, mint erre hivatalosan megbízottól épen most vett kezéhez; oly tényeket fog ezek közt olvasni a közönség, minők a világ hadi történetében csak igen gyéren s mint világszerte bámult ritkaságok jelennek meg, Nem, e nemzet igazságos ügyében nem vesztétek” stb. stb. „A feldunai hadsereg fővezérsége meg fogja tenni a f. h. 16-ka óta történetekről a részletes és kiegészítő jelentést. Egyelőre néhány előleges adatok. 16-án egy gyalog zászlóalj — Inczédnyek 14. sz. honvédéi — az ellenségnek egy zászlóalj közeledő lovasságát irtóztató kiáltás közt szuronyal rohanták meg és megszalasztották.“ (Jegyzet alól: „Ez csaknem hallatlan bátorság Ily tettet csak D e s a i x vitt véghez Egyiptusban a pyramisoknál, melyekre Napóleon e szavakkal mutatott: katonák, 40 század néz alá reátok! — Kossuth Lajos“). „Egy zászlóalj huszár a 10-ik ezredből Kypkeörnagyalatt, körülkerítve keresztül vágta magát egy egész dragonos ezredet.“ (Jegyzet alól: „Éhez hasonló ténnyt a magyar histórián kívül alig ismerünk. K. L.“). „Kmety őrnagy 23-ik honvéd zászlóaljával az ellenség 10.000-nyi gyalogságának visszaverését merénylette megkísérteni. Egy Vilmos-huszár közvitéz egy ellenséges tisztet fogott. A fiatal legényke pardont kért, és a magyar közvitéz azt mondta neki jó német-séggel: „Eredj pokolba gyáva, nekünk úgysem árhatsz.“ (Jegyzet alól: „Ohajtom, hogy kitudassék ezen vitéz huszár neve. K.L.“). „A mi következik nagyszerű. N.-S zombath bán a nádasi dandár, Guyon ezredes, Pusztelnik vezérkari őrnagy és Makk tüzérornagyalatt, 1,700 emberünk 15,000 ellenség ellen, szurony viadalban szemtől szembe, mell mell iránt 5 egész óra hosszat tartotta magát. Elesett közel fele, a többi keresztül vágta magát. Az Erneszt-zászlóaljnak zászló őrző százada ott fekszik lobogója mellett, mely csak a század utolsó emberével tudott elesni.“ (Alól jegyzet: „A haza leborul szent emléktek előtt dicső vitézek 1 Kiontott szent véretek az enyészet átka gyanánt hulland vissza az igazságos egekről az ollmützi kamarilla nép, gyilkos fejére; melyeknek legjobbika sem ér fel egy cseppek

kiöntött véretekéből. Társaitok, s az egész nemzet meg fogja boszniai halálátokat. Hiszen még van Isten az egekben, s kell hogy elkövetkezzék a támadások hajnala. A nemzet imádkozik emlékezetetekért. A fővezér keresse össze neveiteket, s a földön, melyet véretekkel megszenteltek, egy nagyszerű nemzeti emléknek kell emeltetni. Addig nemuljon el az öröm minden magyar ajakról, míg N.-Szombatli szent, földét a gaz ellenség körmei közül ki nem ragadtak, s bosszút nem állink e gyilkosaitokon. Ha kinek az elestek közül családja van, jelentse magát a kormánynál, ők a nemzet fogadott gyermekeivé lesznek. K. L.“) stb. stb. A képviselőket is gyász ünnepély tartására hívta fel a kormány elnök, s decz. 28-án a harczban elestekért Buda-Pest minden templomában ünnepélyesen engesztelő szent misét szolgáltatott ki. A dolgot még különösebb színben tünteti fel, azon tény, melyet *L e v i t h s e h n i g g* említ, hogy t. i. az Ereszt zászlóaljbeliek, kiket Kossuth, mint éles tőkét éjig magasztal és meggyászoltat, el nem estek, hanem a harcz kezdetén megadták magokat, s zászlóstól együtt átmentek az osztrákokhoz, kik azokat Olaszországba küldték. (*L e v. I. 59. II. 107. 1.*) S valóban Windisch-Gratz nagy számú elesteinkről egy szóval sem emlékezik, ellenben a 798 fogolyt csak úgy lehet megérteni, ha azok alatt az Ereszt-zászlóalj belieket gondoljuk.

Dada cs. százados kétszázad határőr s több ezer oláh felkelő élén *R e s i c z a* bányavárost megtámadja, a városi nemzetőrök (mintegy 400-an) azonban támogatva egy *nrviczai* önkéntes század (*Asboth*) által, fegyvert ragadnak, s győzelemmel visszaverik a támadókat.

Közl. 197. sz. *L e v. I. 180. 1.* (a cs. százados neve: *l> é d a*).

Decz. 17. vasárnap.

Berger várparancsnok Aradvárosra 101 ágyú lövést tétet, miközben a várat felszabadító osztrák hadtest Temesvárra visszaindul.

Közl. 197. sz. *P. H. 252. sz. Klap, Nat. II. 155. 1.* (decz. 16. 17).

Decz 18. Hétfő.

G ö r g e i tábornok az üldözésére kelt *J e 11 a c i c b*án elős utó hadával Mosonynál állást vesz, s erős ágyútüzével, és az ellenséges jobbszárnya törő 2 osztály Vilmos-huszársággal

a bánt előnyomulásában feltartóztatja s visszaveri. Ütközet után pedig főerejével még azon éjjel megkezdí elvonulását Győr felé, melyet másnap ér el.

Görg. I. 124—127.1. Wint. 38. I. Klap. Nat. I. 108.1. Közl. 194. sz. P. H. 245. 246. sz. A fentebbi harczról Görgei hamarájában egy magán levelet ír Kossuthhoz, melyben az ütközet eredménye felől meglehetősen könnyelműséggel nyilatkozik. Kossuth e levelet, mint hivatalos tudósítást kinyomatja, melylyel felejthetetlen bosszúságot okozott Görgeinek. A kedvező eredményű harcz egyébiránt a csüggedt honvédekre, kik ezúttal az ellenség futását látták, igen jó és bátorító hatással volt.

U r b á n alezredes (9 század gyalog, 1 század lovas, s 5 ágyú) Baumgarten alezredest (bihari nemzetőrök, 3 szakasz honvéd, s 40 olasz lovas) Almás felől B ö r v é n y nél Kolozsmegyében megtámadja, s rövid küzdelem után Csúcsához visszaveri. Baumgarten itt egy század erősítést nyervén, újra előnyomul s ellenfelét visszaveri, a további harczot azonban lőszerhiány miatt kénytelen abban hagyni.

P. H. 253. sz. Czetz. Klap.-nál Nat. II. 218. 1. Czetz. B. 97. 1. Köv. E. T. 140. 1.

Decz. 19. Kedd.

Kossuth honvédelmi bizottmányi elnök jelenti, hogy Beöthy Ödön erdélyi „teljhatalmú országos biztosnak“ van kinevezve, kinek hatósága alá még Szabolcs, Bihar, Szatmár-megyék, a Hajdu-kerület, a Részek- és a Bem vezérlete alatt harczoló sereg is tartozik. Vay Miklós királyi biztos s az eddigi kormánybiztosok hatalma megszüntettetik. Az új biztosnak az illető polgári és katonai hatóságok föltétien és kész engedelmességgel tartoznak.

A rendelet P. II. 245. sz. Kolozsvár feladása után egy a többi-től különvált székely zászlóalj (Tolnay őrnagy alatt) Bánfi-Hunyadról Kossuthhoz követeket küldött, kik őt az erdélyi dolgok állásáról felvilágosították, s töle Madarász, N y á r y, C s á n y vagy Beöthy személyében kinevezendő kormánybiztosot kértek (nov. 23. Pest). A kormányelnök azonban a nevezett egyéneket maga sem nélkülözhető, s Erdélybe Pálffy ajánlá, kit még azon este ki is nevezett. A küldöttek

nem tartották alkalmasnak Pálffy, ki, bár az állást egyelőre elvállalta, azt nem is foglalta el. (H onv. 126. sz.). Beöthy új hivatala elfoglalására N. Váradról decz. 23-án indult el. (Közl. 203. sz.). Vay Kolozsvár feladása óta minden népszerűségét elvesztette. Egy kormánybiztos rendeletéből a bihari lovasok már ki is indultak elfogására, Kossuth azonban a bárót állásában megerősítette (P. H. 223.), s ő még decz. 7-én is Czetz főhadi szállásán volt Szilágy-Somlyóban. (Hiv. tud. Közl. 189. sz.). Később azonban a honvédelmi bizozottmány az akkori közvélemény árját követvén, keresetet indított ellene (Közl. a Hon v.-ben 37. sz.), habár a báróval a császáriak még kevésbé voltak megelégedve. (Ezek vádjait l. Somm. 1—6. 1.).

Batthyány Kázaér eszéki kormánybiztos Rác és V e l s őrnagyokkal (összesen mintegy 2 zászlóalj s 8 ágyú) d. u. 1. órakor Csepinnél Verőczemegyében a horvátok el-sánczolt táborát két oldalról támadtatja meg. A mieink az erdőt (Tényé felől), a sánczokat, s a falu 'egy részét erős ellenállás után elfoglalják, a czukorgyárt s több épületeket azonban siker nélkül veszik ostrom alá, végre esteli 5—6. óra közt elfoglalt hadállásait is feladva, a kényszerszemléből fáradtan visszátérnek. Vesztegünk 12 halott, 11 sebesült, s 16 elszéledt ember. Az elesettek közt Vásárhelyi István százados, a H u n y a d y csapat parancsnoka.

Hiv. jel. P. H. 250. sz.

Csúcsai ütközet. Wardener osztrák tábornok a Körösön át Kis-Sebes és Csúcsa közt Kolozsmegyében R i c z k ó ezredes jobbszárnyát megtámadja, all. zászlóalj azonban az osztrák gyalogokat ismételt ízben visszaveri. Nem messze e helytől a magyar közepén Dobay őrnagy küzd, s az ágyúira rohanó lovasok támadását szintén visszaveri. Miután Baum-g a r t e n ezredes a Börvény völgyben Urbánt s az oláhokat, mint tegnap, ma is győzedelmesen feltartóztatá, Riczkó minde-nütt túlnyomóságra jut.

L. a decz. 18. alatt Börvényhez idézett kútföket, és Közl. 203. sz. P. H. 245. 250. 253. sz. Ez utolsó helyen a P e s t. Zeit. vitán van közölve a harcz leírása, úgy látszik szemtanú tollából. Miután új részleteket is ad, tartalmát ide jegyezzük. „Decz 19-én korán alezredes B a u m g a r t e n egy századot kiküldött az ellenséget fölke-resni, s félszázadot K r a s z n a felé küldött, szétverni az ott gyülekező

oláhságot, hol 46-ot elfogtak ... A fákkal bevágott úton találták, őket a mieink, hol erősen tüzelni kezdettek. A mieink néhány száz lépésre visszavonultak először, a nagyobb számú ellenség elől, de félszázzal erősülvén, s két kartácslövést tévén a mieink, az ellenség engedni kénytelen volt, s mi győztünk. Ez alkalommal azonban derék alezredesünk Baumgarten térdén lövést kapott, s a parancsnokságot kénytelen volt Schöneckernek (nemzetőr százados) átadni... 19-én Csúcsa és Kis-Sehes közti előőrseink is megtámadtattak Wardener tábornok serege által, s csak egy szakaszból állván, visszauyomattak. Félszázad küldetett segítségül; — s ez az ellenséget rohammal támadta meg. A roham erős volt, mindazáltal a mieinknek engedni kellett. Visszavonulás közben feltartatván, nagy kárt tőnek az ellenségben. Itt lőtték meg St. Quentin őrnagyukat, mire az ellenség visszavonult, s a mieink Dobay vitéz százados vezérlete alatt, ki két sebet kapót, s még sem hagyta el sfdiarcztért, visszafoglalák előbbi állomásukat. A foglyok által tudta meg R i c z k ó ezredes, ezen szárny vezére, hogy másnap erősebb ellenséges megtámadás van készülöben. Igen gyengének érzvén a túlnyomó ellenséges erő ellen kifáradt hadunkat, éjjel az ágyúkkal visszavonult. Ezen elstietett visszavonulást róz néven vették neki“ (v. ö. Közl. 203. sz.) „s más parancsnok tétetett helyébe, habár a sereg decz. 21-én ismét elfoglalta előbbi állását.“ Baumgarten e harc után sánta maradt. Forradalom után B. Pestre került, s az alagút titkára lett. Holttestét 1861. jan. 28-án fogták ki az Aldunason a Dunából. (P. N a p l ó 1861. 24. 25. sz).

B i n d e r osztrák őrnagy és M i k á s fölkelt oláhsága (mintegy 10 ezer ember) S i b ó nál K.-Szolnokban Kemény Farkas őrnagygyal és Kiss Sándorral harczol. Utóbbiaknak Czetz alezredes és B e t h l e n Gergely százados érkeznek segítségükre. Végre Mikes ezredes jól irányzott lövései folytán az ellenséges csapatok elhúzódnak. Másnap

Decz. 20. Szerda.

Czetz alezredes Szurdoknál személyesen vezeti a támadást. A székelyek bátran nyomulnak a magaslatokon állást vett ellenségre, de annak lövései miatt nem sokra boldogulhatnak. Mikes ezredes ekkor hátrálást színelve, az Almás patakon keresztül vezeti csapatait. Az ellenség leszáll a völgybe. Czetz pedig a patak magasan fekvő balpartjára ágyúkat vonat fel, s míg ezekből lövet, a hálóba került ellenség háta mögé egy székely csapatot rendel. Ezt megpillantva, féktelen szala-

dásnak ered az oláhság, miközben a M á t y á s-huszárok nagy vérontást visznek véghez köztük.

L. adecz. 18. alatt Bőrvényhez idézett kútfőket. Ezen ütközet leírását leginkább Czetz könyve után szerkéztettük. Ugyancsak Czetztől ered P. H. 250. sz.-ban lévő hiv. jelentés, mely decz. 20-ról a Szamos völgyének megtisztítását ekkép írja le: „A működő sereg, mely egy zászlóalj székely, 1 osztály Mátyás-huszár, 1 század erdélyi nemzetőr, és 2 ágyúból állt, reggel 6. órakor indult S i b ó ról, a többi sereg és 2 ágyú Sibó fedezésére hátramaradt. Az előcsapatot Bethlen Gergely őrnagy, a középcsapatot Mikes ezredes, a tartalékot pedig Kemény Farkas őrnagy vezeté. Az előcsapat bátran nyomult előre, ezalatt egy osztály Mátyáshuszár Szabó Ferdinánd vezérlete alatt Borzovát elfoglalta és felgyújtó, s az ellenség Szurdok és a közte fekvő halmokat, a Szamos balpartjait megszállotta, és Juhász százados, az ellen háta megé T i h ó elfoglalására és felgyújtására, hogy sehol se legyen az ellenségnek maradata, küldetett. A csata itt megkezdett, az ellenség erősen tartá magát, száma 9—10 ezerből állott a népfelkeléssel együtt, s félóra múlva a tér mienk volt; két székely ezredbeli köz vitéz nehéz, a tűzmester és a tudósító tábornoki főnök könyű sebet kapott. Az ellenség a legvadabb futással rohant szét az erdőbe, Horváth ezredes egy eskadron huszárral ment üzésőkre, mi az ellenség zavarodását még inkább emelé; a gyalogság benyomult minden akadályok daczára az ellenség falvaiba, és azokat felgyújtó. Kitüntették magokat.“ stb. stb.

Bogsánt az osztrákok a magyar őrségtől véres küzdelem után elfoglalják.

Klap. Nat. H. 76. 1.

Decz. 21. Csütörtök.

A honvédelmi bizottmány hadseregi parancsot bocsát ki, melyben az alszázadosi, kisebb díjú hadnagyi, hadírtnoki és hadfi (kadét) tisztségeket az egész magyar hadseregben eltörli, s a sor- és honvédhadak egyenlő lábra állításának elvéből kiindulva, a katonai zsoldot megszabja, eltörölvén a sorhadnál eddig fennálló illetményeket, s az egyes hadosztályok részére márczius óta ideiglenesen megengedett hadipótlékokat. A tisztii fizetés a jelenlegi háború idejére következőleg állapittatik meg. A tábornoknak jár havi 560 s évi 6,720 frt díj, s ezenkívül havonként 340 frt, vagyis évenként 4,080 frt. vendégpénz,

s így teszen minden járandósága együtt havi 1000 vagy évi 12,000 frtot. Tüzérségnél, lovasságnál, és gyalogságnál következők a havidíjak: ezredes 420, 250, 250 forint; alezredes 250,184,184 frt; őrnagy 195,150,150 frt; százados 150,120,120 frt; főhadnagy 80,62,62 frt; alhadnagy 60,58,58 frt. Az évi díjak pedig következők: ezredes 5040, 3000,3000 frt; alezredes 3000,2208,2208 frt; őrnagy 2340, 1800,1800 frt; százados 1800. 1440,1440 frt; főhadnagy 960,744,744 frt; alhadnagy 720, 696, 696 frt. Ezen illetmények 1849. jan tói fogva számítatnak.

Közl. 198. -sz. Az illetményi kimutatásról szóló egész munkálat későbbre ígértett közzététetni, a hátra lévő rész azonban előttem, ki ezen időből a hivatalos lap mindenik számát nem bírom, ismeretlen. A nemzetőrségnél az őrnagyok előléptetvé, addigi járandóságuknál (vidéken 91, Buda-Pesten 100 frt) nagyobb díjt nem kaptak, miután az állam csak az őrnagy és segédtszti fizetéseket vállalta magára, s a nagyobb kitüntetések csupán czímetesek voltak. Hasonló elv állott a nemzetőri segédtsztekre is, kik bármely rangfokozatban mindenkor csak a kiszabott egyforma illetményeket húzták. (Közl. 108. sz.) A harcban bénultak nyugdíjazását 1. decz. 23.

Ormai Norbert őrnagy a kormány által honvéd vadász-ezred alakítására hatalmaztatván fel, felszólítást intéz „Magyar, ország lövészeihez“, s; az emberiség, a drága haza, dicső K osutb Lajosunk nevében“ hívja fel őket, hogy ezen új ezredbe álljanak be. Föltételek: a teljes főszerelésen kívül 20 frtnyi foglалópénz, s ha valaki lövegyvert is hoz, másik 20 frt váltságdíj. A zsoltt l vadásznál naponként 16 kr és kenyér, 1 alvadásznál 24 kr. és kenyér, 1 fővadásznál 30 kr. és kenyér.

Közl. 198. vagyis deez. 25. sz.

G i o b e r t i szárd miniszterelnök, S p l é n y i Lajosnak, a magyar kormány követének T u r i n bán, kinyilatkozatja, hogy az olasz kormány elismeri Magyarország függetlenségét, s vele szövetségre lépni hajlandó, mi czélből Monti gróft követül küldi Pestre, ki a Magyarországnban lévő olasz katonaságot is felhívandja a magyarokhoz csatlakozásra, — ezen kívül a miniszterelnök a felől is biztosítja S p l é n y i t, hogy a Radecz-

ky zászlóitól elpártolandó magyar katonák, ha Piemontba mennek, szíves fogadtatásban részesüljenek. V. ö. 1849. febr. 13.

Függ. II. 55.1. Az olasz kormánynyal Teleki László létesítette a diplomatikai összeköttetést, Ricci Albert Párizsban lévő olasz követ útján, ki már nov. 22-én kijelenté, hogy kormánya a Lombárd-Velenczéből átszökő magyar katonák hazajuttatását Piemonton keresztül elő fogja segíteni, s hogy ennek megkönnyebbitésére jó lenne, hogyha Teleki egy magyar ügynököt utasítana Turinba. Teleki így küldte oda Splenyi kapitányt, kit a piemonti miniszterelnök decz. 10-én fogadott. (Az Olaszországban lévő katonák megszökttetésére tett kísérleteket l. Függ. i. h. V. ö. F r o y. III. 45. 1.)

Decz. 22. Péntek.

K o s s u t h honvédelmi bizottmányi elnök harczy felhívást intéz Magyarország népeihez, melyben a megcsalott nemzetnek elkövetett iszonyúságokat elsorolván, s az ország szorongatott helyzetét lefestvén, hazája és szabadsága védelmére tömeges fölkelésre és katonai szolgálatra hívja föl a népet. E kiáltvány így kezdődik: „Magyarország, népeihez! A mindenható Isten, a népek Istenének nevében. Amen.“ s így végződik: „Fel Isten nevében“, ti a népek milliói! Velünk a jó ügy, igazság, velünk az Isten!“ Benne a kormány a harczban megbénultak számára következő, szabad tetszés szerint választandó jutalmakat ígér: holtig való ellátás, vagy 10 hold örökös földbirtok, vagy 1,000 pirt. — Egyszersmint a kormányelnök minden vallás felekezet papságának meghagyja, hogy e kiáltványt a nép előtt szószék-ből felolvassák, a polgári törvény hatóságoknak pedig megparancsolja, hogy, „miután a magyar nemzet ellen irtó háború foly“, az országgyűlés által megajánlott 200 ezer újonczból rájuk eső illeték -hátralékát haladék nélkül kiállítván, Pestre küldjék, hogy itt az újonczok fölszereltetvén, harczra indulhassanak.

gi Közl. 198. 197. sz. Az 1849. évimárcz. 11-én elrendeli a honvédelmi bizottmány, hogy a harczban elesett honvédek özvegyei is nyugdíjat húzzanak az államtól, nevezetesen 4, 6 vagy 8 pirt naponként, a szerint a mint az elesett férj, — közlegény, tizedes vagy őrmester volt.

G á l Sándor százados az osztrák tisztektől vezetett fölke-

lőket Miklósvárnál megveri, s Háromszék határából kikergetvén „Pach“-ig űzi.

Honv. 88. sz. (A fenebbi „Pach“ sem a Gámán-féle’, sem a n.-szebeni 3 nyelvű helynévtárban, sem Lipszky térképén nem található, s alatta talán Magyarost (Nüssbach) kell érteni).

Decz. 23. Szombat.

Bem tábornok Jablonszki osztrák ezredest D é z s nél váratlanul megtámadja, s kemény tüzelés és ezt követő szuronyharcz után Besztercze felé űzi. Tóth alezredes.

Czetz B. 104. 1. Klap. Nat. II. 226. 1. Rüst. I. 137. 1. — Kővári szerint (E. T. 141.) Bem, decz. 22-én K á p o l n á nál harczolt „Jablonczí“-val.

Decz. 24. Vasárnap.

Schurttter tábornok Zsombori ezredes felkelő székeleyeit H i d v é g nél Marosszéken első támadásra szétkergeti.

Köv. E. T. 154. I. Somm. VIII. 1. v. ö. decz. 28.

Decz. 25. Karács. Hétfő.

Kolozsvár visszafoglalása. Bem tábornok A p a h i d a felől Erdély fővárosa előtt véletlenül megjelen, honnan a meglepett gyöngé őrség pár ágyúlövés után, néhány száz emberének s podgyásza egy részének hátrahagyásával, Felekre menekül.

Köv. E. T. 141. 1. Kém. N.-Eny. 150. 195.1. C z e t z B. 185. 1. Kő z 1. 203. sz 1849. 16. sz. Szil. P. Tört. 283.1. Le v. I, 158.1. Rfist. I. 137. 1. (decz. 26.) Klap. Nat. II. 229. 1. (decz. 23).

Decz. 26. Karács. Kedd.

A n.-szebeni hadparancsnokság a románok kegyetlenségei és dulásai ellen rendeletet ad ki, megparancsolván, hogy a felkelők a rablással és gyilkolással felhagyjanak, különben rögtönbírótság elé fognak állíttatni.

K ő v. E. T. 143. 1. E rendeletnek, melyhez hasonló már okt.

26. és 3-án, úgyszintén decz. 15-én is bocsáttatott ki, miután a fenyegetés nem foganatosított, teljességgel semmi haszna sem lett. A „római nép“ folytatta vandálságait.

Decz. 21. Szerda.

Ferencz József császár Stadion ellenjegyzésével Ollmützben kelt kéziratok szerint R a j a c i c érsek „érdemei“, mint szintén „a hű és vitéz szerb nép“ iránti tekintetből az ősi pátriárkaságot helyreállítja, s az érseket a pátriárka méltóságával fölruhazza, továbbá S u p l i k á t z cs. tábornok szerb vajdává lett elválasztását megerősíti, Ígéretet téven egyszersmint, hogy a béke helyreálltával „a szerb nemzet“ belkormányzatát, az egyenjogúság alapján rendeztetni fogja.

Az okmányok Samml. Anh. 26. 1 v. ö. Serb. 289. 1. Ezen legfelsőbb megerősítések képezték a választ a máj. 13. és 15. karloviczi határozatokra. E határozatok szentesítése kinyerhetése végett a főbizottság ügynökei Ollmützben, mint láttuk, már régibb idő óta fáradoztak, az osztrák kormány azonban sokáig húzta halasztotta a dolgot. Miután honn az érsek volt az, a ki a dynastia, s az összbirodalom érdekeit képviselte, s a kormánynyal levelezett, a határozatok meg nem erősítéséért a szerbek őt kezdték kárhozatni. Novemberben már hangos rosszaló hangok emelkedtek a főpap ellen, majd az ellenzék azzal fenyegetőzött, hogy a magyarokkal fog alkura lépni, még az érsek akarata ellenére is. Rajacic megrettenve egy jegyzéket (1. Serb. 232—237. 1. kelt nélkül, csonkán) intézett az osztrák kormányhoz, melyben kereken kijelenti, hogy ő honfitársait tovább már nem tudja türtőztetni, s ha a megerősítések gyorsan ki nem adatnak „a szerb nemzet a magyar kormánynyal egyezkedik.“ Ezután jelentek meg a fentebbi okmányok.

Suplikátz István cs. tábornok s szerb vajda Pancsov á n szélhűdés következtében hirtelen meghal.

Serb. 240. 1. Rajacic e végzetes balesetnek hírének vévén, rögtön Thodorovic tábornokért küld, ki jan. 3-án mint praesumptív vajda, a szerb hadak parancsnokságát átveszi. (Thodorovid azonban sem czimzetes, sem valódi vajda nem volt, s Klapka és a Függetl. Harcz, II. 326. 1. Írója hibáznak, midőn őt vajdának írják, sőt ki is nevezetetik. V. ö. az 1861. szerb skupst. feliratát P. N. 108. sz. — hol világosan ki van mondva, hogy az „utolsó“ vajda Suplikátz volt). A mozgalom főnökei közt azonban, kik az érsek politikájával s diktátori hatalmával már teljesen jól laktak, ekkor kitört a tovább már nem palástolható Viszály.

Stratimirovic Ollmützből hazaérkezve, igényt tartott a fővezérséghez. Az odbor nyilván pártjára kelt s átadta neki a főhatalmat. De az érsek ismét elfogatási rendeletet adott ki a nemzeti vezér ellen (jan. 21., 8 nappal később pedig Karloviczot egy császári tiszttel ostromállapot alá helyezte. E miatt az ingerültség a legvégső fokra hágott. Stratimirovic már fegyveresen készült az érsek ellen, midőn ez a bizottság tagjait szép szerivel Temesvárra csalván, itt lemondásra bírta (febr. 9, 10). Még azon hó folytán Windisch-Gratz vette kezébe a délvidék kormányát. Szerb csapatok élére cs. tisztek állottak, a nemzeti színek félretették, osztrák jelvényekkel cseréltettek ki, cs. katona tisztek a pátriárka által megerősített hatóságokat is feloszlatták s községenként tisztujtást tartottak, és mi mindezeknél több volt, baditörvények léptek életbe, éppen úgy, mint a magyar vidékeken, s minden további tünetés a nemzeti mozgalom érdekében lázadásnak bélyegeztetett. Végre a szerbek rémulésére ápr. 2-án az érsek is mint „császári biztos“ Mayerhofer tábornoknak, az új hadikormányzónak rendeltetett alá. S ezzel a nemzeti mozgalom el volt nyomva és megalázva. A szerbek, midőn később a közjük szorult Jellacic segélyt kért tőlök, nem lettek többé arra bírhatók, hogy tömegesen fegyvert fogjanak.

Bem tábornok Kolozsvárról Erdély ellenséges érzelmű lakóihoz békekiáltványt intéz, melyben a múltakért közböcsánatot ígér, de egyszers mint kijelenti, hogy „az alkotmány-szerű kormány ellen elkövetendő minden politikai vétkeket haditörvényileg fog büntetteim.“ A hadi tűzfegyverek beadása elrendeltetik.

A kiáltv. S z i l-nál F. Tört. 286. 1. és Köv.-nál 0. 133. 1. E. békeszónak semmi jó eredménye sem lett. Beöthy kormánybiztos jan. 18-án egyik felhívását imigy kezdi: „A bünboesánat meg nem tette a maga gyümölcsét. A vad elem dühöngve pusztít, ártatlan vérral öntözi e földet... A főváros (Kolozsvár) közelében városok és falvak dőlnek romba.“ stb. (A felhív. H o n v. 15. sz).

Görgei tábornok éjjel (decz. 26. és 27. közt) elvonul Győrbe s az ottani sánczokból, hol Windisch-Gratz cs. fővezér késedelmeskedése folytán 8 napot időzhetett. Estére Windisch-Gratz megszállja a várost, melynek kulcsaival Pálffy Mór őrnagyot a Felsőgecz Ollmützbe küldi.

Görg. I. 128. 129. 1. W i n t. 54. 55. 1. „Az egész dolog“ úgymond Kossuth, Győr odahagyását decz. 28-án a képviselőnek bejelentvén, „régibb terv következtében történt.“ A kormány elnök bámulatos

ügyességet fejtett ki ezen időben, hogy azon csüggedést, mely a magyar sereg palástolhatatlan hátrálása következtében a közhangulatra nehezedett, eloszlassa. A házat és a hírlapok hasábjait elárasztá apróbb győzelmek, egyes vitézi tettek, seregmozdulatok özőnével, melyeket délről és Erdélyből kapott, s a harczyi lelkesedést igen élénk színben tüntetvél. V. ö. d e c z. 16: N a gy-Szombath.

Decz. 28. Csütörtök.

G ö r g e i tábornok utóhadát, midőn épen útra indulni akart O 11 i n g e r vezérőrnagy (12 lovas század, \$ 6 ágyú) a J e l l a c i c hadtestéből B á b o l n á nál Komárommegyében d. e. megtámadja. A meglepett huszárok rendetlen szaladásnak erednek, melylyel a zempléni önkéntes és porosz sorgyalogokat is zavarba hozzák. A futás N a g y - I g m á n d nál érvéget. Veszteségünk 300 halott, s 700 fogoly.

Görg, I. 130. 1. W i n t. 59. 60. 1. Görgői hiv. jel. S z i l - nál F. Tört. 264. 1. F. Férf. 14. 1. levele Perczelhez Mész.-nál 40. 1. V. ö. Frey. II. 211. 1. (érdekes s talán történetü részletekkel).

A Forróiul érkező Schlick tábornok Mészáros vezért d. u. Szikszó mögötti állódésában megtámadja. Kölcsonös ágyúzás után a jobbszárnyról előnyomulásra kirendelt huszárok az osztrákok gránátlövései előtt meghátrálnak. Ezalatt P e r g e n dandára is megérkezővén, a Hernád melletti magaslatokon felállított magyar jobbszárnyat röppentyűiből oldalt lövi, s szintén hátranyomja. A magyar sereg, a nélkül, hogy a túlnyomó erőiül tartó Schlick üldözni merné, éjjel Miskolcz felé a Sajó mögé tétetik át. Veszteség az osztrákoknál 5 sebestilt s 3 hiányzó, részünkön több.

Wint. 115—117. 1. K l a p. Nat. I. 178. 178.1. Schlick e harcz után Gönczre s innen jan. 1-én Kassára húzódott vissza, miközben a 20 R. foknyi zord hidegben csapatai rendkívül sokat szenvedtek. A menésrend az utazás alatt teljesen fölbomlott, s kuszáit tömegekben húzódtak egész zászlóaljok. Számatalanok kidőlték s hullottak az országot árkaiba, kik 2 — 3 nap múlva fagyott tagokkal vánszorogtak be Kassára, hol a kórházak nem fogadhatták be a betegetket, miután egyremásra mindenik zászlóaljból 70—80 embernek el volt fagyva egyik vagy másik tagja. (K o c z i c z k a: Winter Camp. des Schlick Ollmütz 1850. Majlátnál II. 122. 1). Kétségen kívül áll, hogy

e visszavonulás alatt, ha Mészáros ép oly mértékben, s ép oly helytelenül nem fél Schlicktől, mint Schlick Mészárostól, az osztrák hadtestet gyors üldözéssel meg lehetett volna semmisíteni,

A román nemzeti gyűlés Siaguna püspök elnökelete alatt Ferdinánd lemondását tudomásul veszi, s az új fejedelem trónra léptét „háromszoros Hoch!“ kiáltással üdvözli. Elhatározza: hogy „minden vármegyében, kerületben és széken“ új tisztválasztások történjenek a nemzetiségek aránya szerint, „az anarkhia gyökereinek kipusztítása végett.“ A volt-földesurak és jobbágyok, a községek és magánosok, mint szintén a különböző nemzetiségek között lábra kapott egyenlenségek, úgyszintén „az ellenségtől“ okozott károk megvizsgálása és kiegyenlítése végett bizottságot nevez ki. A 150 ezer mozgó „román gárda“ számára szuronyos fegyverek, s ezenkívül a nép számára 50 ezer puska beszerzéséről intézkedik „a nemzet rovására és hitelére.“ A községek és egyesek számára, hogy tüzelő fájuk legyen, bizonyos erdőségek kivágatását elrendeli, az unió, mint „minden a hazát érő nyomorúságok forrása“, s a „perfid“ kormányzék fennállása ellen tiltakozik, országgyűlés tartását s nemzeti főnök választását kérelmezi, s óvást tesz afféle gyanúsítások ellen, mintha a románok lázadók, elszakadásra, republikára és kommunizmusra hajlandók lennének. V. ö. s z e pt. 27. febr. 25.

A gyűlés jegyzőkönyve K ö v.-uál 0. 137—142. 1. E. T. 143. I.

Arapataki szerződés, Gedeon cs. tábornok és a h á r o m s z é k i e k közt. E szerint a szék Ferencz Józsefnek hódolati esküt tesz le, a 12. zászlóalj és a Kossuth-huszárok fegyvereiket leteszik, a volt székely katonák azonban megtartják, de az ellenségeskedéssel felhagynak. Gedeon a szék határán senkit el nem fogat, s az oláhokat oda be nem bocsátja.

Köv. E. T. 154. 1. li. d. g. r. közlése. A hídvégi harc (1. decz. 24.) után a székely fiúk legnagyobb része hazafutott „innepelni.“ Háromszékben semmit sem tudtak arról, hogy Bem Erdélybe elindult, sőt olyan hír terjedt el, mintha W i n d i s c h-Gr a t z már az egész Magyarországot meghódoltatta volna; így kezdték a vezetők Gedeonnal az alkudozást. Jan. 2-án a szerződés kicséréltetett, 5-én a székely határfőri

főtisztek Zsombori vezérlete alatt Brassóban jártak, s az esküt Gedeon kezébe letették, Jan. 6-án Puchner Medgyesről örömet fejezi ki a székely nemzet „megtérése“ fölött, s a megtérteket az összbírodalom minden nemzetével közös egyenjogúság“ kilátásba helyezésével kecsegteti. (P. kiáltványa K ö v.-nál 0. 14B. 1). Azonban ezen öröm időelőtti volt. A székely önkéntesek s a nép nagy része eleitől fogva semmit sem akartak tudni az egyezkedésről, fegyvereiket le nem tették, sőt „mire meghalták, hogy Erdővidéknek Háromszékhez tartozó részére fegyveres nép lopózott be, s a vashámorokat, melyeken ágyúit önteté, összerombolák: jan. 5-én ... a szász földre rontottak, s hogy hámoraiért elégtételt vegyenek, Herinányt szuronynyal bevették s felprédálták.“ Gedeon, ki időközben katonái egy részét Puchnerhez küldte, elnézte a dolgot, hanem harmadnapra a székely falukból két-két öreg székelyt idézett kezések gyanánt Brassóban, s az esküt a nép részéről is letétette. Párnap múlva a brassói újságból Bem közelgetésének hire elterjed, majd a lengyel vezér biztosokat küld a székelyek felbátorítására, midőn az egész szerződés feledékenységbe megy, a harci készülétek ismét megkezdődnek, az eldugott fegyverek előszedetnek, s a megömlesztett ágyúk újra öntetnek. (V. ö. f e b r. 4).

Decz. 29. Péntek.

Bethleni ütközet. Bem tábornok Jablonszki és Urbán cs. ezredeseket (mintegy 4 ezer ember) négy órai heves ágyúzás és szuronytámadás után a Szamos mellett megveri. A tábornok által kergetett Jablonszki ezredes, ki lába elfagyása miatt Urbánnak adja át a vezényletet, Beszterezére, Binder százados pedig a vert had másik részével, melynek nyomába Riczkó ezredes rendeltetik, Naszódra hátrál. Mikes Kelemen ezredes.

C z e t z B. 117. sköv. I.Köv. E. T. 145.1. Klap. Nat. II. 131.1.

W i n d i s e h-G r a t z cs. fővezér Győrben kelt kiáltványa szerint a papírpénz kibocsátásával, fölségsértéssel, a nép terrorizálásával, a cs. hadak rágalmozásával stb. terhelt Kossuth Lajost, „úgyszintén az egész honvédelmi bizottmányt, s a megyékbe és városokba kiküldött mindennemű u. n. kormánybiztost“ törvényen kívülinek nyilatkoztat, megparancsolván a hatóságoknak, hogy ezeket fogják be, s a legközelebb eső katonai parancsnokságnak adják át. Mindazok, „kik merészkednek e forradalmi

bizottság habár legkisebb parancsát is elfogadni, vagy végrehajtani, azonnal kérlelhetetlenül rögtön bíróságilag kivégeztetnek.“ Az ellenséges törekvésű községek „földdel egyenlővé tétetnek“, s a csend fenntartásáért a község elöljárói feleletre vonatnak.

A kiáltv. Samml. 35. 1. Jan. 1-én, szokott diplomáciai mérsékleti hangján, már azt rendeli a herczeg-fővezér, hogy „a lázadó csordák mint valami rablóbanda“ több községet felgyújtván, s mi különösen rósz néven vétetett, a bábolnai ménesből tetemes számú (a Wint. 60. 1. szerint: 103 db.) lovakat elhajtván, az ekkép okozott kár megtérítése végett „a Kossuth-pártban szolgáló minden egyének összes vagyonai zár alá vettessenek.“ (A rend. Samml. 37. 1.) A magyar katonákra vonatkozólag pedig alárendeltjeinek megparancsolja, hogy az elfogott honvédtisztekkel ne úgy bánjanak mint hadifoglyokkal, hanem csak mint „közönséges fegyenczek“-kel és lázadókkal, s ehhez képest tartásukra is a legmagasabb tisztól a századosig 1 frt, ezen alól 40 kr. napidíjt fizessenek, melyet azonban az országos pénztárnak be kell tudni. Ezen lépést a debreczeni képviselőház a polgárosult népek hadakozási módjával nem találá összeegyeztethetőnek, a honvédelmi bizottmány pedig (márcz. 26.) azzal vélte visszatörölhetőnek, hogy tudtára adta a herczegnek, hogy ha tiszteinkkel tovább is úgy fog bántani mint közönséges rabokkal, a magyar kormány is épen ilyen bánásmódban részeltetendi a hatalmában lévő cs. fogoly tiszteket, (Közl. H o n v. 80. sz).

Decz. 30. Szombat.

A képviselőház az úrbéri kárpótlás tárgyalását félbeszakítja és „boldogabb időkre“ halasztja.

Közl. 203. sz. Kossuthnak egy idevonatkozó javaslata már a szép. 17. és 18. ülésben elfogadtatott, s a tárgyalás ezután az 1848:9 folytán szükséges intézkedésekre ment át Deák javaslata szerint. Azonban csakhamar kiviláglott, hogy a mozgalmas idő nem alkalmas ily tárgy fejtegetésére. Szept. 23. és 25-én tehát ismételt ízben határozat hozatik, hogy a hűbéri viszonyok felett megkezdett tárgyalás folytatása elmarad. Október folyamán a harezi hírek s a trónnal való viszonyok vették igénybe a ház figyelmét; s a képviselők, miután Kossuth a táborban volt, fontosabb kérdésekbe nem ereszkedtek, s ritkán tartottak ülést is. A kormány elnök hazatérte (nov. 9.) után sürűdtek az ülések, de ezeket jobbára honvédelmi hírek s napi események foglalták el. Decz. 6-án egy a képviselők által elfogadott úrbériségi javaslat a felsőtábla elibe kerül, mely azt elveté, miután benne a becslési mód-

szert igen hosszadalmasnak találta. A tárgy, Kossuth azon indokolására, hogy a volt arisztokráciának minél előbb segély nyújtassék, decz. 23-án vétetett ismét elő, midőn mind a kiküldött bizottság, mind a központi választmány beadta arra vonatkozó javaslatait. A dolog vitatása azonban önző szennyes érdekeket is merített felszínre, s igen szenvedélyes vitákat idézett elő; midőn pedig határozásra került volna a dolog, a szavazás elől sokan kivonultak, s a bennmaradtak rendszerint nem voltak elég számmal. Egyik javaslat a másikat érte, de mindenik elfogadásának és érvényesítésének főnehézsége volt, hogy tetteles fizetést adni a telkek számának hiteles Összeírása előtt nem lehetett. Miután a háborús körülmények az összeírás végrehajtására nem voltak alkalmasok, hogy a volt-földesúri osztály veszteségén némileg enyhítve legyen, Deák némi előlegezést ajánlott az illetékes kárpótlási díjra. A ház azonban nem akart előlegezni. Úgy látszott, hogy sokan, az egyetemes és országos szempontokat félreretéve, egyenesen zsebkérdést csináltak a dologból, s arra néztek, hogy mit kapnak majd ők kárpótlás fejében. Az alföld a felfölddel vívott. Dedinszki végre a. fentebbi ülésben kijelenté, hogy a jelen idők közt büntetésnek tekintené magára nézve, ha a hon védelmétől eltekintvén, ilyen ügyekről még tovább is kellene tanácskoznia, s indítványozza a tárgyalás félbeszakítását. Deák ez eszmét bővebben kifejté, s a ház ekkor, legyőzve azokat, kik bizonyosan szégyent fogtak volna hozni reá, kimondá az elhalasztást.

Móori Ütközet. Perczel Mór tábornok a sárkányi magaslatokon rendezi seregét (5,620 ember és 24 ágyú) midőn aki s-B érről kiindult J e 11 á c i c bán (16 ezer ember s 52 ágyú) Grammont dandárát az erdőben felállítja, mely ellen Perczel nagy távolból erősen ágyúzat. D. e. 10. órakor .erős ágyútűztől támogatatva, Ottinger tábornok ront lovaságával a még jóformán készületlenül álló magyar seregre, ennek következtében ez, miután Perczel ágyúja a Hunyady-huszárok vigyázatlan előnyomulása s. ezt követő fogságba esése miatt legnagyobb részt földözletlenül maradtak, teljesen szétveretik. Futó csapataink menekülését Csákvárés Székesfehérvár felé a M i k l ó s-h u s z á r o k példátlan hősiességgel fődözik. Veszteségünk 4—5 száz ember holtakban és sebesültekben, elfogatik 6 ágyú s 1000 ember.

Wint. 74—81.1. Görg. I. 133—138. 1. Klap. Nat. I. 114—116. 1. Est. L. 15. sz. Lev. I. 140.1. Szil. Férf. 43. 1. Vah. II. 53. 1. Prey. II. 219. I. Az utóbbi 4 könyv a napot hibásan adja, valamint Kővári is. (E. T. 149. 1.). Perczel a kormány rendelete-foly-

tán letenyei főhadiszállását oda hagyva vonult fel a főváros védelmére,-
 Görgői parancsnokságának azonban nem volt alárendelve. Ez utóbbi
 Bábolnától vonulván, a honvédelmi bizottmány biztatásai következtében
 nagyszerű védelmi készüléket várt készen találhatni a v é r t e s i hegyek
 közt, „Itt fogják“ ez volt az előleges híresztelés „a haza ellenségei
 sírjokat lelni! Már készül a nép, hogy azt szélesre és mélyre ássa! Azon
 kevés Utak és ösvények, melyek e hegygerinczen keresztül vezetnek,
 el fognak rontatni, s akkor ott bevehetetlen óriás sáncz létesül, és a nép
 készen van rajta győzni vagy meghalni! A Fleischhacker-út B á n h i d a
 és B i c s k e közt hegyszoroson visz keresztül, hasonlókép a K i s-B é rről
 M ó r r a vezető ut Sárkánynál. E helyeken egyes bátor csapatok egész
 hadsereget feltarthatnak.“ Görgői azonban a hely színére érve, a népnél
 kevés lelkesedésre talált, az utak bevágásáról szó sem lehetett, a mennyi-
 ben azok mindenütt kényelmesen járhatók voltak, egyes helyeken némi
 csekély torlaszokat raktak, melyeket Görgői „kedélyes honvédéi“ fel-
 gyújtottak, hogy tűzőknél melegegjenek, az úgynevezett hegyzoros
 pedig sehol sem volt feltalálható, s ennél fogva Görgői a vértesi hegyek
 oltalmazását „nagyszerű esztelenség“-nek nyilatkoztató. E csalódások
 következtében főhadiszállását már decz. 29-én Bicskére tette át, s mi-
 után igen valószínűnek tartotta, hogy az ellenséges főerő a Fleisch-
 h a c k e r-úton fog előre törni, a győr- kisbér- sárkány- móori
 vonalon pedig csak kisebb mellék haderővel nyomuland Buda felé, úgy
 helyezé el seregét, hogy ama fővonal földözve legyen, meg lévén győ-
 ződve, hogy a móori úton Perczel önálló hadteste maga is megfelelhet
 a mellékerőnek, annyival inkább, mivel Görgői, hogy Perczelt jobbról a
 megkerülés ellen védje és saját hadával összeköttetésben tartsa, egy erős
 lovas osztályt egy üteg ágyúval már Győrből 0 n d ó d a rendelt, aztán
 pedig egy dandárt K ó c s ról C s á k v á r r a parancsolt. A honvédelmi
 bizottmány Perczelnek köszönetét fejezi ki azért, hogy „daczára a zor-
 don időnek, daczára az őt sok oldalról környezett ellenséges erőnek,
 s a tömérdek fáradalmaknak, vitéz és lelkesült seregét akként vezette,
 hogy a Görgői tábornok sercégéveli összeköttetését szerencsésen kieszkö-
 zülé“, (a hála szavazat, — kelt Pesten decz. 30. — Közl. 203. sz):
 azonban megfedkezett arról, hogy ugyanazon területen egymás mellett
 két kölcsönösen független és önálló vezér sikeresen nem működhetik, s
 hogy a hadműködésekben egység legyen, s az eshetőségeikért s erejé-
 ség növekedjék, egyik parancsnokot a másiknak alá kellett volna rendel-
 nie. E helyett azonban a kormány, sőt maga Kossuth, gyakorolta a két
 sereg felett a főparancsnokságot, 6 — 9 mérföldnyi távoból küldözgetvén
 hadi terveit a táborba, bár sem az ellenséges erő állásáról s erejéről,
 sem a honvéd-sereg mozgulatairól pontosan s idejében értesülve nem
 volt, sem a harcztér sztratégiai tulajdonságáról helyes ismeretei nem
 valónak. Perczel kirendelt állásában a honvédelmi bizottmány határozott
 parancsából fogadta el az ütközetet. (E parancs ügyét l. Kossuth

leveleiben M é s z.-nál 38. 39.1. Perczel levele 79.1), de meg-
 lepetve, 8 a nélkül, hogy az ellenség ereje felől magának előleges
 tudósítást szerzett volna, és csupán Görgei irányában táplált gyűlölete
 teszi érthetővé, hogy a szenvedett veszteségért később mégis Görgeit okolá,
 mint a ki „neki segítséget nem küldött, sem Bicskéről Bánhidára Ígéréte
 daczára előre nem nyomult.“ (Perczel későbbi levele a hadügyminiszte-
 riumhoz M é s z.-nál 75 s köv. 1). E vád azonban, ha az akkori körülmé-
 nyeket tekintetbe vesszük, aligha igazolható, miután Görgei azzal, hogy
 egy hadcsapatot O n d ó d ra, s egy másikat A.-G a 11 á r a rendelt, sokkal
 többet tett Perczelért, mintha Bánhidára előnyomult volna, s miután Perc-
 zel Görgei főparancsnoksága alatt, sem a harcz előtt sem a harcz után
 nem állott, s az ütközetet is Kossuth és nem Görgei rendeletéből fogadta
 el. — Görgei decz. 30-án este Bicskén értesült utólagosan Perczel futó
 honvédei által a harczról s a vereségről, és miután a szétvert had na-
 gyobb része Fehérvár irányában menekült, ekkép az ellenséges
 jobbszárnyak Móortól Lovas-Berénybc nyomulás által rést nyitott a
 két hadsereget egymástól elszakítani, e veszély megelőzésére decz. 30. és
 31. közti éjen dandárait újonnan helyezi el, a bicskei Baracs-kára, a
 csákvárit V á r ra, a zsámbekit S ó s k u t ra, a gállait B i á r a rendelvén,
 hogy ily módon Perczel hadának összeszedése után az ellenség jobb-
 szárnya ellen támadólag lépjen fel, s azt, ha lehet, megsemmisítse.
 „Azonban“ így ír Görgei „Perczel tábornok tönkrevetése, a honvé-
 delmi bizottmány római bátorságát egyszerre megtörte.“ (Előzőleg Kos-
 suth azt írta Görgeinek, hogy a kormány a főváros előtt döntő csatát
 akar, „s el van készülve Buda romjai alá temetközni.“) „Decz. 31-én
 korán reggel egy kivételesen német nyelven szerkesztett rendeletet kap-
 tam Kossuth aláírásával, melyben nekem megparancsoltatik, hogy had-
 testemmel haladék nélkül a Buda előtti u. n. első vonalba t. i. a Tétény,
 Buda-Örs, Buda-Kcszi és Hidegkút előtti halmokra vonuljak vissza. Én
 válaszómban utolsó elhelyezkedéseimről adtam tudósítást, s ezenkívül
 szabadságot lettem magamnak a parancsolt visszavonulást határozottan
 rosszaim, de mindamellett az ellenséges jobbszárny megtámadásával fel-
 kellett hagynom, miután a Perczel-féle hadtest közreműködése nélkül
 sikerre nem volt kilátásom“ stb. A két vezér jan. 1. találkozott Tétény
 és Hamzsabég közt egymással, mely alkalommal Perczel azzal a nyilat-
 kozattal kezdé meg a beszélgetést, hogy „a kemény vereség után,
 melyet ő Ottingernek adott, ez sokáig nem lehet képes rendbeszedni
 magát.“ (V. ö. decz. 31. jegyz.)

Wrbna altábornagy, (15% zászlóalj, 7 lovasszázad és-
 54 ágyú) Komárom előtt az ujszönyi hídfőnél állítja fel had-
 seregét, s a várat Bach őrnagy mint tábornokvet által föltétien
 hódolatra szólítja föl. Az őrség határozottan elutasító választ ad,
 melyhez Majt kény i tábornok s várparancsnok, ki eleintén

ingadozott, még azt teszi, hogy ő a várost V. Ferdinánd király számára védelmezi. Wrba ekkor alkonyat felé főerejével elhúzódik az erősség alul, a hidfő zárólását R a m b e r g tábornok alatt Lederer vezérőrnagydandár ára.,(3 zászlóalj, 5 lovas-század és 18 ágyú) hagyván. V. ö. o k t. 5.

Wint 82. 1. K l a p. Nat. I. 361. 1. M a j t h é n y i, kit azon érdemeiért, hogy a várat Jellacinnak fel nem adta, a kormány okt. 20-án tábornoknak nevezett ki (a kinevezés: Közl. 134. sz.), nem sokkal ezután (febr. elején) a kormány által a várparancsnokságban Török ezredessel cseréltetett ki, midőn megsértve érezvén magát; tisztí rangját is letette, azt adván okul, hogy a honvédelmi bizottmány őt, Debreczenbe menekülésével sorsára hagyta, s fel akarja áldozni. Honvédelmi ügyeink jobbra fordultával azonban tisztí ruháját újra felöltötte, s ismét tábornoknak kívánt tekintetni, de ekkor meghagyatott neki. hogy a várat 24 óra alatt hagyja el. Midőn pedig e rendeletnek nem engedelmesskedett, R egyenruháját ismét felöltötte, ettől közhelyen megfosztatott és fogságra vetetett. (Est. Lap. 4. sz.) V. ö. márcz. 10.

S i m u n i c h tábornok Lipótvárat ostromzárolván, löveti. Estére azonban, miután tüzérségi laboratóriuma előző nap Drahóczon légbé röpiült, s ezzel együtt minden löszere megsemmisült, a lövetést félbeszakítja.

Wint. 67. 1. L i p ó t v A r parancsnoksága 0 r d ó d y kezében volt. V. ö. o k t. 8. j e g y z.

Decz 31. Vasárnap

Az országgyűlésben este Batthyány L. indítványozza, hogy a kormány melyen haladéknélkül Dcbreczenbe, a képviselőház pedig végső perczig maradjon Pesten, s Wintlich-Gratz altábornagyhoz és onnan a fölséghez kibékülés végett követséget küldjön, azután pedig napolja el magát. Madarász L. ellenben azt kívánja, hogy a képviselőház is menjen Debreczenbe, a békekövetségre pedig semmi szükség. Végre határozatba megy, hogy mind az országgyűlés, mind a kormánysszék Debreczenbe tétessék át, de kiegyezkedés végett az ellentáborba küldöttség is induljon, melybe Batthyány Lajos, Majláth György, Lonovics József, Deák Ferencz., Majláth Antal, és Bezerédy István neveztetnek ki, főladatukká tétet-

vén, hogy a király és nemzet közti békés kiegyenlítést a nemzet becsülete, törvényes szabadsága, és jóléte fenntartásával ki sértsék meg.

Közl. 1849. 1. sz. K a r á d f y, 1848. deez. 31-ke Pesten. Megjel. Szil. M. Emi. 39. 1. Szem. 1. 94. Szil E. Tört. 207. -232. 1. Klap. Nat. 119. I.

A honvédelmi bizottmány újólag megparancsolja Görgei tábornoknak, hogy „a nemzet becsületéért“ Buda előtt elhatározó csatát vívjon, úgy azonban, hogy rongálásoktól a fővárost megkímélje, seregét pedig a Duna balpartján megmentse.

1. h. A W i n d i s c h-g r a t z hez indult követek vitték meg ezen parancsot Görgei táborába, mely alkalommal egyszersmind tudósítá Kossuth Görgeit a békekövetség s a Debreczenbe költözés ügyéről is. A fővezér jan. 1. d. u. P r o m o n t ó ri.u pn o u olvadva a Kossuth levelét, nagy felindulásba jött. Sértette a kibékülési lépés, melyet hibásan Kossuthnak rótt fel, s melyről még hibásabban azt tartá, hogy nem is őszinte,; boszantotta a Debreczenbe menekülés, miután előbb a kormány Győr, majd Buda romjai alá ígérkezett már temetkezni, s melyet most az elpalástolhatlan félnétség sugalmának ítélte; az elibeszabott hadterv pedig, melynek képtelenségét egy pillanatra belátta, s melyről ingerületen mondá, hogy „ez csak olyan hadvezér számára való, mint Kossuth“, tökéletesen kihozta béketűréséből (G ö r g. I. 137 — 139). Másnap korán reggel tehát Pestre sietett oly szándékkal, hogy Kossuth előtt a parancs kivihetlenségét föltárja, s öt rábírja, hogy „álljon el vagy a csatától, vagy a hadsereg megmentésétől vagy legalább a főváros kímélésétől és a háziurak rokonszenvétől“, ellenkező esetben ő visszalép önként a vezérségtől De Kossuth már ekkor nem volt Pesten! Görgei tehát Vettert kereste föl, kit a kormány a honvédelemben helyettesül hagyott (1. jan. 2.).

R i c z k ó ezredes Beszterczéről a hátráló B i n d e r cs. őrnagyot Bukovinába kiűzi, Bem tábornok pedig seregének nála maradt részével Naszódot, Urbán fészket foglalja el s prédáltatja fel.

Czetz B. 119.1. Klap. Nat. II. 232.1. K ő v. E. T. 145.1. V. ö. Közl. 1849. 3. sz. (hibás nap: jan 2.).

A cs. hadparancsnokság N.-S z e b e n ben a száz és oláh nép főnökeivel okmányt írat alá, melyben ezek Brassó és N.-

Szeben védelmére Lüders orosz tábornagtól Oláhországban néhány ezer ember segítséget kérnek. V. ö. j a n. 24.

Köv. E. T. 146. 168. 1. Az egykorú Honvéd (109. sz.) e dolgot így adja elő: „Annyiban mégis különböznek a szászok az oláhoktól, hogy a muszka behívása egyedül a szász atyafiak mestersége. Vegyes gyűlés tartatván, az oláhok Sagunát és Orgidán Rudolf brassai kereskedőt kivéve, mindnyájan a muszka behívása ellen, a szászok ellenben mindnyájan a mellett szavaztak. A többség győzött. S minthogy ezen interventio kérdése a bécsi és pétersburgi udvarok közt már előre el volt igazítva, csakhogy a macska lábára volt szükség, melylyel a sült gesztenyét a parázsból ki lehessen kaparni, s ily macskalábnak a szász atyafiak önkényt ajánlkoztak, S i a g u n a és M ü l l e r Gottfried mint küldöttek a muszkákhoz utaztak.“ Lüders jan. 2-án fogadá a követeket Bukarestben, s kijelenté, hogy nincs felhatalmazva átlépni a határt. (M aj I. II. I 99. 1. Timsni bukaresti osztrák konsul levele Puchnerhez Köv.-nál O. 147. 1.) A román nemzeti bizottság nyilatkozatából (Köv.-nál O. 155. 1.) a dolog előzményeire vonatkozólag annyit tudunk, hogy e bizottság „ha szintén nem örömet, azonban a hazának gyámoltalan helyzete és szüksége által kényszerítve a román és szász nemzet megmentetése végett aláírását, önként odadta“ decz. 2-án, de ugyanazon iratban szabadkozik a bizottság, hogy az orosz segély ügyében folyt további alkudozásokban, s a hadparancsnokság későbbi határozatában többé semmi része sem volt.

(Vége az I. kötetnek.)